

GENE SHARPAS

PILIETINĖ
GYNYBA

Postmilitarinių
ginklų
sistema

GENE SHARPAS

PILIE TINĖ GYNYBA

Postmilitarinių
ginklų
sistema

Bendradarbiaujant Bruce Jenkinsui

VILNIUS
„MINTIS“
1992

UDK 355.58
Sh-07

GENE SHARP
CIVILIAN-BASED DEFENSE
A POST-MILITARY WEAPONS SYSTEM
Copyright © 1990 by
Princeton University Press

Iš anglų kalbos vertė
GRAZVYDAS KIRVAITIS

SH 1305060000—029 Z—92
M851(08)—92
ISBN 5-417-00629-7

© Gene Sharpas, 1990
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Gražvydas Kirvaitis, 1992

Pratarmė

Sios knygos uždavinys — pateikti išsamų įvadą į kuriamą pilietinės gynybos politiką. Pilietinėje gynyboje naudojamosi ne kariniais ginklais, bet pačios visuomenės galia sukliudant vidaus valdžios užgrobimus bei sulaikant svetimus užpuolėjus ir apsiginant nuo jų. Jos ginklai yra psichologiniai, visuomeniniai, ekonominiai ir politiniai, jais naudojasi visi gyventojai ir visuomenės institucijos.

Knygoje norima įrodyti du dalykai: kad įmanoma sukurti pilietinės gynybos būdus atremiant vidaus užgrobėjus ir užsienio agresorius ir kad galinga nesmurtinė kova pajėgs užkirsti kelią diktatūroms ir priespaudai arba jas sužlugdyti. Masinis nebendradarbiavimas ir nepaklusnumas gali sukliudyti užpuolėjams užvaldyti besiginančią visuomenę ir pasiekti savo tikslus, taip pat susilpninti užpuolėjų valdymo organų ir karinių pajėgų patikimumą.

Tikiuosi, kad pilietinė gynyba bus tiriama ir analizuojama ir kad ją deramai įvertins visuomenės bei valdžios įstaigos. Kai kuriose šalyse šis metodas, kad ir ribotu mastu, jau tapo gynybos sistemos dalimi.

Knyga iš dalies siekia sudominti tuos visuomenės narius, kurie ieško geresnių būdų spręsti gynybos problemas. Mano tikslas taip pat buvo pateikti naują informaciją, koncepcijas ir alternatyvas, į kurias atkreiptų dėmesį gynybos analitikai, saugumo specialistai, valdžios pareigūnai, ginkluotųjų pajėgų karininkai, nesmurtinės kovos strategai, mokslininkai, studentai ir savanoriškų visuomeninių organizacijų nariai, kurie pilietinėje gynyboje vaidins svarbų vaidmenį.

Palyginti su ankstesniu mano veikalu „Ką daryti, kad Europa būtų nenugalima“, šioje knygoje nagrinėjamos platesnės saugumo problemos, kurias galbūt turės spręsti ne vienas pasaulio regionas, o daugelis šalių. Todėl ši pilietinės gynybos koncepcija turėtų sudominti įvairias šalis, jei tik jose gyvas demokratijos ir nepriklausomybės troškimas. Visi kraštai, kad ir kokia būtų jų politinė ar ekonominė padėtis, privalo atsižvelgti į galimą užsienio intervencijos bei vidaus valdžios užgrobimo pavojų. Sios problemos ir nagrinėjamos knygoje. Plačiai išdėstyta medžiaga padės praktiškai visų šalių žmonėms įvertinti, ar pilietinė gynyba tinka konkrečioms visuomenėms, turinčioms savas tradicijas, tam tikrus jų saugumui gresiančius pavojus ir jų karines galimybes.

Parašyti šią knygą pasiūlė prieš keletą metų Sanfordas Thatcheris iš Prinsono universiteto leidyklos. Jo paskatinimas, įžvalgūs siūlymai, kritinės pastabos, parama ir kantrybė padėjo įgyvendinti šį sumanymą. Ponia Thatcheriui išėjus iš leidyklos, ponis Gail Ullman, visuomenės mokslų skyriaus redaktorė, kvalifikuotai parengė galutinį rankraščio variantą.

Leidyklos bendradarbis Charles Aultas padarė taiklių redakcinių pataisų.

Praeitais metais, rengdamas šią knygą, turėjau laimės Alberto Einšteino institute naudotis nepaprastai vertinga Bruce Jenkinso parama. Man padėjo jo tiriamasis darbas, įžvalgios, pagrįstos kritinės pastabos ir pasiūlymai, taip pat jo, kaip redaktoriaus, įgūdžiai. Dėl viso to ši knyga tapo kur kas geresnė.

Esu dėkingas Alberto Einšteino institutui už suteiktą galimybę atlikti šį darbą. Didėjant tokių organizacijų paramai, pasidarys įmanoma parengti daugelį kitų studijų apie nesmurtinės kovos prigimtį ir potencines jos galimybes,— kovos, kuri pakeis smurtą prieš agresiją, diktatūras, genocidą ir priespaudą.

Labai reikšminga, kad devintajame dešimtmetyje nesmurtinė kova pradėta praktiškai taikyti visame pasaulyje. Nuo Talino iki Nabluso, nuo Ranguno iki Santjago, nuo Pretorijos iki Prahos, nuo Pekino iki Berlyno žmonės vis dažniau naudoja nesmurtinės kovos metodus, kai nori apginti savo teisę į laisvę, nepriklausomybę ir teisingumą. Geriau suprasti šiuos metodus ir padidinti jų veiksmingumą labai padėtų moksliniai tyrimai, specialistų ekspertizės ir nuodugnios strateginės analizės. Ši knyga — tik vienintelė iš daugelio, kurias reikėtų parašyti apie nesmurtinės kovos pobūdį, problemas ir potencines galimybes. Tokio pobūdžio veikalai padės mums nustatyti, kokią įtaką gali daryti nesmurtinė kova ir pilietinė gynyba sprendžiant diktatūros, genocido, priespaudos ir karo problemas.

Gene Sharpas
Alberto Einšteino institutas
1430 Masačusetso aveniu
Keimbridžas, Masačusetas 02138

1990 m. sausio 10 d.

Lietuviško leidimo pratarmė

Atkakli ir iš esmės nesmurtiška Lietuvos kova už nepriklausomybę nuo Sovietų Sąjungos, be kitų padarinių, davė nuostabių rezultatų. Dabar Lietuvai iškilo svarbi problema: kaip išlaikyti nepriklausomybę ir laisvę kupiname pavoju pasaulyje.

Si knyga siūlo vieną galimą gynybos būdą — strategiškai panaudoti „žmonių galią“. Šituo būdu narsi ir atkakli tauta, gerai pasirengusi ir turinti stiprias valstybės ir visuomenės institucijas, sugebės apginti savo nepriklausomybę ir laisvę nuo grėsmės, kylančios ir iš išorės, ir viduje. Esu įsitikinęs, kad tokia gynyba, kai naudojamos pilietinės kovos priemonės (t. y. politiniai, psichologiniai, socialiniai ir ekonominiai „ginklai“), bus ganėtinai tvirta ir apsieis be karinių gynybos priemonių.

Jau seniai esu atkreipęs dėmesį į mažų nepriklausomų tautų reikšmę: jos turi daugiau galimybių gyventi visapusišką gyvenimą, o politikoje orientuotis į žmogiškąsias vertybes. Vis dėlto tokiame pasaulyje, kur atsitinka daugel baisių dalykų ir kur tikriausiai nestigs pavoju ir ateityje, mažos tautos privalo turėti efektyvių gynybos priemonių. Jos turi sugebėti apsiginti nuo priešiška nusiteikusių kaimynų ir nuo potencialios grėsmės krašto viduje, pavyzdžiui, nuo valstybės perversmų.

Tikroji gynybos galia — tai kur kas daugiau nei drąsus, bet bergždžias karinis pasipriešinimas. Ištikus dideliame pavojui, karinės priemonės mažų tautų neišgelbės — jos padės įspūdingai ir simboliškai priešintis kelias dienas ar net savaites, tačiau apginti krašto jomis tikrai nepavyks. Herojiški smarkūs gestai ir neabejojamas pralaimėjimas — tai ne gynyba.

Norint rasti ar sukurti veiksmingą gynybos būdą, ypač tinkamą mažiems kraštams, reikia nuodugniau ištirti visuomenės jėgos šaltinius. Tokie šaltiniai yra žmonių meilė savo tėvynei, jos nepriklausomybei ir laisvei. Jie remiasi ir žmonių gebėjimu panaudoti psichologinę, socialinę, ekonominę ir politinę visuomenės galią priešinantįs visokiems prispaužėjams ir juos ignoruojant.

Sioje knygoje rašoma, kaip žmonių ir visuomenės galia padės sukurti gynybą, kuri bus stipresnė už karinės gynybos sistemą ir kuri nesuks pražūtingų šiuolaikinio karo padarinių. Tačiau čia nerasime jokios paprastos formulės, kurią būtų galima taikyti be pastangų, išlaidų ar rizikos. Rengiant pilietinės gynybos politiką, galinčią patenkinti įvairius Lietuvos ir kitų šalių poreikius bei interesus, iškils nemaža keblių problemų. Ieškant šių problemų sprendimų, juos nagrinėjant ir taikant praktiškai, reikės rūpestingai ir sunkiai dirbti.

Nepaisant šių keblumų, sumaniai parengta pilietinės gynybos programa gali efektyviai apginti netgi mažas tautas nuo kur kas galingesnių potencialių agresorių.

Sis metodas turi dar ir tokį pranašumą: jokia šalis nesubankrutuos pirkdama karinę techniką ir nepriklausys nuo dažnai nepatikimos kariinių sąjungininkų malonės. Esu tikras, kad, šitaip gindamosios, tokios mažos šalys kaip Lietuva ir jos Pabaltijo kaimynės galės visiškai pasikliauti savo jėgomis.

Man buvo malonu išgirsti, kad ši knyga jau padėjo Lietuvai gintis per 1991 metų konfliktus. Džiaugiuosi, kad ji laikoma vertingu indėliu į būsimąją Lietuvos gynybos sistemą, kad jos leidimą parėmė Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija ir kad lietuvių kalba — viena iš pirmųjų, į kurias ši knyga yra išversta.

Todėl su didžiausiu malonumu perduodu šią knygą Lietuvai be jokio autorinio atlyginimo. Reiškiu padėką „Minties“ leidyklai ir Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijai už talkininkavimą, taip pat Alberto Einšteino institutui, padėjusiam išleisti šį darbą. Taip pat dėkoju p. Gražvydui Kirvaičiui už dėmesį ir kruopštų knygos vertimą į lietuvių kalbą. Tikiuosi, kad greta kitų gynybos variantų šis būdas bus išnagrinėtas dėmesingai ir kritiškai.

Gene Sharpas
Vyresnysis mokslinis bendradarbis
Alberto Einšteino institutas
1430 Masačusetso aveniu
Keimbridžas, Masačūsetsas 02138

1992 m. sausio 10 d.

PIRMAS SKYRIUS

Gynyba be karo

Gynybos reikmė

Nėra abejonės, jog politinių ir tarptautinių santykių srityje du dalykai nepraras svarbos ir ateityje: konfliktai bus neišvengiami, ir išliks būtinybė efektyviai gintis nuo vidaus valdžios užgrobėjų bei tarptautinių agresorių.

Visoms politinėms visuomenėms, kurių nariai nenori tapti šių puolimų aukomis, kovai su jais reikia apsisaugojimo politikos ir kokios nors ginklų sistemos. Ir politika, ir ginklų sistema turi padėti vykdyti du uždavinius: sulaukyti ir apginti.

Pirma, ginklų sistema privalo būti pakankamai stipri ir itin gerai parengta, kad sėkmingai sulaukytų vidaus valdžios užgrobėjus ir svetimą agresiją. *Sulaikymo* tikslas — įtikinti potencialius užpuolėjus nepradėti puolimo, nes jis gali nepasiekti tikslo, o jo padariniai — pernelyg brangiai kainuos. Sulaikymas yra labai svarbi daug platesnio *perkalbėjimo* proceso dalis: šio proceso metu potencialūs užpuolėjai įtikinami atsisakyti sumanytų veiksmų. Tam naudojama keletas poveikio priemonių — protingi argumentai, kreipimasis į sąžinę, dėmesio atitraukimas, neprovokojantis elgesys, taip pat sulaikymas.

Vis dėlto problema tuo neišsprendžiama. Bandytas perkalbėti gali nepasisiekti, o sulaikomosios priemonės sulaiko toli gražu ne visada. Vadinasi, nepavykus priešininko sulaikyti, reikia ištvirti ir dar kartą panaudoti pasirinktus ginklus.

Antra, jeigu priešininko sulaikyti nepasisieka, efektyvią gynybą turi užtikrinti ginklų sistema. Gynybą reikia suprasti būtent kaip apsaugą, išsilaikymą ir pavojaus nukreipimą. Gynybai naudojamos priemonės privalo nuslopinti ir sustabdyti užpuolimą, tačiau nesugriauti ginamos visuomenės. Gynybos pajėgos turi priversti užpuolėjus sustoti ir atsitraukti arba įveikti juos, grąžinti visuomenei ramybę ir atkurti autonomiją bei pasirinktą konstitucinę santvarką.

Daugelis žmonių ir vyriausybių visuomet manė ir mano, kad sulaikyti svetimą agresiją ir apsiginti nuo jos galima tik karinėmis priemonėmis. Nuomonės skiriasi tik vienu klausimu: kokia karinė politika labiausiai tinka šiems uždaviniams vykdyti ir kokių dėl to iškyla problemų. Vienas šių nuomonių spektro ypatingas požiūris yra toks, kad tarptautinių pavojų akivaizdoje vienintelė realistinė alternatyva — stiprios karinės priemonės ir kad susilpninti jas ar dar blogiau — atsisakyti jų būtų neatsa-

kinga ir politiniu, ir moraliniu atžvilgiu. Kitas kraštutinumasis — tai pacifistinis požiūris, kad nėra didesnės politinės blogybės už karą, todėl pavieniai asmenys ir visos visuomenės turėtų jam priešintis ir atsisakyti dalyvauti visuose kariniuose veiksmuose ir pasirengimuose. Tarp šių dviejų kraštutinių požiūrių yra nemaža kitokių nuomonių ir jų derinių.

Sioje knygoje nenagrinėjamas nė vienas iš šių požiūrių; čia analizuojamos teorijos privalumai ir svarba vertinami nepriklausomai nuo kieno nors nuomonės apie santykinę karinių doktrinų tinkamumą arba nuo pažiūros į „teisingų karų“ ir „pacifizmo“ priimtinumą. Iš tiesų abi kraštutinės pozicijos šiandien gali būti netinkamos arba vienapusiškos ir politiniais, ir moraliniais sumetimais. Svarbu, kad nūnai iš esmės jau niekas nebesako, jog karinės priemonės yra tobulos, ir niekas neneigia, jog karinės priemonės yra susijusios su labai svarbiomis problemomis ir pavojais. Be to, iš tikrųjų niekas nebeteigia, jog karinėmis priemonėmis visada pavyksta pasiekti norimus tikslus. Be didžiulių nuostolių, visada išlieka tikimybė pralaimėti.

Nepaprasta šiuolaikinės karinės technikos naikinamoji galia sąlygoja daugybę kontrapriemonių ir alternatyvių kovos būdų. Tarp jų nedaug tokių, kuriais bandoma ir sutrukdyti ar apriboti puolimus bei griovimus, ir sukurti tokią gynybą, kokią esame apibrėžę.

Pagal vieną iš tų būdų siūloma pertvarkyti ginkluotąsias pajėgas grynai gynybos reikmėms. Šis metodas, vadinamas „gynybine gynyba“, „nepuolamąja gynyba“ ar „neprovokuojančia gynyba“, plačiai taikomas Vakarų Europoje ir labai panašus į gynybos politiką, kurios nuo seno laikosi Šveicarija. Pagal šveicarų politinę nuostatą ir ginkluotės, ir strateginių planų paskirtis — vien gynyba, nesiruošiant ir nepajėgiant kontratakuoti galimų agresorių teritorijos.

Sio metodo (yra keli jo variantai) šalininkai pasiūlė apginkluoti karines pajėgas mažesnės naikinamosios galios ir riboto mobilumo bei veikimo nuotolio ginklais ir šitaip padarė jas netinkamas puolimo tikslams. Pavyzdžiui, vietoj tankų naudojami prieštankiniai ginklai, o vietoj tolimo veikimo bombonešių ar raketų — mažo veikimo nuotolio naikintuvai. Kai kurie teoretikai taip pat pasiūlė šiai ginkluotei taikyti grynai gynybinę strategiją, be atsarginių planų ir be pasirengimo puolimui ir net kontrapuolimui. Teigiama, jog tokios gynybinės struktūros pajėgos nebekels kitoms šalims didelės grėsmės, nes sumažins netikėto užpuolimo tikimybę. Kai kuriose šalyse, pvz., Vakarų Vokietijoje, ši doktrina įgijo tam tikrą populiarumą. Kaip politinė programa, kurios tikslas — padėti sulaukyti priešininką ir apsiginti nenaudojant masinio naikinimo ginklų, ji verta nuodugnios kritinės analizės.

Čia neturime galimybės pateikti išsamios „gynybinės gynybos“ kritikos, tačiau būtina pažymėti, kad šio metodo taikymas, be abejo, yra susijęs su nemažais sunkumais. Pirma, išlieka karo eskalacijos pavojus. Jeigu ribotos karinės gynybos priemonės sukliudys agresoriams sėkmingai vykdyti agresiją, užpuolėjai tikriausiai atakuos dar smarkiau ir padarys dar daugiau žalos. O jeigu ribotos karinės gynybos priemonės

gynėjams pasirodys esančios nepakankamos, jie bus priversti naudoti didesnės naikinamosios galios ginklus (esant techniniams pajėgumams ar galimybei juos greitai ištobulinti ar įsigyti).

Antra, „gynybinės gynybos“ priemonės beveik neišvengiamai pareikalautų daugybės gyventojų aukų. Juk kilus tokiam kariniam konfliktui, kur nėra tradicinio fronto, o tik daug nedidelių karinių dalių, plačiai išsklaidytų po visą teritoriją, tiesiog neįmanoma išvengti daugybės užmuštųjų ir sužeistųjų. (Šios problemos neišsprendžia ir pasiūlymas sumažinti pavojų, tankiai gyvenamus rajonus paskelbus kariškių neginamais atvirais miestais.) Kai kuriais atžvilgiais „gynybinės gynybos“ metodas iš esmės yra partizaninio karo pritaikymas gynybai, paprastai papildomas moderniaisiais ginklais, leidžiančiais smogti užpuolikams tikslius smūgius. Pagrindinės gynybinio partizaninio karo problemos būdingos ir „gynybinei gynybai“. Praktiškai taikoma, ji turbūt labai pakenšės į partizanines kovas įvairiose šalyse, pvz., Jugoslavijoje, Sovietų Sąjungos okupuotuose rajonuose, Alžyre ir Vietname. Visuose šiuose kraštuose besiginančių gyventojų aukų buvo itin daug, dažnai daugiau nei dešimt procentų visų gyventojų. Nė kiek ne mažesni buvo ir fiziniai bei socialiniai nuostoliai. Tankiai gyvenamoje centrinėje Europoje, kur numatoma taikyti „gynybinės gynybos“ programas, aukų ir sugriovimų dydis būtų katastrofiškas. Galiausiai net ir pasiekus pergalę dar ilgai būtų jaučiami paties konflikto socialiniai, ekonominiai, politiniai ir psichologiniai padariniai, įskaičiuojant nuniokotas visuomenės institucijas ir pernellyg išpūstas karines struktūras.

Todėl nedaug vilčių, kad karinė „gynybinė gynyba“ patenkinamai išspręstų bendrą visų problemą — sulaikyti priešą bei nuo jo apsiginti ir išvengti didžiulių šiuolaikinės karinės technikos padaromų sugriovimų. Kad ir kokios įvairios būtų mūsų nuomonės apie karinius kovos būdus, pageidautina išnagrinėti visas alternatyvias nekarines priemones — ir esamas, ir tas, kurios galėtų būti sukurtos tam, kad patenkintų visuomenės reikmę apsiginti ir sulaikytų puolimus iš išorės bei vidaus valdžios užgrobėjus.

Ieškodami tokių alternatyvių nekarinių sulaikymo ir gynybos būdų, neužmirškime kai kurių turimų ribotų priemonių. Spontaniškas plataus masto nebendradarbiavimas ir neklusnumas jau ne kartą buvo naudotas ginantis nuo svetimųjų agresijos ir vidaus valdžios užgrobėjų. Šie atvejai dažniausiai nėra gerai žinomi, ir mažai kas yra nuodugniai tyrę jų *galimą* reikšmę gynybai. Vis dėlto jie yra ir tuo įrodo, kad bent jau tam tikromis aplinkybėmis įmanoma rasti būdų, atstojančių karines ir pusiau karines nacionalinės gynybos priemones. Taigi iškyla svarbus klausimas: kaip plėtoti nekarines kovos galimybes, kad iš tikrųjų galima būtų sulaikyti puolimus įvairiomis aplinkybėmis ir prireikus sėkmingai nuo jų apsiginti. Ar egzistuoja efektyvi postmilitarinės gynybos politika, kuri užtikrintų priešininkų sulaikymą ir gynybą ir kartu padėtų išvengti šiuolaikinio karo pavojų?

Pilietinė gynyba

Toks alternatyvios politikos variantas vadinamas *pilietine gynyba*, o Europoje — paprastai *civiline gynyba* arba *socialine gynyba*. Šis terminas reiškia, kad tai pačių piliečių, o ne karinio personalo vykdoma gynyba, naudojantis pilietinėmis, o ne karinėmis ar pusiau karinėmis kovos priemonėmis. Šios politikos tikslas — sulaikyti ir įveikti svetimus karinius užpuolėjus, okupantus bei vidaus valdžios užgrobėjus. Kalbant apie pastaruosius, turima galvoje vykdomosios valdžios užgrobimai ir dažniau įprasti valstybės perversmai, t. y. fiziniai ir politiniai valstybės valdymo aparato užgrobimai, kurie paprastai organizuojami visuomenės viršūnių, politinių, karinių ar pusiau karinių grupuočių, susidariusių valdžios struktūrose arba už jų ribų. Tokie perversmai gali būti vykdomi vidaus jėgomis arba juos gali sukurstyti ir paremti užsienis.

Gintis nuo išorinės agresijos bei vidaus valdžios užgrobėjų ir juos sulaikyti galima visuomeniniais, ekonominiais, politiniais ir psichologiniais ginklais. (Ginklais čia vadiname priemones ar įrankius, nebūtinai materialius, kurie gali būti naudojami kaunantis ir karinio, ir nesmurtinio konflikto metu.) Pilietinėje gynyboje šie nesmurtiniai ginklai naudojami pradėjus plataus masto nebendradarbiavimo ir viešo nepaklusnumo kampanijas. Jų tikslas — sukliudyti užpuolėjams pasiekti savo tikslus ir neleisti įtvirtinti savo valdžios, kad ir kokia ji būtų — svetimi valdymo organai, marionetinis režimas ar užgrobėjų vyriausybė. Nepaklusnumas ir nebendradarbiavimas derinamas su kitomis veiksmų formomis, stengiantis padaryti užpuolėjų kariuomenę ir pareigūnus nelojaliais ir nepatikimais įsakymų bei represijų vykdytojais, ir net mėginama sukurstyti juos maištauti.

Pilietinė gynyba yra iššūbulinto ir išplėto bendrojo nesmurtinių veiksmų arba nesmurtinės kovos metodo taikymas sprendžiant nacionalinės gynybos problemas. Jis skiriamas visiems gyventojams, tam tikroms grupėms, labiausiai nukentėjusioms nuo užpuolėjų kėslų ir veiksmų, ir visuomenės institucijoms. Kurioms iš pastarųjų jis labiausiai reikalingas, priklauso nuo užpuolėjų tikslų, nuo to, kokie jie — ekonominiai, ideologiniai, politiniai ar kt.

Pilietinė gynyba užsiima gyventojai ir jų institucijos po išankstinio pasiruošimo, planavimo ir mokymo. Pasiruošimas savo ruožtu remiasi fundamentalių nesmurtinio pasipriešinimo tyrimų duomenimis, nuodugnia politinės užpuolėjų santvarkos analize ir intensyviais problemineis tyrimais, kurie padeda nustatyti, kaip padidinti gyventojų priešinimosi galią, nepaisant žiaurių represijų, arba kaip užpuolimo metu pasiekti, kad gerai veiktų ryšiai. Nesupratus, kokiomis sąlygomis šios nesmurtinės kovos formos bus kuo efektyvesnės, ir neišsiaiškinus, kaip pasinaudoti silpnybėmis, neįmanoma sėkmingai pagrįsti pilietinės gynybos strategijų.

Pilietinė gynyba remiasi teorija, kad politinė galia — ir vidaus, ir priešininkų — randasi iš *vidinių* kiekvienos visuomenės šaltinių. Nepa-

pildydami tų šaltinių arba atskirdami nuo jų, gyventojai gali valdyti valdovus ir įveikti užsienio agresorius. Ši teorija smulkiau nagrinėjama antrame skyriuje. Trečiame skyriuje pasvarstysime, kaip ši „priklausomų valdovų“ teorija taikoma bendresniais nesmurtinių veiksmų būdais, iš kurių kildinama nemaža pilietinės gynybos taisyklių. Ketvirtame skyriuje pateiksime galimos pilietinės gynybos politikos kontūrus. Ši politika, kaip ir daugelis gynybos priemonių, turi būti įgyvendinama po išankstinio paruošimo, planavimo ir mokymo. Penktame skyriuje apibūdinama kelios priemonės, kurių galima imtis (ar kurių kai kada *jau* buvo imtasi) tiriant, rengiant ir įgyvendinant pilietinės gynybos politiką.

Istorijos pavyzdžiai

Iš ankstesnių kovų galima pasimokyti, kaip reikia rengtis pilietinei gynybai nuo agresorių. Nesmurtinės kovos pobūdį ir jos galimybes gerai apibūdina istorijos precedentai, susiję su labai įvairiomis problemomis.

Kaip matyti iš toliau pateikiamų pavyzdžių, nesmurtinės kovos partitis yra gana didelė, ji — tai ne vien tokia kova, kurios tikslas — nacionalinė gynyba. Nesmurtiniai veiksmai buvo svarbūs priešinantys diktatūroms, kovose dėl didesnės laisvės, kampanijose prieš socialinę priespaudą, veikiant prieš nepageidaujamus politinius pokyčius, kovojant su kolonijine priespauda ir dėl nacionalinės nepriklausomybės. Ne taip, kaip skelbia įprasta nuomonė, šios kovos priemonės — protestas, nebendradarbiavimas ir ardomoji veikla — vaidino svarbų istorinį vaidmenį visuose pasaulio kraštuose. Tai pasakytina ir apie tuos atvejus, kur istorikų dėmesys daugiausia sutelkiamas į smurtą, vykdytą šiuose konfliktuose vienu metu su nesmurtiniais veiksmais arba po jų.

Tarp mus dominančių pasipriešinimo judėjimų ir revoliucijų prieš vidaus priespaudą ir diktatūras pastaraisiais dešimtmečiais reikia paminėti judėjimus Lenkijoje 1956, 1970—1971 ir 1976 metais, lenkų darbininkų judėjimą dėl nepriklausomų profsąjungų ir politinės demokratizacijos 1980—1989 metais, 1944 metų nesmurtines revoliucijas prieš karines diktatūras Salvadore ir Gvatemaloje, kovas dėl pilietinių teisių JAV šeštajame ir septintajame dešimtmetyje, 1978—1979 metų Irano revoliuciją prieš šachą, Rytų Vokietijos gyventojų sukilimą 1953 metais, pagrindinius 1956—1957 metų Vengrijos revoliucijos aspektus, budistų kampaniją prieš Ngo Dinh Diemo vyriausybę Pietų Vietname 1963 metais ir budistų kampaniją prieš Saigono režimą 1966 metais, 1953 metų streikų judėjimą Vorkutoje ir kitose Sovietų Sąjungos koncentracijos stovyklose, pilietinių teisių gynėjų ir žydų aktyvistų kovas Sovietų Sąjungoje aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje.

Ankstesnieji politiškai reikšmingos nesmurtinės kovos su vidaus tironija ir užsienio viešpatavimu pavyzdžiai — nesmurtinė Amerikos kolonijų revoliucija (1765—1775), pasiekusi svarbių pergalių amerikie-

čiams ir pakeitusi britų valdžią daugelyje Šiaurės Amerikos kolonijų, vengrų pasyvus priešinimasis Austrijos valdžiai, ypač 1850—1867 metais, Suomijos nepaklusnumas Rusijai ir politinis nebendradarbiavimas su ja 1898—1905 metais, pagrindiniai Rusijos 1905 metų revoliucijos aspektai ir 1917 metų Vasario revoliucija (įvykusi prieš bolševikų Spalio perversmą), nepasisekęs korėjiečių nesmurtinis protestas prieš japonų valdymą 1919—1922 metais, keletas Gandžio vadovaujamų kampanijų dėl Indijos nepriklausomybės, ypač 1930—1931 metais.

Aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje svarbios nesmurtinės kovos vyko ir kitose šalyse — Čilėje, Irane, Brazilijoje, Meksikoje, Kinijoje, Sovietų Sąjungoje, Haityje, Filipinuose, Indijoje, Pietų Afrikoje, Birmoje, Vengrijoje, Pietų Korėjoje, Naujojoje Kaledonijoje, Čekoslovakijoje, Pakistane, Panamoje ir Izraelio okupuotos Palestinos teritorijoje.

Daugelio nuostabai, 1989 metais nesmurtinė kova pasidarė labai svarbus Kinijos demokratinio judėjimo elementas. Pirmoji šios kovos fazė baigėsi skerdynėmis Tiananmenio aikštėje ir kitose Pekino vietose, bet paskui kova palengva perėjo į kitą fazę. 1989 metais Sovietų Sąjungoje nepaprastai išplito masiniai nesmurtiniai judėjimai, į kuriuos įsijungė šachtininkai, darbininkai ir įvairių tautybių žmonės (ypač estai, latviai, lietuviai, armėnai ir gruzinai; kai kurie iš jų pareikalavo atskirti nuo Sovietų Sąjungos). 1989-ųjų pabaigoje nesmurtinės revoliucijos stublinamai greitai sukrėtė Rytų Vokietiją, Čekoslovakiją ir Bulgariją. Neįmanoma prognozuoti, kur dar jos įvyks.

Daugeliui nežinoma, kad, be minėtų atvejų, neištobulintos nesmurtinės kovos formos buvo naudojamos ir kaip svarbi gynybos priemonė prieš užsienio įsiveržėlius arba valdžios užgrobėjus pačiose valstybėse.

Siame skyriuje trumpai apžvelgsime keturis improvizuotos nesmurtinės kovos, susijusios su nacionaline gynyba, atvejus: du — prieš valstybės vidaus perversmą ir du — prieš svetimos valstybės karinę invaziją bei okupaciją. Kova prieš valstybės perversmą — tai pasipriešinimas Kappo pučiui 1920 metais Veimaro respublikoje ir Prancūzijos karininkų bandymas Alžyre nuversti prezidento Charles de Gaulle vyriausybę, nuslopintas 1961 metais. Kovos su agresija pavyzdžiai — vokiečių mėginimas apginti Rūro kraštą nuo prancūzų ir belgų įsiveržimo bei okupacijos 1923 metais ir nacionalinės gynybos kova Čekoslovakijoje prieš Sovietų Sąjungos ir Varšuvos pakto šalių intervenciją bei okupaciją 1968—1969 metais.

Sie atvejai pasirinkti dėl to, kad, kiek šiuo metu žinoma, tai yra ryškiausi nesmurtinės kovos taikymo konstitucinei ir nacionalinei gynybai pavyzdžiai, be to, apie juos esama pakankamai istorinių duomenų. Tačiau visais keturiais atvejais pasipriešinimas buvo improvizuotas, o gyventojams, institucijoms ir vyriausybėms nesmurtinėje kovoje aiškiai trūko pasiruošimo, organizuotumo, įgūdžių, tinkamos įrangos ir planų (viso to, ko paprastai netrūksta karinei gynybai). Šie trūkumai — didelė minėtų judėjimų silpnybė. Galima įsivaizduoti, kaip vyktų karai, jei ne-

būtų iš anksto organizuotų kariuomenių, kareivių mokymo, nebūtų gaminami, kaupiami ginklai ir šaudmenys, niekas neužsiimtų karinės strategijos tyrimais, neruoštų karininkų, transporto ir ryšių sistemos, kraujo atsargų ir medicinos tarnybų. Aprašytieji konfliktai vyko kaip tik tokio- mis sąlygomis.

Būta ir kitų improvizuotos nesmurtinės nacionalinės gynybos pavyzdžių. Tai pagrindinės 1940—1945 metų antinacistinio pasipriešinimo Olandijoje ir danų pasipriešinimo vokiečių okupacijai formos (taip pat 1944 metų visuotinis streikas Kopenhagoje), svarbiausios norvegų pasipriešinimo Quislingo režimui akcijos ir vyriausybių bei piliečių kova dėl antižydiškų sankcijų panaikinimo keliuose nacistų sąjunginėse ir okupuotose šalyse, pvz., Bulgarijoje, Italijoje, Prancūzijoje ir Danijoje.

Visus šiuos improvizuotos gynybos atvejus verta kruopščiai ištirti, išstudijuoti ir išanalizuoti. Ne visi jie baigėsi sėkmingai. (Ne visada sėkmingai baigdavosi ir parengtos karinės gynybos kovos, ypač dažnai jos nepasiekdavo savo tikslų.) Šie pavyzdžiai rodo,— vien dėl to, kad jie yra — jog šitokia gynybinė kova galima. Jos rezultatai liudija, kad nesmurtinė gynyba gali būti galinga ir efektyvi. Šie pavyzdžiai taip pat pateikia svarbios informacijos apie tokių konfliktų dinamiką ir problemas.

Improvizuotos kovos prieš valstybės perversmus

Siedu aprašyti pilietinės kovos prieš valstybės perversmus atvejai labai skiriasi vienas nuo kito. Vis dėlto jie patvirtina, kad teisėtą vyriausybę gali išgelbėti nesmurtiškai besielgiančių paprastų žmonių, valstybės tarnautojų arba kareivių veiksmai. Beje, Vokietijos ir Prancūzijos pavyzdžiai toli gražu nėra išimties.

Įdomu, kad Leninas po 1917 metų spalio perversmo susidūrė su senosios biurokratijos nebendradarbiavimu. Bolševikams atėmus valstybės aparatą iš Laikinosios vyriausybės ir įvairių konkuruojančių revoliucinių partijų, naujajai komunistų valdžiai nemaža rimtų problemų sukėlė valstybės tarnautojai. Sios problemos neišnyko ir daugiau kaip po ketverių metų. 1922 metų kovo mėnesį Rusijos komunistų partijos XI suvažiavime Leninas pareiškė, jog 1921 metų „politinė pamoka“ yra tokia, kad užvaldyti galios centrus — tai dar nereiškia užvaldyti biurokratiją. Jis pažymėjo, kad komunistai „švaistosi įsakymais į kairę ir į dešinę, tačiau rezultatai visai ne tokie, kokių norėtų“.

Tarp kitų atvejų, kuriuos vertėtų analizuoti ir tirti, paminėsime 1957 metais Haiityje įvykusį visuotinį streiką prieš laikinąjį prezidentą Pierre — Louisa, sėkmingą nebendradarbiavimą su kariniu perversmu Bolivijoje 1978 metais ir Lenkijos liaudies nebendradarbiavimą su generolo Jaruzelskio režimu po 1981 metų perversmo (nors valdininkija, policija ir ginkluotosios pajėgos nelabai priešinosi).

Vokietija, 1920 metai

1920 metais naujai vokiečių Veimaro respublikai, jau patyrusiai didelių ekonominių ir politinių sunkumų, sukėlė grėsmę valstybės perversmas, kurį buvo parengęs dr. Wolfgangas Kappas ir generolas leitenantas Walteris von Lüttwitzas. Juos rėmė generolas Erichas Ludendorffas, kuris 1917 metais faktiškai buvo Vokietijos diktatorius. Nors Vokietijos kariuomenės dauguma liko „neutrali“,— ji nei prisidėjo prie perversmo, nei jam priešinosi,— buvę kareiviai ir civiliai, susibūrę į *Freikorps* dalinius, kovo 12 d. užėmė Berlyną. Teisėta demokratinė vyriausybė, vadovaujama prezidento Friedricho Eberto, pabėgo į Štutgartą.

Kappo šalininkams Berlyne sudarius naują vyriausybę, teisėta vyriausybė paskelbė, kad visų piliečių pareiga — paklusti tik jai, Vokietijos žemėms (*Länder*) buvo kategoriškai nurodyta, kad atsisakytų bendradarbiauti su tais, kurie užpuolė respubliką.

Berlyne prasidėjo darbininkų streikas, nukreiptas prieš perversmą, o socialdemokratų partija prezidento Eberto ir kitų ministrų socialdemokratų vardu (tačiau be jų oficialaus sutikimo) paskelbė atsisaukimą, raginusį organizuoti visuotinį streiką. Kappo šalininkai netrukus susidūrė su plataus masto nebendradarbiavimu. Valstybės tarnautojai ir senosios valdžios darbuotojai atsisakinėjo bendradarbiauti su užgrobjais, specialistai nesutikdavo dirbti apsišaukėlių režimo aparate. Visais klausimais žmonės nepripažino užgrobjų valdžios ir atsisakydavo jiems talkinti. Kovo 15 d. teisėta vyriausybė atsisakė eiti į kompromisus su užgrobjais, ir Kappo valdžia pradėjo irti. Lėktuvai sostinėje primėtė lapelių, pavadintų „Karinės diktatūros žlugimas“ ir raginusių priešintis. Valdžia griebėsi represijų, dažnai žiaurių, sušaudė kai kuriuos streikininkus.

Vis dėlto nebendradarbiavimo poveikis stiprėjo. Kovo 17 d. Berlyno saugumo policija pareikalavo, kad Kappas atsistatydintų. Tą pačią dieną Kappas atsistatydino ir pabėgo į Švediją. Tą vakarą daugelis jo padėjėjų, persirengusių civiliniais drabužiais, išvyko iš Berlyno, o generolas von Lüttwitzas atsistatydino. Iš esmės nesmurtinį nebendradarbiavimą sudarkė keli kruvini susirėmimai. Tada *Freikorps* daliniai vėl pakluso teisėtai vyriausybei ir išžygiavo iš Berlyno, tačiau žygiuodami nušovė ir sužeidė keletą jiems nedraugiškų civilių. Perversmas žlugo bendromis darbininkų, valstybės tarnautojų, valdininkų ir gyventojų pastangomis. Visi jie atsisakė užtikrinti tą liaudies ir valdymo organų bendradarbiavimą, kurio reikėjo užgrobjams, kad jų valdžios siekiai būtų sėkmingai įgyvendinti.

Vėliau Veimaro respublika turėjo spręsti kitas sudėtingas vidaus problemas. Vis dėlto gyventojų ir valstybės organų nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo dėka ji įstengė atremti pirmąją frontalią vidaus užpuolikų ataką.

Prancūzija, 1961 metai

1961 metų balandžio pradžioje Prancūzijos prezidentas Charles de Gaulle davė suprasti, kad jis nebemėgins išlaikyti Alžyrą prancūzišką. Tuomet Prancūzijos valdomame Alžyre naktį iš balandžio 21-osios į 22-ąją sukilo pirmasis Prancūzijos užsienio legiono desantininkų pulkas ir paveržė Alžyro miesto valdžią iš teisėtų prancūzų pareigūnų, tuo tarpu kiti maištaujantys kariniai daliniai užgrobė gretimus strateginius punktus. Jiems niekas smarkiau nepasipriešino. Maištininkai suėmė mažiausiai tris teisėtai vyriausybei lojalius prancūzų Alžyro generolus, tarp jų — vyriausiąjį vadą. Tai buvo ankstesnių politinių konfliktų tarp prancūzų kariuomenės Alžyre ir civilinės Prancūzijos vyriausybės Paryžiuje kulminacija.

Balandžio 22 d. maištininkų „karinė vadovybė“ paskelbė Alžyre apgulos padėtį ir pareiškė perimanti visas valdymo organų funkcijas. Bet koks pasipriešinimas bus nusiųslopintas. Šį sąmokslą parengė keturi pulkininkai, tačiau pareiškimą pasirašė keturi atsargos generolai (Challe, Jouhaudas, Zelleris ir Salanas). Kitą dieną perversmą parėmė generolas Nicotas, ėjęs Prancūzijos oro pajėgų vado pareigas, oro pajėgų vadas Alžyre generolas Bigotas ir dar trys generolai. Maištininkai užgrobė laikraščius ir radiją ir šitaip, jų manymu, užvaldė ryšių monopolį prancūzų Alžyre.

Prancūzijos vyriausybė Paryžiuje atsidūrė sunkioje padėtyje. Alžyre tarnavo pusė milijono prancūzų kareivių, o pačioje Prancūzijoje reguliarios kariuomenės dalinių nebuvo likę labai nedaug. Pasikliauti dviem prancūzų divizijomis, dislokuotomis Vokietijoje, vargu ar buvo galima. Sukarintų nacionalinės policijos (*Gendarmerie Nationale*) ir saugumo dalinių (*Compagnies Républicaines de Sécurité*) lojalumas taip pat kėlė abejonių. Nuogaustauta, kad bus mėginama įvykdyti perversmą ir Paryžiuje arba oro pajėgos perkels maištaujančią kariuomenę į Prancūziją, o ši nuvers de Gaulle vyriausybę. Perversmo sėkmė Alžyre priklausė nuo teisėtos vyriausybės pakeitimo Paryžiuje.

Balandžio 23 d., sekmadienį, Prancūzijos politinės partijos ir profesinės sąjungos sušaukė masinius mitingus ir paragino kitą dieną surengti vienos valandos visuotinį streiką kaip ženklą, kad perversmui bus pasipriešinta. Tą vakarą de Gaulle per radiją kreipėsi į prancūzų tautą ir paragino ją nepaklusti maištininkams: „Prancūzijos vardu įsakau imtis visų priemonių — kartoju, visų priemonių — ir visur užkirsti kelią tiems žmonėms, kol jie bus sutriuškinti. Draudžiu kiekvienam prancūzui ir pirmiausia kiekvienam kariui vykdyti bet kokį jų įsakymą“.

Tą patį vakarą ministras pirmininkas Debrė savo kalboje įspėjo, jog ruošiamasi pulti Paryžių iš oro, ir uždarė jo aerodromus. Pabrėždamas žodžius „visos priemonės“, kurios, be abejo, apėmė ir karinius veiksmus, Debrė tikėjo nesmurtinių priemonių efektyvumu ir ragino žmones įtikin-

ti iš Alžyro atskraidinamus kareivius vėl parodyti savo lojalumą teisėtai vyriausybei: „Vos tik nuaidės sirenos, vykite ten (į aerodromus) pėsčiomis ar automobiliais ir sakykite kareiviams, kad jie didžiai klysta“.

De Gaulle kalbą, transliuotą iš Prancūzijos, Alžyre per tranzistorinius radijo imtuvus girdėjo gyventojai ir ginkluotųjų pajėgų nariai, tarp jų daug naujokų. Kreipimosi tekstas buvo padaugintas ir išplatintas. De Gaulle tikėjo, kad jo kalba paskatins didelio masto nebendradarbiavimą ir nepaklusnumą: „Tada maištui iškart pradėta pasyviai priešintis, ir tas pasipriešinimas didėjo kas valandą“.

Balandžio 24 d. 17 val. dešimt milijonų darbininkų pradėjo įspėjamąjį visuotinį streiką. De Gaulle paprašė nepaprastų įgaliojimų, suteikiamų prezidentui pagal konstituciją. Buvo suimta nemaža dešiniųjų šalininkų. Į aerodromus žmonės privarė transporto priemonių, kurios turėjo blokuoti pakilimo ir nusileidimo takus, jeigu mėgintų leisti lėktuvai. Prie valstybinių įstaigų buvo pastatytos sargybos. Alžyriui buvo paskelbta finansinė ir jūrų blokada. Tą vakarą generolas Crepinas pranešė, kad Vokietijoje esančios Prancūzijos pajėgos yra lojalios vyriausybei, ir kitą rytą joms buvo įsakyta vykti į Paryžių.

Prancūzų kariuomenė Alžyre rėmė de Gaulle vyriausybę ir kenkė maištininkams. Iki antradienio du trečdaliai transportinių lėktuvų bei daugelis naikintuvų buvo išskraidinta iš Alžyro, kad jų nebūtų galima panaudoti įsiveržimui į Prancūziją. Kiti lakūnai teisinosi gedimais ar blokavo aerodromus. Kareiviai neišeidavo iš kareivinių. Pasitaikė nemaža tyčinio aplaidumo atvejų: pradingdavo maištaujančių karininkų įsakymai ir dokumentai, sutrikdavo ryšiai ir transportas. Dauguma naujokų suprato nebendradarbiavimo reikšmę remiant teisėtą vyriausybę. Mėgindami išsaugoti valdžią ir palaikyti tvarką prancūzų kariuomenėje, dislokuotoje pačiame Alžyre, perversmo vadovai turėjo panaudoti nemaža jiems ištikimų dalinių. Daugelis karininkų vengė palaikyti kieno nors pusę, žiūrėjo, kaip pakryps kova, ir ketino prisidėti prie nugalėtojų.

Alžyro gyventojai prancūzai ir Alžyro policija iš pradžių parėmė perversmą. Tačiau Alžyro mieste valstybės tarnautojai ir vietinės valdžios pareigūnai neretai priešinosi, slėpė dokumentus ir nėjo į darbą, kad niekas nepamanytų, jog jie remia perversmą. Balandžio 25 d., antradienio vakarą, Alžyro policija paskelbė vėl remianti de Gaulle vyriausybę. Prasidėjo nesutarimai tarp maišto vadovų, kai kurie jų ragino griebtis smurtinių priemonių. Tą vakarą de Gaulle, dar kartą kalbėdamas per radiją, įsakė lojaliai kariuomenei šaudyti į maištininkus. Tačiau to nebereikėjo. Perversmas iš tikrųjų jau buvo žlugęs.

Vadovai nusprendė atšaukti bandytą vykdyti perversmą. Naktį iš balandžio 25-osios į 26-ąją pirmasis užsienio legiono desantininkų pulkas pasitraukė iš Alžyro, o maištininkai paliko valdžios organų pastatus. Generolas Challe pasidavė, kiti trys maištui vadovavę atsargos generolai pasislėpė.

Aukų buvo nedaug, gal tik trejetas užmuštų ir keletas sužeistų Alžyre ir Paryžiuje. Užpuolimas buvo ryžtingai atremtas dėl nepaklusnumo ir sąmoningo neveiklumo. De Gaulle liko prezidentu, o Alžyras 1962 metais tapo nepriklausomas.

Improvizuotos kovos prieš įsiveržimus

Gana dažnai nesmurtinė kova būna vykdoma prieš užsienio okupantus — režimus, įvestus prieš keletą metų, dešimtmečių ar net šimtmečių. Pvz., toks buvo Airijos pasipriešinimas anglų viešpatavimui, vengrų priešinimasis Austrijai 1850—1867 metais ir indų kovos prieš britų okupaciją XX amžiaus pirmojoje pusėje. Tačiau toliau aptariami atvejai labiau tinka mūsų temai. Pirma, čia pasipriešinimas iš tikrųjų prasidėjo per patį įsiveržimą ir vyko okupacijos metu. Antra, abu kartus kovą oficialiai rėmė valdžia ir svarbiausios visuomenės institucijos. Dėl viso to šie pavyzdžiai galėtų būti šioje studijoje kuriamo modelio prototipai.

Vokietija, 1923 metai

Pirmasis istorijoje atvejis, kai nesmurtinis pasipriešinimas sutapo su oficialia vyriausybės politika, nukreipta prieš svetimą invaziją, turbūt buvo vokiečių kova Rūro krašte prieš Prancūzijos ir Belgijos okupaciją 1923 metais.

Labai sudėtinga kova Rūro krašte vyko nuo 1923 m. sausio 11 d. iki rugsėjo 26 d. Dėl vietos stokos čia paminėsime tik keletą jos ypatybių. Prancūzai ir belgai įsiveržė ketindami išreikalauti nustatytas reparacijas (po Pirmojo pasaulinio karo) išmokas; jie nepaisė didelių Vokietijos finansinių sunkumų ir siekė kitų politinių tikslų (atskirti Reino žemę nuo Vokietijos).

Kaip priešybę okupacijai vokiečiai pradėjo nebendradarbiavimo politiką. Ją vykdyti buvo nuspręsta tik likus kelioms dienoms iki okupantų įsiveržimo. Ruošiasi tam nebuvo, tačiau pasipriešinimą apsiėmė finansuoti Vokietijos vyriausybė. Šiai politikai vieningai pritarė profsąjungos. Vienas jų atstovas teigė: „Jeigu tarnautojai ir darbininkai liausis dirbę, kai tik pasirodys įsiveržėliai, ir jeigu įmonių savininkai atsisakys vykdyti prancūzų ir belgų komisijų reikalavimus, tos komisijos ir kariinės pajėgos nebeturės priemonių savo tikslams pasiekti“.

Iš tikrųjų nebendradarbiavimo su įsiveržėlių jėgomis politika buvo įgyvendinama palengva. Buvo naudota nemaža priemonių. Tai ir atsisakymas paklusti okupacinių pajėgų įsakymams, nesmurtiniai nepaklusimo veiksmai, šachtų savininkų atsisakymas tarnauti užgrobėjams, masiškos demonstracijos prie teismų per rezistentų procesus, vokiečių policininkų atsisakymas atiduoti pagarbą užsienio pareigūnams, vokiečių darbininkų atsisakymas aptarnauti geležinkelius prancūzams, geležinkelių

įrengimų išmontavimas, krautuvininkų atsisakymas pardavinėti prekes svetimiems kareiviams, paprastų žmonių, net alkanų, atsisakymas valgyti okupacinės valdžios organizuotose virtuvėse, nuolatinis laikraščių leidimas, nepaisant daugelio draudimų, pasipriešinimo judėjimo lapelių ir plakatų išklėjimas ir atsisakymas kasti anglis.

Represijos buvo žiaurios: paskelbta apgulties padėtis, besipriešinantys gyventojai buvo išvaromi į neokupuotą Vokietiją, teisiami karo teismuose. Valdžia toleravo galvažudžių ir plėšikų siautėjimą, be teismo įkalindavo arba nuteisdavo kalėti ilgam laikui, žmonės buvo plakami, šaudomi, žudomi, buvo konfiskuojami jų pinigai ir asmeninis turtas, cenzūrojama spauda, kareiviai apgyvendinami privačiuose namuose ir mokyklose, išduodami asmens liudijimai ir paskelbta daugybė represinių potvarkių. Dėl pasipriešinimo ir represijų smarkiai trūko maisto, žmonės ėmė badauti.

Pasipriešinimą apsunkino įvairūs sabotazo aktai, ypač sprogdinimai, dėl kurių kartais žūdavo okupantai. Toks sabotazas buvo siejamas su šnipais, informatoriais ir įtariamų informatorių naikinimu. Dėl sprogdinimų taip pat mažėjo tarptautinės viešosios nuomonės palankumas Vokietijai. Prūsijos vidaus reikalų ministras Severingas, profsąjungos ir okupuoto krašto gyventojai dažniausiai griežtai pasmerkdavo nespecialistų vykdomus sabotazo aktus, todėl susilpnėjo pasipriešinimo vienybė. Sabotazas taip pat sukeldavo žiaurias represijas ir baudžiamąsias akcijas — ir oficialias, ir spontaniškas, vykdomas įpykusių okupantų kareivių. Viena tokių priemonių buvo kelių eismo uždraudimas. Plintantis nedarbas, badas ir nesibaigianti hiperinfliacija sudarė didžiulių sunkumų. Galop pasipriešinimo vienybė ir dideliu mastu netgi pasipriešinimo dvasia buvo palaužta.

Rugsėjo 26 d. Vokietijos vyriausybė atšaukė nebendradarbiavimo kampaniją, tačiau gyventojų kančios dar padidėjo. Prasidėjo sudėtingos derybos. Po kelių sukilimų, kuriuos organizavo komunistai bei dešinieji radikalai, ir mėginimų keliose žemėse įvykdyti perversmus Vokietija pagaliau stabilizavo valiutą.

Belgai griežtai protestavo prieš savo vyriausybės veiksmus. Kai kurie prancūzai parėmė vokiečius, todėl jie buvo pravardžiuojami „bošų advokatais“. 1923 metų pabaigoje Poincaré Prancūzijos Nacionaliniame susirinkime pripažino, kad jo politika žlugo. Nors Vokietija negalėjo pasigirti pergale, įsibrovėliai galų gale atsitraukė, ir Reino žemė nebuvo atskirta nuo Vokietijos. Okupantai nepasiekė nei ekonominių, nei politinių tikslų.

Įsikišo Britanija, Jungtinės Amerikos Valstijos ir pertvarkė reparacijų išmokas. Reparacijų, okupacijos išlaidų bei Vokietijos mokamojo pajėgumo problemoms spręsti buvo parengtas Dawes planas, pagal jį Vokietija gavo paskolą. Visa tai buvo padaryta su sąlyga, kad Vokietija pasiliks nedaloma.

Iki 1925 m. birželio 25 d. buvo išvestos visos okupantų pajėgos.

Čekoslovakija, 1968—1969 metai

Po Antrojo pasaulinio karo sovietų hegemonijai Rytų Europoje nemaža keblumų sudarė gyventojų neramumai; kartais jie sukeldavo grėsmę sovietų viešpatavimui keliose šalyse. Neramumai pasireiškėdavo įvairiomis formomis — ir nesmurtinėmis (streikais, eisenomis, nepaklusnumo demonstracijomis ir valdžios užgrobimu), ir smurtinėmis (riaušėmis ir net kariniais veiksmais). Tarp reikšmingiausių pilietinės kovos pavyzdžių — demokratizacijos judėjimas Čekoslovakijoje 1968-aisiais ir čekų bei slovakų nacionalinė gynyba 1968—1969 metais.

Tai, kas 1968—1969 metais įvyko Čekoslovakijoje, išties yra ypatingas atvejis; po šiai dienai tai turbūt pats reikšmingiausias mėginimas improvizuoti pilietinę gynybą nacionalinės gynybos tikslais. Galiausiai jis baigėsi pralaimėjimu, tačiau negreitai. Pirmoji pasipriešinimo savaitė — tai nuostabus nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo politikos taikymo pavyzdys. Net ir po savaitę trukusio pasipriešinimo ištisis aštuonis mėnesius čekai ir slovakai neleido sovietų pareigūnams pasiekti jų politinio tikslo, t. y. įvesti paklusnų sovietams režimą. Tyrinėtojų duomenimis, sovietų pareigūnai iš pradžių laukė karinio pasipriešinimo ir buvo nusprendę sutriuškinti jį, įvesti marionetinį režimą ir tada atsitraukti. Visa tai jie tikėjosi padaryti per kelias dienas.

Sovietų vadovai manė, kad beveik pusantro milijono Varšuvos pakto kariuomenė sutriuškins Čekoslovakijos armiją, o gyventojus įbaugins ir demoralizuos. Po įsiveržimo planuota įvykdyti valstybės perversmą ir pakeisti reformatorišką Dubčeką valdžią. Pagal šį planą KGB tuoj pat pagrobė keletą žymių Čekoslovakijos lyderių, tarp jų komunistų partijos pirmąjį sekretorių Aleksandrą Dubčeką, ministrą pirmininką Oldrichą Černiką, parlamento pirmininką Jozefą Smrkovskį ir Nacionalinio fronto pirmininką Františeką Kriegelį. Respublikos prezidentas Liudvikas Svoboda buvo laikomas namų arešte.

Vis dėlto tai nereiškė Čekoslovakijos pralaimėjimo. Jeigu jos vadovai būtų nutarę priešintis karine jėga, jų armiją beveik neabejotinai būtų sumušusios kur kas stipresnės Varšuvos pakto pajėgos. Užtuot tai padarę, Čekoslovakijos vadovai skubiai įsakė kariuomenei likti kareivinėse, ir prasidėjo visiškai kitoks pasipriešinimas.

Ypatingas šio nesmurtinio pasipriešinimo pobūdis užpuolikų kariuomenei sudarė didelių tiekimo ir kovinės dvasios problemų. Stebėtojai pranešė, kad per trumpą laiką, kai kur per keletą dienų, reikėjo pakeisti didelę dalį interventų pajėgų naujomis.

Dėl pasipriešinimo keliuose svarbiuose politiniuose židiniuose nepavyko sudaryti kolaborantų vyriausybės. Pasipriešinimas prasidėjo pačiomis pirmomis intervencijos valandomis, kai vyriausybės žinių agentūros tarnautojai atsisakė paskelbti pareiškimą spaudai, teigusį, jog įvesti armiją paprašę kai kurie Čekoslovakijos komunistų partijos ir vyriausybės veikėjai. Prezidentas Svoboda atsisakė pasirašyti stalinistų grupės jam pateiktą dokumentą. Per slaptą gynybos radijo tinklą buvo

raginama taikingai priešintis, informuojama apie pasipriešinimo eigą ir sušaukta keletas oficialių organų, pasipriešinusių intervencijai.

Vyriausybės pareigūnai, partijų vadovai ir organizacijos pasmerkė įsiveržimą, o parlamentas pareikalavo paleisti suimtus lyderius ir nedelsiant išvesti svetimą kariuomenę. Per pirmąją savaitę, padedant gynybos radijo tinklui, susikūrė daugelis nebendradarbiavimo bei priešimosi formų ir nusistovėjo jų veiklos kryptys. Taip buvo sušauktas partijos nepaprastasis XIV suvažiavimas, paskelbtas vienos valandos visuotinis streikas, paraginti geležinkelininkai, kad sulėtintų rusų ryšių sekimo ir trukdymo įrengimų pervežimus, taip buvo kviečiama nebendradarbiauti. Radijas teigė, kad smurtinis pasipriešinimas — bergždžias dalykas ir kad vienintelis protingas būdas — nesmurtinė kova. Sovietai niekaip neįstengė rasti pakankamai kolaborantų, kad galėtų sudaryti marionetinę vyriausybę.

Sovietų karinė pergalė nekėlė abejonių, tačiau jų pareigūnai pamatė, kad negali valdyti šalies. Susidūrę su vieningu piliečių pasipriešinimu ir pamatę, kaip smunka kovinė kariuomenės dvasia, sovietų vadovai liepė atskraidinti prezidentą Svobodą į Maskvą deryboms, tačiau ten atvykęs Svoboda primygtinai pareikalavo, kad jose dalyvautų suimtieji Čekoslovakijos lyderiai.

Pasiekus kompromisą,—tikriausiai tai buvo pagrindinė strateginė klaida,—buvo įteisintas sovietų kariuomenės įvedimas ir paaukotos kai kurios Čekoslovakijos reformos. Vis dėlto daugelis svarbių reformų buvo išgelbėtos, ir reformatorių grupė sugrįžo į Prahą eiti savo oficialių pareigų. Dauguma gyventojų žiūrėjo į tą kompromisą kaip į pralaimėjimą ir ištisą savaitę jo nepriėmė.

Nepaisant silpnybių ir kompromisų, reformatorių valdžia ir daugelis reformų išsilaikė nuo rugpjūčio iki kitų metų balandžio, kai prieš sovietus nukreiptos riaušės davė šiems dingstį sustiprinti spaudimą. Šį kartą Čekoslovakijos valdžios pareigūnai kapituliavo, pašalino Dubčeką reformatorių grupę iš partijos ir vyriausybės postų ir pakeitė juos ortodoksišku Husako režimu.

Sovietai buvo priversti keisti savo politiką: užuot naudoję karines priemones, turėjo griebtis palengva didėjančio politinio spaudimo ir manipuliacijų, todėl jie, siekdami pagrindinio savo tikslo, sugaišo aštuonetą mėnesių. Jėgos buvo nelygios, bet sovietų įsigalėjimas buvo sulaukytas aštuoniems mėnesiams. Jeigu tai būtų pasiekta čekų ir slovakų *kariniu* pasipriešinimu, tokią kovą galima būtų prilyginti Termopilų mūšiui, kuriame saujelė graikų kovėsi iki paskutinio kareivio su nepalyginamai pranašesne persų armija.

Čekoslovakijos gynybos pobūdis ir laimėjimai daugelio jau užmiršti arba kai kuriuose veikaluose dažnai iškraipomi. Gynybos kova galiausiai buvo pralaimėta, bet ne dėl to, kad susilpnėjo pasipriešinimas: juk kapituliavo Čekoslovakijos valdžios pareigūnai. Vis dėlto jie neleido sovietams visiškai įsiviešpatauti aštuonetą mėnesių — nuo rugpjūčio iki balandžio,—o to nebūtų buvę įmanoma pasiekti karinėmis priemonėmis.

Visa tai buvo padaryta be jokio pasirengimo ir mokymo, o ką jau kalbėti apie specialų planavimą. Šis laimėjimas labai nepalankiomis sąlygomis rodo, kad, nepaisant galutinio pralaimėjimo, išstobulinta, iš anksto parengta ir apmokytų žmonių vykdoma nesmurtinė *gynybinė* kova gali turėti dar didesnę galios potencialą nei gynyba karinėmis priemonėmis.

Nuosekliaus kūrimo pagrindas

Siame skyriuje išvardyti ir aprašyti atvejai gali būti laikomi pagrindu nuosekliai kuriant naujo tipo gynybą, turinčią sulaikyti užsienio interventus bei vidaus valdžios užgrobėjus ir apginti nuo jų.

Lig šiol tokio pobūdžio veiksmai buvo tolygūs netobulam politiniam metodui. Jie buvo taip pat neišstobulinti, kaip ir karo veiksmai prieš penketą tūkstančių metų. Kaip jau minėta, nesmurtinių kovų dalyviams visada trūko to organizuotumo, pasirengimo, tobulesnių ginklų, mokslo ir nuodugnaus praeities konfliktų bei strategijos principų pažinimo, kurio kariškiams nestinga jau tūkstančius metų. Tikslai sąmoningos pastangos pagerinti karo veiksmų ginkluotę, organizaciją, kareivių mokymą ir strategiją gerokai padidino jų kovinį efektyvumą ir naikinamąją galią.

Pilietinei kovai plėtoti kol kas tokių pastangų nebuvo. Nepaisant šio didelio trūkumo, nesmurtinės kovos, naudojamos nacionalinei gynybai, šalininkai pasiekė įspūdingų rezultatų. Dabar reikia panagrinėti, kaip tiek daug buvo pasiekta ir ar ateityje nebūtų galima sukurti (pasinaudojant aukščiau minėtais pavyzdžiais) daug efektyvesnės iš anksto parengtos sulaikymo ir gynybos politikos, o jeigu taip, tai kaip?

Pastabos

Išsamesnę šiame skyriuje keliamų klausimų analizę ir platesnę informaciją galima rasti knygoose: Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980), p. 263—284, ir Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 63—105.

Aptariant „gynybinę gynybą“, pateikiami tik patys bendriausi daugelio šios doktrinos variantų bruožai. Didžiausi šio metodo šalininkai yra Horst Afheldt, Anders Boserup, Norbert Hannig, Jochen Löser, Albrecht von Mülller ir Lutz Unterseher. Įvadinės šios doktrinos apžvalgą rasite Jonathan Dean, „Alternative Defence: Answer to NATO's Central Front Problems?“ *International Affairs*, vol. 64, no. 1 (Winter 1987/1988), p. 61—88, ir Stephen J. Flanagan, „Nonprovocative and Civilian-Based Defenses“ knygoje: Joseph S. Nye, Jr., Graham T. Allison, and Albert Carnesale, editors, *Fateful Visions: Avoiding Nuclear Ca-*

tastrophe (Cambridge, Mass: Ballinger Publishing Co., 1988), p. 93—109. Taip pat žr. Frank Barnaby and Egbert Boeker, “Defence Without Offence — Non-nuclear Defence for Europe” (Bradford, England: University of Bradford, Peace Studies Paper No. 8, 1982). Tarp svarbiausių publikacijų šioje srityje žr. Horst Afheldt, *Defensive Verteidigung* (Reinbek, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1983); Anders Boserup, “Non-Offensive Defense in Europe” (University of Copenhagen; Centre of Peace and Conflict Research, Working Paper No. 5, 1985); Norbert Hannig, „Verteidigung ohne zu Bedrohen“ (Universität Stuttgart: Arbeitsgruppe Friedensforschung und Europäische Sicherheit, Paper No. 5, 1986); Hans-Heinrich Nolte and Wilhelm Nolte, *Ziviler Widerstand und Autonome Abwehr* (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1984); Lutz Unterseher, *Defending Europe: Toward a Stable Deterrent* (Bonn: Studiengruppe Alternative Sicherheitspolitik, 1986).

Apie „gynybinę gynybą“, pasiremdamas Šveicarijos gynybos politika, rašo Dietrich Fischer “Invulnerability Without Threat: The Swiss Concept of General Defense” knygoje: Burns H. Weston, editor, *Toward Nuclear Disarmament and Global Security—A Search for Alternatives* (Boulder, Colo.: Westview Press, 1984), p. 504—532.

„Gynybinės gynybos“ taikymas Britanijos gynybai nušviečiamas Alternative Defence Commission, *Defence Without the Bomb* (London and New York: Taylor and Francis, 1983).

Lenino citata paimta iš „Rusijos komunistų partijos (bolševikų) Centro Komiteto politinio pranešimo“, skaityto 1922 m. kovo 27 d. Rusijos komunistų partijos (bolševikų) XI suvažiavime. Žr. *V. I. Lenin: Selected Works in Three Volumes* (New York: International Publishers, 1967), vol. 3, p. 692—693.

Pasipriešinimas Kappo pučui aprašytas pagal Wilfred Harris Crook, *The General Strike* (Chapel Hill, N. C.: University of North Carolina Press, 1931), p. 496—527; Donald Goodspeed, *The Conspirators* (New York: Viking, 1962), p. 108—188; Erich Eyck, *A History of the Weimar Republic* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1962), vol. 1, p. 129—160; Karl Roloff (pseud.: Karl Ehrlich), „Den Ikkevoldelige Modstand: den Kvalte Kapp-Kupet“ knygoje: K. Ehrlich, N. Lindberg, and G. Jacobsen, *Kamp Uden Vaaben* (Copenhagen: Levin and Munksgaard, Einar Munksgaard, 1937), p. 194—213; John Wheeler-Bennett, *The Nemesis of Power* (New York: St. Martin's Press, 1953), p. 63—82. Taip pat žr. Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, p. 40—41 ir 79—81.

Pasipriešinimas prieš valstybės perversmą Prancūzijos Alžyre aprašytas pagal Adam Roberts, “Civil Resistance to Military Coups”, *Journal of Peace Research* (Oslo), vol. XII, no. 1 (1975), p. 19—36. Visos citatos iš šio šaltinio.

Medžiaga apie kovą Rūro krašte paimta iš Wolfgang Sternstein, “The Ruhrkampf of 1923”, knygoje: Adam Roberts: editor, *Civilian Resistan-*

ce as a National Defense (Harmondsworth, England, and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969), p. 128—161.

Cekoslovakijos pasipriešinimas apibūdintas šiais šaltiniais: Robert Littell, editor, *The Czech Black Book* (New York: Praeger, 1969); Robin Remington, editor, *Winter in Prague* (Cambridge, Mass: M. I. T. Press, 1969); Philip Windsor and Adam Roberts, *Czechoslovakia 1968* (New York: Columbia University Press, 1969), ir Vladimir Horsky, *Prag 1968: Systemveränderung und Systemverteidigung* (Stuttgart: Ernst Klett Verlag and Munich: Kösel-Verlag, 1975). Taip pat žr. H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1976).

Galios šaltinių paieškos**Netikėtos potencinės gal' mybės**

Jeigu tai ne atsitiktinumai ir ne išimtys, kaipgi tos nesmurtinės kovos prieš valdžios užgrobimus ir agresiją, apžvelgtos praeitame skyriuje, galėjo įvykti? Ar jas pakanka įrašyti į istoriją kaip tam tikro laiko ir tam tikrų vietų įvykius, ar jų reikšmė didesnė? O gal tai pavieniai kokios nors bendros veiksmų grupės atvejai, išreiškiantys gilesnį dėsningumą?

Tučiuojau iškyla ir kiti klausimai. Ar galima būtų sėkmingai taikyti nesmurtinę kovą prieš diktatūras ateityje, o jeigu taip, tai kaip? Ar šiuo metodu naudodamiesi žmonės iš tikrųjų neleistų atsirasti naujoms priespaudos formoms? Ar galėtų visa visuomenė sėkmingai plėtoti ir įgyvendinti šiuo metodu parentą gynybos politiką, kurios tikslas — sukliudyti valstybės perversmus ir sutriuškinti užsienio agresiją?

Mintis, kad vieni gyventojai — be armijų, tankų, lėktuvų, bombų ir raketų — galėtų nuversti diktatūrą, demoralizuoti interventų kariuomenę, užkirsti kelią nekonstituciniam valstybės valdžios užgrobimui ir sumušti agresorius, daugeliui žmonių atrodo keista ir net absurdiška.

Tačiau ši mintis nė kiek ne keistesnė už tą, kuri ketvirtajame dešimtmetyje atėjo į galvą saujelei mokslininkų. Jie išklėlė hipotezę, jog tam tikros mažos, anksčiau nematomos materijos dalelės turi didžiulę potencinę energiją, kurią galima panaudoti dar neregėtų žmonijos istorijoje sprogmenų gamybai. Siandien šios minties pagrindumas niekam nekelia abejonių, tačiau 1939 metais daugelis „sveiko proto“ žmonių — ir nacistų, ir sąjungininkų pusėje — ja nebūtų patikėję. Tokių ginklų prototipai dar neegzistavo, ir net patys barbariškiausi ar labiausiai pažengę karo technikos srityje agresoriai nedarė jokių eksperimentų.

Jeigu ne ypatingos to karo aplinkybės, sumanymas paversti milijonus mažyčių atomų bombomis galėjo nežinia kiek laiko likti vien keista kelių intelektualų teorija. Tačiau susiklosčius kritinei tarptautinei padėčiai, mokslininkai ir inžinieriai gavo didžiulius žmonių ir materialinius išteklius, kad pabandytų paversti potencinę mažyčių atomų energiją į didžiausią pasaulyje griaunamąją galią turinčius ginklus. To rezultatai yra gerai žinomi.

Politinės galios srityje irgi egzistuoja hipotezė, galinti turėti tokių pat nepaprastų, bet naudingų padarinių. Lig šiol ji buvo taikoma tik ribotai. Pagal šią hipotezę visuomenėse slypi potencinė galia, kurią galima panaudoti ir sumaniai taikyti kovojant su priespauda bei tironija ir

taip efektyviai sulaikant ir sužlugdant agresiją, kad karo ginklai pasidarys neberekalingi. Artimiausiais metais ir dešimtmečiais ši potencinė galia tikriausiai veiks politiką ir tarptautinius santykius kur kas labiau, nei galima įsivaizduoti. Kaip tik ši potencinė galia buvo panaudota, kad ir labai ribotai, pirmajame skyriuje aprašytais atvejais.

Kaip bus parodyta vėliau, šią potencinę galią galima išstobulinti, o jos efektyvumą — smarkiai padidinti. Šitaip padidinta galia tada bus taikoma kilus aštriems konfliktams; matyt, dėl to bus įmanoma ir sulaikyti, priešą, ir apsiginti nenaudojant masinio naikinimo ginklų ar milžiniškų įprastinių karinių arsenalų, kurie šiandien *apginti* nebepajėgia.

Kai kada, kaip matėme anksčiau, gyventojai iš esmės nebuvo bejėgiai ir beginkliai. Jie buvo „ginkluoti“, tik kitokiais ginklais — psichologiniais, socialiniais, ekonominiais ir politiniais. Šie ginklai smogė į pačius užgrobėjų ar agresorių galios pagrindus. Tuo daugiausia ir paaiškinamas nesmurtinių kovų efektyvumas.

Kodėl nebendradarbiavimo ir neklusnumo judėjimai kartais pajėgia nuversti galingus valdovus? Todėl, kad tokie judėjimai — tai smūgis į bet kurios valdžios Achilo kulną: jos priklausomybę nuo valdomų žmonių ir visuomenės. Gyventojams ir visuomenės institucijoms atsisakius bendradarbiauti su agresoriais ir diktatoriais, apribojami arba tampa neprieinami tie galios šaltiniai, kuriais remiasi visi valdovai. Kai šie šaltiniai nebepasiekiami, valdovų galia susilpnėja ir galiausiai pranyksta. Sitokia yra šiame skyriuje pateikiamo požiūrio į politinę galią esmė.

Priklausomi valdovai

Akivaizdi ir paprasta, bet dažnai nepaisoma tiesa, turinti didelę teorinę ir praktinę reikšmę, yra ta, kad grupių ir asmenų, einančių aukščiausias valdžios pareigas įvairiose santvarkose ir trumpumo dėlei čia vadinamų *valdovais*, galia nėra įgimtas dalykas. Jie negimsta turėdami ją, ji nėra jų nuosavybė, ir jie nenaudoja jos patys. Kitaip tariant, jie gali naudotis ta galia tol, kol ji iš jų nėra atimta.

Politinė galia vadinama įvairių įtakų ir poveikių, taigi ir sankcijų ar bausmių, visuma, kuri gali būti naudojama nustatant ir įgyvendinant politinį visuomenės kursą. Politinę galią gali turėti vyriausybės, valstybės, institucijos, opoziciniai judėjimai ir kitos grupės. Ji gali būti taikoma tiesiogiai arba laikoma atsargoje. Pvz., galia reiškiasi ir derybose, ir kare. Konfliktų metu galią demonstruoja ir laiminti, ir pralaiminti pusės. Politinė galia gali būti vertinama santykiniu gebėjimu taikyti spaudimą, kontroliuoti situaciją, valdyti žmones ir institucijas arba mobilizuoti žmones ir institucijas kokiais nors veiklais.

Valdovai nėra visagaliai, neturi jie nė iš vidaus trykštančios galios. Pačia savo prigimtimi politinė galia valdovų atžvilgiu yra išorinė. Valdovai vieni neturi nei fizinių, nei intelektualių sugebėjimų pasiekti visa, ko trokšta. Jeigu valdovai nori gauti politinę valdžią, jie privalo turėti

visų pripažintą autoritetą, sugebėti paveikti kitų žmonių elgesį, mokėti naudotis dideliais ištekliais — ir žmonių, ir materialiniais, priversti valdymo aparatą vykdyti jų politiką ir vadovauti represinėms arba kariinėms organizacijoms. Kiekvienas iš šių šaltinių priklauso nuo gyventojų bei daugelio valdomos visuomenės grupių ir institucijų bendradarbiavimo ir paklusnumo. Tai reiškia, kad šie valdžios komponentai nėra automatiškai perduodami būsimiems valdovams.

Besąlygiškas bendradarbiavimas ir parama padarys reikalingus galios šaltinius labiau prieinamus ir todėl padidins valdovų galią. Kita vertus, bendradarbiavimo apribojimas arba nutraukimas tiesiogiai ir netiesiogiai susilpnins galios šaltinius arba padarys juos nepasiekiamus. Kaip krano posūkiams reguliuojamas tekantis vanduo, taip bendradarbiavimas ir nebendradarbiavimas reguliuoja reikalingų valdymo šaltinių prieinamumą.

Zinoma, valdovai jautriai reaguoja, kai jų noras laisvai elgtis apribojamas. Tokių minčių propaganda jiems gali pasirodyti pavojinga. Ne nuostabu, kad valdovai grasins ir baus tuos, kurie neklauso, streikuoja ar nebendradarbiauja, ir mėgins šitaip palaužti jų valią. Tačiau tai dar ne viskas.

Jeigu, nepaisant represijų, galios šaltiniai bus apriboti, pašalinti arba pakankamai ilgai atskirti, iš pradžių tai sukels režimo netikrumą ir sumaištį. Paskui turbūt gerokai susilpnės valdovų galia. Po tam tikro laiko praradęs galios šaltinius režimas bus paralyžuotas, taps bejėgiškas, o kai kuriais atvejais netgi suirs. Valdovų galia palengva arba sparčiai išsiskvėps politiškai.

Tokį patį politinės galios principą 1548 metais iškėlė Etienne de la Boétie. Štai kaip jis rašė apie tironą: „Tas, kuris jus taip kamuoja, turi tik dvi akis ir tik dvi rankas, vieną kūną ir neturi nieko tokio, ko neturėtų pats menkiausias žmogelis begalinėje gausybėje jūsų miestų, išskyrus jūsų suteiktą jam teisę jus niokoti“. Boétie teigė, jog kaip tik iš kenčiančių žmonių tironas paveržia viską, ko jam reikia, kad juos valdytų: teisę į valdžią, pinigus, padėjėjus, kareivius, netgi jaunas moteris, su kuriomis jis praleidžia naktis. Vadinasi, daro išvadą Boétie, jeigu tironams „nieko neduodama, jeigu jų neklausoma, tai nereikia nė kautis, nereikia smogti nė vieno smūgio, ir jie lieka pliki ir begaliai ir nieko nepajėgia daryti; taip šakniai likus be dirvos ir maisto, šaka nuvysta ir nudžiūva“.

Galios šaltinių įvardijimas

Politinė valdžia randasi iš visų ar keleto žemiau įvardytų šaltinių sąveikos.

Autoritetas. Valdovų autoriteto dydis ir tvirtumas tarp valdinių, arba valdžios teisėtumas, yra pagrindinis veiksnys, nuo kurio priklauso valdovų galia. Kaip nuoširdžiai ir tvirtai žmonės tiki valdovų teise juos val-

dyti? Jeigu valdovų autoritetas didelis, jiems lengviau naudotis kitais galios šaltiniais, todėl mažai tikėtina, kad reikės grasinimais ir sankcijomis priversti žmones paklusti ir bendradarbiauti.

Žmonių ištekliai. Valdovų galia priklauso nuo to, kiek yra klusnių, bendradarbiaujančių ar teikiančių ypatingą pagalbą asmenų ir grupių, nuo to, kokią visų gyventojų dalį sudaro tie asmenys, ir nuo jų organizacijų dydžio, formų ir galios. Kiek žmonių ir kokios institucijos remia valdžią arba jos neremia?

Įgūdžiai ir žinios. Valdovų galia taip pat priklauso nuo savanoriškai paklūstančių ir padedančių valdovams asmenų bei grupių įgūdžių, žinių ir gabumų, taip pat nuo jų sugebėjimo patenkinti valdovų reikmes. Ar jie turi sugebėjimų, kurių reikia valdovams? Kiek valdovai priklauso nuo jų įgūdžių, žinių ir gabumų?

Dvasiniai veiksniai. Valdovų paramai svarbūs ir psichologiniai, ir ideologiniai veiksniai, jausmai ir įsitikinimai. Šie veiksniai — tai tradicinis požiūris į paklusnumą bei nuolankumą, bendro tikėjimo, bendros ideologijos ar bendro reikalo buvimas ar nebuvimas. Jei šie veiksniai stiprūs, valdovams lengviau pasiekiami ir kiti galios šaltiniai, o jei jie silpni ar jų nėra, pasinaudoti kitais galios šaltiniais sunkiau.

Materialiniai ištekliai. Mastas, kuriuo valdovai disponuoja materialinėmis gėrybėmis, gamtos ištekliais, finansais, ekonomine sistema, ryšių ir transporto priemonėmis, padeda nustatyti valdovų galios ribas. Ar lengva pasiekti, kad tie materialiniai ištekliai tenkintų valdovų reikmes?

Sankcijos. Paskutinis valdovų galios veiksnys priklauso nuo to, kokio tipo ir dydžio sankcijas arba bausmes jie gali taikyti. Tokiomis sankcijomis galima grasinti arba jas taikyti pačių valdovų valdiniais, kai jie neklauso ar nebendradarbiauja, ir toms užsienio valdovų šalims ir pajėgoms, su kuriomis jie konfliktuoja. Dėl to iškyla tokie klausimai: kokiomis spaudimo, baudžiamosiomis ir kovos priemonėmis disponuoja valdovai, susidarius tokioms situacijoms? Ar jos patikimos, ar lengvai ir ar visada gali būti naudojamos, o gal jos naudojamos ribotai?

Beveik visuomet kai kurie arba visi šie galios šaltiniai prieinami tik iš dalies. Tik labai retai visi jie visiškai būna pasiekiami valdovams arba jų visai nebūna. Galimybės naudotis šiais šaltiniais nuolat kinta, o pokyčiai didina arba mažina valdovų galią. Valdovų galios mastas, dydis ir trukmė priklauso nuo to, kokių mastu valdovai neribotai naudojami tais šaltiniais.

Priklausomybė nuo valdomųjų

Nuodugnesnis valdovų galios šaltinių tyrimas parodys, kad jie labai arba visiškai (nelygu kokia situacija) priklauso nuo valdomųjų paklusnumo ir bendradarbiavimo. Tad pažiūrėkime, kas atsitinka, kai šie šaltiniai prarandami.

Jei valdiniai nepripažįsta valdovų teisės valdyti, jie sugriauna bendrą sutarimą arba kolektyvinę santarvę, be kurios valdžia negali egzistuoti. Šitoks autoriteto ar valdžios teisėtumo paneigimas — tai pradinė valdovų galios silpimo arba irimo stadija. Kai autoritetas prarandamas, iškyla grėsmė konkreitiems valdžios atstovams. Todėl atsisakymas pripažinti vidaus valdžios užgrobėjų ir užsienio agresorių teisę valdyti yra svarbiausias dalykas pilietinėje gynyboje, kurios tikslas — neleisti, kad būtų sudaryta nauja vidaus valdžios užgrobėjų ar svetimšalių pavergėjų vyriausybė. Jei gyventojai nebeprripažįsta valdovų autoriteto, jie tikriausiai ima mažiau su jais bendradarbiauti, mažiau jiems paklusti ir padėti arba visiškai atsisako tai daryti. Nepaklusnumas ir nebendradarbiavimas sudaro nemaža keblumų visiems režimams.

Nė vienas valdovas negali apsieiti be daugelio savo valdinių įgūdžių, žinių, patarimų, darbo ir administracinių sugebėjimų. Kuo daugiau valdovai viską kontroliuoja ir reglamentuoja, tuo labiau jiems reikia tokios pagalbos. Valdovų galią didina, pvz., specializuotos technikos eksperto žinios, mokslininko tiriamasis darbas, organizaciniai skyriaus viršinininko sugebėjimai, tačiau jiems reikia ir mašininkų, įmonių darbininkų, kompiuterių specialistų, ryšių technikų, transporto darbuotojų ir ūkininkų pagalbos. Ir ekonominė, ir politinė sistema veikia daugelio asmenų, organizacijų ir pogrupių pastangomis.

Valdovų galia priklauso nuo visos nenutrūkstamos pagalbos, kurią teikia ne tik tam tikri specialistai, pareigūnai, tarnautojai ir kiti darbuotojai, bet ir šakinės organizacijos bei institucijos, sudarančios visą sistemą. Tai įvairūs skyriai, biurai, filialai, komitetai ir pan. Tiek individai bei nepriklausomos grupės, tiek šie sistemos padaliniai gali atsisakyti bendradarbiavimo su valdovais ir nebeteikti pakankamai pagalbos, kad būtų išlaikytos jų pozicijos ir įgyvendinama jų politika.

Kai gausybė valdinių ir visuomenės institucijų, anksčiau padėjusių valdovams naudotis įvairiais galios šaltiniais, nebeprripažįsta valdovų autoriteto, šaltiniams iškyla grėsmė. Įstaigos ir gyventojai, kadaise talkinę patikimai, dabar gali valdovų norus tenkinti neefektyviai, net patys gali panaikinti tam tikrus sprendimus arba griežtai atsisakyti toliau jiems padėti, paklusti ir bendradarbiauti su jais.

Be sąžiningo ir patikimo daugelio tarnautojų darbo nebus nei įgūdžių, nei žinių, nei žmonių išteklių, kurie lemia vykdomosios valdžios organų ir pareigūnų funkcionavimą. Be patikimo daugelio darbininkų, ūkininkų, technikų, administracijos darbuotojų, transportininkų, ryšinininkų ir mokslininkų triūso ekonominė sistema efektyviai neveiks. Jei policininkai ir kareiviai stropiai nevykdys karininkų įsakymų, prievartos institucijos neįstengs patikimai kovoti su rezistentais.

Atsisakymas daryti tai, kas liepta, neturi nieko bendra su kruopščiomis Henrio Davido Thoreau ar Mohando K. Gandžio veikalų studijomis. Visai maži vaikai, taip pat daugelis jaunuolių ir suaugusiųjų savaime įpranta neklausyti ir nedirbti ką liepiami. Kad šis reiškinys plačiai žinomas mūsų visuomenėje, byloja ir senas posakis: „Gali privesti arklį prie

vandens, bet negali priversti jo gerti“. Nepaklusti ir politiškai nebendradarbiauti žmonės ryžtasi nebūtinai dėl to, kad jie gerai išmano politinę teoriją, yra ištikimi kokiems nors religiniams priesakams ar yra aukštesnės moralės, o vien dėl mūsų žmogiško polinkio užsispirti tada, kai tai mums naudinga. Tačiau kai šios nuostatos laikosi daugybė žmonių, kolektyviai veikiančių reikalo, kuriuo jie tiki, labui, ji pasidaro itin veiksminga, nes sutampa su veiksmais, parentais giliu politinės galios prigimties supratimu.

Represijų neefektyvumas

Nepaklusnumas valdovų nenudžiugins, ir jie su juo nesitaikstys. Atvirkščiai, kaip jau minėta anksčiau, santarvės žlugimas dėl nebendradarbiavimo tikriausiai bus traktuojamas kaip didelė grėsmė. Jeigu režimas nepasirengęs ką nors keisti, kad būtų tenkinami gyventojų reikalavimai, tai, prasidėjus plataus masto politiniams neramumams, jis turės vis dažniau griebtis prievartos.

Kad vėl gautų reikalingą pagalbą, laiduotų gyventojų klusnumą ir bendradarbiavimą, pareigūnai gali grasinti bausmėmis arba jas taikyti, tai yra mušti žmones, įkalinti juos, kankinti, vykdyti egzekucijas. Tokias sankcijas paprastai įmanoma taikyti nepaisant plačiai paplitusio nepasitenkinimo režimu, nes labai dažnai tam tikra gyventojų dalis lieka jam lojali, savanoriškai padeda jam išsilaikyti ir vykdyti savo politiką. Tokiu atveju valdovai gali panaudoti lojalius valdinius kaip policininkus ar kareivius, kad šie baustų kitus žmones. Šiaip ar taip, dėl dviejų priežasčių sankcijos nebus lemiamoji jėga, kuri padės išsilaikyti režimui. Valdančiuosius sluoksnius (svetimus ar savus) vienija ne vien tai, kad jie taiko sankcijas, bet ir religiniai įsitikinimai, ekonominis savanaudiškumas, ideologija, tikėjimas savo paskirtimi ir pan. Be to, valdovų pajėgumą taikyti sankcijas valstybėje ar užsienyje lemia patys valdiniai, ir jis priklauso nuo jų paramos masto.

Sankcijos labai padeda palaikyti politinę valdovų galią, ypač susidarius kritinėms situacijoms. Tai anaipol nereiškia, jog bausmėmis visada — per ilgesnį ar trumpesnį laiką — pavyks susigrąžinti nuolankumą ir paklusnumą.

Netgi jeigu valdovų bausmėmis iš pradžių ir pasiekama išviršinio nuolaidumo, tai nėra amžina. Valdovus vargu ar patenkins per jėgą išgautas paklusnumas. Priverstinis nuolankumas — tai prastas pareigų vykdymas ar net tyčinis dykinėjimas. Jei valdovų autoritetas tarp valdinių nedidelis ir netvirtas, nėra abejonės, kad grasinimais ir bausmėmis pasiekto paklusnumo nepakaks garantuoti ilgalaikiam ir pilnaverčiam valdžios funkcionavimui.

Net ir trumpam valdovai nėra tikri, kad baudžiami besipriešinantys gyventojai būtinai vėl bus klusnūs, taip pat nėra tikri, kad visada turės neribotas galimybes taikyti sankcijas. Net tada, kai represinės sankcijos

veiksmingai taikomos neklusniems gyventojams, kažin ar jomis galima priversti žmones iš naujo klausyti ir bendradarbiauti. Bausmių efektyvumas ar neefektyvumas priklauso nuo valdinių klusnumo stereotipo. Turima galvoje ne vien tai, kaip uoliai gyventojai vykdo įsakymus ir nurodymus normaliais laikais. Bausmių efektyvumas priklauso ir nuo to, ar tam tikru laiku ir tam tikromis aplinkybėmis valdiniai yra pasirengę paklusti ir bendradarbiauti, ar jie ketina ir toliau neklausyti valdovų, nepaisydami gresiančių arba taikomų bausmių.

Net ir tada, kai rezistentams gresia bausmės, jie turi laisvą valią, gali pasirinkti. Jie gali pasirinkti: paklusti ir taip išvengti sankcijų, gresiančių už nepaklusumą, arba nepaklusti. Priimant šiuos sprendimus nereikia didelio politinio gudravimo. Nemaža išdykusių vaikų ir maištingų paauglių dažnai rizikuoja nepaisydami bausmių, nors ir ne tokių žiaurių.

Jei gyventojai paklūsta vien vengdami gresiančios bausmės, sankcijos tik tuomet bus efektyvios, kai žmonės jų bijos. Jų padariniai turi būti ne tokie pageidautini, palyginti su tais, ką galima pelnyti klusnumu. Būsimos ar jau paskirtos bausmės tik tuomet priverčia paklusti ir nusiilenkti, kai jos paveikia valdinių protus ir jausmus, kai valdiniai bijo sankcijų ir nenori dėl jų kentėti. Pačios sankcijos savaime neduoda norimų rezultatų: sumuštas demonstrantas kitą dieną gali sugrįžti, įkalintas streikininkas vis tiek nedirbs, o sušaudytas maištininkas niekada daugiau nebevykdys įsakymų. Bausmės tik tada efektyvios, kai jos padidina nuolankumą tiek, kiek reikia, kad būtų įgyvendinami valdovų siekiai.

Svarbu suprasti: jei bausmių baimė neužvaldo valdinių protų, represijos vargu ar pasieks tikslą. Juk ir karo lauke fizinių sužalojimų ir mirties grėsmė nepriverčia kareivių bėgti iš fronto ar pasiduoti. Jeigu kovojančios jėgos — karinės ar civilinės, smurtinės ar nesmurtinės — bus tvirtai įsitikinusios savo teisumu, jos toliau kovos nepaisydamos kiekvienam dalyviui gresiančio pavojaus. Tokiomis sąlygomis represijos gali net dar labiau nuteikti gyventojus prieš režimą ir padidinti besipriešinančiųjų skaičių.

Valdovų galia turi dar vieną silpnybę. Kaip buvo pažymėta, galimybė imtis sankcijų priklauso nuo valdinių, bent dalies jų, klusnumo ir bendradarbiavimo. Tokių formų bausmių kaip suėmimai, įkalinimai, mušimai ir kitokios represijos neįmanoma vykdyti be policijos, kariuomenės, pusiau karinių ir kitokių jėgų, o dažnai prireikia ir kokios nors gyventojų paramos. Represijos tik tada tinkamai vykdomos, kai jų vykdytojai nori tai daryti. Tačiau taip būna toli gražu ne visada.

Policininkai, kareiviai ir kiti gali prieiti išvadą, kad senieji ar būsimi valdovai nebeturi teisės duoti tokius įsakymus. Arba šių pajėgų nariai gali būti palankūs ar pajusti palankumą besipriešinančių gyventojų siekiams ir todėl nesiryžti bausti žmonių, kovojančių dėl tų siekių. Policija ir kariuomenė gali tyčia blogai vykdyti įsakymus, kai joms atrodo, kad gali tik vaizduoti, jog klauso savo vyresnybės. Kai kuriais atvejais

policininkų bei kareivių, vykdžiusių smurtines represijas prieš *nesmurtinus* veikėjus, patirtis sumažino jų norą klausyti. Kartais į įsakymus toliau vykdyti brutalias taikių žmonių represijas būdavo atsakoma plataus masto neloyalumu, slaptu nepaklusnumu arba atviru maištu. Tai viena iš priežasčių, dėl kurių labai svarbu palaikyti nesmurtinę drausmę (ji aptariama trečiame skyriuje).

Visi šie trys svarbūs faktoriai — autoriteto paneigimas, palankumas rezistentų siekiams ir nenoras naudoti smurtą prieš taikius žmones — gali būti sąmoningai veikiami tokiais būdais, kurie gerokai susilpnintų arba visai panaikintų valdovų galią.

Kolektyvinio pasipriešinimo galimybė

Kadangi valdovų galią įmanoma paveikti atsisakant jiems paklusti ir teikti paramą, gresiant represijoms, kurių tikslas — priversti gyventojus vėl klausyti, būtina vykdyti plataus masto nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo politiką. Kai smarkiai sumažėja arba visai išnyksta valdinių baimė ir kai jie, aukodamiesi dėl permainų, būna pasiryžę iškęsti sankcijas, atsiranda reali galimybė pradėti didelio masto nepaklusnumo ir nebendradarbiavimo **kampaniją**.

Tokie veiksmai tada tampa politiškai reikšmingi, o pasipriešinimas valdovų valiai priklauso nuo nepaklusnių valdinių skaičiaus bei valdovų priklausomybės nuo jų laipsnio. Štai kodėl išspręsti iš pirmo žvilgsnio nekontroliuojamos politinės galios problemą bus įmanoma tik išmokus organizuoti didelio masto nebendradarbiavimą ir palaikyti jį, nepaisant represijų.

Teorija, teigianti, kad politinė valdžia kyla iš smurto ir kad pergalę būtinai švenčia tie, kurių galimybės vykdyti smurtą didesnės, yra klaidinga. Priešingai, nutarimas nepaklusti, pasiryžimas mesti iššūkį ir sugebėjimas pasipriešinti darosi nepaprastai svarbūs siekiant pergalės prieš engėjus, tironus ir agresorius, turinčius beveik neribotas galimybes naikinti ir žudyti.

1943 metų liepos mėn. Hitleris pripažino: „Valdyti žmones nukariautuose kraštuose, mano nuomone, yra neabejotinai psichologinė problema. Vien jėga valdyti neįmanoma. Tiesa, jėga yra svarbiausia, tačiau ne mažiau svarbus ir truputis psichologijos, kurios reikia ir žvėrių dresiruotojui, jei jis nori būti žvėries viešpats. Jie turi įtikėti, kad nugalėtojai — tai mes“.

O jeigu žmonės atsisako laikyti karą laimėjusius užpuolikus savo politiniais viešpačiais? Jeigu žmonės atmeta reikalavimus, pareikštus savo pačių ginkluotųjų pajėgų, kurios užėmė sostinę, suėmė arba nužudė išrinktus pareigūnus ir paskelbė, kad maištaujančios karinės pajėgos sudaro naują vyriausybę? Kai visi gyventojai suvokia savo jėgą, slypinčią pačioje politinės galios prigimtyje, šiems klausimams reikia realistinių, nors ir mažai nagrinėtų, praktinių sprendimų.

Realizavimo sąlygos

Sakysim, šį požiūrį į politinę galią norėtume realizuoti. Tada iškils pagrindinis klausimas — *kaip?* Nežinojimas, kaip kovoti su despotiškais valdovais ir kaip sukliudyti naujų valdovų atsiradimą, buvo viena iš svarbiausių priežasčių, dėl kurių žmonės nekovojo su jais dažniau ir veiksmingiau ir jau seniai nepanaikino tironijos bei priespaudos. Šio tipo kovai keliamos mažų mažiausia dvi pagrindinės sąlygos.

Pirma, žmonės privalo aktyviai parodyti savo priešišumą tironiškai valdžiai ir atsisakyti su ja bendradarbiauti. Šis atsisakymas gali reikštis įvairiomis formomis. Tik kai kurios jų bus lengvos, daugelis — pavojingos, bet kiekvieną jų įkūnijant reikės pastangų, drąsos ir išminties.

Antra, kova turi būti grupinė arba masinė. Kai valdančioji mažuma yra vieninga ir gerai organizuota, o valdomoji dauguma susiskaldžiusi ir neturi savarankiškos organizacijos, žmonės paprastai būna silpni ir neįstengia kolektyviai priešintis. Su jais galima susidoroti skyriumi. Kad kova būtų efektyvi, pasipriešinimas ir nepaklusnumas turi būti *kolektyvinis*. Apskritai valdovų galios šaltiniams tik tada iškyla nemaža grėsmė, kai juos remti, su jais bendradarbiauti ir jų klausyti atsisako vienu metu daugybė valdinių, t. y. ištisos socialinės grupės ir institucijos.

Pvz., disidentų kunigo pamokslai gali paveikti tik keletą uolių vietinių parapijiečių, o kai į tautą kreipiasi ir režimą pasmerkia kaip neteisėtą visa bažnyčia, tai gali baigtis valdžios žlugimu. Saujelę darbininkų, kurie protestuodami išėjo iš darbo, galima paprasčiausiai atleisti, o daugiatūkstantinės autoritetingos profsąjungos gerai organizuotas streikas gali išveržti nemažų nuolaidų. Vargu ar kas atkreips dėmesį į keletą tarnautojų, nevykdančių potvarkių, o per daugumos valdininkų nebendradarbiavimą vykdomoji valdžia gali tapti neveiksminga.

Todėl svarbu, kad neklausytų ir nebendradarbiautų ne pavieniai asmenys, o institucijos ir organizacijos. Vadinasi, tokių visuomenės dalių atsisakymas leisti naudotis jų disponuojamais galios šaltiniais yra pamatinės reikšmės dalykas.

Struktūrinis gyventojų poveikio pagrindas

Gyventojų sugebėjimas kolektyviais veiksmais daryti poveikį savo valdovams labai priklausys nuo visuomenės nevalstybinių organizacijų bei institucijų brandumo, nes žmonės kolektyviai veikia kaip tik per šias organizacijas. Šios nevalstybinės organizacijos ir institucijos vadinamos galios židiniais. Tai visuomenės „vietos“, kuriose egzistuoja, telkiasi ar reiškiasi galia.

Konkrečiai šių galios židinių forma ir prigimtis įvairiose visuomenėse ir įvairiomis aplinkybėmis toje pačioje visuomenėje yra skirtinga. Tačiau tarp jų visada rasime tokių visuomenės grupių ir institucijų kaip šeima, socialinė klasė, religinė bendruomenė, kultūrinė ir tautinė grupė, pro-

fesinė grupė, ekonominė grupė, kaimas ir miestas, didmiestis, provincija ir regionas, smulkesnis valdžios padalinys, savanoriška organizacija ir politinė partija. Dažniausiai tai tradicinės, pastovios, įformintos socialinės grupės ir institucijos. Tačiau kartais galios židiniai gali neturėti formalių organizacijos požymių. Jie gali būti kuriami ar atgaivinami tiksliai siekiant kokio nors tikslo arba plečiantis pačiai pasipriešinimo kovai.

Siaip ar taip, organizacijų ir institucijų, kaip galios židinių, vaidmenį lemia jų sugebėjimas veikti nepriklausomai, turėti veiksmingos galios ir daryti įtaką židinių arba valdovų kontroliuojamo valstybės aparato galiai.

Šis savarankiškų vienetų ir galios santykių kompleksas sudaro „struktūrinį“ potencinio poveikio esamiems ir būsimiems valdovams pagrindą. Visuomenės „struktūrinė būklė“ priklauso nuo trijų veiksnių. Pirmasis — tai šių galios židinių dydis ir gyvybiškumas. Jį apibūdintų esamų savarankiškų grupių bei institucijų skaičius, jų vidinė jėga ir gyvybiškumas, centralizacijos ar decentralizacijos laipsnis ir vidiniai sprendimų priėmimo mechanizmai.

Antras veiksnys — tai savarankiškų visuomenės grupių ir institucijų santykiai. Ar sugeba šie galios židiniai darbuotis drauge ir siekti bendrų tikslų? Ar gali koordinuoti savo planus ir veiksmus?

Trečias veiksnys — tai šių židinių ir valdovų santykis. Ar židiniai iš tikrųjų pajėgia nepriklausomai veikti prieš valdovus, kitaip sakant, ar drįsta jiems nepaklusti ir su jais nebendradarbiauti, šitaip apribodami arba pašalindami valdovų galios šaltinius? O gal jų realios galimybės savarankiškai veikti labai ribotos?

Visuomenės struktūrinė būklė parodo aiškias valdovų potencinės galios ribas, kurių jie negali peržengti nepakeitę struktūros arba negavę iš savo valdinių bei jų institucijų didesnių valdžios teisių, platesnio savanoriško pripažinimo ir aktyvesnės paramos. Kai galia smarkiai decentralizuota ir išsklaidyta tarp stiprių ir gyvybiškų nepriklausomų institucijų, tokia padėtis kritiškais atvejais labai sustiprins valdinių ir jų institucijų gebėjimą kolektyviai pašalinti esamų ir būsimų valdovų galios šaltinius ir įtvirtinti gyventojų poveikį jų valdžiai.

Struktūrinis laisvės pagrindas

Kai galia veiksmingai išsklaidyta visuomenėje tarp stiprių židinių, valdovų galią nesunku kontroliuoti ir riboti, o visuomenė gali sėkmingai priešintis priespaudai, užgrobėjams ir agresoriams. Ši būklė siejama su politine laisve. Kita vertus, kai tokie židiniai smarkiai susilpnėja arba nebegali veikti nepriklausomai, kai valdiniai visi bejėgiai, o visuomenės galia labai centralizuota, tada, galimas daiktas, valdovų galia pasidarys nekontroliuojama. Tokia būklė siejama su tironija. Neatsitiktinai buvusios totalitarinės santvarkos bandė sunaikinti visas nepri-

klausomas grupės arba joms užkrauti visišką partijos ar valstybės kontrolę.

Štai kodėl laisvė nėra tai, ką valdovai „duoda“ valdiniam. Taip pat ir formalios institucinės struktūros bei valdymo procedūros (pvz., konstitucijos nustatytosios) pačios savaime nenulemia laisvės masto ar valdovų galios ribų. Iš tikrųjų visuomenė gali būti ir laisvesnė, negu leidžia formalios konstitucinės ir teisinės normos, ir vergiškesnė. O valdovų galios laipsnis bei stiprumas ir tikroji visuomenės laisvė priklauso nuo valdinių stiprybės ir visos visuomenės institucijų būklės.

Savo ruožtu valdovų galią ir visuomenės laisvės mastą gali išplėsti arba susiaurinti valdovų ir valdinių veiksmų sąveika: kai kurie valdovai elgiasi ne taip despotiškai, kaip jiems leidžia struktūrinė būklė, o kiti gauna daugiau paramos, negu pridera pagal struktūrinę būklę, ir pasidaro dar galingesni.

Valdovų galios padidėjimas pirmiausia tiesiogiai ar netiesiogiai priklauso nuo valdinių noro pripažinti valdovus, paklusti jiems, bendradarbiauti su jais ir vykdyti jų įsakymus bei užgaidas. Kita vertus, valdovų galios susilpnėjimą nulemia valdinių nenoras pripažinti valdovus, taip pat jų sugebėjimas nepaklusti, nebendradarbiauti, nevykdyti įsakymų ir nepaisyti jiems keliamų reikalavimų.

Iš to galima daryti tokią išvadą: kiekvienoje politinėje visuomenėje laisvės ar tironijos mastas daugiausia priklauso nuo santykinio valdinių ryžto būti laisviems, nuo jų noro ir sugebėjimo sutarti tarpusavyje gyventi laisvėje ir ypač nuo jų sugebėjimo pasipriešinti visokiems mėginimams juos valdyti ar pavergti. Kitaip tariant, gyventojai gali panaudoti pačių visuomenę kaip priemonę iškovoti ir apginti savo laisvei. Tikriausias žmonių laisvės laidas — ne techninės naikavimo priemonės, o visuomenės galia.

Visuomeninė gynybos kilmė

Sie politinės galios prigimties ir valdovų galios apribojimo arba panaikinimo priemonių tyrimai glaudžiai siejasi su klausimu, kaip geriausiai apginti visuomenę ir nuo vidaus valdžios užgrobėjų, ir nuo užsienio agresorių. Jie patvirtina, kad, kuriant efektyvią gynybą, svarbų vaidmenį gali atlikti ir gyventojai, ir visuomenės institucijos.

Gyventojai ir institucijos gali apsiginti atsisakydami pripažinti užpuolėjus, jiems paklusti ir su jais bendradarbiauti. Kaip matėme, šie veiksmai remiasi paprastu principu: apribojus galios šaltinius — autoritetą, žmonių išteklius, įgūdžius bei žinias, dvasinius veiksmus, materialinius išteklius ir sankcijas, — valdovų galia susilpnėja, o tuos šaltinius atskyrus nuo jų — panaikinama.

Tai žinodami, gynėjai gali kovoti su užpuolėjais, tiesiogiai naudodami prieš puolimą vidines visuomenės jėgas. Laikydamosi savo pačios teisėtumo normų, savo gyvenimo būdo, savo institucijų autonomijos ir

savo konstitucinių principų, visuomenė pajėgs atremti puolimą ir išverti. Sutelkusi visą savo galią, kad būtų nebendradarbiaujama su užpuolėjais, mėginančiais pasiekti savo tikslus, visuomenė gali sužlugdyti užpuolėjų pastangas išgauti iš jos kokių nors ekonominių, politinių ar ideologinių nuolaidų. Dėl psichologinių, socialinių, ekonominių ir politinių visos visuomenės priemonių ir sankcijų pačių užpuolėjų valdymo ir represijų organai gali pasidaryti neefektyvūs ir nepatikimi, ir dėl to puolimas galutinai sužlugs.

Tam tikromis aplinkybėmis įvairūs valstybės aparato padaliniai, iš tikimais tarnavę seniesiems valdovams, konfliktinėse situacijose gali pasidaryti ne tokie patikimi. Kartais tai gali būti ištisos valdžios institucijos, pvz., valstybės bankas, aukščiausiasis teismas ar periferiniai valdymo organai, o kartais frakcijos pačiose institucijose, sakysim, dalis valdininkų ir valstybės įstaigų tarnautojų arba policijos ar karinių pajėgų padaliniai.

Kai ištisos institucijos arba nemažos jų dalys pradeda pačios spręsti ir autonomiškai veikti, nepaisydamos esamų ar būsimų valdovų įsakymų, jos tampa nestabiliais centralizuoto valstybės aparato elementais. Tuomet jos įgyja pagrindines *nepriklausomų* visuomenės galios židinių ypatybes. Jeigu šitokie nelojalūs valstybės aparato padaliniai ir toliau didins savo autonomiškumą, jie paspartins to aparato irimą. Tai, žinoma, sukelia mirtiną grėsmę grupei žmonių, kurie stengiasi likti ar tapti „valdovu“, kuriuos visuomenė atmeta kaip despotus, uzurpatorius ar agresorius.

Šitaip susilpninti ir sunaikinti užpuolėjų galią įmanoma nenaudojant naikinamųjų karinių ginklų. Kai pati visuomenė stipri, ištikima savo apsisprendimui ir pasiruošusi atremti užpuolėjus ir despotus, tada veiksmingiausių jos atsaku į vidaus užgrobių ir užsienio agresorių kėslus tampa visuomenės galia besiremianti gynyba.

Prasidėjus tarptautinei agresijai, pastangos kurstyti ar išnaudoti nesutarimus ir prieštaravimus užpuolėjų šalyje ir užtraukti jiems tarptautines politines, diplomatinės ir ekonomines sankcijas taip pat tampa svarbia gynybinės veiklos dalimi. Ar besiginanti visuomenė gaus paramą iš užpuolėjų užnugario ir iš tarptautinės bendruomenės, iš dalies taip pat priklausys nuo ankstesnės šios visuomenės politikos.

Trumpai tariant, gyventojų, turinčių stiprius galios židinius, sugebėjimą pasipriešinti valdžios užgrobiėjams ir agresoriams lems įvairūs veiksniai: 1) gyventojų noras priešintis užpuolėjams; 2) visuomenės organizacijų ir institucijų skaičius, jėga ir savarankiškumas; 3) šių galios židinių sugebėjimas dirbti drauge ginant visuomenę; 4) visuomeninės galios, kurią gali savarankiškai panaudoti židiniai, dydis; 5) jų kontroliuojami galios šaltiniai ir užpuolėjų santykinis poreikis turėti šiuos šaltinius; 6) santykinis gynėjų gebėjimas atsisakyti bendradarbiavimo nepaisant represijų; 7) jų mokėjimas efektyviai nesmurtiškai kovoti.

Jeigu gynėjai nori priešintis, turi stiprias nepriklausomas institucijas, pajėgiančias kontroliuoti svarbius politinės galios šaltinius, ir su-

geba sumaniai organizuoti nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo kampaniją, tada visuomenės galia paremta gynyba tampa realiu kovos su užpuolėjais būdu. Vis dėlto visuotinio atkaklumo ir kolektyvinio užsispyrimo nepakanka. Prieš pradėdami pasipriešinimą, žmonės turės žinoti, kaip kovoti toliau, po pirmųjų nepaklusnumo akcijų. Jiems reikės perprasti nesmurtinės kovos būdą, kuris remiasi šiame skyriuje pateikiamu požiūriu į politinę galią. Kada šis metodas sėkmingas ir kada ne? Ko reikia, kad jis būtų maksimaliai veiksmingas? Kokias alternatyvas jis siūlo ir kokias kelia sąlygas? Norint suprasti nesmurtinę kovą, reikia išmanyti ypatingus jos metodus, kitimo dinamiką, sėkmės sąlygas ir strateginius bei taktinius principus.

Pastabos

Kur kas išsamesnė galios analizė ir daugybė nuorodų pateikiama Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 7—62, ir Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980), p. 21—67. Tarp teoretikų, kurių tyrimai panaudoti šios problemos studijoms, paminėsime Auguste Comte, T. H. Green, Errol E. Harris, Etienne de la Boétie, Harold D. Lasswell, John Austin, Baron de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, William Godwin, Bertrand de Jouvenel, Robert MacIver, Chester I. Barnard, Niccolo Machiavelli, W. A. Rudlin, Max Weber, Herbert Goldhamer, Edward A. Shils, Karl W. Deutsch, Jeremy Bentham, Georg Simmel, E. V. Walter, Franz Neumann, David Hume, Thomas Hobbes, Jacques Maritain ir Alexis de Tocqueville. Nuorodos į jų darbus pateikiamos aukščiau minėtoje studijoje.

Apie faktorius, lemiančius nesmurtinės kovos sėkmę ar nesėkmę, žr. Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, p. 726—731, 754—755, 815—817.

Citata iš Boétie paimta iš Etienne de la Boétie, „Discours de la Servitude Volontaire“ knygoje: *Oeuvres Completes d'Etienne de la Boétie* (Paris: J. Rouam and Cie., 1892), p. 12 ir p. 8—11. Vertė Madeleine Chevalier Emrick. Taip pat žr. Boétie, *Anti-Dictator: The “Discours sur la servitude volontaire” of Etienne de la Boétie*, vertė Harry Kurz (New York: Columbia University Press, 1942).

Hitleris cituojamas pagal Alexander Dallin, *German Rule in Russia 1941—1945* (New York: St. Martin's, 1957), p. 498.

TREČIAS SKYRIUS

Kaip galia naudotis

Nesmurtinių ginklų sistema

Politiniu požiūriu nesmurtiniai veiksmai grindžiami labai paprasta prielaida: žmonės ne visada daro ką liepiami, o kartais jie daro tai, kas draudžiama. Valdiniai gali nepaklusti įstatymams, kurių jie nepripažįsta, darbininkai — liautis dirbę, valdininkai — atsisakyti vykdyti potvarkius, kareiviai ir policininkai gali nepaisyti įsakymų — nevykdyti represijų ir netgi sukelti maištą.

Kai šie ir panašūs veiksmai vyksta vienu metu, valdovų galia ima silpti, nes ji atskiriama nuo savo šaltinių. Režimas suyra, ir buvę „valdovai“ tampa eiliniais piliečiais. Tai įmanoma pasiekti netgi nesunaikinus valdžios karinės technikos, nesužeidus jos kareivių, nesugriovus miestų, nenutraukus įmonių ir transporto sistemų darbo ir nepadarius žalos valdžios pastatams. Bet viskas pasikeičia, nes žmonės, sukūrę ir parėmę politinę režimo galią, daugiau jo neberemia.

Kaip tokį galios suvokimą paversti veiksmais, kurie tikty visuomenės gynybai? Kokiais metodais gynėjai galėtų atimti galios šaltinius, kurie svarbūs užsienio agresoriams ir vidaus užgrobėjams? Ko jiems imtis gresiant represijoms? Kai kuriuos atsakymus pateiks nuodugnesnė nesmurtinės kovos metodų analizė.

Nesmurtiniai veiksmai taip skiriasi nuo romių, taikių atsakų į konfliktą (tokių kaip sutaukymas ar tarpininkavimas), kad kai kurie autoriai nurodo jų didelį panašumą į paprastą karą. *Kaip ir karas, nesmurtiniai veiksmai yra kovos priemonė.* Čia vyksta ir jėgų varžybos, ir „mūšiai“, čia neapsieisime be išmintingos strategijos ir taktikos, čia naudojami įvairūs „ginklai“ ir reikalaujama iš „kareivių“ drąsos, drausmės ir pasiaukojimo. Suprantama, nesmurtiniai veiksmai taip pat gali būti vadinami ir nesmurtine kova, ypač kai prieš atkaklius ir sumanius priešininkus, kurie griebiasi represijų ir kitokių drastiškų kontrapriemonių, naudojamos griežčiausios šio metodo formos.

Požiūris į nesmurtinius veiksmus kaip į *aktyvios* kovos metodą visiškai priešingas kadaise populiariam, bet nepagrįstam teiginiui, kad tokio metodo apskritai nėra arba kad visa, kas „nesmurtiška“, — tai paprasčiausias pasyvumas ir nuolankumas. Kiti oponentai pripažino, jog nesmurtiniai veiksmai galimi, tačiau teigė, jog ši kovos forma dažniausiai remiasi racionaliu priešininkų įtikinėjimu arba moraliniu poveikiu, „širdžių suminkštinimu“, nors, savaimė aišku, nė vienas iš tų veiksmų nėra būdingas aštriems konfliktams. Siaip ar taip, tokios nesmurtinės

kovos, ypač vykusios po 1968 metų, kaip čekų ir slovakų pasipriešinimas, „Solidarumo“ judėjimas Lenkijoje, filipiniečių pergalė prieš Marcosą, 1989 metų nesmurtinės revoliucijos Rytų Vokietijoje, Čekoslovakijoje ir Bulgarijoje, priverstė pripažinti jų neginčijamą galią net skeptikus.

Nesmurtiniai veiksmai yra kaip tik tai, ką reiškia jų pavadinimas: tai nesmurtiniai *veiksmai*, o ne *neveiklumas*. Šis metodas yra ne vien žodžiai, bet ir veiksmai, išreikšti simboliškų protestų, socialinio, ekonominio bei politinio nebendradarbiavimo ir nesmurtinio įsikišimo formomis. Nesmurtiniai veiksmai dažniausiai yra grupiniai arba masiniai. Vienos šios metodo formos, ypač simboliškos akcijos, gali būti laikomos pastangomis įtikinti veiksmais, kitos, ypač nebendradarbiavimo, kuriose dalyvauja daugelis žmonių, gali paralyžuoti arba net sugriauti priešininkų santvarką.

Motyvai, dėl kurių nesmurtiniai veiksmai vykdomi vietoj kai kurių tipų smurtinių veiksmy, yra labai įvairūs. Praeityje nesmurtinė kova daugiausia buvo pasirenkama todėl, kad manyta, jog ji bus sėkmingesnė nei kitos priemonės. Kai kuriais atvejais ankstesnė tiesioginė smurto naudojimo patirtis arba jo padarinių suvokimas priverstė žmones atsargiai taikyti tokius metodus. („Smurtas“ čia — tai tyčinis fizinis asmenų sužalojimas, nužudymas arba grasinimas tai padaryti.) Smurtas gali būti suprantamas kaip riaušės, smurtingi sukilimai, teroristinės kampanijos, partizaninis karas ar įprastiniai karai. Kruvino pralaimėjimo perspektyva, didžiulių aukų ir baisių sugriovimų tikimybė arba galimi ilgalaikiai smurto padariniai (socialinis nepasitikėjimas, ekonominis nuosmukis, padidėjusi būsimos karinės diktatūros grėsmė, smurto kurstymas krašte) paskatino žmones tirti nesmurtinius būdus. Nors palyginti retai, smurtas buvo atmestas dėl religinių, etninių ar moralinių priežasčių ir atkreiptas dėmesys į nesmurtinius metodus. Dar kitais atvejais smurto atsisakyta ir praktiniais, ir principiniais sumetimais.

Kai konfliktui spręsti pasirenkama nesmurtinė kova, žmonės, siekiantys pergalės šiuo veikimo būdu, turi sustiprinti pagrindines savo jėgas ir sumaniai taikyti šį metodą. Kad nesmurtiniai veiksmai būtų sėkmingi, reikia laikytis tam tikrų reikalavimų. Nesmurtinės kovos šalininkai turi stengtis šiuos reikalavimus kuo tiksliau įvykdyti.

Dažnai manoma, kad sėkmingi nesmurtiniai veiksmai trunka ilgiau nei smurtinė kova, bet taip būna toli gražu ne visada. Kartais smurtinės kovos trunka daugelį mėnesių ar metų. Prisiminkime, pavyzdžiui, kiek laiko partizanai kovojo Kinijoje, Jugoslavijoje, Alžyre ir Vietname arba kiek metų vyko įvairūs tarptautiniai karai, sakysim, du pasauliniai (o kur dar Trisdešimties metų karas ir Šimtmetis karas Europoje!). Klaidinga manyti, kad karinės grumtynės dažniausiai vyksta sparčiai. Ne mažiau klaidingas įsitikinimas, kad karinės priemonės laiduoja sėkmę. Faktiškai kas antrą kartą kariniai veiksmai būna nesėkmingi — juk viena pusė visada pralaimi. Čia net neatsižvelgiama į tai, ar iš tikrųjų buvo pasiekti pradiniai kovos *tikslai*. Kai karinės jėgos lygios, nelaimi nė viena pusė.

Kita vertus, nesmurtinės kovos kartais būdavo ne tik sėkmingos (retkarčiais net nuversdavo despotų valdžią), bet ir greitai užsibaigdavo. Pavyzdžiui, Kappo pučas buvo nuslopintas greičiau kaip per penkias dienas. Salvadoro diktatorių generolą Maximilianą Hernándezą Martinezą nesmurtinis sukilimas nuvertė greičiau kaip per trejetą savaičių (1944 metų balandį ir gegužę). Tais pačiais metais Gvatemaloje karinis diktatorius Jorge Ubico buvo pašalintas iš prezidento posto per vienuolika birželio dienų. 1989 metais diktatūros Rytų Vokietijoje, Čekoslovakijoje ir Bulgarijoje sugriuvo tik po kelias savaites trukusio didelio masto nesmurtinio pasipriešinimo šiose šalyse.

Ne visos sėkmingos kovos baigiasi taip greitai, bet kad ir kiek jos trukytų — kelias dienas ar keletą metų, — jų efektyvumas priklauso nuo nesmurtinių veikėjų gebėjimo nuosekliai laikytis pasirinkto metodo ir atkakliai bei sumaniai jį taikyti. Šis metodas nebus sėkmingas, jei bus naudojamas neapgalvotai arba pernelyg trumpai. Jeigu norima, kad nesmurtinio pasipriešinimo poveikis būtų kuo didesnis, jį reikia kruopščiai suplanuoti ir labai drausmingai vykdyti.

Būtų pavojinga nesmurtinę kovą laikyti antraeile, šalutine akcija greta pagrindinės (dažniausiai smurtinės) kovos arba tiesiog kokios kitos bendrosios kovos strategijos įvadu. Nesmurtinei kovai kaip metodui smurtas, be abejo, gali tik pakenkti. Iš esmės smurtas jai itin pavojingas, nes, kaip bus plačiai parodyta šiame skyriuje vėliau, jis prieštarauja pagrindiniams nesmurtinio metodo elementams. Smurtas, dažnai net ribotas, sumažindavo rezistentų skaičių ir dėl to susilpnindavo jų nebendradarbiavimo jėgą. Be to, smurtas gali sumenkinti judėjimo nesmurtinės reputacijos poveikį priešininkų stovyklai (ypač policijai ir kariuomenei) ir sumažinti trečiųjų šalių palankumą ir paramą. Vadinasi, smurtas, prikergtas prie nesmurtinės kovos, iš tikrųjų ne stiprina, o silpnina tokį judėjimą.

Nesmurtinė kova yra tam tikra konflikto forma. Ji turi savo strategiją, taktiką ir savo „ginklų sistemą“. Išmintingai planuojamas ir taikomas, šis metodas jo šalininkams gali pateikti nemaža būdų kaip panaudoti ir mobilizuoti jų potencinę galią efektyviau nei smurtiniais metodais.

Nagrinėjant nesmurtinių veiksmų taikymą gynybai, pirmiausia reikia apžvelgti gausybę nesmurtinių „ginklų“ arba specialių veiksmų, kurie būdingi šiam veikimo būdai. Paskui būtina išnagrinėti mechanizmus, sąlygojančius nesmurtinės kovos sėkmę. Įgijus bendrų žinių apie nesmurtinės kovos būdą, ketvirtajame skyriuje galima sutelkti dėmesį į vidaus valdžios užgrobimo ir užsienio agresijos problemas.

Nesmurtinės kovos metodai

Nesmurtiniai veiksmai — tai būdas priešintis *ko nors nedarant* — kai žmonės atsisako vykdyti veiksmus, kuriuos paprastai vykdo, kuriuos dera vykdyti iš tradicijos arba kuriuos privalo vykdyti pagal įstatymus bei

potvarkius; tai ir būdas priešintis *ką nors darant* — kai žmonės vykdo veiksmus, kurių paprastai nevykdo, kurių nedera vykdyti iš tradicijos ir kuriuos draudžia vykdyti įstatymai bei potvarkiai; arba tai — abiejų šių būdų *derinimas*.

Šie veiksmai — tai daugybė specialių veikimo priemonių, arba „ginklų“. Lig šiol jų nustatyta beveik du šimtai, ir, be abejo, esama dar dešimčių ir šimtų kitų arba atsiras būsimuose konfliktuose. Nesmurtinės kovos nesmurtiniai ginklai skirstomi į tris dideles klases: *nesmurtinio protesto* ir *įtikinimo*, *nebendradarbiavimo* ir *nesmurtinio įsikišimo*.

Nesmurtinis protestas ir įtikinimas

Tai didelė klasė, kuri susideda daugiausia iš simboliškų taikingos opozicijos arba įtikinimo veiksmų, siekiančių toliau nei žodinės nuomonės išraiška, tačiau neprilygstančių nebendradarbiavimui arba nesmurtiniam įsikišimui. Tai patys švelniausi nesmurtiniai „ginklai“. Iš šių metodų paminėsime demonstracijas, budėjimus, viešas kalbas, organizacijų pareiškimus, atsisakymus priimti apdovanojimus, simboliškus viešus aktus, piketus, plakatus, viešas paskaitas ir diskusijas, gedulą ir protesto mitingus.

Tokiais aktais tiesiog parodoma, kad jų dalyviai yra *prieš* arba *už* ką nors. Jais turbūt pirmiausia bandoma paveikti priešininkus. Šiais veiksmais taip pat gali būti ketinama pranešti žmonėms, žiūrovams ar trečiosioms šalims — tiesiogiai ar per informacijos priemones — apie trokštamus pokyčius ir susilaukti dėmesio bei paramos. Be to, jie gali skatinti „skriaudžiamąją grupę“ — asmenis, kuriuos tie klausimai liečia tiesiogiai, — pradėti veikti patiems, pavyzdžiui, dalyvauti streike ar ekonominiame boikote. Kai kuriais švelniais šios klasės metodais (pvz., lapelių platinimu) siekiama tikinti kitas grupes imtis energingesnių veiksmų, sakysim, ekonominio boikoto.

Dažniausiai naudojamos tokios nesmurtinio protesto ir įtikinimo metodų formos, kaip lapelių platinimas, piketavimas, plakatų nešiojimas ar demonstracijų rengimas. Štai keli pavyzdžiai. Vokietijos bažnyčiose keletą kartų buvo skaitomi prieš nacistus nukreipti ganytojiški laiški. Čekoslovakijos Nacionalinio susirinkimo prezidiumas nusiuntė penkių įsiveržusių Varšuvos pakto šalių vyriausybėms ir parlamentams deklaraciją, smerkiančią sovietų organizuotą intervenciją Čekoslovakijoje ir reikalaujančią „nedelsiant išvesti kariuomenę“. „Memorandume“, kurį 1956 metų lapkričio pradžioje pasirašė kelios dešimtys žymiausių Vengrijos komunistų rašytojų ir menininkų, buvo reikalaujama, kad komunistų partijos centro komitetas neleistų pareigūnams taikyti „antidemokratinį metodų, žalojančių mūsų kultūrinį gyvenimą“, ir pasisakoma už „laisvą, nuoširdžią, sveiką ir demokratišką atmosferą, kupiną liaudies valdžios dvasios“.

1916 m. gruodžio 4 d. prezidentui Wilsonui sakant kalbą Kongrese, penki moterų lygiateisiškumo šalininkai galerijoje išskleidė plakatą su užrašu: „Pone prezidente, kaip jūs paremsite moterų teisę balsuoti?“ Per 1963 metų budistų kampaniją prieš Diemo režimą Pietų Vietname Chu Van An berniukų mokyklos Saigone mokiniai nuplėšė vyriausybės vėliavą ir iškėlė budistų vėliavą. Okupuotoje Lenkijoje vokiečiai 1942 metais sunaikino visus paminklus, pastatytus lenkų didvyriams arba patriotiniams įvykiams atminti. Tada, vokiečių pareigūnų pykčiui, lenkai demonstratyviai lankė tas vietas ir netgi ten meldėsi.

Sofijoje (Bulgarija) žydai organizavo protestą prieš rengiamus išvežimus, prie jų 1943 m. gegužės 24 d. prisidėjo nemaža bulgarų. Buvo susidūrimų su policija, daug žmonių suimta. Matei Yulzaris rašė: „Bijodami vidaus neramumų, fašistinė vyriausybė ir karalius buvo priversti atsisakyti savo plano pasmerkti Bulgarijos žydus pražūčiai mirties stovyklose“. Visi žydai, turėję Bulgarijos pilietybę, buvo išgelbėti.

Alžyre 1962 m. rugpjūčio 31 d. 20 tūkstančių žmonių minia susirinko aikštėje protestuoti prieš ką tik nepriklausomybę gavusios šalies vadovų kivirčus ir neleisti, kad įsiliepsnotų pilietinis karas. Brazilijoje masiniai vieši protestai suvaidino lemiamą vaidmenį devintojo dešimtmečio pradžios judėjime už civilinės valdžios atkūrimą, o visiškai nesmurtinėse masinėse demonstracijose dalyvavo vienas ar net du milijonai žmonių.

1989 m. lapkričio 4 d. per Rytų Berlyną žygiavo mažų mažiausia 500 tūkstančių demonstrantų, kurie reikalavo laisvų rinkimų, laisvos spaudos ir pilietinių teisių. Kai kurie demonstrantai, eidami pro ministrų tarybos pastatą, prilipdė savo reikalavimus ant jo sienų. Prahoje 1989 m. lapričio 25 d. susirinko pusė milijono žmonių ir, skanduodami: „Gėda! Gėda! Gėda!“, protestavo prieš formalų nekenčiamų komunistinių vadovų postų pertvarkymą, pasmerkė jį kaip „triuką“, kuriuo siekiama sužlugdyti reformą.

Nebendradarbiavimas

Daugelis nesmurtinės kovos metodų siejasi su kokiu nors nebendradarbiavimu. Nebendradarbiavimas yra veiksmai, kuriais nutraukiami, apribojami ar ignoruojami tam tikri santykiai — socialiniai, ekonominiai arba politiniai.

Pavyzdžiui, žmonės gali visiškai ignoruoti priešininkų grupės narius, atsisakyti pirkti tam tikrus produktus arba liautis dirbę. Gali nepaisyti įstatymų, kuriuos laiko nemoraliais, arba atsisakyti mokėti mokesčius. Tokie žmonės kovoja apribodami ar nutraukdami įprastinį bendradarbiavimą arba nebeužmegzdami naujų santykių, o kartais taiko visus šiuos būdus kartu. Tai sulėtina arba sustabdo normalų darbą. Tokie veiksmai gali būti spontaniški arba suplanuoti, teisėti arba neteisėti.

Nebendradarbiavimo metodai skirstomi į tris pagrindines klases: visuomeninį, ekonominį ir politinį.

Visuomeninis nebendradarbiavimas — tai atsisakymas palaikyti normalius visuomeninius santykius — vieno kurios nors ar visų tipų — su asmenimis ar grupėmis, padariusiomis skriaudų ar neteisybų.

Gerai žinoma nemaža visuomeninių boikotų. 1923 metų kovoje dėl Rūro vokiečiai visuomeniškai boikotavo prancūzų ir belgų kareivius bei pareigūnus. Kareiviams užėjus į aludę, vokiečiai tučtuojau išeidavo. Danijoje per Antrąjį pasaulinį karą danai dažnai ignoruodavo vokiečių kareivius, kartais žiūrėdami į juos taip, tarsi šie būtų tik tuščia vieta.

Visuomeninio nebendradarbiavimo metodai taip pat apima įvairias kitas formas, pvz., atsisakymą laikytis įprastų elgesio normų arba nusišlovėjusios visuomenėje ar priešininkų sluoksniuose tvarkos. Dar galima paminėti ekskomunikaciją, lisisstratinį¹ boikotą, visuomeninės ir sporto veiklos nutraukimą, visuomenės reikalų boikotą, studentų streikus, rinkimų boikotavimą ir prieglobsčio suteikimą.

Ekonominis nebendradarbiavimas — tai kai kurių ekonominių ryšių nutraukimas arba atsisakymas užmegzti naujus ryšius. Ekonominių nebendradarbiavimo formų yra kur kas daugiau nei visuomeninių. Prie jų priskiriami ir ekonominiai boikotai bei streikai.

Ekonominiai boikotai reiškia tam tikrų ekonominių santykių nutraukimą, ypač atsisakymą pirkti, parduoti, apdoroti prekes, teikti paslaugas. Jie gali būti *pirminiai* arba *antriniai*. Pirminis boikotas — tai tiesioginių sandėrių su priešininkais nutraukimas, pavyzdžiui, vokiečių geležinkelininkų atsisakymas vežti anglis į Prancūziją 1923 metais kovojant dėl Rūro ar Prahos gyventojų atsisakymas 1941 metų rugsėjį pirkti vokiečių kontroliuojamus laikraščius. Antrinis boikotas taikomas trečiosioms šalims, kad paakinus jas prisidėti prie pirminio boikoto prieš priešininkus. Toks, pavyzdžiui, buvo JAV boikotas parduotuvių, kurios prekiaavo boikotuojamomis Kalifornijos vynuogėmis arba boikotuojamais Pietų Afrikos produktais.

Ekonominių boikotų formos gana įvairios. Tai vartotojų boikotai, nuomos nemokėjimas, tarptautiniai vartotojų boikotai, gamintojų boikotai, lokautai, atsisakymai mokėti skolas ar procentus, banko indėlių atsiėmimas ir tarptautinės prekybos embargas.

Ekonominius boikotus dažniausiai vykdo profsąjungos ir nacionalinio išsivadavimo judėjimai. Juose gali dalyvauti vartotojai, darbininkai ir gamintojai, prekybos agentai, savininkai ir valdytojai, finansininkai ir vyriausybės.

Streikas yra atsisakymas dirbti. Tai kolektyvinis, tyčinis ir paprastai laikinas darbo apribojimas arba jo nutraukimas, kurio tikslas — daryti spaudimą kitiems. Streiko metu dažniausiai keliami ekonominiai reikalavimai, bet ne visada. Juo siekiama pakeisti konfliktuojančių grupių

¹ „Lisisstratė“ — Aristofano komedija, kurioje moterys sustabdo kariaujančius vyrus, atsisakydamos atlikinėti savo vedybinę priedermę.

santykius. Streikininkai paprastai atsisako dirbti tol, kol bus patenkinti tam tikri jų reikalavimai. Kartais vien streiko grėsmė gali priversti priešininkus daryti nuolaidų.

Streikuoti gali žemės ūkio darbuotojai ir valstiečiai, pramonės darbininkai, tarnautojai ir kitos grupės. Per streikus darbas gali būti visiškai sustabdytas arba kaip nors apribotas (pvz., sulėtintas darbo tempo). Streikai būna įvairūs: protesto, profsąjungų nesankcionuoti, valstiečių, samdinių, kalinių, specialistų, pramonės, lėto darbo, ligos simuliavimas ir visuotiniai streikai. Sustabdant ekonominę veiklą, darbdaviai ir darbininkai gali eiti išvien.

Streikas gali simboliškai išreikšti tam tikrą požiūrį. Pavyzdžiui, 1923 m. sausio 15 d., praėjus keturioms dienoms nuo prancūzų ir belgų įsiveržimo į Rūrą, šio krašto ir Reino žemės gyventojai paskelbė trisdešimties minučių protesto streiką, reikšdami savo ryžtą priešintis. Praėjus tik kelioms valandoms po rusų kariuomenės įžengimo į Prahą, čekai surengė keletą protesto streikų, pabrėždami savo ketinimą nepaklusti interventams. 1989 m. lapkričio 27 d. milijonai čekų ir slovakų paralyžavo visą šalį dviejų valandų visuotiniu streiku, šitaip parodydami pritarimą laisviems rinkimams ir priešiškamą komunistų viešpatavimui.

Daug dažniau streikais keliami ekonominiai reikalavimai. Daugelyje šalių nuo seno profsąjungos naudojasi streikais kaip priemone pakelti atlyginimams ir pagerinti darbo sąlygoms. Tačiau retkarčiais streikai rengiami siekiant politinių ar revoliucinių tikslų. 1943 metais, nuo balandžio 29 d. iki gegužės 8 d., per nacistų okupuotą Olandiją nuvilnijo streikų banga: šitaip dauguma pramonės darbininkų protestavo prieš numatomą olandų karo veteranų internavimą Vokietijoje. 1944 m. birželio 30 d. danų darbininkai pradėjo penkių dienų visuotinį streiką, kuriuo siekė priversti vokiečius atšaukti karo padėtį ir išvesti iš Danijos nekenčiamą fašistinį Schalburgo korpusą. Derybose pavyko iš vokiečių išgauti kai kurių nuolaidų.

Ekonominei veiklai sustabdyti darbininkų streikai kartais derinami su verslo įmonių uždarymais. Tokie veiksmai vyravo suomių kovoje dėl autonomijos Rusijos imperijoje 1905 metų pabaigoje. Visiškas nesmurtinis komercinės veiklos nutraukimas 1956 metais padėjo pašalinti Haičio diktatorių generolą Magliore iš prezidento posto.

Politinis nebendradarbiavimas — tai kova, kai esamomis aplinkybėmis atsisakoma toliau praktikuoti įprastinius politinės veiklos būdus. Tokiais metodais gali naudotis pavieniai asmenys ir nedidelės grupės. Vis dėlto dažniausiai politiškai nebendradarbiauja didesnis žmonių skaičius, valdymo organų darbuotojai ar net pačios vyriausybės.

Politinis nebendradarbiavimas gali reikštis beveik neribota gausybe būdų, priklausančių nuo konkrečios padėties. Iš esmės visi jie sumanyti nusistačius nepadėti priešininkams, ir tai parodoma kokiu nors politiniu elgesiu. Politinis nebendradarbiavimas — tai ir valdovo valdžios teisėtumo, ir autoriteto atmetimas, ir valdymo organų bei jų potvarkių boi-

kotavimas, ir įvairių formų nebendradarbiavimas ir nepaklusnumas, ir valdžios organų darbuotojų, tarnautojų bei valdžios padalinių simuliavimas ir nebendradarbiavimas, ir tarptautiniai vyriausybiniai veiksmai. Vienas iš labiausiai žinomų metodų yra pilietinis nepaklusnumas — sąmoningas, atviras, taikingas kokių nors įstatymų, dekretų, taisyklių, įsakų, karinių ar policijos įsakymų pažeidinėjimas.

Ko siekiama atsisakant politinio bendradarbiavimo? Tai gali būti tiesiog protestas arba asmeninis atsiribojimas. Tačiau dažniau politinio nebendradarbiavimo veiksmais siekiama daryti spaudimą vyriausybei, kokiai nors grupei, neteisėtai mėginančiai užgrobti valdžios aparatą, o kartais — kitai vyriausybei. Dar gali būti šitaip siekiama kokio nors riboto tikslo, pvz., pakeisti vyriausybės politiką arba jos sudėtį ar netgi nuversti ją. Kai politinis nebendradarbiavimas nukreipiamas prieš vidaus valdžios užgrobęjus, marionetinę valdžią ar užsienio okupantų administraciją, jo tikslas — sužlugdyti puolimą ir atkurti teisėtą valdžią.

Įvairių formų politinis nebendradarbiavimas atliko svarbų vaidmenį visais keturiais pasipriešinimo atvejais, aprašytais pirmame skyriuje. Politinis nebendradarbiavimas yra svarbiausia atsisakymo pripažinti užgrobėjų ar okupantų teisę į valdžią dalis. Jei ši teisė pripažįstama, kiti svarbūs galios šaltiniai, pavyzdžiui, žmonių pagalba, valdymo organai, ekonominiai ištekliai ir kt., yra kur kas lengviau pasiekiami. 1923 m. sausio 19 d. Vokietijos vyriausybė uždraudė visiems valstybės ir vietinės valdžios organams vykdyti prancūzų ir belgų okupacinės valdžios įsakymus ir nurodė jiems klausyti tik prieš okupaciją gyvavusios vokiečių valdžios. Čekoslovakijoje 1968 metais, praėjus trim dienom po sovietų intervencijos, Prahos meras netgi atsisakė priimti atsiųstus su juo derėtis okupacinės kariuomenės atstovus.

Tarp įvairių politinio nebendradarbiavimo formų yra ir valdžios remiamų organizacijų boikotas. Pavyzdžiui, Norvegijos mokytojai atsisakė tapti Quislingo režimo 1942 metais įsteigtos naujos fašistų kontroliuojamos mokytojų asociacijos nariais. Šiuo požiūriu svarbus ir atsisakymas padėti kariuomenei ar policijai, pripažinti paskirtus „pareigūnus“ ar paleisti esamas institucijas. Visuotinis administracinių organų nebendradarbiavimas lėmė Kappo pučo žlugimą. Okupuotoje Norvegijoje ir norvegų policininkai, ir vokiečių kareiviai kartais tyčiomis aplaidžiai vykdavo areštus ir netgi padėdavo žmonėms pabėgti. Didžiuliai maištai Rusijos imperijos kariuomenėje nemažai prisidėjo prie 1917 metų Vasario revoliucijos, nuvertusios carą, sėkmės.

Nesmurtinių rezistentų sugebėjimas naudotis visuomeninio, ekonominio ir politinio nebendradarbiavimo ginklais daro nepaprastai didelę įtaką visų nesmurtinių kampanijų dinamikai. Tokie metodai gali būti taikomi ir gynybai, ir puolimui. Gynyboje šie metodai žlugdo puolimą, padeda išlaikyti nepriklausomą iniciatyvą, elgesio normas, institucijas ir pan. Puolime nebendradarbiavimas gali kelti grėsmę remiančių užpuolėjus institucijų bei organizacijų veikimui ir net egzistencijai.

Nesmurtinis įsikišimas

Paskutinės klasės metodai nuo minėtų kitų dviejų skiriasi tuo, kad nesmurtinėmis priemonėmis įsikišama į situaciją ir ji sugriaunama. Šių veiksmų tikslas nėra paskelbti kokį požiūrį ar nutraukti bendradarbiavimą. Naudodamiesi šiais metodais, žmonės paima iniciatyvą į savo rankas ir patys ardo sistemą ar veikia situaciją taip, kad ji nebegali pasilikti tokia, kokia buvo, jeigu tik nepašalinami patys įsikišėjai ir nesustabdomi jų veiksmai.

Šios klasės metodai gali būti vykdomi psichologinėmis, fizinėmis, visuomeninėmis, ekonominėmis arba politinėmis formomis. Tai pasninkai, patalpų užėmimas, nesmurtiniai trukdymai, naujų visuomeninio elgesio normų nustatymas, itališkieji streikai, alternatyvios ekonominės institucijos, įkalinimo provokavimai, darbas nebendradarbiaujant ir alternatyvi valdžia.

Puolime naudojamas nesmurtinis įsikišimas gali netgi be jokio tiesioginio preteksto perkelti kovą į pačių priešininkų stovyklą. Šiais metodais galima sugriauti ar net sunaikinti nepageidaujamas elgesio normas, veiklos būdus, ryšius ar institucijas arba nustatyti naujas pageidaujamas elgesio normas, veiklos būdus, ryšius ar institucijas.

Palyginti su kitomis nesmurtinės kovos klasėmis, nesmurtinio įsikišimo metodai priešininkams kelia didesnę tiesioginę pavojų. Tačiau tai toli gražu nelaiduoja greitesnės sėkmės. Pirmasis šių veiksmų padarinyš gali būti greitesnės ir žiauresnės represijos, nors tai, žinoma, dar nereiškia pralaimėjimo. Tačiau kai įsikišimas sėkmingas, pergalė tikriausiai bus pasiekta greičiau negu nebendradarbiaujant, nes ardomajam įsikišimo poveikiui sunkiau atsispirti. Pavyzdžiui, užkandinės ar įstaigos užėmimas sutrikdo normalią veiklą greičiau ir efektyviau negu, sakysim, prieš rasinę diskriminaciją nukreiptas piketavimas ar vartotojų boikotas.

Yra nemaža šio nesmurtinių veiksmų tipo pavyzdžių. Amerikoje per pilietinių teisių kampanijas, kurių metu buvo kovojama su rasine diskriminacija užkandinėse, buvo plačiai praktikuojami fiziniai įsikišimai — užkandinių patalpų užėmimas. 1955 metais įvyko masinis nesmurtinis įsiveržimas į Goa prieš portugalų viešpatavimą toje Indijos dalyje. 1953 metais, kai rusų tankai bandė išsklaidyti 25 tūkstančių Rytų Vokietijos gyventojų minią, demonstrantai atsisėdo ant žemės ir užtvėrė tankams kelią. Nuo 1969 iki 1971 metų Amerikos indėnai buvo be smurto užėmę Alcatrazo salą, tikėdamiesi atgauti ją kaip niekieno nenaudojamą genties žemę. Per vokiečių okupaciją lenkai sukūrė alternatyvią, nepriklausomą, nacistų nekontroliuojamą švietimo sistemą. Čekoslovakijoje 1968 metų rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais ištisas dvi savaites veikė alternatyvi radijo transliacijos įrenginių sistema, kuri nepakluso sovietų interventams, demaskavo jų propagandą, teikė informaciją apie įvykius ir asmenis, davė nurodymus, kaip toliau priešintis be smurto. 1989 m. gruodžio 11 d. dešimtys tūkstančių demonstrantų apsupo valstybės saugumo pastatą Leipcige (Rytų Vokietijoje) ir privertė vietinių saugumiečių vir-

šininką leisti atlikti filmuojamą saugumo komiteto „liaudies inspekciją“. Trisdešimt „inspektorių“ rado dokumentinių įrodymų, jog valstybė seka Leipcigo gyventojus, ir sustabdė tai įrodančių dokumentų naikinimą.

Kai nesmurtine kova sprendžiamas tolesnis visuomenės ir politinės santvarkos likimas, pavyzdžiui, susidarius revoliucinėms situacijoms arba ginantis nuo vidaus valdžios užgrobėjų ar užsienio okupantų, ypač svarbi gali būti alternatyvi valdžia. Revoliucinėje situacijoje alternatyvi valdžia — tai naujų suverenių institucijų, siekiančių pakeisti senąsias, atsiradimas. Besikurianti nauja politinė struktūra pelno gyventojų paramą ir ištikimybę. Atsiradusi alternatyvi valdžia, galingai visų remiama, pamažu perima valdymo funkcijas, galiausiai išstumdama senąją režimą kaip netekusį teisės valdyti ir nebereikalingą.

Sio nesmurtinės kovos metodo kol kas niekas smulkiau nenagrinėjo ir nelygino su kitais būdais. Jis būdavo taikomas įvairiose situacijose, kartais tikrai ribotai. Vis dėlto retkarčiais alternatyvi valdžia yra suvaidinusi reikšmingą vaidmenį kovoje, kai kada netgi visiškai pakeisdama senąją valdžią.

Klasikinis pavyzdys — alternatyvių valdžių atsiradimas judėjimo už Amerikos nepriklausomybę metais (1765—1775). Iki 1774 metų kolonistai, besipriešindami Britanijos bandymams sustiprinti savo valdžią Amerikos kolonijose, sukūrė nemaža nesmurtinės kovos metodų. Ištikus 1774—1775 metų krizei, kurią sukėlė konstitucinių garantijų sustabdymo įstatymas, amerikiečiai buvo praradę viltį atsiteisti už savo skriaudas konstituciniu būdu. Be to, kolonijų gubernatoriai keliuose rajonuose, būgštaudami, kad įstatymų leidėjai neparemtų pasipriešinimo, uždraudė jiems dirbti.

Atsiliepdami į tai, kolonistai pradėjo kurti naujas politines institucijas ir keisti esamas, įsteigė laikinus įstatymų leidimo organus bei pasipriešinimo ir valdymo komitetus. Šiai veiklai davė postūmį išsami ekonominio ir politinio nebendradarbiavimo programa, priimta 1774 metų spalį pirmajame Amerikos kolonijų suvažiavime. Gausybė vietinių, rajonų ir kolonijų komitetų parėmė ir įteisino pasipriešinimą konstitucinių garantijų sustabdymo įstatymui. Kartu su anksčiau įkurtais susirašinėjimo komitetais šie komitetai perėmė daugelį valdžios funkcijų. Ronaldo McCarthy duomenimis, alternatyvios valdymo struktūros vykdė įstatymų leidimo ir vykdomosios valdžios funkcijas, tvarkė mokesčius, o kai kuriose srityse netgi atstodavo teismus. Kai kuriais atvejais kolonijų įstatymų leidėjų susirinkimai nepripažino britų viršenybės ir tapo pasipriešinimo bei autonominių valdžių organais. Kitais atvejais kaip alternatyvi politinė valdžia ėmė veikti visiškai naujos organizacijos. Kai šie organai pakeitė buvusią valdžią, kova pasiekė lemiamą fazę.

Labai ryškių alternatyvios valdžios pavyzdžių pateikė 1905 ir 1917 metų revoliucijos Rusijoje. 1905 metais žemstvių suvažiavimų biuras turėjo nemažą valdžią, o nuo sostinės atskilę ištisi kraštai ir nacionaliniai rajonai sudarė savo autonomines vyriausybes, kai kur išsilaikiusias iki 1906 metų. Prieš bolševikų valstybės perversmą 1917 metų spalį valdžią

turėjo ir Laikinoji vyriausybė, ir nepriklausomos tarybos. Alternatyvios valdžios struktūros užuomazgų taip pat atsirado Indijoje per 1930—1931 metų satjagraho¹ kampaniją.

Ketvirtajame skyriuje bus parodyta, kad gynybinėse situacijose alternatyvi valdžia gali turėti nepaprastai didelę reikšmę.

Kaip galia naudotis

Nesmurtinės kovos metodu galios santykį galima pakeisti tokiu mastu, kokio dar niekas lig šiol neįsivaizdavo. Nesmurtiniais veiksmais galia naudojama ir priešininkų grupės galiai atremti, ir siekti nesmurtinės grupės tikslų.

Šiuo kovos metodu galia naudojama tokiais būdais, kurie gerokai skiriasi nuo populiarių teiginių apie konfliktą ir kovą, ypač nuo teiginio, kad į smurtą galima tinkamai atsakyti tik smurtu. Nesmurtiniai metodai yra kur kas sudėtingesni nei anksčiau manyta, ir jie, be abejojimo, įvairesni ir painesni negu atitinkami politinio smurto procesai. Taip yra, bent jau iš dalies, dėl to, kad nesmurtinė kova smogia į pačius priešininkų santvarkos pagrindus.

Nėra dviejų visiškai vienodų nesmurtinių veiksmų. Jie skirsis daugeliu atžvilgių: nesmurtinės grupės įtaka ir spaudimo jėga, priešininkų reakcija ir konfliktinės situacijos pobūdžiu. Vis dėlto galima nurodyti būdingus šių konfliktų sprendimo bruožus.

Galimas daiktas, kad tam tikroje nesmurtinėje kampanijoje vienu metu veiks kelios tarpusavyje susijusios jėgos ir procesai. Dažniausiai tai bus smarkiai, netgi keleriopai padidėjusio nebendradarbiaujančių nepaklusnių žmonių skaičiaus poveikis, rezistentų, nepaisančių represijų, atkaklumas ir galimas trečiųjų šalių spaudimas. Psichologiniai ir kovinės dvasios veiksniai, labai svarbūs įprastinėse karinėse kampanijose ir partizaniniame kare, yra dar svarbesni nesmurtinėse kovose.

Galima sakyti, kad nesmurtiniu metodu priešininkų galia puolama ir labiau *tiesiogiai* negu smurtiniu, ir labiau *netiesiogiai*. Įvairių formų smurtu dažniausiai siekiama sužeisti ir užmušti priešininkų karinių pajėgų narius ar kai kada — įvairius pareigūnus bei padėjėjus. Jį dažnai lydi didelio masto fiziniai sugriovimai. Karinės pajėgos ir karinių kampanijų vykdymo galia yra politinės, visuomeninės ir ekonominės režimo galios padariniai ir priklauso nuo daug svarbesnių galios šaltinių nei tankų, šautuvų ar bombų kiekis. Todėl kariniais veiksmais, nukreiptais prieš priešininkų karinę galią, puolama tik priešininkų galios *išraiška*, bet nepašalinami jos pagrindai.

Nesmurtiniais veiksmais puolami patys priešininkų galios šaltiniai, taigi veikiama labiau *tiesiogiai* negu politiniu smurtu. Kiekvienas prieš-

¹ Satjagrahas — M. Gandžio sukurta ir propaguota neprievartinės indų kovos su D. Britanijos kolonijiniu režimu forma.

ninkų galios šaltinis, įvardintas ankstesniame skyriuje, tiesiogiai ar netiesiogiai priklauso nuo savo pačių veikėjų ir pareigūnų, visų gyventojų ir visuomenės institucijų paklusnumo ir bendradarbiavimo. O nebendradarbiavimas ir nepaklusnumas pastaruosius žlugdo. Pavyzdžiui, atmetus valdovų teisę į valdžią, pakertamas pagrindinis jų šalininkų ir apskritai gyventojų klusnumo ramstis; plačiai paplitęs nepaklusnumas ir ignoravimas sudaro didelių problemų prievartai; masiniai streikai gali paralyžuoti ekonomiką; paplitęs pareigūnų nebendradarbiavimas gali sukliudyti valdymo organų funkcionavimą; priešininkų policijos ir kariuomenės maištai gali panaikinti priešininkų sugebėjimą represuoti nesmurtinius rezistentus.

Nesmurtinės kovos tiesioginis poveikis priešininkams yra kitoks negu smurtinės. Ją galima nukreipti prieš iškilusį pavojų, o ne prieš karines jėgas ar geografijos objektus, dažniausiai menkai tesusijusius su konfliktu. Pavyzdžiui, jeigu konflikto esmė ekonominė, tai tinka ekonominės kovos priemonės — boikotai ar streikai. Protestuodami prieš pernelyg ilgą darbo dieną, darbininkai po tam tikro laiko gali paprasčiausiai išeiti namo, kaip jie tai darė kovodami už aštuonių valandų darbo dieną per 1905 metų revoliuciją Rusijoje. Kova tada labai priklausys nuo priešininkų sugebėjimo atremti tas ekonomines priemones ir nuo darbininkų pasirengimo ekonomiškai nebendradarbiauti. Jeigu klausimai daugiausia politiniai,— tai veiksmingiausia yra politinė kova. Pavyzdžiui, kai Kappo šalininkai pabandė atimti valdžią iš Veimaro respublikos, valstybės tarnautojai, valdininkai bei Vokietijos žemių vyriausybės tiesiog atsisakė pripažinti jų teises ar klausyti kokių nors jų paliepimų. Perversmui tai buvo pražūtinga.

Tas pats pasakytina apie spaudos cenzūrą ir leidybą: cenzūros suvaržymų nepaisymas visus valdžios nurodymus pavers niekais. Spauda gali būti leidžiama visiškai neatsižvelgiant į paskelbtus įstatymus: atvirai — palankiomis aplinkybėmis — arba slapta. Tokios priemonės buvo plačiai naudojamos per Rusijos 1905 metų revoliuciją, olandų pasipriešinimą nacistų okupacijai, lenkų kovą už didesnę laisvę 1980—1989 metais ir palestiniečių pasipriešinimą Izraelio okupacijai. Vokiečių okupacijos metais Danijoje buvo spausdinami 538 nelegalūs laikraščiai. 1944 metais jų bendras tiražas viršijo dešimt milijonų.

Taip pat galima sakyti, kad nesmurtiniu būdu priešininkų galia puolama labiau *netiesiogiai* negu smurtu. Užuoť stoję prieš priešininkų policiją, kariuomenę ir kt. tokiomis pačiomis jėgomis, nesmurtingi rezistentai stoja prieš juos netiesiogiai, neatsakydami į smurtą smurtu. Tai silpnina priešininkus ir padeda sutelkti daugiau jėgų ir paramos rezistentų reikalui.

Pavyzdžiui, neatsakydami į represijas prievarta, nesmurtingi veikėjai parodo, jog priešininkų represijos nepajėgia nei priversti žmones paklusti, nei išprovokuoti rezistentus, kad šie pasinaudotų tais metodais, į kuriuos priešininkai gerai pasirengę atsakyti. Pasipriešinimas laikantis nesmurtinės drausmės teikia rezistentams ir kitų pranašumą. Žiau-

rios represijos prieš nesmirtingus rezistentus gali atstumti įprastinius priešininkų šalininkus ir susilpninti jų santykinę galią. Gali padidėti nesmirtingų kovotojų skaičius ir gerokai sustiprėti jiems teikiama parama. Visa tai gali atsitikti dėl to, kad į priešininkų smurtą atsakoma ne smurtu, o netiesiogiai. Tai „politinio džiu-džitsu“ procesas, aptariamasis šiame skyriuje kiek toliau.

Tokioje konfliktinėje situacijoje ir santykinė, ir absoliuti abiejų besivaržančių grupių galia nuolat, o kai kada greitai ir smarkiai keičiasi. Taip yra dėl to, kad kiekvienai jų teikiama paramos dydis gali labai ir nuolatos įvairuoti, didindamas ir mažindamas galimybę remtis pagrindiniais galios šaltiniais. Šie galios pokyčiai daug didesni ir vyksta daug greičiau negu tose situacijose, kai abi pusės naudoja smurtą. Asimetrijoje konfliktinėje padėtyje nesmurtinė kova tiesiogiai veikia pačius kiekvienos pusės galios šaltinius. Šis poveikis pajuntamas kur kas greičiau negu grynai smurtiniame konflikte, veikiančiame šaltinius tik netiesiogiai.

Nesmirtingi strategai turi mokėti panaudoti staigius potencialius kiekvienos pusės galios pokyčius. Siekdami to tikslo, nesmurtinės kovos šalininkai privalo stengtis paveikti trijų grupių jėgas ir simpatijas. Pirmia, jiems reikia nuolat didinti savo pačių ir savo rėmėjų jėgą. Antra, jų jėga taip pat išaugs, jeigu jie aktyviau veiks platesnėje nuskriaustųjų grupėje. Trečia, nesmurtinės kovos pobūdis padeda rezistentams sulaukti nemaža paramos netgi priešininkų stovykloje ir trečiosiose šalyse. Ši galimybė sumažėja, kai naudojamos prievartos priemonės, nes kai nėra smurto, stebėtojai vertina konflikte sprendžiamas problemas nepriklausomai nuo atsako į smurtą. Be to, pasikliaujantys tikrai nesmurtinėmis priemonėmis kovos dalyviai paprastai įgyja visų palankumą. Sugebėjimas įgyti paramą priešininkų stovykloje leidžia nesmirtingai grupei daryti įtaką, o kartais netiesiogiai keisti savo priešininkų galią, sumažinti arba atskirti jos šaltinius.

Galutinius kovos rezultatus paprastai lemia šių sudėtingų santykinės varžovų galios pokyčių išdavos.

Strategijos svarba

Galios santykio pokyčius labai veikia, o visą kovos eigą, galima sakyti, lemia nesmurtinės grupės taikoma strategija ir taktika bei specialūs metodai. Nesmurtinėje kovoje strategija ne mažiau svarbi kaip karo veiksmuose.

Strategijos tikslas — maksimaliai išnaudojant savo galimybes, pasiekti tikslus minimalia kaina. Specialūs nesmurtinės kovos metodai tik tada bus efektyvūs, kai jais bus siekiama realizuoti bendrą užduočių vykdymo strategiją ar koncepciją. Pasirinkta strategija bei taktika ir naudojami metodai padės nustatyti, kurie galios šaltiniai bus paveikti ir kuriu mastu jie bus susilpninti ar atskirti. Paprastai jų taikymas priklaus-

so nuo konkrečių tikslų. Pavyzdžiui, ekonomine kova siekiama ekonominių tikslų, o politiniu nebendradarbiavimu ir įsikišimu — politinių. Vis dėlto tai nėra universalus modelis — kartais ekonominis pasipriešinimas labai praverčia kovoje, kurios tikslai daugiausia politiniai. Visais atvejais veikimo būdas turi būti aiškiai apibrėžtas kaip kruopščiai parengto bendrojo plano dalis.

Todėl nesmurtinės kovos strategai turi kurti savo strategiją labai apgalvotai ir rūpestingai, remdamiesi geriausiais turimais veikalais apie strategijos principus ir pačių žiniomis apie nesmurtinę kovą ir konfliktines situacijas. Bendrieji nesmurtinės kovos strategijos klausimai aptariami toliau, o kai kurie strateginiai pilietinės gynybos principai ir būdai nagrinėjami ketvirtame skyriuje.

Galios židinių svarba

Kaip minėjome antrame skyriuje, nesmurtinės kovos galimybėms didelę įtaką daro nepriklausomos visuomenės institucijos ir grupuotės, kurios sugeba vykdyti ir remti tokius veiksmus. Ankstesnė analizė parodė, kad nesmurtinė kova labai sustiprės, kai ją vykdys ar rems žinomos visuomenės organizacijos, pvz., profesinės draugijos, religinės bendruomenės, profsąjungos, politinės partijos ir visuomeninės draugijos, taip pat palaikys regioninės, kultūrinės, tautinės bei giminytės ryšiais susijusių žmonių grupės ir netgi vietinė, provincijų ir regionų valdžia arba jų padaliniai.

Galios židiniai organizaciškai gali būti ir neįforminti arba sukurti prieš pat nesmurtinės kovos pradžią ar jos metu. Tai gali būti ir senesnės organizacijos, kurios ilgą laiką neveikė arba kurių savarankišką veiklą ir iniciatyvą tyčia silpnino labai centralizuota politinė santvarka. Tokios organizacijos gali atgimti siekdamos kokio nors tikslo ar apskritai priešindamosi jų visuomenės valdovams arba užpuolėjams. Todėl ir nauji sukurti židiniai, ir atgaivintieji nesmurtinėje kovoje tikriausiai atliks svarbų vaidmenį.

Jau anksčiau minėjome, kad kaip tik taip įvyko nesmurtinėje Amerikos nepriklausomybės judėjimo stadijoje, kai 1774 ir 1775 metais susikūrė susirašinėjimo komitetai ir įstatymų nenumatyti provincijų valdymo organai. Pavyzdžiui, Rhode Islande susikūrusi vietinė valdžia, miesto susirinkimai ir netgi oficialioji provincijos vyriausybė tapo pagrindiniais kovos su britų viešpatavimu įrankiais per tris nebendradarbiavimo kampanijas (1765—1775).

Pirmojoje nesmurtinėje 1956 metų Vengrijos revoliucijos fazėje tarp darbininkų, specialistų ir kitų grupių kilo naujas, platus ir galingas darbininkų tarybų judėjimas. Judėjimas netrukus iškėlė politinius reikalavimus ir bendromis jėgomis sudarė alternatyvią tautinę vyriausybę, veikusią kelias savaites — tol, kol antrojoje smurtinėje revoliucijos fazėje rusai sumušė vengrų kariuomenę.

Įvairiais kitais atvejais panašų pasipriešinimo židinių vaidmenį suvaidino seniai įkurtos organizacijos, pavyzdžiui, sporto klubai, mokytojų organizacijos, o Norvegijos vokiečių okupacijos metais — valstybės bažnyčia. Per Kappo pučą didžiausią reikšmę turėjo politinių partijų, profsąjungų, provincijų valdžios ir kitų organizacijų pasipriešinimas. 1968 metais Cekoslovakijoje keletą savaičių netgi komunistų partija buvo pasipriešinimo rusams įrankis. Lenkų judėjime už demokratizaciją devintajame dešimtmetyje galingi kovos veiksniai buvo nepriklausoma „Solidarumo“ profsąjunga ir daugybė kitų neseniai sukurtų organizacijų, tarp jų — studentų ir valstiečių grupės. (Nepaisant karo padėties, paskelbtos po karinio perversmo, šios organizacijos susilpnėjo, tačiau nebuvo sunaikintos). Šie ir kiti židiniai, pavyzdžiui, pagrindinės leidyklos, padėjo tęsti ir stiprinti demokratinę kovą Lenkijoje devintojo dešimtmečio pabaigoje.

Priešininkų problemos

Nesmurtiniai veiksmai gali sukelti nedidelę grėsmę ir tik šiek tiek sudrumsti esamą padėtį. Tačiau blogiausiu atveju ši grėsmė ją gali sukrėsti. Šiaip ar taip, bus atkreiptas dėmesys į skriaudas ir į esančią opoziciją. Menkas konfliktas bus iškeltas į šviesą ir turbūt paskatins pradinę nuomonių poliarizaciją.

Stiprūs nesmurtiniai veiksmai gali sukelti priešininkams didelį pavojų. Jo mastas priklausys nuo tokių veiksnių, kaip skriaudų atskleidimas ir jų aiškus pagrindimas, veiksnių organizuotumas, dalyvių skaičius, nepaklusnumo ir nebendradarbiavimo būdai, rezistentų sugebėjimas laikytis nesmurtinės drausmės ir jų atsisakymas paklusti nepaisant priešininkų represijų. Rezultatus iš dalies lems ir socialinė bei politinė aplinka, kurioje vyksta kova. Šios svarbiausios sąlygos atspindi nonkonformizmo laipsnį, kurį santvarka gali toleruoti, neprarasdama savo prigimties, visų grupių paramos ar priešiško režimui mastą, nebendradarbiavimo ir neklusnumo plitimo tikimybę ir galiausiai mastą, kuriuo valdžios egzistencijai būtini materialiniai, žmonių, moraliniai ir instituciniai šaltiniai tebelieka prieinami, ribojami ar atskiriami.

Priešininkams nelengva atremti nesmurtinius veiksmus dėl ypatingos šio metodo dinamikos ir mechanizmų (pastarieji netrukus bus nagrinėjami). Nelengva ne todėl, kad smurto nenaudojimas juos užklumpa nepasiruošusius ar kad jie nesusipažinę su šiuo metodu. Jeigu ir turi priešininkai kokių žinių apie nesmurtinę kovą, tai dar nereiškia, kad jie sugebės įveikti nesmurtinius kovotojus. Karuose abi šalys remiasi karinės kovos žiniomis tam, kad turėtų daugiau galimybių laimėti. Nesmurtinėse kovose labiau patyrę priešininkai gali imtis gudresnių kontrpriemonių. Jie, galimas daiktas, bus ne tokie žiaurūs, bet labiau pasirengę kovai. Tačiau nesmurtiną grupę taip pat gali išmokti sumaniau kovoti ir efektyviau atsakyti į priešininkų veiksmus ir gudrybes.

Labai retai būna, o gal ir niekada nebūna tokių blogiausių atvejų, kai valdžią ir kitas hierarchines sistemas gyventojai visiškai remia arba visai neremia. Netgi jeigu režimą galiausiai sugriauna nepaklusnumas, nebendradarbiavimas ir ignoravimas, jis kurį laiką gali turėti pakankamai paramos ir pajėgti vykdyti brutalias represijas prieš nesmurtinę grupę. Todėl būtina ištirti, kaip nesmurtinis metodas veikia kovoje su prievartos besigriebiančiais priešininkais, išnagrinėti keletą būdų, kuriais galiausiai pasiekiamos permainos, ir specialius veiksmus, lemiančius tokios kampanijos sėkmę, pralaimėjimą ar tam tikrą tarpinį rezultatą.

Klaidinga manyti, kad į nesmurtinę kovą priešininkai reaguos geranoriškai. Vargu ar jie apsidžiaugs mestu jų galiai ar politikai iššūkiu, netgi jei jis nesmurtinis. Kai tokie veiksmai kelia didelę grėsmę jų valdžiai ir kai jie neketina patenkinti rezistentų reikalavimų, priešininkai turi imtis atsakomųjų priemonių.

Represijos

Nesmurtiniai veiksmai taikomi kovoje su priešininkais, kurie gali ir pasirengę imtis smurtinių sankcijų. Iš tiesų nesmurtiškai buvo kovojama su tokiais smurtiniais režimais kaip fašistinė Vokietija, komunistinės vyriausybės Lenkijoje, Rytų Vokietijoje, Vengrijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje, Kinijoje, Jugoslavijoje ir Sovietų Sąjungoje, su Jorge Ubico — Gvatemaloje, Maximilianu Hernándezu Martínezu — Salvadore, Pinočetu — Čilėje, su Pietų Afrikos aparaidu ir Ne Winu Birmoje. Tai ne tokie priešininkai, kurie, susidūrę su nesmurtiniais veiksmais, staiga atsisakytų prievartos ar bent jau griežtai ją apribotų.

Vadinasi, į nesmurtinių veiksmų keliamą pavojų tikriausiai bus atsisakyta represijomis. Represijos vykdomos tokiomis formomis kaip cenzūra, lėšų ir nuosavybės konfiskavimas, ryšių nutraukimas, ekonominis spaudimas, suėmimai, įkalinimai, koncentracijos stovyklos, provokatorių veikla, grasinimai, mušimas, šaudymai, žudynės, kankinimai, karo padėtis, egzekucijos ir bausmės giminėms bei draugams. Represijų dydį ir formą lems keli veiksniai. Vis dėlto nesmurtinai grupei taikomos represijos gali būti kur kas švelnesnės negu tos, kurių priešininkai griebtųsi prieš smurtinį sukilimą ar prieš karinėmis priemonėmis kovojantį užsienio priešą. Tai daroma ne iš gerumo, o todėl, kad, susidūręs su nesmurtiniais veiksmais, režimas supranta, jog ekstremalios smurtinės represijos gali duoti priešingą efektą.

Didelė smurtinių represijų tikimybė aiškiai rodo, kad nesmurtinė kova gali sukelti realią grėsmę esamai tvarkai. Tai patvirtina ir įrodo šio metodo galią. Nutraukti nesmurtinę kovą dėl priešininkų smurto taip pat netikslinga, kaip nutraukti savo karinius veiksmus su priešu kare.

Represijų smurtinis pobūdis iš dalies gali atskleisti nematomus santvarkos bruožus ir šitaip paveikti kovos eigą. Ypatingos represijos ryš-

kiai parodys tikrąjį santvarkos veidą daugeliui piliečių ir trečiosioms šalims ir, galimas daiktas, susilpnins paramą priešininkams ir padidins pagalbą nesmurtingiems veikėjams.

Kaip jau nurodėme ankstesniame skyriuje, represijos nebūtinai priverčia nusileisti. Kad priešininkų sankcijos būtų efektyvios, jos turi veikti valdinių protus, keldamos baimę ir norą paklusti. Tačiau čia, kaip ir kare, yra tikimybė, jog planingi veiksmai ir drausmė, nepalaužiamas atsidavimas ar kilnus tikslas padės nesmurtingiems kovotojams išverti nepaisant pavojų.

Nors ir sunku patikėti, esama nešališkų parodymų, kad daugybę kartų žmonės nepasidavė baimei. Jie arba išmoko užgniaužti ją — kaip pirmosiose fronto linijose kare, arba, matyt, iš viso prarado baimės jausmą. Moterų, atkakliai marširavusių po Plaza del Mayo Buenos Airėse su „dingusių“ vyrų ir vaikų nuotraukomis, veiksmai — tai tik vienas mažytis pavyzdys, kaip nepaisoma gresiančio pavojaus. Vienas iš pirmųjų „Katastrofos“¹ tyrinėtojų, Geraldas Reitlingeris, teigia, jog 75 proc. Prancūzijos žydų išgelbėti nuo sunaikinimo padėjo daugiausia tai, kad prancūzai, nepaisydami gestapo teroro ir kitų bauginimų, atsisakė paklusti ir nusileisti: „Galutinį planą... Prancūzijoje sužlugdė paprastų žmonių padorumas, nes jie, iškentę neregėtą pažeminimą, išmoko nugalėti baimę“. Kai Montgomeryje (Alabamoje) autobusų boikoto metu valdžios pareigūnai vykdė masinius areštus, o kai kurie asmenys organizavo sprogdimus, tai tik sustiprino juodyjų miesto gyventojų ryžtą ir drąsą. Martinas Liuteris Kingas rašė, kad „opozicija... nesuvokė, jog turi reikalą su negrais, atsikračiusiais baimės. Todėl kiekvienas jos žingsnis buvo klaidingas“. Halėje (Rytų Vokietija) 1953 m. birželio 17 d. apie 60—80 tūkstančių žmonių dalyvavo masiniame mitinge, surengtame prieš valdžią miesto turgavietėje, nors gatvėse patruliuavo rusų tankai, o liaudies milicija įspėdama šaudė į orą. Maniloje 1986 metų vasarį taidingų filipiniečių minios užtvėrė kelią tankams, atsiųstiems slopinti neklusnių karininkų ir kareivių.

Kovinė nesmurtinė drausmė

Susidūrę su prievarta ir represijomis, nesmurtingi rezistentai, jeigu jiems pakanka jėgų, privalo laikytis ir atsisakyti paklusti ar atsitraukti. Jie turi būti pasirengę iškęsti bausmes kaip dalį pergalės kainos. Represijų tikimybė ir mastas gali būti įvairūs. Vis dėlto rizika nėra būdinga vien nesmurtinei kovai. Rizika paprastai kur kas didesnė, kai smurto griebiasi abi šalys.

Nesmurtinė drausmė — tai pirmiausia nepalaužiamas nesmurtinis elgesys netgi tada, kai gresia represijos. Tačiau planingose kampanijose ne-

¹ „Katastrofa“ (Holocaust) — taip vadinamas nacistų vykdytas planingas žydų naikinimas Antrojo pasaulinio karo metais.

smurtinė drausmė — tai taip pat tikslus iš anksto nustatytos strategijos, taktikos, veiksmų formų ir pan. laikymasis.

Istorijoje nemaža pavyzdžių, kai grupės, stodamos prieš galingą prievartą, smurtinėmis ir nesmurtinėmis priemonėmis kovojo nuostabiai drausmingai. Tai ir narsių Spartos karių, kurie iki paskutinio vyro kovojo su kur kas pranašesne persų armija prie Termopilų 480 m. pr. Kr., gynyba, ir 1944 metų antifašistinis Varšuvos geto sukilimas. Sunku suskaičiuoti, kiek kartų ir nesmurtingi kovotojai, pergalėję represijų ir net mirties baimę, toliau drausmingai priešinosi. Tokių pavyzdžių gausybė — nuo indų nacionalinio išsivadavimo judėjimo dalyvių, kurie 1930 metais, nepaisydami žvėriško britų mušimo, atsisakė pasitraukti iš užgrobtos druskos sandėlio Dharasanoje, iki Berlyno moterų, primygtinai reikalavusių paleisti jų vyrus žydus ir nepabūgusių kulkosvaidžių ugnies.

Represinėje situacijoje nesmurtinga grupė privalo laikytis nesmurtinės drausmės tam, kad labiau paveiktų savo priešininkus, mažiau pati nukentėtų nuo smurto ir padidintų laimėjimo tikimybę. Nesmurtinės drausmės laikymasis, nepaisant represijų, toli gražu nereiškia dorovinio naimumo. Tai sėkmės sąlyga ir būtina palankių poslinkių galios santykiuose prielaida. Nesmurtinė drausmė gali būti sukompromituota tik iškilus dideliame pavojui, kad jos laikymasis priartins pralaimėjimą. Žinoma, yra ir kitų labai svarbių veiksnių, tad vien nesmurtinė drausmė pergalės negarantuos.

Kad ir grėstų represijos ir kančios, nesmurtinga grupė, negailėdama pastangų, turės stiprinti savo kovinę dvasią, solidarumą ir pasiryžimą tęsti kovą. Prie šių pastangų gali prisidėti išankstinis mokymas, kaip naudoti nesmurtinius veiksmus ir kaip elgtis ekstremaliose situacijose. Žmonės taip pat pasidarys drausmingesni, kai iš tiesioginės patirties sužinos, kad nenukrypstamas nesmurtinio metodo taikymas jiems teikia nemaža pranašumų. Nesmurtingi kovotojai taip pat iš savo (ir iš kitų) patirties supras, kad nesmurtinė reakcija į smurtą gali sumažinti aukų skaičių. Nors nesmurtinėje kovoje tarp rezistentų ir pašalinių žmonių pasitaiko ir sužeistų, ir užmuštų, jų visada daug mažiau negu panašaus masto smurtinio pasipriešinimo judėjimuose, pvz., ginkluotuose sukilimuose, partizaniniuose ir įprastiniuose karuose. Visa tai žinodami, žmonės geriau laikysis reikiamos drausmės žiaurių represijų metu.

Priešininkams dažnai būtų parankiau, jeigu rezistentai imtųsi smurtinių veiksmų. Tada prievartos problemos būtų kitokios. Kadangi priešininkai paprastai geriau pasirengę kovoti su smurtu, jie gali tyčiomis provokuoti rezistentus, kad šie panaudotų smurtą — žiauriomis represijomis arba pasitelkdami į pagalbą šnipus ir provokatorius. Pavyzdžiui, slopindamas suomių nesmurtinį nebendradarbiavimo judėjimą už atskyrimą nuo carinės Rusijos dvidešimtojo amžiaus pradžioje, rusų generalgubernatorius nurodė ochrankai (Rusijos slaptajai policijai) samdyti provokatorius, kad šie vykdytų smurtą prieš rusus arba skatintų smurtinius suomių veiksmus ir padėtų pateisinti žvėriškas represijas prieš tą judėjimą.

Nesmurtinė grupė, kuri laikosi drausmės, nepaisydama represijų ir kitų prievartos priemonių ištveria ir vykdo masinę, plačius visuomenės sluoksnius apimančią nebendradarbiavimo bei nepaklusnumo kampaniją, gali visiškai sužlugdyti priešininkų užmačias.

Suėmus vadovus, judėjimas gali toliau plėstis taip, kad sugebės apsi-eiti be aiškios vadovybės. Paskelbę naujus potvarkius neteisėtais, prieš-ininkai gali pastebėti, kad jų bandymams nuslopinti nepaklusnumą tam tikrose srityse priešpriešinamas platus nesmurtinis puolimas kituose fron-tuose. Priešininkai suvoks, kad masinės represijos nepriverčia bendra-darbiauti ir paklusti, o tik stiprina žmonių ryžtą nepasiduoti ir nevengti kovos. Slopinant nepaklusnius valdinius, kartais negelbsti ne tik repres-ijos, bet ir — blogiausiu atveju — dėl masinio nepaklusnumo gali būti paralyzuotos pačios represinės įstaigos. Jų turimos policijos ir kariuo-menės pajėgos tiesiog neįstengia užgniaužti tokios gausybės santvarkai neklusnių žmonių tokioje daugybėje vietų.

Kad ir dideles kančias kenčiant, priešininkų rūstybės ir represijų aki-vaizdoje nederėtų panikuoti daugiau, nei panikuoja karininkai, karo lauke išvydę pirmąsias aukas. Vis dėlto panašiose nesmurtinės kovos situacijose reikia elgtis išmintingai. Jeigu priešininkai tiesiog sužvėrėja ar rezis-tantai nebepajėgia iškėsti kančių, galbūt reikėtų pakeisti taktiką ir meto-dus, neperžengiant nesmurtinės kovos ribų. Išskyrus šiuos atvejus, vis dėlto yra pagrindo tikėtis, kad žiaurumai — tik laikina fazė, nors gal ir netrumpa. Žiaurumas remiasi baime, pykčiu ar atsakomuoju smurtu. Kai jų nebus ir kai paaiškės, kad ir represijos, ir žiaurumai veikia ir silpnina pačių priešininkų padėtį, šie bus linkę smurtą apriboti.

Politinis džiu-džitsu

Nesmurtingos grupės, kuri neatsisako kovos ir kartu laikosi nesmurtinės drausmės, represavimas sąlygoja specialų procesą, vadinamą džiu-džitsu. Jo metu smurtiniai priešininkų smūgiai politiniu požiūriu juos pačius iš-muša iš pusiausvyros, nes į juos neatsakoma nei smurtiniu pasipriešini-mu, nei pasiduodama.

Žiaurumus prieš nesmurtinę grupę sunkiau pateisinti (pačių prieš-ininkų žmonėms arba visam pasauliui) negu žiaurumus prieš smurtinius maištininkus. Nors režimas gali vienaip ar kitaip ignoruoti pasaulio ir vidaus viešąją nuomonę, problema pasilieka. Nepaisant cenzūros, žinios apie žiaurumus gali plačiai pasklisti, o nuožmesnės represijos ne suma-žins, bet padidins priešišumą ir pasipriešinimą režimui.

Kai priešininkų represijoms priešpriešinama drausmė, solidarumas ir nesmurtinių kovotojų ištvermė, priešininkų padėtis tampa itin nepalanki. Stiprindamas represijas prieš nesmurtinius žmones, režimas gali užsi-traukti dar didesnę panieką, o daugelio sluoksnių prielankumas ir pa-rama nesmurtininkams šaliai gali dar labiau padidėti. Dauguma gyventojų dar labiau atitols nuo priešininkų režimo ir panorės prisidėti prie pasi-

priešinimo, taigi besipriešinančių gyventojų skaičius padidės, ir jie ryžtingiau tęs kovą, nepaisydami jos kainos. Labiau parems represijų aukas ir pasisakys prieš žiaurumus bei represinio režimo politiką ir asmenys, tiesiogiai nedalyvaujantys konflikte. 1989 m. lapkričio 17 d. specialūs čekų milicijos daliniai Prahos gatvėse brutaliai išvaikė nesmurtingus demonstrantus, reikalavusius laisvų rinkimų ir demokratijos. Šis susidorojimas pažadino politinę opoziciją ortodoksinių komunistų valdžiai. Svarbiausiose represijų vietose čekai ir slovakai įrengė altorius ir paskelbė sužeistuosius didvyriais. Po milicijos akcijos į gatves kasdien išeidavo šimtai tūkstančių žmonių. Anot vieno studento, susidorojimas buvo „kibirkštis, įžiebusi visą judėjimą“. Po keturių savaitių konservatyvieji komunistai buvo priversti atsistatydinti, o komunistų partija neteko daugumos vyriausybėje.

Nacionalinės ir tarptautinės viešosios nuomonės poveikis būna labai įvairus, todėl juo negalima pasikliauti, kai norima ką nors kardinaliai pakeisti. Vis dėlto tokia nuomonė kartais gali turėti didelę reikšmę. Ji gali sustiprinti paramą nesmurtingiems kovotojams, o priešininkų režimui kartais gali daryti nemažą politinį ir ekonominį spaudimą.

Galiausiai netgi pačių priešininkų rėmėjai, agentai ir kariuomenė gali sunerinti dėl žiaurių baudžiamųjų akcijų prieš nesmurtingus žmones ir pradėti abejoti savo vyriausybės politikos teisingumu ir represijų moraliskumu. Pradinės abejonės gali peraugti į opoziciją, o kartais — į nepaklusnumą bei nebendradarbiavimą ir, galimas daiktas, sukelti streikus ir maištus.

Vadinasi, jeigu represijos padidins nesmurtingų kovotojų skaičių ir paakins nepaklusnumą, jeigu jos sukels pakankamai stiprų pasipriešinimą tarp priešininkų rėmėjų ir apribos priešininkų galimybes slopinti nepaklusnumą ir tęsti savo politiką, represijos atsisuks prieš juos pačius. Štai kaip veikia politinis džiū-džitsu.

Svarbius politinio džiū-džitsu elementus galima išvelgti daugeliu atvejų. Šimtų nesmurtingų peticijos nešėjų skerdynės prie Žiemos rūmų Peterburge 1905 metų sausį pavertė ligi tol lojalias mases neklusniais revoliucionieriais ir pradėjo metus trukusią revoliuciją visoje Rusijos imperijoje. 1917 metų vasarį rusų kariuomenės įvykdytos šimtų nesmurtingų demonstrantų žudynės išprovokavo maištus, caro kareivių dezertyravimą ir sutrukdė apginti imperinę santvarką nuo tikrai nesmurtinės Vasario revoliucijos. Negailestingos represijos 1923 metais Rūre sukėlė ne tik tarptautines simpatijas vokiečiams, bet ir pasipriešinimą tokiai politikai pačioje Prancūzijoje. Prieš nesmurtingus indų nacionalistus vykdytos brutali britų akcijos, ypač trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje, sukėlė platų pasipriešinimą Britanijoje ir parėmė judėjimą už Indijos nepriklausomybę. Šarpevilio skerdynės Pietų Afrikoje 1960 metais sukėlė masinius tarptautinius protestus, boikotus ir embargus. Barbariškos nesmurtingų budistų, stojusių prieš Ngo Dinh Diemo režimą, represijos privertė JAV nutraukti šiai vyriausybei pagalbą, kurią ji teikė daugelį metų. Mušimai, žudynės, bombų sprogdinimai ir panašios akcijos prieš

pilietinių teisių gynėjus JAV šeštajame ir septintajame dešimtmetyje Montgomeryje, Atlantoje, Birmingame ir įvairiose Mississippio valstijos vietose davė atvirkščius rezultatus — dar labiau sustiprino protestus ir parėmė reikalavimus Amerikoje ir užsienyje nutraukti ir represijas, ir segregacijos politiką. Šimtų, o gal tūkstančių kinų skerdynės Tiananmenio aikštėje, kitose Pekino ir Kinijos vietose 1989 m. birželio 4 d. (ir vėliau) dar labiau pakirto komunistinio režimo autoritetą ir sukėlė jam didžiulę opoziciją ir Kinijoje, ir visame pasaulyje. Šių skerdynių išdavos bus jaučiamos ir ateityje.

Keturi permainų mechanizmai

Iš įvairių nesmurtinės kovos būdų galima išskirti keturis bendrus permainų mechanizmus. Tai *atvertimas*, *prisitaikymas*, *nesmurtinis privertimas* ir *suirimas*.

Atvertimas

Atvertimas — tai toks priešininkų, prieš kuriuos buvo vykdomi nesmurtiniai veiksmai, pažiūrų pasikeitimas, kai jie ima pripažinti nesmurtingos grupės tikslus. Tokį pasikeitimą galima pasiekti aiškinant ir argumentuojant, nors vargu ar įmanoma atversti vien intelektualiomis pastangomis. Nesmurtinėje kovoje atverčiant priešininkus dažnai reikia veikti ir jų jausmus, įsitikinimus, požiūrius ir moralinius principus. Nesmurtinga grupė gali sąmoningai siekti priešininkų atvertimo tam, kad galų gale jie ne tik *pripažintų* nesmurtingos grupės tikslus, bet ir *norėtų* juos pripažinti, jaustų, jog taip daryti pridera.

Bandant atversti priešininkus, jų emocijas gali smarkiai paveikti nesmurtinių kovotojų kančios. Dažnai atvertimas vyksta sunkiai, iš dalies dėl kliūčių, kurios trukdo aiškiai suvokti skriaudžiamųjų problemas. Minėtinas „socialinės distancijos“ reiškinys, t. y. kai nepripažįstama, jog kitos socialinės grupės nariai yra tokie pat žmonės, verti ir užuojautos, ir pagarbos. Taigi socialinei distancijai pašalinti ir atvertimui pasiekti — jeigu jis išvis įmanomas — gali prireikti nemaža laiko.

Kartą toks atvejis iš tiesų buvo. Tai įvyko 1924—1925 metais Vykome, Pietų Indijoje. Gandžio šalininkai kovojo už „neliečiamųjų“ teisę naudotis keliu, einančiu pro ortodoksų brahmanų šventyklą. Grupė aukštai kasta priklausančių indų reformatorių kartu su savo neliečiamaisiais draugais pirmiausia pamėgino tiesiog paeiti tuo keliu ir sustoti prie šventyklos. Indų ortodoksai nuožmiai užpuolė protestuojančius, o kelic jų maharadžos policija suėmė ir įkalino; vėliau jie buvo nuteisti kalėti iki vieno metų. Tuomet iš visos Indijos ėmė vykti savanoriai, kurie organizavo nuolatinį budėjimą kelyje, prie policijos pastatytos užtvaros. Savanoriai keisdami budėjo ir meldėsi ir saulei kepinant, ir lietui pliaupiant, kartais mirkdami iki pečių vandenyje, o policijos patruliai

plaukiojo valtimis aplinkui. Kai galų gale maharadžos vyriausybė pašalino užtvary, demonstrantai atsisakė žengti priekin tol, kol ortodoksai nepakeis savo nuomonės. Praėjo šešiolika mėnesių, ir vietiniai brahmanai pasakė: „Mes negalime neišklausti maldų, kuriomis į mus buvo kreipiamasi, mes pasirengę priimti neliečiamuosius“. Šis įvykis plačiai nuskambėjo per visą Indiją.

Vis dėlto Vykomo budėjimo negalima laikyti tipišku nesmurtinės kovos pavyzdžiu. Dėl įvairių priežasčių pastangos atversti priešininkus nesmurtinėmis kančiomis gali būti neveiksmingos. Kai kurie nesmurtinės kovos strategai taip pat nepripažįsta atvertimo kaip nepageidaujamo, nereikalingo ar neįmanomo. Todėl jie gali siekti permainų kitais mechanizmais: prisitaikymu, nesmurtiniu privertimu ar netgi suirimu. Dažniausiai rezultatai priklausys nuo bendro visų keturių mechanizmų elementų poveikio, nors nė vienas jų nebus panaudotas iki galo. Nesmurtinė kova vyks sėkmingiausiai, jeigu šiuos elementus sąmoningai ir protingai derinsime vieną su kitu. Pvz., mėgindami atversti kai kuriuos priešininkų gyventojų sluoksnius galime skatinti prisitaikymą, o sėkmingos pastangos atversti priešininkų kareivius gali baigtis nesmurtiniu privertimu.

Prisitaikymas

Prisitaikymas — tai tarpinis mechanizmas (tarp atvertimo ir nesmurtinio privertimo). Nors priešininkai neatverčiami ir nekapituliuoja prieš nesmurtinę prievartą, abiejų šių mechanizmų elementai nulemia priešininkų sprendimą padaryti nuolaidų nesmurtinei grupei. Iš visų keturių mechanizmų sėkmingose nesmurtinėse kampanijose šis turbūt taikomas plačiausiai. Jo veikiami, priešininkai patenkina visus reikalavimus arba jų dalį, iš esmės nepakeisdami savo pažiūros į konfliktą.

Kitaip negu atvertimas, prisitaikymo mechanizmas (taip pat nesmurtinis privertimas ir suirimas) laiduoja nesmurtinės kovos sėkmę, *keisdamas visuomeninę, ekonominę ar politinę padėtį*, o ne priešininkų vadovybės pažiūras ir simpatijas. Pasikeitę pagrindiniai galios santykiai visiškai keičia situaciją.

Vis dėlto prisitaikoma tada, kai priešininkai nuolaidas daro *savanoiškai*. Jie gali sutikti prisitaikyti tam, kad sumažintų vidinius nesutarimus ir opoziciją savo pačių grupėje. Ekonominėje kovoje prisitaikymas priklauso nuo pastangų maksimaliai sumažinti nuostolius, ypač per streikus ir ekonominius boikotus. Priešininkai taip pat gali nuspręsti savanoiškai prisitaikyti prie reikalavimų, jeigu numato, kad nesmurtinis judėjimas sustiprės. Kai kurios skriaudžiamųjų problemos gali būti ne tokios svarbios kaip užsitęsusios kovos padariniai, be to, jos metu gyventojai gali suvokti savo jėgą. Tokie padariniai gali turėti ilgalaikį poveikį visuomenės socialinei struktūrai ir politiniams procesams. Priešininkai, reguliuodami konfliktą prisitaikymu, rūpinsis rasti jų prestižą gelbstintį sprendimą, nes norės pasirodyti nekapituliuavę prieš pasipriešinimą.

Vykstant nesmurtinei kovai, prisitaikymo mechanizmas naudojamas spręsti daugeliui konfliktų. Akivaizdžiausiai jis veikia reguliuojant streikus, kur galutinis susitarimas beveik visada yra kompromisas tarp pradinių darbdavių ir profsąjungos pozicijų. Prisitaikymas kartais praktikuojamas ir sprendžiant didesnius tarptautinius konfliktus. Nors Indija 1947 metais gavo nepriklausomybę iš Britanijos ne todėl, kad britus tiesiogiai paveikė kokia nesmurtinė kampanija, vis dėlto nemažą vaidmenį čia suvaidino ir svarbūs prisitaikymo elementai, naudoti ankstesnių dešimtmečių kovose. Prisitaikymas kilo pripažinus, kad nepriklausomybė Indijai yra teisėta politika, kad būtų nepaprastai sunku arba išvis neįmanoma netgi karine galia išlaikyti Britanijos valdžią Indijoje ir kad ekonominė nauda, kurią Britanija gaudavo iš Indijos, kone pražuvo dėl indų boikotų ir didelių išlaidų valdymo ir represijų organams.

Dažnai neįmanoma pasiekti nei atvertimo, nei prisitaikymo, nes kai kada priešininkai nenori patenkinti jokių nesmurtinių rezistentų reikalavimų. Tada šiems dar lieka trečiasis permainų mechanizmas — nesmurtinis privertimas, galintis duoti sėkmingų rezultatų prieš priešininkų valią.

Privertimas

„Privertimą“ čia reikia suprasti kiek kitaip, negu ta prasme, kuria jis dažnai vartojamas. Priversti čia — nepasiduoti didesnei jėgai ar grasišinimams ją panaudoti. Privertimas — tai permainų įgyvendinimas arba — prieš priešininkų valią — trukdymas jas pasiekti. Priešininkai nebesugeba efektyviai veikti, bet jie dar turi tiek galios, kad, pasiduodami rezistentų reikalavimams, išlaikytų savo pozicijas. Trumpai tariant, nesmurtinis privertimas — tai toks nesmurtinės kovos mechanizmas, kuriuo pasiekiami tikslai prieš priešininkų valią, tačiau jų santvarka nesuyra.

Nesmurtiniais veiksmais galima priversti tuomet, kai nesmurtiniams rezistentams pavyksta tiesiogiai ar netiesiogiai pašalinti daugelį svarbių politinės priešininkų galios šaltinių: autoritetą, žmonių išteklius, įgūdžius ir žinias, dvasinius veiksmus, materialinius išteklius ir sankcijas.

Priešininkai nesmurtiškai priverčiami, kai jų galia blokuojama vienu iš trijų būdų. Pirma, nepaklusnumas gali būti išplitęs pernelyg plačiai ir masiškai, kad jį būtų galima suvaldyti represinėmis priemonėmis. Pakeisti tikrąją padėtį ar sulaikyti pokyčius gali masiniai veiksmai, tad priešininkų sutikimas ar nuolaidumas pasidaro nebesvarbus. Antra, pasipriešinimas santvarką gali paralyžuoti. Dėl nebendradarbiavimo nei visuomeninės, nei ekonominės, nei politinės sistemos neveiks tol, kol nebus patenkinti rezistentų reikalavimai ir nebendradarbiaujantys žmonės vėl pradės normaliai dirbti. Trečia, netgi priešininkų galimybės taikyti represijas gali būti susilpnintos ir kai kada panaikintos. Tai atsitinka tuomet, kai jų kareiviai ir policija maištauja, valdininkai atsako savo paramą arba jų gyventojai nebeprapažįsta teisės į valdžią ir neberemia jų.

Visomis šiomis aplinkybėmis — arba tik kai kuriomis — priešininkai, susidūrę su ryžtingais ir masiniais nesmurtiniais veiksmais, gali nebepajėgti apginti savo politikos ar santvarkos, nors jų tikslai ir lieka nepakitę. Gebėjimas sužlugdyti priešininkų pastangas paprastai priklauso nuo nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo masto.

Atrodo, kad priešininkų veiksmus dažniau stabdo masinis pasipriešinimas ir santvarkos paralyžius nei jų represinės galios panaikinimas. Vis dėlto tam tikromis aplinkybėmis gali būti ir priešingai. Nesmurtinio privertimo mechanizmu nesmurtinė kova taip pakeičia visuomeninę ir politinę padėtį, kad priešininkai nebeįstengia naudoti savo galios prieš nesmurtingos grupės valią.

Per kai kuriuos labai sėkmingus streikus darbdaviai buvo tiesiog priversti patenkinti iš esmės visus profsąjungų reikalavimus (turime galvoje ir praeitais dešimtmečiais iškovotą šių organizacijų teisę atstovauti darbininkams derybose), nes darbdaviai praktiškai nieko negalėjo padaryti. 1905 m. spalio 17 d. Rusijos imperijos caras Nikolajus II visiškai prieš savo įsitikinimus išleido konstitucinį manifestą dėl dūmos sušaukimo. Jis, regis, buvo užspeistas kampe, nors ir pasiliko soste. 1905 metų visuotinis spalio streikas Rusijoje buvo toks veiksmingas ir masiškas, kad kurį laiką vyriausybė tiesiog nepajėgė valdyti, ir šalį, kaip buvo kalbama, apėmė „kažkoks keistas paralyžius“. Privertimo pavyzdžiais galima laikyti ir generolų Hernándezo Martínezo Salvadore bei Ubico Gvatemaloje pasitraukimą iš prezidento posto 1944 metų pavasarį. Tai buvo pasiekta suorganizavus visuotinio ekonominės veiklos nutraukimo ir politinio nebendradarbiavimo kampaniją. Jie pasitraukė dar nesuirus jų valdžios, policijos ir kariniams organams.

Suirimas

Kai priešininkai beveik visiškai atskiriami nuo galios šaltinių, jie nėra priverčiami nusileisti, tačiau jų valdžia faktiškai sugriūva. Šis nesmurtinių permainų mechanizmas pašalina priešininkų galios pagrindą pakankamai dideliu mastu, ir jų valdymo sistema sužlunga savaime. Pasilieka tik pavieniai asmenys arba labai nedidelės, dažnai bejėgės grupės. Privertimo mechanizmas nebereikalingas, nes nelieka nė vieno funkcionuojančio organo, kurį reikėtų priversti. Didžioji gyventojų dauguma nebeprispažįsta nei priešininkų teisės valdyti, nei vadovauti, nurodinėti ar kontroliuoti. Iš tiesų anksčiau viešpatavusiai grupei niekas daugiau nebeteikia pagalbos. Taigi kadaise buvę galingi asmenys ir grupės nebeturi nei specialių žinių, nei ekonominių išteklių, padėjusių jiems valdyti praeityje. Be to, policija ir karinės pajėgos arba sukilo prieš ankstesnius valdovus, arba tiesiog sužlugo, tad nebėra organizuotos represijų sistemos. Suirimo mechanizmas — tai ypatingos galios šaltinių pašalinimo atvejis.

Po masinio nebendradarbiavimo kampanijos per 1917 metų Vasario revoliuciją Rusijos imperijoje caras Nikolajus II atsisakė sosto, tačiau

jo karo pajėgų vadas Petrograde nežinojo, kam pasiduoti. Georgijus Katkovas padarė išvadą, kad imperijos valdžia buvo tiesiog „sugriauta ir nušluota“. Nekelia abejonės, kad per 1920 metų Kappo pučą ir 1961 metų Alžyro generolų perversmą abu valdžios užgrobėjų režimai, netekę reikalingos paramos, tiesiog suiro.

Kai priešininkų režimas suyra, o kitos teisėtos valdžios nėra, susikuria nauji valdymo organai. Kartais atsiranda alternatyvi valdžia (aptarta šio skyriaus pradžioje). Jeigu tokia jau susikūrė arba jeigu teisėta valdžia išliko kokia nors forma iš praeities — dar prieš valstybės perversmą ar užpuolimą, tai, suirus priešininkų režimui, ji gali išplėsti savo autoritetą bei įtaką ir konsoliduoti savo galią. Šiuo metu rezistentams reikia būti budriems, nes negausios karinės ar politinės grupės, užuot leidusios sukurti ar atkurti daugumos gyventojų remiamą demokratinę santvarką, gali pamėginti užgrobti valstybės aparatą ir įvesti naują diktatūrą.

Privertimo ir suirimo veiksniai

Nesmurtinis privertimas ar suirimas priklauso nuo įvairių veiksnių. Įvairiais atvejais paveikiami įvairūs galios šaltiniai, nevienodas ir jų poveikio dydis. Vadinasi, įvairuoja ir veiksmi, kuriais pasiekiamas nesmurtinis privertimas ar suirimas: masinis nepaklusnumas, ekonominis arba politinis paralyžius, maištas. Šių mechanizmų veikimo rezultatus nulems visi ar kai kurie žemiau išvardinti veiksniai:

- nesmurtinių rezistentų skaičius ir jų sudaroma visų gyventojų dalis;
- priešininkų galios šaltinių priklausomybė nuo nesmurtinių rezistentų veiksmų;
- nesmurtinių rezistentų mokėjimas naudotis kovos metodais, pasirinkti strategiją, taktiką, taip pat sugebėjimas jas vykdyti;
- laikas, kurį trunka nebendradarbiavimas ir nepaklusnumas;
- trečiųjų šalių užuojautos ir paramos nesmurtiniams rezistentams mastas; priemonės, kuriomis disponuoja priešininkai ir kuriomis naudojasi siekdami pritarimo ir versdami atnaujinti bendradarbiavimą, taip pat nesmurtinių rezistentų reakcija į šias priemones;
- mastas, kuriuo priešininkų valdiniai, pareigūnai ir agentai remia arba atsisako remti juos, ir veiksmi, kurių jie gali imtis, nutraukdami tą paramą ir padėdami nesmurtiniams rezistentams;
- priešininkų numatymas, kokia bus nesmurtinės kovos eiga ateityje.

Galios šaltinių pašalinimas

Specialūs metodai, kuriais naudojamosi šalinant galios šaltinius, įvairiose situacijose yra nevienodi. Nevienodi ir veikėjai, kurie juos šalina. Tai gali būti nesmurtina grupė, trečioji šalis, nusivylę priešininkų gru-

pės nariai arba visi drauge. Esant tokiai įvairovei, būtina kruopščiai išanalizuoti strategijas, kurios buvo naudojamos praeities konfliktuose arba gali būti naudojamos ateityje.

Autoritetas

Pavojus, gresiantis priešininkams, aiškiai parodo, kokių mastu jų autoritetas jau pakirstas, o nesmurtinė kova gali atstumti dar daugiau priešininkų šalininkų. Kartais priešininkus palieka visi jų šalininkai ir pasidaro lojalūs jų varžovams arba net konkuruojančiai alternatyviai valdžiai.

Labai svarbu nepripažinti užgrobėjų ir agresorių teisės į valdžią — tai kliudo atsirasti naujai engėjų vyriausybei. Šią teiginį patvirtina visi keturi atvejai, aprašyti pirmame skyriuje, tačiau akivaizdžiausiai — priešinimasis Kappo pučiui ir prancūzų generolų perversmui Alžyre. Atkaklus atsisakymas pripažinti užgrobėjų kėslių teisėtumą sužlugdė jų puolimus.

Kitas pavyzdys. 1943 metų vasarį olandų reformatų bažnyčia ir Romos katalikų bažnyčia Nyderlanduose pakvietė savo narius pradėti pilietinio nepaklusnumo kampaniją ir atsisakymą bendradarbiauti su nacistų okupacine valdžia paskelbė religine pareiga. Ši Olandijos bažnyčių akcija pažemino okupacijos pareigūnų autoritetą ir pabrėžė nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo teisėtumą.

Žmonių ištekliai

Plataus masto nesmurtiniai veiksmai taip pat gali apriboti arba pašalinti žmonių išteklius, reikalingus politinei priešininkų valdžiai. Tai atsitinka, kai dauguma valdinių, be kurių sistema negali išsilaikyti ir funkcionuoti, atsisako paklusti ir bendradarbiauti. Ir ekonominė, ir politinė sistema veikia daugelio asmenų, organizacijų ir pogrūpių pastangomis. Taigi visuotinio streiko principas gali būti taikomas ir ekonominei, ir politinei sistemai.

Svetimųjų okupacijos atveju turime dvi skirtingas gyventojų grupes. Nors didžiausią efektą duotų žmonių išteklių pašalinimas ir iš okupuotų žmonių, ir iš okupantų krašto, susidarius tam tikroms palankioms sąlygoms, gali pasirodyti veiksmingas ir žmonių, gyvenančių okupuotame krašte, nebendradarbiavimas.

Didelių prievartos vykdymo problemų priešininkams sukelia jau vien smarkiai augantis nebendradarbiaujančių ir neklusnių skriaudžiamosios grupės narių skaičius. Be to, tradiciniai priešininkų šalininkai kai kada gali liautis jiems teikę pagalbą, dar labiau apribodami priešininkų galią.

Žmonių išteklių praradimas paveiks ir kitus reikalingus galios šaltinius (įgūdžius, žinias ir materialines atsargas). Vadinasi, vykstant konfliktui, priešininkams prireiks didesnės galios kaip tik tuo metu, kai jų galimybė imtis prievartos apribojama. Jeigu, priešininkų galiai silpnėjant,

pasipriešinimas augs, galų gale režimas taps bejėgis. Taip atsitiko, na, gal ir nedideliu mastu, britų kariuomenėje, dislokuotoje Britų Indijos Šiaurės Vakarų pasienio provincijoje 1930 metų balandžio mėnesį, per 1930—1931-ųjų pilietinio nepaklusnumo kampaniją. 1930 m. balandžio 23 d. Pešavare buvo nušauta mažų mažiausia 30, o kitais duomenimis — net 125 rezistentai. Po to du karališkųjų Garhwalo šaulių būriai atsisakė vykti į Pešavarą, motyvuodami savo neklusnumą taip: į jų pareigas neįeina „beginklių brolių“ šaudymas. Balandžio 24-osios naktį britai atitraukė savo kariuomenę iš Pešavaro, laikinai palikdami miestą, kurį tada ėmė valdyti vietinis Indijos nacionalinio kongreso komitetas, tol, kol gegužės 4 d. grįžo britų pastiprinimai, remiami oro pajėgų.

Kiti žmonių išteklių pašalinimo pavyzdžiai — tai dvidešimt devynių filipiniečių kompiuterių operatorių, atsisakusių padėti suklastoti rinkimų rezultatus, streikas ir nemažos dalies Filipinų armijos, kuri atsisakė vykdyti represijas ir pasiliko stovykloje, nepradėdama pilietinio karo ir neklausydama Markoso vyriausybės įsakymų, „streikas“.

Nacistams okupavus Norvegiją, 1940-ųjų gruodį atsistatydino visas šalies aukščiausiasis teismas, protestuodamas prieš reicho komisaro Terboveno pareiškimą, kad teismas neturi teisės paskelbti, jog vokiečių okupacijos „įstatymai“ yra nekonstituciniai. 1942 metais fašistinė Norvegijos „ministro prezidento“ Vidkuno Quislingo vyriausybė įsakė įsteigti diktatoriškai valdomą mokytojų organizaciją, kurios narystė buvo privaloma. Tai buvo kitų, numatytų steigti vėliau, „korporacijų“ prototipas, taip pat įrankis mokiniams skiepyti svetimą ideologiją. Tačiau mokytojai kategoriškai atsisakė bendradarbiauti su naująja organizacija. Šimtai jų buvo suimti ir internuoti koncentracijos stovykloje. Po aštuonių mėnesių mokytojus paleido. Quislingo trokštama „korporacinė valstybė“ Norvegijoje taip ir nebuvo įgyvendinta, fašistinė mokytojų organizacija užgimė negyva, o mokyklose niekada nebuvo skleidžiama fašistinė propaganda.

gūdžiai ir žinios

Kai kurie asmenys ar grupės turi ypač svarbių profesinių įgūdžių ir žinių. Tai administracinių organų darbuotojai, pareigūnai, technikai, patarėjai. Nors šių skaičius ribotas, jų pagalba netekimas smarkiai susilpnina valdovų galią. Taigi svarbu ne tik kategoriškas atsisakymas teikti pagalbą, bet ir ją apriboti.

Per 1923 metų pučą dr. Kappas paskelbė, jog reikalinga ekspertų vyriausybė. Bet kvalifikuoti specialistai beveik vieningai atsisakė įeiti į jo „kabineta“, ir Kappas, netekęs potencialių kompetentingų padėjėjų, nebegalėjo pasinaudoti jų žiniomis. Karininkai karo ministerijoje atsisakė klausyti įsakymų. Valstybės banko pareigūnai neleido Kappui paimti dešimt milijonų markių paaiškinę, jog trūksta įgalioto asmens parašo. (Visi ministro pavaduotojai atsisakė pasirašyti, o paties Kappo parašo nepripažino.) Kappo nepalaikė nė vienas kiek žymesnis politikas. Berlyno saugumo policija atšaukė ankstesnę paramą ir pareikalavo, kad Kappas

atsistatydintų. Daugelis valstybės įstaigų tarnautojų atsisakė bendradarbiauti. Kappas netgi neįstengė rasti nei sekretorės, nei rašomosios mašinėlės (visos buvo užrakintos spintose) ir negalėjo išspausdinti pirmojo savo atsišaukimo, todėl šis ir nepasirodė kitos dienos laikraščiuose. Administracinių organų nebendradarbiavimas ir masinis visuotinis streikas privertė Kappo šalininkus pripažinti savo pralaimėjimą ir pasitraukti iš Berlyno.

Dvasiniai veiksniai

Didelio masto nesmurtinė kova gali paveikti ir paklusnumo įpročius bei lojalumą valdžiai.

1953 m. birželio 16—17 d. Rytų Vokietijos gyventojų sukilimas šokiravo komunistus ir jų šalininkus: darbininkai viešai protestuoja gatvėse ir kritikuoja neva darbininkų valstybę. Šitoks automatiškos paramos ir paklusnumo stereotipo sulaužymas verčia ir kitus gyventojus suabejoti: paklusti ar ne?

Tikėjimo komunistine ideologija ir jos tariamai kilniais tikslais eroziją padidino karinės ir valstybinės represijos Rytų Vokietijoje, Čekoslovakijoje, Vengrijoje ir Lenkijoje. Tos represijos ne tik privertė daugelį šių šalių komunistų ir jų šalininkų atsisakyti savo ideologinių įsitikinimų, bet ir sukėlė daugelio komunistų partijų užsienyje, pavyzdžiui, Italijoje, nepasitenkinimą, o įvairiose šalyse paskatino jų narius išstoti iš partijos.

Kitose situacijose, pavyzdžiui, 1956-aisiais Vengrijoje, dešimtmečiais puoselėtas paklusnumas santvarkai subyrėjo į šipulius, kai milijonai žmonių suprato, jog didžioji dauguma gyventojų iš tikrųjų nekenčia to režimo. Pirmieji nedrąsūs nepaklusnumo aktai padėjo pažadinti jų supratimą ir pradėti pirmąją reikšmingą nesmurtinę Vengrijos revoliucijos stadiją. 1989 metais Rytų Vokietijoje ir Čekoslovakijoje ideologinė erozija taip suintensyvėjo, — o žmonių polinkis paklusti buvo praktiškai išnykęs, — kad šių šalių komunistiniai režimai buvo priversti susitaikyti su fundamentaliomis politinėmis permainomis. Čekoslovakijoje komunistų partija netgi turėjo atiduoti prezidento postą.

Dažnai, vykstant nesmurtiniam judėjimui, žymūs visuomenės priimtų moralinių, religinių ir politinių normų saugotojai ir reiškęjai pirmieji pasmerkia despotišką santvarką arba paremia jos pasmerkimą ir ragina gyventojus priešintis, keisti arba sugriauti ją.

Materialiniai ištekliai

Nesmurtinė kova gali apriboti arba nutraukti materialinių išteklių tiekimą priešininkams. Šešiasdešimt vienas iš 198 aprašytų nesmurtinės kovos metodų — tai ekonominiai boikotai arba streikai (kartais jie tarpusavy derinami), vykdomi šalies viduje arba tarptautiniu mastu. Jų tikslas — sutrukdyti, apriboti arba visiškai neleisti naudotis materialiniais ištekliais,

transportu, žaliavomis, ryšių priemonėmis, o ypatingais atvejais netgi sutrikdyti ekonominės sistemos funkcionavimą.

Didelio masto nesmurtinėse kovose, kėlusiose daugiausia grynai politinius reikalavimus, dažnai būdavo naudojamos ekonominės nebendradarbiavimo formos. Tai buvo būdinga Amerikos kolonistų nebendradarbiavimo kampanijai prieš Britanijos viešpatavimą 1765—1775 metais ir Indijos nebendradarbiavimo su britais judėjimams trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje. Visa tai padarė didžiulį ekonominį poveikį britų ekonomikai ir valdžiai ir sukėlė galingas akcijas, remiančias kolonijas.

Nors pastaraisiais dešimtmečiais nemaža diskutuota dėl tarptautinių ekonominių sankcijų efektyvumo, nekelia abejonės tai, kad daugeliu konkrečių atvejų jos buvo neapgaltos ir kaip dera neparuoštos. Vis dėlto, kaip parodė 1973 metais arabų šalių vykdytas naftos embargas, tokios sankcijos gali labai efektyviai keisti vyriausybės politiką (šiuo atveju daugelis šalių pakeitė savo politiką Viduriniųjų Rytų atžvilgiu).

Kai kuriose šalyse labai išplito ir turėjo didelę politinę reikšmę streikai, keliantys ir politinius, ir ekonominius reikalavimus. Valdžia, kurios pati prigimtis ar veiksmai provokuoja streikus, paralyžuojančius ekonomiką, vargu ar bus labai populiarūs ir ilgaamžiai. Nors ir ne visi streikai baigiasi sėkmingai, kartais jie tampa galingais nesmurtinės kovos įrankiais. 1920 metų kovo mėnesį vykusio pasipriešinimo Kappo pučiui metu surengtas, kaip tada buvo sakoma, „Didžiausias streikas, kurį kada yra regėjęs pasaulis“. Jis vyko, nors už piketavimą Kappas buvo pažadėjęs bausiti mirtimi. Streikų vaidmenį kitose situacijose jau esame minėję.

Masinį nebendradarbiavimą, išreikštą visuotinio streiko forma, nacistai laikė labai pavojingu ginklu, ypač tuo metu, kai jie siekė sustiprinti savo įtaką valstybės organuose. Po 1933 m. vasario 27 d. reichstago gaisro — tikriausiai pačių nacistų provokacijos, pateisinusios jų vykdomas priešininkų represijas ir padėjusios visiškai užgrobti valstybės valdžią, — nacistai kovo 1 d. išleido potvarkį, numačiusį bausmes ir už „ginkluotų konfliktų prieš valstybę provokavimą“, ir už „visuotinio streiko sukėlimą“. Delarue savo studijoje „Gestapas“ rašo, kad tuo metu „nacistai daugiausia bijojo visuotinio streiko“.

Streikai, ypač visuotiniai, yra toks įrankis, kuriuo nedera naudotis šabloniškai ir bet kokia proga, juo labiau gynybinėse situacijose. Būtina rūpestingai pasverti viską — ir jų pageidautiną poveikį, ir gyventojų pajėgumą juos vykdyti, ir priemones, kurios padėtų visuomenei išsilaikyti ekonominėje kovoje.

Ir streikai, ir ekonominiai boikotai parodo nesmurtinės kovos galimybę susilpninti ir atimti iš esamų ar būsimų valdovų vieną iš pagrindinių galios šaltinių — ekonominius resursus. Kai besipriešinantys gyventojai pradeda kontroliuoti ekonomiką, transportą, ryšius ir kt., valdžios padėtis pasidaro netvirta. Tokie veiksmai ypač pavojingi apsišaukėliams diktatoriams ir užsienio agresoriams, kai jie dar tik bando politiškai užvaldyti visuomenę. Juk vienas iš svarbiausių jų tikslų — ekonominis visuomenės išnaudojimas, todėl jiems gresia dvigubas pavojus.

Sankcijos

Nesmurtinė kova gali retkarčiais neigiamai paveikti net ir priešininkų gebėjimą imtis sankcijų. Gali būti nutrauktas karo ar policijos ginklų tiekimas — jeigu kokia užsienio šalis atsisakys juos parduoti arba jeigu sustreikuos ginklų bei amunicijos fabrikai ir transportas. Gali sumažėti represijų vykdytojų — policininkų ir kareivių — skaičius, nes nebeužteks savanorių karinėms pajėgoms, o būsimi naujokai atsisakys tarnauti. Policija ir kariuomenė gali prastai vykdyti įsakymus arba išvis jų nevykdyti, tai yra maištauti ir šitaip priartinti potencialų nesmurtinį priešininkų privertimą ir jų valdymo sistemos suirimą.

Maištai ir kariuomenės nepatikimumas, pasireiškęs slopinant iš esmės nesmurtines Rusijos 1905 metų ir 1917 metų Vasario revoliucijas, buvo labai reikšmingi carinio režimo nusilpimo ir galutinio žlugimo veiksniai. Nacistai pripažino, kad jeigu jie nebeįstengtų kontroliuoti armijos, tai jų galia gerokai susilpnėtų. Goebbelsas prasarė, kad 1938 metų vasario pradžioje nacistai labiausiai bijojo ne valstybės perversmo, o kolektyvini-
no visų aukšto rango karininkų atsistatydinimo.

Per 1953 m. Rytų vokiečių sukilimą milicija kartais pasišalindavo ir savo noru palikdavo ginklus. Kai kurie Rytų Vokietijos kareiviai maištavo. Netgi kai kurie sovietų kareiviai buvo palankiai nusiteikę; tai matyti iš pranešimų, kad tūkstantis sovietų karininkų ir kitų kariškių atsisakė šaudyti į demonstrantus ir kad, nuslopinus sukilimą, už nepaklusnumą buvo sušaudyti penkiasdešimt du komunistų partijos nariai ir kareiviai. Kad nesmurtiniai veiksmai gali pakirsti priešininkų kariuomenės patikimumą ir kartu jų sugebėjimą taikyti sankcijas, liudija ir pranešimai apie tai, kad sovietai 1968 metais Čekoslovakijoje jau po kelių dienų turėję pakeisti beveik visus intervenciją pradėjusius dalinius. Sustiprintas ir padidintas šis galios potencialas gali būti labai svarbus būsimose kovose prieš užgrobimus ir užpuolimus.

Pralaimėjimas ar sėkmė?

Jokia kova ir jokie veiksmai nelaiduoja sėkmės greitai ir visada. Ypač jeigu iš anksto neapgalvojama, kaip ir kokiomis aplinkybėmis bus naudojamos kovos priemonės ir koku mastu bus patenkintos kovos efektyvumo sąlygos.

Praeityje vykusios improvizuotos nesmurtinės kovos labai skyrėsi viena nuo kitos tuo, kaip joms pavykdavo ar nepavykdavo pasiekti iškeltus tikslus. Ne mažiau jos skyrėsi ir kitu atžvilgiu: kaip iš pirmo žvilgsnio pralaimėti konfliktai padėdavo pasiekti savo tikslus vėliau. Vis dėlto nesmurtinių kovų, pasiekusių visišką ar dalinę sėkmę, būta kur kas daugiau, negu paprastai manoma. Tarp sėkmingai pasibaigusių galima prisiminti ir mažas, ir dideles kampanijas, kuriose nesmurtiniai veiksmai buvo vienintelis arba vyraujantis metodas.

Sios sėkmingos kovos — tai daugelio Amerikos kolonijų laimėta nepriklausomybė *de facto* prieš Nepriklausomybės karą, carinės santvarkos Rusijos imperijoje žlugimas 1917 m. vasarį, Kappo pučo pralaimėjimas ir Veimaro respublikos apgynimas 1920 metais, 1500 žydų išgelbėjimas po jų žmonių protestų Berlyne 1943 metais, norvegų mokytojų ir apskritai gyventojų atsisakymas atiduoti mokyklas į fašistų rankas 1942 metais, Salvadoro ir Gvatemalos diktatorių nuvertimas 1944 metais, karinio perversmo Bolivijoje pralaimėjimas 1978 metais, Alžyro generolų perversmo žlugimas 1961 metais, karinės chuntos nuvertimas Sudane 1964 ir 1985 metais, karinio režimo panaikinimas ir konstitucinės demokratijos atkūrimas Tailande 1973 metais, suklastotų rinkimų demaskavimas ir prezidento Marcosa išvijimas iš Filipinų 1986 metais, „Solidarumo“ legalizavimas, sąlyginai laisvų rinkimų surengimas ir „Solidarumo“ atstovo paskyrimas ministru pirmininku Lenkijoje 1989 metais, sparti Rytų Vokietijos, Bulgarijos ir Čekoslovakijos demokratizacija 1989 metų pabaigoje. Galima būtų išvardyti dar daugelį pavyzdžių, pademonstravusių valdovams liaudies valdžios jėgą.

Nesmurtinė kova taip pat suvaidino labai reikšmingą vaidmenį ir kituose svarbiuose vidaus ir tarptautiniuose konfliktuose, nors ir nebuvo vienintelis jų veiksnys. Paminėtinas religijos laisvės pripažinimas Britanijoje ir Masačusetse XVII ir XVIII amžiuje, kova prieš vergiją JAV iki Pilietinio karo, profsąjungų pripažinimas ir atlyginimų padidinimas bei darbo sąlygų pagerinimas, visuotinės balsavimo teisės pripažinimas (ypač Švedijoje ir Belgijoje šio šimtmečio pradžioje), balsavimo teisės suteikimas moterims JAV ir Britanijoje, daugelio žydų išgelbėjimas nuo pražūties Antrojo pasaulinio karo metais (ypač Bulgarijoje, Danijoje, Norvegijoje, Belgijoje ir Prancūzijoje), įstatymais įteisintos rasinės segregacijos JAV panaikinimas, nepriklausomybės iškovojimas Indijoje, Pakistane ir Ganoje, teisės emigruoti pripažinimas sovietų žydams aštuntajame dešimtmetyje, judėjimai už civilinių vyriausybių sudarymą Brazilijoje aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje, afrikiečių ekonominės galios augimas, kurį nulėmė streikai Pietų Afrikoje aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje, afrikiečių profsąjungų įkūrimas ir ekonominiai boikotai.

Zodis „sėkmė“ čia reiškia, kad konflikte dalyvaujanti šalis pasiekė pagrindinius savo tikslus. Sėkmė čia neturi nieko bendra su priešininkų aukomis ar sunaikinimu. Žodis „pralaimėjimas“ parodo, kad pagrindiniai tikslai nebuvo pasiekti. Žinoma, kaip ir kitokio pobūdžio konfliktuose, pasitaiko ir dalinių sėkmių bei dalinių pralaimėjimų.

Svarstydami, pasisėkė ar nepasisėkė pasiekti kovos tikslus, turėtume išnagrinėti dar du veiksnys: pirma, absoliučios ir santykinės besivaržančių šalių galios padidėjimą ir sumažėjimą, antra, kiekvienos grupės įtakos ir palankumo jos tikslams pokyčius. Šie veiksniai gali padėti spręsti neišspręstas problemas ateityje, o tai savo ruožtu gali įgyvendinti pirmąsias ankstesnės nesmurtinės kovos tikslus arba jų nerealizuoti.

Nesmurtinė kova gali pralaimėti, kai šį metodą taikanti grupė kai kuriais atžvilgiais yra silpna, kai ji nesilaiko svarbių kovos efektyvumo

sąlygų, kai kovoja tokiais būdais, kurie žlugdo metodo veikimą, kai gresiant represijoms kapituliuoja arba griebiasi smurto ir kai nesirūpina kurti ir taikyti efektyvios strategijos bei taktikos. Šie veiksniai panašūs į tuos, dėl kurių pralaimima kare, tiktai nesmurtinėje kovoje didelis priešininkų karinis pranašumas neturi tokios reikšmės.

Jeigu grupė, taikanti nesmurtinės kovos metodą, neturės pakankamai vidinės jėgos, ryžto, sugebėjimo ir panašių savybių, reikalingų efektyviai vykdyti nesmurtinius veiksmus, tai kad ir kiek ji kartotų tokius žodžius ir posakius kaip „susilaikymas nuo smurto“, nieko iš to neišeis. Niekas neatstos tikros jėgos ir nesmurtinės kovos įgūdžių. Jeigu nesmurtinga grupė neturės pakankamai šių savybių, ji neįveiks savo priešininkų ir nelaimės.

Kita vertus, jeigu nesmurtingi kovotojai kupini ryžto, naudojami protingai pasirinkta strategija ir taktika, sumaniai siekia savo tikslo, atsižvelgia į metodo taikymo sąlygas ir pajėgia išverti represijas, tuomet jie gali pasiekti pergalę. Tokia sėkmė kur kas pranašesnė už pergalę, pasiektą smurtu. Tarp jos pranašumų paminėsime patikimiau ir ilgesniam laikui pasiektus tikslus, tinkamesnę galios santykį tarp anksčiau besivaržusių šalių ir galbūt didesnę tarpusavio supratimą ir netgi pagarbą, taip pat padidėjusią galią apginti laimėjimus nuo būsimų užpuolėjų ar despotų.

Iš keturių pirmame skyriuje paminėtų pavyzdžių visiškai pasisėkė pasipriešinimas Kappo pučiui ir valstybės perversmui Alžyre. Abu bandymai užgrobti valstybės aparatą ir suformuoti naują vyriausybę ir politiką buvo sužlugdyti, o maištininkų kėsiai, susidūrę su nesmurtiniu pasipriešinimu, nuėjo niekais.

Kova Rūro krašte prieš prancūzų ir belgų užpuolimą bei okupaciją davė dvejopų rezultatų ir tik po tam tikro laiko. Okupantai atsitraukė ne iš karto po nesmurtinio pasipriešinimo, bet tik tada, kai jis susilpnėjo ir kai jį atšaukė Vokietijos vyriausybė. Kita vertus, galų gale įsiveržėjų pajėgos vis dėlto atsitraukė, ir Reino žemė nebuvo atskirta nuo Vokietijos. Įsikišus Britanijai ir JAV, Vokietija ir toliau mokėjo reparacijas, bet kur kas mažesnes ir labiau atitinkančias jos išgales. Įvykdžiusi užpuolimą Poincaré vyriausybė pripažino, kad jai nepasisėkė pasiekti savo tikslų. Jos įsakymu buvo vykdomos tokios žiaurios represijos, kad daugelis prancūzų ėmė užjausti vokiečius, neseniai buvusius jų priešus. Kituose rinkimuose Poincaré vyriausybė pralaimėjo.

Kova Čekoslovakijoje galų gale baigėsi pralaimėjimu. 1969-ųjų balandžio mėnesį Dubček reformatorių grupė buvo pašalinta iš komunistų partijos vadovybės ir iš vyriausybės, ją pakeitė paklusnesnė Husako klika. Nepaisant anksčiau minėto kompromiso, pasiektą Maskvos derybose, vietoj numatytų kelių dienų sovietams pakeisti vadovybę prireikė ištisų aštuonių mėnesių. Reikšminga, kad sovietai, remiami pusės milijono karių, turėjo pereiti nuo tiesioginių karinių veiksmų prie lėtų politinių manipuliacijų ir, padedami jiems lojalių Čekoslovakijos komunistų partijos sluoksnių, palengva siekti ribotų tikslų. Galų gale po sovietų ultimatumo

(įteikto po riausių, vykusių balandžio mėnesį ir nukreiptų prieš rusus, tikriausiai inscenuotų) subyrėjusi pasipriešinimo vadovybė daug daugiau prisidėjo prie pralaimėjimo negu nei valios, nei sugebėjimo priešintis nepraradę gyventojai. Kritusi nuotaika ir sudužusios viltys — tai dalis kainos, kurią užmokėjo čekai ir slovakai už pralaimėjimą. Tačiau gyventojai garbingai išsilaikė ir kaip tik todėl vėliau pajėgė pradėti kovą iš naujo dėl didesnių žmogaus teisių ir demokratiškesnių laisvių. 1989 metų pabaigoje masiniai protestai ir nepaklusnumas sugriovė vienpartinę komunistų valdžią Čekoslovakijoje, anksčiau kalintas disidentas Vaclavas Havelas buvo paskelbtas prezidentu, o kadaise nuverstas Aleksandras Dubčekas išrinktas parlamento pirmininku.

Kai kada nesmurtinė kova baigiasi „lygiosiomis“ arba laikinu sprendimu, būdingu prisitaikymui. 1930—1931 metų kampanijos už Indijos nepriklausomybę pabaigoje įvyko oficialios derybos tarp Mohando Gandžio, atstovavusio Indijos Nacionaliniam kongresui, ir lordo Irwino, vicekaraliaus, Britanijos vyriausybės atstovo. Buvo sudarytas vadinamasis Gandžio—Irwino paktas. Jame buvo naudingų ir britams, ir indams sąlygų, nors, savaime aišku, jis nereikšė indų pergalės.

Yra atvejų, kai pasiekama tikresnė, bet dar negalutinė pergalė. Tuomet kova gali baigtis derybomis ir oficialia sutartimi. Kartais priešininkai ir be oficialios sutarties padaro pakeitimų, kurių reikalauja nesmurtingi rezistentai. Ypatingais atvejais priešininkų režimas gali visiškai sugriūti ar suirti dėl jau minėto galios šaltinių praradimo.

Ilgainiui turbūt patys svarbiausi nesmurtinės kovos rezultatai yra jos poveikis iškeltų klausimų sprendimui, abiejų grupių tarpusavio santykiams ir galios pasiskirstymui tarp grupių ir jų viduje. Ypatingose situacijose priimtinių rezultatų bus pasiekta tik tada, kai bus kardinaliai pakeista priešininkų valdymo sistemos ir politikos prigimtis arba ji visiškai nugalėta ir sutriuškinta. Tai ypač pasakytina apie be galo despotiškas ir diktatoriškas santvarkas ir vidaus valdžios užgrobimų bei tarptautinės agresijos atvejus.

Permainos nesmurtinės kovos grupėje

Nesmurtinė kova jos dalyviams daro svarbų ir keleriopą poveikį. Kaip ir grupės, dalyvaujančios kitų rūšių konfliktuose, nesmurtinius veiksmus pradėjusi grupė labiau susitelkia, jos nariai daugiau bendradarbiauja tarpusavyje ir gyviau pajunta savo solidarumą.

Nesmurtinė kova pareikalauja iš nesmurtingos grupės svarbių psichologinių ir galvosenos permainų ir padeda jas pasiekti. Tai ir padidėjusi savigarba, savos vertės pajutimas, ir sutvirtėjęs pasitikėjimas, ir sumažėjusi baimė ir nuolankumas. Atrodo, kad šių rezultatų padeda pasiekti ypatingos nesmurtinės kovos savybės. Mokydamiesi šio metodo ir taikydami jį praktikoje, žmonės labiau suvokia savo pačių galią ir labiau pasikliauja savo sugebėjimu paveikti įvykių eigą. Jeigu nesmurtinė kova

vykdoma pakankamai kompetentingai, dalyviai taip pat labiau įgunda formuluoti ir realizuoti jos strategiją ir taktiką, geriau laikosi nesmurtinės drausmės ir lengviau išveria sunkiais konflikto laikotarpiais. Kovoje taip pat padidėja ir vidinė besipriešinančios visuomenės jėga, ir jos galios židinių atsparumas.

Be abejo, keičiasi nesmurtingi rezistentai, skriaudžiamoji grupė ir apskritai visuomenė, o tai daro įtaką priešininkams ir konflikto eigai. Tai tokios permainos, kurios kenkia visokioms diktatūroms — ir vidaus, ir užsienio.

Netgi prieš diktatūras

Aristotelis yra pasakęs, jog tironas „nori, kad jo valdiniai nepasitikėtų vienas kitu, būtų bejėgiai ir bevaliai“. Kaip jau ne kartą buvo parodyta, nesmurtinė kova ugdo priešingas savybes. Aristotelis prieina išvadą, kad, nepaisant priemonių, kurių griebiasi tironai, norėdami atimti iš valdinių šias savybes ir pasirodyti tariamai labdaringais valdovais, „oligarchija ir tironija gyvuoja trumpiau nei bet kuri kita santvarka“. Jeigu į šią išmintingą pastabą būtų labiau atsižvelgta praėjusiais amžiais ir ypač pastaraisiais dešimtmečiais, mes šiandien kur kas geriau suprastume neilgos diktatūrų trukmės priežastis. Jei tai būtų įvykę, žmonija, galimas daiktas, dabar mokėtų daug sėkmingiau užkirsti kelią diktatūroms ir priespaudai, efektyviau su jomis kovoti ir išsaugoti laisvę ir teisingumą.

Diktatūros nėra tokios visagalės, kaip jų vadai norėtų mus įtikinti. Atvirkščiai, jos turi įgimtų silpnybių, didinančių jų neveiksmingumą, ribojančių valdžios mastą ir trumpinančių jų amžių. Ligi šiol įvardinta mažų mažiausia septyniolika tokių silpnybių: vis šabloniškesnis santvarkos funkcionavimas, ideologijos erozija, nepakankama arba neteisinga valdovų gaunama „iš apačių“ informacija, neefektyvus visų sistemos komponentų veikimas, vidiniai konfliktai vadovybėje, inteligentijos ir studentų nepasitenkinimas, apatiška arba skeptiška visuomenė, regioninių, klasinių, kultūrinių ir nacionalinių skirtumų išryškėjimas, konkurencija tarp politinės policijos ar karinių pajėgų ir valdančiosios viršūnės, pernelyg didelė valdžios centralizacija ir visų vyriausybių problema — labai patikimo visų gyventojų bendradarbiavimo ir paklusnumo garantavimas.

Tiksliai nustčius šias ir kitas silpnybes, pasipriešinimą galima nukreipti į minėtus „monolito plyšius“. Šiam uždaviniui nesmurtinė kova kur kas labiau tinka negu smurtas.

Istorija liudija, kad nesmurtinė kova buvo vykdoma prieš diktatūras, netgi pačias nuožmiausias, protestų, pasipriešinimo, sukilimų, kenkimo ir revoliucijų formomis. Pastarosios buvo praktikuojamos Lotynų Amerikoje ir Azijoje, nacistų okupuotose šalyse, komunistų valdomuose Rytų Europos kraštuose, Sovietų Sąjungoje ir Kinijoje.

Nesmurtinės kovos sąlygos šiais atvejais buvo labai sunkios, ir ne vien dėl represinės šių šalių politikos. Sunkumus gerokai padidino men-

kas šio metodo pažinimas, pasiruošimo stoka ir tai, kad beveik visiškai nebuvo organizuotas dalyvių mokymas. Be to, nesmurtinė kova paprastai vykdavo didelėje sumaištyje, ištikus nelauktoms krizėms ar prasidėjus terorui.

Nesmurtinės kovos vyko praeityje, vadinasi, jos vyks ir ateityje. Net ir būsimoji tironai niekada neįstengs tapti nepriklausomais nuo visuomenės, kurią jie valdys.

Nesmurtinė kova ateityje tikriausiai bus tuo sėkmingesnė, kuo geriau jos dalyviai bus iš anksto susipažinę su tais reikalavimais ir strateginiais principais, kurių laikantis šis metodas bus efektyvesnis. Geriau jį pažinus ir geriau pasirengus, kova turėtų būti kur kas lengvesnė nei improvizuoti veiksmai praeityje. Vis dėlto būtina skubiai ir nuodugnai iširti gausybę problemų, su kuriomis susidurs žmonės, vykdydami būsimas kovas ir kurdami strategijas įsitvirtinusioms diktatūroms griauti. Šimtų demonstrantų skerdynės Kinijoje 1989 metų birželį primena, jog nė viena diktatūra lengvai nepasiduoda, net ir tada, kai jos nepripažįsta liaudies masės.

Todėl kaupiti ir skleisti žinias apie nesmurtinės kovos metodus, spręsti pasipriešinimo problemas, kurti išmintingas strategijas ir ruošti mokymo programas yra pagrindiniai nekarinės gynybos politikos kūrimo aspektai, politikos, galinčios sulaukyti ir ginti nuo vidaus ir išorės puolimų ir sutrukdyti atsirasti visokių formų naujoms diktatūroms.

Pastabos

Išsamus nesmurtinės kovos pobūdžio aprašymas ir įvertinimas su šiame skyriuje svarstomų klausimų medžiaga ir dokumentais pateikiamas knygoje: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 63—817. Ši knyga nagrinėja nesmurtinės kovos ypatybes, metodus ir dinamiką, tarp jų politinio džiū-džiūtsu procesą ir tris permainingus mechanizmus. Suirimo mechanizmas atskirtas nuo nesmurtinio privertimo jau po knygos išleidimo.

Iš *The Politics of Nonviolent Action* paimta daugelis pavyzdžių, prabėgomis minimų šiame skyriuje. Kai minimam šiame skyriuje atvejui nepateikiama atskira nuoroda, skaitytojas turi žiūrėti knygos *The Politics of Nonviolent Action* (toliau — TPONA) abėcėlinę rodyklę ir išnašas. Kad lengviau būtų rasti pirmąsčius šaltinius, pateikiame iš šios knygos paimtų citatų puslapių ir išnašų numerius. Kai kada pateikiamas visas pirminis šaltinis. Išnašų tvarka tokia pat kaip tekste.

Apie sukilimą Salvadore žr. Patricia Parkman, *Nonviolent Insurrection in El Salvador: The Fall of Maximiliano Hernández Martínez* (Tucson: University of Arizona Press, 1988).

Trumpas Gvatemalos perversmo aprašymas pateikiamas TPONA, p. 90—93.

Apie Vengrijos rašytojų memorandumą žr. TPONA, p. 125 (išnašos numeris 33).

Apie demonstraciją už teisę balsuoti moterims žr. TPONA, p. 126(39).

Apie Bulgarijos žydų akciją žr. TPONA, p. 153(178). Medžiaga paimta iš Matei Yulzari, "The Bulgarian Jews in the Resistance Movement", knygoje: Yuri Suhl, *They Fought Back: The Story of Jewish Resistance in Nazi Europe* (New York: Crown Publishers, 1967), p. 277—278.

Demonstracijos Brazilijoje nušviestos: Maria Elena Alves, Lecture at the Program on Nonviolent Sanctions, Center for International Affairs, Harvard University, March 16, 1986.

Apie čekų spaudos boikotą žr. TPONA, p. 222(21) ir Josef Korbel, *The Communist Subversion of Czechoslovakia 1938—1948* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1959).

Informaciją apie demonstraciją Rytų Berlyne žr. *New York Times*, November 5, 1989, p. 1. Apie Prahos demonstraciją žr. *New York Times*, November 26, 1989, p. 1.

Apie visuotinį dviejų valandų streiką Čekoslovakijoje žr. *New York Times*, November 28, 1989, p. A1.

Apie valstybės saugumo komiteto Leipcige „liaudies inspekciją“ žr. *Die Zeit* (Hamburg), December 22, 1989, p. 6.

Dėl McCarthy nuorodos į alternatyvias valdymo institucijas žr. Ronald M. McCarthy, „Resistance, Politics and the Growth of Parallel Government in America, 1765—1775“, knygoje: Walter Conser, Ronald M. McCarthy, David Toscano, and Gene Sharp, editors, *Resistance, Politics and the American Struggle for Independence, 1765—1775* (Boulder, Colo. Lynne Rienner Publishers, 1986), p. 498. Taip pat žr. visą skyrių 472—524 p. Toje pačioje knygoje žr. David Ammerman, "The Continental Association: Economic Resistance and Government by Committee", p. 225—277.

Papildomą medžiagą apie alternatyvią valdžią žr. TPONA, p. 423—433.

Apie 1905 m. Rusijos revoliuciją žr. Sidney Harcave, *First Blood: The Russian Revolution of 1905* (New York: Macmillan, 1964, and London: Collier-Macmillan, 1964); Solomon M. Schwartz, *The Russian Revolution of 1905: The Workers' Movement and the Formation of Bolshevism and Menshevism*, trans. by Gertrude Vakar, with a Preface by Leopold H. Haimson (Chicago and London: University of Chicago Press, 1967), ypač p. 129—195. Taip pat žr. Richard Charques, *The Twilight of Imperial Russia* (London: Phoenix House, 1958), p. 111—139; Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union* (New York: Random House, 1960, and London: Eyre and Spottiswoode, 1960), p. 63—70 and 75; Hugh Seton-Watson, *The Decline of Imperial Russia, 1855—1914* (New York: Frederick A. Praeger, and London: Methuen and Co., 1952), p. 219—260; Bertram D. Wolfe, *Three Who Made a Revolution* (New York: Dial Press, 1948, and London: Thames and Hudson, 1956), p. 278—336; Michael Prawdin, *The Unmentionable Nechaev: A Key to Bolshevism* (London: Allen and Unwin, 1961), p. 147—149.

Apie 1917 m. vasario revoliuciją Rusijoje žr. ypač George Katkov, *Russia 1917: The February Revolution* (New York: Harper and Row, 1967).

Apie danų pagrindinę spaudą žr. Jeremy Bennett, "The Resistance Against the German Occupation of Denmark 1940—45", knygoje: Adam Roberts, editor, *Civilian Resistance as a National Defence* (Harmondsworth, England, and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969), p. 200.

Apie 1956—1957 metų revoliuciją Vengrijoje žr., pvz., *Report of the Special Committee on the Problem of Hungary* (New York: United Nations, General Assembly Official Records, Eleventh Session, Supplement No. 18-A/3592, 1957). Apie darbininkų tarybas žr. ypač Hannah Arendt, *On Revolution* (New York: Viking Press, and London: Faber and Faber, 1963).

Apie lenkų judėjimą nuo 1980 m. žr., pvz., Nicholas Andrews, *Poland, 1980—1981: Solidarity Against the Party* (Washington, D. C.: National Defense University Press, 1985); Madeleine Korbel Albright, *Poland: The Role of the Press in Political Change* (New York: Praeger, 1983); Timothy Garton Ash, *The Polish Revolution: Solidarity 1980—1982* (London: Jonathan Cape, 1983); Ross A. Johnson, *Poland in Crisis* (Santa Monica, Ca.: Rand Corporation, 1982); Leopold Labedz and the staff of *Survey Magazine*, editors, *Poland Under Jaruzelski* (New York: Charles Scribner's Sons, 1984); Jan Joseph Lipski, *KOR: A History of the Workers' Defense Committee in Poland, 1976—1981* (Berkeley, Los Angeles, and London: University of California Press, 1985).

Apie bebaimiškumą gelbstint žydus Prancūzijoje žr. TPONA, p. 549 (105). Pirmykštis šaltinis yra Gerald Reitlinger, *The Final Solution: The Attempt to Exterminate the Jews of Europe 1939—1945* (New York: A. S. Barnes, 1961), p. 328.

Apie bebaimiškumą Montgomeryje, Alabamoje, ir citatą iš Martino Lutherio Kingo žr. TPONA, p. 548 (100—101).

Apie tankų užtvaras Maniloje žr. Monina Allarey Mercado, editor, *People Power. The Philippine Revolution of 1986. An Eyewitness History* (Manila: James B. Reuter, S. J. Foundation, 1986), penktas skyrius.

Apie 1930—1931 metų Indijos kampanijos aspektus ir antpuolį Dharasanoje žr. Gene Sharp, *Gandhi Wields the Weapon of Moral Power: Three Case Histories* su Alberto Einšteino įžanga (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1960), p. 37—226, ir S. Gopal, *The Viceroyalty of Lord Irwin, 1926—1931* (London: Oxford University Press, 1957), p. 54—122.

Ligi šiol niekas nėra atlikęs nuodugnių lyginamųjų statistinių tyrimų, kurie parodytų, kaip skiriasi aukų skaičius įvairių tipų smurtiniuose konfliktuose ir tuose, kur nesmurtiškai kovoja tik viena šalis. Tas klausimas trumpai aptariamas TPONA, p. 583—586, tačiau to nepakanka. Palyginus įvairių šaltinių duomenis apie žuvusiųjų ir sužeistųjų skaičių smurtiniuose konfliktuose su atitinkamais duomenimis apie nesmurtines kovas, matyti, kad skirtumai ne tik didžiuliai, bet ir dėsningi. Būtų pravartu, jei kas nors artimiausioje ateityje imtųsi tokių lyginamųjų tyrimų, atsižvelg-

damas į įvairius veiksnius — konflikto mastą, dalyvių skaičių, režimų ir gyventojų charakteristikas, sprendžiamų problemų tipus ir kt.

Apie suomių pasipriešinimą žr. TPONA, p. 593—594(93). Citata paimta iš William Robert Miller, *Nonviolence: A Christian Interpretation* (New York: Association Press, 1964), p. 247.

Apie nesmurtingų demonstrantų represijas Prahoje žr. *New York Times*, December 15, 1989, p. 417.

Apie 1924—1925 metų Vykomo satjagrahą žr. TPONA, p. 82—83 ir nuorodas 18 išnašoje. Pirmykščiai šaltiniai: Joan V. Bondurant, *Conquest of Violence: The Gandhian Philosophy of Conflict* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1958), p. 46—52; Mohandas K. Gandhi, *Non-violent Resistance* (New York: Schocken Books, 1967), Indian edition, *Satyagraha* (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1951) p. 177—203; Mahadev Desai, *The Epic of Travancore* (Ahmedabad: Navajivan, 1937).

Įvadinis strateginių nesmurtinės kovos principų aptarimas pateikiamas TPONA, p. 492—510.

Apie Pešavaro evakuaciją žr. TPONA, p. 335, 432, 675 ir 747 ir S. Gopal, *The Viceroyalty of Lord Irwin 1926—1931*, p. 68—69.

Apie Filipinų kompiuterių operatorių streiką žr. Mercado, *People Power*, p. 67, 75—76.

Apie Norvegijos mokytojų pasipriešinimą žr. Gene Sharp, "Tyranny Could Not Quell Them", brošiūra (London: Peace News, 1958, ir vėlesni leidiniai).

Apie kai kuriuos 1953 m. Rytų vokiečių sukilimo aspektus žr. Stefan Brandt, *The East German Rising* (New York: Praeger, 1957), ir Theodor Ebert, "Non-violent Resistance Against Communist Regimes?" knygoje: Roberts, *Civilian Resistance as a National Defence*, 8 skyrius.

Apie ekonominį Amerikos kolonijų nebendradarbiavimo judėjimų poveikį žr. Conser et al., *Resistance, Politics, and the American Struggle for Independence*.

Apie ekonominį britų prekių boikoto Indijoje poveikį žr. TPONA, p. 751—752 (184—189).

Apie arabų šalių naftos embargą žr. Mohammed E. Ahrari, *The Dynamics of Oil Diplomacy: Conflict and Consensus* (New York: Arno Press, 1980), 6 skyrius ir Sheikh Rustum Ali, *OPEC: The Falling Giant* (Lexington, Ky.: University Press of Kentucky, 1986), 5 skyrius.

Citata apie streiką, nukreiptą prieš Kappo pučą, paimta iš S. William Halperin, *Germany Tried Democracy: A Political History of the Reich from 1918 to 1933* (Hamden, Conn.: Archon Books, 1963/1946/), p. 179—180.

Apie nacistų paskelbtą visuotinių streikų uždraudimą žr. TPONA, p. 532(43). Pirmykštis šaltinis: Jacques Delarue, *The Gestapo: A History of Horror* (New York: William Morrow, 1964), p. 8.

Apie nacistų nuogastavimus dėl karininkų atsistatydinimo žr. TPONA, p. 753(192). Pirmykštis šaltinis: Walter Gorlitz, *History of the German*

General Staff, 1647—1945, trans. by Brian Battershaw (New York: Praeger, 1962), p. 319. Taip pat žr. p. 341. Apie maištus per Rytų vokiečių sukilimą žr. TPONA, p. 753(194).

Apie rusų kariuomenės kovinės dvasios problemas Čekoslovakijoje ir jos dalinių pakeitimą žr. Robert Littell, editor, *The Czech Black Book: Prepared by the Institute of History, Czechoslovak Academy of Sciences* (New York: Praeger, 1969), p. 212—213.

Aristotelis cituojamas pagal *The Politics*, trans. by T. A. Sinclair, revised by Trevor J. Saunders (Harmondsworth, England, and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1983/1981/), p. 227 ir 353.

Posakis „plyšiai monolite“ pasiskolintas iš Karl Deutsch. Žr. jo esė „Cracks in the Monolith“ knygoje: Carl J. Friedrich, editor, *Totalitarianism* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1954), p. 308—333.

Apie diktatoriškų santvarkų silpnybes taip pat žr. Gene Sharp, „Facing Dictatorships With Confidence“, knygoje: *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980), p. 91—112 ir ten nurodomus šaltinius.

KETVIRTAS SKYRIUS

Pilietinė gynyba

Naujos gynybos politikos kūrimas

Pilietinės nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo kovos siekia įvairiausių tikslų — nuo balsavimo teisės suteikimo iki diktatorių pašalinimo. Kaip minėta pirmame skyriuje, tokios kovos, kaip oficiali tautinės gynybos politika prieš vidaus ir svetimus užpuolėjus, be išankstinio pasirengimo vyko Vokietijoje, Prancūzijoje ir Čekoslovakijoje.

Siame skyriuje svarstoma, ar pilietinis pasipriešinimas galėtų būti realus gynybos variantas artimiausiais dešimtmečiais, o jei galėtų, tai kaip tai padaryti. Grėsmė mūsų saugumui išnyks, matyt, dar negreitai, o tiems, kurie bus pasiryžę ginti savo laisves, apsisprendimą ir pasirinktą visuomeninę santvarką, karinę gynybą, kaip ir anksčiau, turės nemaža minusų ir trūkumų. Todėl pilietinę gynybą verta kruopščiai ir nuodugniai paanalizuoti.

Panagrinėsime, kaip geriau derinti skirtingus nesmurtinių veiksmų metodus, kaip juos pritaikyti konkretiems priešininkų sulaikymo ir tautinės gynybos uždaviniams ir kaip praturtinti jų taikymą naujomis žiniomis, idėjomis, strategijomis, kaip tam pasiruošti. Atlikus papildomus tyrimus ir strategijų analizę, parengus studijas ir tikslinius planus, organizavus žmonių mokymą, būtų galima sukurti tobulesnį, nuoseklų kovos būdą, be to, įvairių jo strateginių variantų. Visa tai leistų keleriopai padidinti pilietinės gynybos efektyvumą. Tikriausiai nesunku būtų pasiekti tokį jos veiksmingumą, kuris, kukliausiais apskaičiavimais, bent dešimt kartų pranoktų rezultatus, kuriuos praetyje davė pati sėkmingiausia improvizuota nesmurtinė kova.

Siame skyriuje pateikiami kruopščiai parengtos nekarinės gynybos politikos metmenys. Laikydami tokios politikos ir taikdami ją praktikoje, krašto gyventojai bus pasiruošę pasipriešinti vidaus valdžios užgrobimui arba svetimųjų užpuolimui. Kūriant šios politikos sulaikomasias ir gynybines priemones, pasiruošimas turi ypač svarbią reikšmę.

Žemių grobimas arba genocidas

Planuojant pilietinę gynybą, daugiausia dėmesio reikėtų kreipti į užpuolėjų tikslus. Kai užpuolėjai siekia tokių plačių tikslų kaip teritorijos didinimas arba genocidas, žmonėms dažnai atrodo, jog taikyti pilietinės gynybos politiką būtų naivu ir beprasmiška. Vis dėlto nuodugniai išty-

rus alternatyvias karinės gynybos priemones, vartojamas tokiais ypatingais atvejais, kils nemaža abejonių dėl jų efektyvumo. Juk gynybinis karas arba smurtinis pasipriešinimas gali išprovokuoti masines žudynes ir duoti gerą progą žudikams teisintis „karo meto sąlygomis“ arba sakyti, kad jų veiksmai tebuvę tik savignyua nuo „teroristų“. Užpuolėjai gali netgi teigti, kad jų agresija ir vykdytos masinės žudynės — tai tik apgailėtinos, bet būtinos „įspėjamosios“ priemonės, kurių jie griebėsi norėdami *patys* išsigelbėti nuo jiems tariamai gresiančio sunaikinimo.

Atrodo, kad kaip tik karo metu parankiausia naudoti ginklus, skirtus naikinti gyventojams didžiuliuose plotuose: nuodingas dujas, chemines ir biologines medžiagas arba neutronines bombas. Aišku, jie gali būti panaudoti ir prieš nesmurtingus rezistentus, tačiau čia jau tikriausiai atsirastų kliūčių, ir tokių pavyzdžių kol kas nėra žinoma.

Užpuolėjai, bandydami vykdyti genocidą ir grobti svetimas teritorijas, savaime suprantama, neketina ilgai priklausyti nuo užpultų gyventojų bei visuomenės valios. Šitaip jie atims iš jų svarbią gynybos priemonę. Tačiau istorijos duomenys rodo, jog netgi tie užpuolėjai, kurių tikslas — vien grobti teritorijas arba vykdyti genocidą, neapsieina be savo aukų paklusnumo ir net bendradarbiavimo.

Šiuo atžvilgiu verta panagrinėti, kaip pragmatiškais sumetimais pasikeitė vokiečių politika okupuotuose Sovietų Sąjungos rajonuose nuo 1940 iki 1944 metų — netgi karo metu. Slavus, gyvenančius Rytų Europoje ir Sovietų Sąjungoje, nacistai laikė žemesnės rasės žmonėmis, kurie turi būti išvaryti arba sunaikinti, kad atsirastų laisvų žemių vokiečių kolonizacijai, vokiečių tautai būtinos gyvybinės erdvės (*Lebensraum*). Todėl gana ilgai vokiečių pareigūnai tų žemesnės rasės padarų (*Untermenschen*) net nevertė su jais bendradarbiauti. Vis dėlto, nepaisant nacistų ideologinių pažiūrų, kai kurie vokiečių pareigūnai ir karininkai nenorom pripažino, kad valdyti Rytų teritorijas neįmanoma be pačių žmonių, pasmerktų išnaikinti, bendradarbiavimo. Nemaža tokių pavyzdžių pateikia Alexanderis Dallinas savo knygoje apie vokiečių okupaciją. Pavyzdžiui, jis mini, kad Vilhelmas Kubė, Baltarusijos generalkomisaras, 1942 metais buvo priverstas pripažinti, „jog vokiečių pajėgos, nesiremdamos gyventojais, negali efektyviai valdyti“. Dallinas cituoja vokiečių karo vadų, kovojusių Sovietų Sąjungos teritorijoje, pareiškimą, paskelbtą 1942 m. gruodį: „Padėties rimtumas aiškiai verčia siekti draugiško gyventojų bendradarbiavimo. Rusiją gali nugalėti tik rusai“. 1943 m. gegužės mėnesį generolas Harteneckas rašė: „Neaprėpiamus mūsų užimtus Rusijos plotus mes užvaldysime tik su juose gyvenančių rusų ir ukrainiečių pagalba, bet ne prieš jų valią“.

Gerai paruošta nebendradarbiavimo kampanija prieš bandymus vykdyti genocidą gali apsunkinti gyventojų valdymą paruošiamojoje genocido stadijoje ir sulėtinti tą procesą. Toks priešinimasis užpuolėjams, pasigviešusiems tuščių žemių, galėtų sukliudyti efektyviai valdyti tas teritorijas. Be to, įvairių rūšių nesmurtiniai veiksmai gali atmušti norą tiems, kuriems įsakyta vykdyti masines žudynes. Pasklidus žinioms, kad

ketinama pradėti masines skerdynes ar kad jos jau pradėtos, gal dar būtų nevēlu kreiptis pagalbos į šalies agresorės gyventojus, kitų šalių vyriausybes ir tarptautines organizacijas ir reikalauti, kad tokie veiksmai būtų sustabdyti. Deja, naujausi žudymo technikos būdai leidžia agresoriams paspartinti jau pradėtą genocido procesą.

Vis dėlto nederėtų pasiduoti bejėgiškam fatalizmui, o ir toliau tirti ir kurti metodus, galinčius sukliudyti tokias žvėriškas akcijas ir sutriuškinti jų vykdytojus. Tyrinėtojai ir analitikai turėtų atkreipti dėmesį į ypatingas problemas, kurių atsiranda tokiose situacijose, kai nesmurtiškai kovojama. Čia tokių tyrimų atlikti negalėsime. Tačiau reikėtų pažymėti, kad įvairiais nesmurtinio pasipriešinimo prieš žydų naikinimą būdais buvo sėkmingai naudojamosi ir pačioje Vokietijoje, ir nacistų sąjungininkų arba jų okupuotose šalyse. Vis dėlto reikės nemažai padirbėti, kad išmoktume kovoti su genocidu ir kitomis masinėmis žudynėmis.

Svarbu pabrėžti, kad tarp visų kitų puolimų, nuo kurių būtina gintis, puolimai, vykdomi teritorijos didinimo ir genocido tikslais, sudaro aiškia mažumą. Daugelio vidaus valdžios užgrobėjų ir užsienio karinių agresorių siekimai kitokie. Taigi pilietinės kovos tikslingumo ar netikslingumo nenulemia kraštutiniai atvejai. Kad ir kokiomis priemonėmis prireiktų naudotis paminėtose situacijose, nėra abejonių, kad įmanoma sukurti veiksmingą pilietinę gynybą, nukreiptą prieš vidaus valdžios užgrobimus ir svetimos šalies užpuolimus. Kaip tik šios — kur kas įprastesnės — situacijos nagrinėjamos kitoje šio skyriaus dalyje.

Užpuolimo priklausomybė nuo galimumo sėkmingai pasiekti tikslus

Ir vidaus valdžios užgrobimais, ir svetimos šalies užpuolimais siekiama tam tikrų tikslų. Pirmu atveju (valstybės perversmu ar vykdomosios valdžios pakeitimu) norima suteikti daugiau galios juos inspiravusiems asmenims ar grupėms arba pasiekti reikšmingesnių politinių, ekonominių ar ideologinių tikslų. Puolanti svetima šalis ir okupantai siekia paskelbti marionetinę ar klusnią valdžią, prisijungti teritoriją su visais jos gyventojais, panaudoti ekonominius resursus, gauti kokių nors žaliavų, išplėsti savo ideologijos ar religijos įtaką kitiems žmonėms, pašalinti karinę grėsmę ar sulaikyti ją išpėjamuoju smūgiu, pervežti karinę techniką ir kariuomenę tam, kad būtų užpulta trečioji šalis.

Visų vidinių ar išorinių užpuolimų sėkmė priklauso nuo to, ar pasiekiami jų tikslai. Todėl dažniausiai tai bus racionaliai suplanuoti veiksmai, o ne spontaniški įniršio protrūkiai ar beprasmiški masinio naikinimo aktai. Pavyzdžiui, įsiverždami į Rūrą prancūzai ir belgai siekė garantuoti reguliarias reparacijų išmokas ir atskirti Reino žemę nuo Vokietijos. Sovietų Sąjunga 1968 metais Čekoslovakijoje ketino atkurti ortodoksinę komunistinę santvarką. Vidaus valdžios užgrobėjai visada siekia nuversti ankstesniąją vyriausybę ir paskelbti naują valdžią, kontroliuojančią vals-

tybės aparatą ir visuomenę; toks buvo Kappo pučo ir prancūzų generolų maišto Alžyre tikslas. Jeigu užpuolėjai nepasieks savo tikslų, jie pralaimės. Vadinasi, jie turi numatyti, kaip pasiekti tikslus.

Norėdami pasiekti visus savo tikslus ar bent jų daugumą, užpuolėjai taip pat privalo užvaldyti okupuotą šalį. Net jeigu politinė valdžia nėra svarbiausias tikslas, be jos neįmanoma pasiekti kitų tikslų. Ekonominis išnaudojimas, medžiagų pervežimas, ideologinis poveikis, gyventojų evakuacija — visam tam reikia nemažos užpultosios šalies žmonių bei institucijų pagalbos ir glaudaus bendradarbiavimo. Vien tik valdyti šalies teritoriją nepakanka. Užpuolėjams būtina kontroliuoti ir jos gyventojus bei institucijas. O besipriešinančių gyventojų valdymo išlaidos gali smarkiai paveikti potencialių užpuolėjų sprendimą: pulti ar nepulti.

Užpuolėjai paprastai apskaičiuoja tikimybę pasiekti numatytus tikslus ir nusprendžia, ar laukiama nauda pateisins išlaidas. Jei sėkmės tikimybė maža, o kaina didelė, potencialūs užpuolėjai tikriausiai nepuls. Jie bus sulaikyti.

Sulaikymas pilietine gynyba

Sulaikyti — tai nebūtinai pasikliauti vien įprastomis karinėmis priemonėmis ar branduoliniais ginklais. Tai galima padaryti ir visiškai nesmurtinėmis priemonėmis.

Ar pilietinė gynyba įstengs sulaikyti priešininką tam tikroje situacijoje ir koks bus jos efektyvumas, priklausys nuo dviejų pagrindinių veiksnių: pirma, nuo *realaus* visuomenės *sugebėjimo* neleisti užpuolėjams pasiekti norimų tikslų ir užkrauti jiems nepriimtinas išlaidas, antra, nuo potencialių užpuolėjų *supratimo*, kad visuomenė sugebės neleisti jiems pasiekti savo tikslų ir užkraus pernelyg dideles išlaidas.

Panagrinėkime šiuos veiksnius kiek nuodugniau. Kitaip negu karinės priemonės, pilietinė gynyba sulaiko ne todėl, kad priešininkai bijotų masinių sugriovimų ir žmonių aukų savo krašte. Užpuolėjai bus sulaikyti, jeigu suvoks, kad puolimas gali nepasiekti tikslo, o jo padariniai kainuoti pernelyg brangiai. Ta kaina — tai užpuolėjų režimo nuostoliai namie (vidiniai kiviščai ir sumaištis), tarptautinėje plotmėje (diplomatinė ir ekonominė žala) ir pačioje užpultoje šalyje (nepasiekti tikslai, veiksmingo politinio valdymo blokavimas ir nelojalus užpuolėjų kariuomenės, pareigūnų ir gyventojų elgesio skatinimas). Kitaip tariant, *sulaikomoji pilietinės gynybos galia tiesiogiai siejasi su tikrąja gynyba*. Tuo ji skiriasi nuo branduolinių ir didelės galios įprastinių karinių bauginamųjų priemonių, kurios šiandien dažnai tik efektyviai atkeršija po užpuolimų, tačiau retai kada *apgina* nuo puolimo (tai yra apsaugo gyventojus, jų gyvenimo būdą ir institucijas). Kariniai ginklai turi pernelyg daug griauamosios galios, kad galėtų apsaugoti civilinę visuomenę.

Be pradinių šio proceso tyrimų, jo plėtotės, įvertinimo ir pritaikymo studijų, būtina paminėti du pagrindinius elementus, lemiančius sulaiko-

mąją pilietinės gynybos galią. Pirmasis — tai intensyvus visų gyventojų ir visų jų institucijų ruošimas ir mokymas. Kai kada šis ruošimas vyksta kartu su institucijų ir visuomenės permainomis (paprastai valdžios decentralizavimo ir didėjančio asmenų, grupių ir institucijų savarankiškumo kryptimi). Šiomis permainomis norima padidinti visuomenės atsparumą, pasitikėjimą savo jėgomis ir pasipriešinimą. Taigi kalbama apie gynėjų sugebėjimą sukliudyti užpuolėjams stiprinti savo politinį viešpatavimą ir neleisti jiems pasiekti kitų tikslų. Gynybos galia — tai taip pat sugebėjimas kiek įmanoma labiau padidinti užpuolėjų avantiūros kaštus ir sukelti jiems daugybę vidaus tarptautinių problemų.

Antrasis elementas — tai informacija, skleidžiama tarp visų galimų užpuolėjų, kad šie aiškiai suvoktų didžiulę gynybos galią, kurią suteikia naujasis gynybos metodas. Tikrai galingam ir gerai parengtam gynybos būdai reikia ne tik viešumo, bet ir reklamos: tai sustiprins sulaikomąjį jo poveikį ir vidaus valdžios užgrobėjams, ir svetimoms šalims užpuolėjams.

Kaip pažymėta pirmame skyriuje, sulaikymas yra pagrindinė kur kas platesnio perkalbėjimo proceso dalis. Be sulaikymo, perkalbėti gali padėti ir protingi argumentai, kreipimasis į sąžinę, dėmesio atitraukimas ir neprovokuojantis elgesys. Jeigu šalis nori atgrasinti priešininkus nuo užpuolimo, būtų labai pravartu, jeigu ji ne tik kurtų pilietinio sulaikymo priemones, bet ir pelnytų kitų šalių žmonių pagarbą bei užuojautą. Tai lengviau padaryti, kai tiksliai žinoma, kokios tos šalies visuomenė arba kokios joje vyksta permainos, kokios ji laikosi užsienio politikos. Tuomet būtų galima tikėtis tam tikros užsienio paramos, skubios pagalbos ir kitokių naudingų tarptautinių ryšių. Visos šios priemonės sumažins priešišumą ir padidins palankumą šalims, kurios naudoja pilietinę gynybą. Nors ir neturėdamos lemiamos reikšmės, kai kuriomis aplinkybėmis jos sumažins užpuolimo tikimybę. Tačiau vien tik šių priemonių tikriausiai nepakaks. Jeigu visuomenė vis dėlto būtų užpulta, svarbiausia turėti tinkamą gynybos metodų.

Tam tikrose situacijose kaip papildoma priemonė, trukdanti svetimoms šalims puolimus, galėtų būti naudojama *aktyvi pilietinė strategija*. Tokią strategiją galima būtų panaudoti prieš puolimus, kuriais siekiama tam tikrų specifinių tikslų, sakysim, bandoma užvaldyti tik ribotas teritorijos dalis (laivyno bazes, aerouostus, naudingų iškasenų gavybos vietas ir pan.) — tuomet, kai įprastiniai pilietinės kovos metodai vargu ar bus veiksmingi.

Tokiais atvejais pilietinė gynyba galėtų perduoti nepatenkintoms grupėms agresoriaus krašte (arba kitose okupuotose šalyse) „techninę informaciją“ apie efektyvius nesmurtinio pasipriešinimo ir netgi masinio piliečių maišto būdus. Tai galima padaryti per radiją ir televiziją, spaudą, telefoną, laiškais, audio- ir videokasetėmis. Pasipriešinimas ir sukilimai namie — ne itin palankus metas siųsti kariuomenę ir pareigūnus į gerai pasiruošusias gintis šalis.

Nėra tokios sulaikomiosios priemonės — nei karinės, nei civilinės, — kuri sulaikytų visur ir visada. Todėl svarbu žinoti, ką daryti, kai nepa-

siseka. Ne taip, kaip karinės priemonės, sulaikomoji pilietinės gynybos jėga tiesiogiai remiasi jos galimybe *apginti*. Branduolinės sulaikomosios priemonės — tai sunaikinimas, o pilietinės gynybos sulaikomoji veikla, kad ir nesėkminga, pirmąkart įgyvendina realią gynybą. Todėl svarbu panagrinėti bendriausius šio specialaus gynybos būdo veikimo aspektus.

Kovinė pilietinės gynybos galia

Kaip matėme, šitokio gynimosi galia priklauso nuo sugebėjimo neleisti agresoriams pasiekti savo tikslų ir pridaryti jiems nemažų nuostolių ir pačiame krašte, ir tarptautiniu mastu. Vykdydami pilietinę gynybą, žmonės turi sukaupti ryžto priešintis, gerai pasiruošti ir kovoti nepaisydami aukų — taip, kaip kovojama karinėmis priemonėmis. Kovoti gali visi gyventojai — įvairios lyties ir amžiaus, be to, visos socialinės institucijos.

Po daugelio vidaus ir išorės užpuolimų iš pradžių kildavo sumaištis, o užpulti gyventojai dažnai pasijusdavo bejėgiai ir sutrikę. Kaip tik šitaip dėjosį Norvegijoje po nacistų įsiveržimo 1940 metų balandžio mėnesį. Tik po kelių mėnesių žmonės suprato, kaip galima priešintis — pasibaičius kariniam pasipriešinimui — ir Quislingo fašistinei partijai (*Nasjonal Samling*), ir gestapo remiamai vokiečių karinei okupacijai. Jeigu gyventojai būtų buvę iš anksto parengti ir gerai supažindinti su pagrindiniais pasipriešinimo būdais (čia reikia turėti galvoje įvairių gyventojų sluoksnių ir konkrečių institucijų pareigas ir galimą vaidmenį), jie būtų kur kas lengviau atsikratę netikrumo jausmo bei sumišimo ir sugebėję užgriuvusiai negandai priešintis ryžtingai, drąsiai ir pasitikėdami savo jėgomis.

Tačiau bendro pasipriešinimo ir noro apginti visuomenę nuo užpuolėjų nepakanka. Pasipriešinimas turi būti įgyvendinamas pagal *bendrąją kovos strategiją*. O ji — tai svarbiausi gynybos tikslai, pirmaeiliai kovos uždaviniai, pagrindinio kovos būdo parinkimas ir kitos bendro pobūdžio priemonės, kurios bus naudojamos gynybai. Remiantis bendrąja strategija, turi būti kuriamos įvairios atskiros kovos strategijos, susijusios su konkrečiais tikslais ir situacijomis. Kiekviena strategija numato, kaip bus vykdoma konkreti kampanija ir kaip sąveikaus atskiri jos komponentai; be to, kiekviena susideda iš įvairių taktinių operacijų, t. y. siauresnių kovos planų, kuriais siekiama ribotų tikslų. Kovos taktiką ir specialius metodus reikia parinkti taip, kad jie padėtų pasiekti kiekvienos konkrečios strategijos tikslus.

Pilietinės gynybos ginklai arba metodai, kuriuos apžvelgėme trečiame skyriuje, yra nesmurtiniai: psichologiniai, socialiniai, ekonominiai ir politiniai. Iš metodų, kuriais praeityje naudotasi improvizuotose nesmurtinėse kovose, geriau žinomi šie: simboliški protestai, transporto darbo trukdymai, visuomeniniai boikotai, šakiniai ir visuotiniai streikai, pilietinis nepaklusnumas, ekonominės veiklos sustabdymas, viešos demonstracijos, darbo lėtinimas, uždraustos spaudos leidimas, aplaidus įsakymų vykdymas, pagalba persekiojamiems žmonėms, pasipriešinimą propaguojančios

radijo ir televizijos laidos, viešas įstatymų leidėjų nepaklusnumas, teismo darbuotojų pasipriešinimas, formali valdymo organų opozicija, atsisakymas pripažinti užgrobėjų teisę į valdžią, valstybės tarnautojų nebendradarbiavimas, įstatymų leidimo organų darbo delsimas ir atidėliojimai, nepaklusnumo pareiškimai, senos tvarkos ir senų įstatymų laikymasis, studentų nedrausmingumas, vaikų demonstracijos, atsisakymas bendradarbiauti, individualūs ir masiniai išėjimai iš darbo, masinis ir individų neklusnumas, nepriklausomų organizacijų ir institucijų autonomijos išlaikymas, sabotazo aktai prieš užgrobėjų kariuomenę ir kurstymai maištauti.

Nėra ir neįmanoma sukurti tokios pilietinės gynybos schemos, pagal kurią būtų galima numatyti sulaikomasias ir gynybines priemones visose situacijose. Šis teiginys pilietinėms konfliktų sprendimo priemonėms tinka dar labiau nei karinėms. Ir įprastiniuose, ir branduoliniuose kariniuose konfliktuose ginklai niokoja ir žudo vienodai, kad ir kokios būtų tų konfliktų priežastys. Tačiau pilietinėje gynyboje naudojami politiniai, visuomeniniai, ekonominiai ir psichologiniai ginklai visada turi būti nukreipti į konkrečius kovos objektus. Todėl metodų pasirinkimą daugiausia nulems specialios strategijos, trukdančios agresoriams pasiekti savo tikslus, ir bendri strateginiai nesmurtinės kovos principai, išdėstyti trečiame skyriuje.

Kova už savivaldos teisėtumą ir veiksmingumą

Fundamentalus kiekvienos protingos pilietinės gynybos strategijos priekas — kovoti už visuomenės savivaldos teisėtumą ir veiksmingumą, nepaisant užpuolėjų mėginimų paskelbti savo valdžią. Kitaip sakant, ir tuomet, kai užpuolėjai mėgina užimti esamą valdymo aparatą, ir kai kuria savąjį, gynėjai turi nepripažinti užpuolėjų teisės į valdžią ir stengtis sukliudyti jiems valdyti šalį. Gynėjai privalo pasipriešinti ir neleisti pasiekti nė vieno iš šių tikslų.

Ginti politinę šalies santvarką būtina, net jeigu užpuolėjai ir neketina pertvarkyti jos pagal savo modelį. Kaip jau pažymėjome anksčiau, norėdami realizuoti beveik kiekvieną nemaža laiko reikalingą sumanymą, užpuolėjai neapsieis be plataus bendradarbiavimo su užpulta visuomene ir jos institucijomis. Jie bandys pasiekti šiuos tikslus, versdami savo viešpatavimui tarnauti egzistuojančią valdymo struktūrą arba primesdami naują. Todėl labai svarbu, kad gyventojai nepripažintų užpuolėjų valdžios teisėtumo ir kad esama valdžia jiems nepaklustų ir su jais nebendradarbiautų. Vykdam pilietinę gynybą, negalima leisti, kad užpuolėjai naudotųsi besiginančios valdžios simboliais, įgaliojimais, administraciniais organais, visuomeninės ir politinės valdžios institucijomis, taip pat policija ir ginkluotosiomis pajėgomis.

Kai agresoriai kėsina paskelbti (arba jau paskelbė) savo pačių „valdžią“, gyvybiškai svarbu, kad gynėjai (1) ją izoliuotų, su ja nebendra-

darbiautų ir (2) greta agresorių organų išlaikytų savos valdžios formas. Alternatyvi gynėjų valdžia gali pasinaudoti senąja valdžios struktūra, jeigu užpuolėjai neįstengė jos užgrobti, arba jos organai gali neturėti aiškių formalių požymių. Šiaip ar taip, alternatyvi valdžia turi veikti šalia užpuolėjų sukurtų visuomenės ignoruojamų struktūrų.

Alternatyvi valdžia aptarta trečiame skyriuje, kur daugelis pavyzdžių lietė revoliucines situacijas. Čia pabrėžiama būtinybė išsaugoti moralinį ir teisinį užpultosios santvarkos autoritetą ir neleisti užpuolėjams užgrobti veikiančių valdymo institucijų, kad ir kokie tie užpuolėjai būtų — vidaus valdžios užgrobėjai ar užsienio interventai. Lig šiol dar niekas nėra išsamiai analizavęs alternatyvių valdžių nei kruopščiai tyręs jų vaidmens pilietinės gynybos kovose. Vis dėlto, apžvelgus įvairius pavyzdžius, aiškėja, kad, norint sutrukdyti būsimiems uzurpatoriams ar užsienio interventams užgrobti politinę valdžią, nepaprastai svarbu išsaugoti autonomišką teisėtą vyriausybę.

Pirmame skyriuje aprašyti atvejai, kaip buvo organizuota gynyba nuo valstybės perversmų Vokietijoje ir Prancūzijoje: ten teisėtos vyriausybės išliko visos arba koku nors ribotu pavidalu. Nors Eberto vyriausybė pabėgo iš Berlyno ir sostinė buvo užimta, aukščiausieji pareigūnai liko eiti savo pareigas, o provincijų vyriausybės taip ir nebuvo pakeistos. Valdininkija ir įvairūs valdymo organai klausė teisėtos vyriausybės, todėl pučistai kiek didesnės valdžios neįgijo. Prancūzijoje dėl įvairių priežasčių de Gaulle-Debré vyriausybė Paryžiuje išvis nebuvo nuversta, ir tai nulėmė galutinį maišto Alžyre žlugimą. Net ir tenai maištininkams nepavyko ilgai išlaikyti užgrobtos valdžios aparato. Nenutrūkusi Veimaro respublikos vyriausybės veikla net tada, kai prancūzai ir belgai užėmė Rūro kraštą, taip pat labai paskatino ir parėmė nebendradarbiavimo politiką.

Antrojo pasaulinio karo metais kelios Londone veikusios tremtinių vyriausybės suvaidino reikšmingą alternatyvios valdžios vaidmenį. Jos buvo ir alternatyvios valdymo institucijos — kolaboracionistų režimų, įsigaliojusių vokiečių okupacijos metu, priešprieša, ir kartais padėdavo pasipriešinimo judėjimams savo šalyse. Pavyzdžiui, Norvegijos vyriausybė tremtyje sugebėjo siųsti lėšas į okupuotą savo kraštą suimtų nesmurtinių rezistentų šeimoms remti, o Nyderlandų vyriausybė 1944 metų rugsėjo mėnesį paragino olandų geležinkelininkus pradėti streiką, užtrukusį iki 1945 metų ir padėjusį sąjungininkams atidaryti Europoje antrąjį frontą.

1968—1969 metais Čekoslovakijoje vyriausybė ir komunistų partija iš pradžių visiškai atsisakė bendradarbiavimo su sovietų okupantais politikos. Ši *pradinė* reakcija buvo tiesiog pavyzdinė. Šiuo laikotarpiu sovietai neįstengė sukurti netgi nieko panašaus į naują vyriausybę. Galima sakyti, kad čekų ir slovakų gynybinė kova galutinai sužlugo tada, kai vyriausybės ir partijos pareigūnai sutiko eiti į kompromisą su sovietais Maskvos derybose ir ypač įteisinti Varšuvos pakto šalių okupacinės kariuomenės buvimą savo krašte. Po to kas mėnesį sovietams buvo daromos vis didesnės nuolaidos, kol pagaliau 1969 metų balandį buvo patenkinti jų reikalavimai pakeisti Dubčekovo vadovybę. Trumpai tariant, iki

intervencijos gyvavusi politinė struktūra be jokių kompromisų vadovavo gal tik savaitę ar dvi — kovos pradžioje. Efektyvi nesmurtinė gynybinė kova vyko tol, kol teisėta valdžia vykdė savo funkcijas, nepaisydama sovietų karinės vadovybės. Esamos politinės sistemos nepaklusnumas okupantų jėgoms ir potencialiems kolaborantams stalinistams turėjo didžiulę reikšmę. Neįstengę pasiekti savo politinių tikslų karine galybe, sovietai buvo priversti griebtis laipsniško politinio spaudimo, kuriam Čekoslovakijos vadovybė pasidavė.

Gynybos strategijų parinkimas

Svarbu ne tik neleisti užpuolėjams užgrobti politinių struktūrų, būtina dėti nemaža pastangų trukdant jiems pasiekti ir kitus tikslus. Pvz., kai užpuolėjai siekia ekonomiškai išnaudoti užpultuosius, tikslingiausia naudoti ekonomines gynybos strategijas ir metodus, o jeigu užpuolėjų tikslai politiniai, ideologiniai, teritoriniai ar net genocido, tada gynybos priemonės bus kitokios.

Pavyzdžiui, įsiverždamos į Rūrą, Prancūzija ir Belgija, be kitko, siekė eksploatuoti čionykštį anglių baseiną. Todėl svarbus vokiečių gynybos uždavinys buvo neleisti, kad okupantai pasinaudotų didžiulėmis anglių atsargomis. Dažniausiai buvo praktikuojami tokie pasipriešinimo metodai, kaip šachtininkų streikai, šachtų užėmimas, transporto darbuotojų boikotai ir pan.

Kai kada konfliktas kyla dėl politinių priežasčių. Kovos objektas tam tikru laikotarpiu gali būti gana ribotas, pvz., anksčiau minėtos norvegų mokytojų pastangos neleisti fašistams užvaldyti mokyklų. Tokiais atvejais priešinamasi daugiausia visuomeninio ir politinio nebendradarbiavimo, taip pat įvairiomis bendresnių simboliškų protestų ir įsikišimo formomis (sakysim, improvizuojamos pamokos ne mokykloje, o namuose).

Kaip jau buvo minėta, pradinis rusų tikslas Čekoslovakijoje taip pat buvo politinis, tačiau didelio masto: Dubčekio partijos ir vyriausybės vadovų vieton turėjo ateiti paklusni stalinistų grupė. Tad iš pradžių pasipriešinimo dalyviai, darydami nepaprastai stiprų psichologinį, visuomeninį ir politinį spaudimą, daugiausia siekė neleisti, kad būtų suformuota kolaboracionistinė stalinistų vyriausybė.

Kai pilietinė gynyba planuojama iš anksto, gynėjai gali aiškiai nustatyti potencialių užpuolėjų tikslus ir strategijas ir numatyti kontrstrategijas bei alternatyvius variantus *prieš* prasidedant puolimui. Planuojant gynybą, taip pat kuriamos alternatyvios strategijos ir atsarginiai planai, kurie leis gynėjams išlaikyti iniciatyvą pilietinės gynybos kovoje. Visos šios strateginės analizės, atliktos taikos metu, labai padidins gynėjų galią karo sąlygomis.

Pilietinės gynybos strategijų pasirinkimą ir jų vykdymo priemones veikia žemiau išvardinti veiksniai (išdėstyti ne pagal jų svarbą):

užpuolėjų režimo ar grupės tipas;
 abiejų pusių artumo ar svetimumo kituose tarpusavio santykiuose
 laipsnis;
 užpuolėjų kovos ir represinių priemonių pobūdis;
 mastas, kuriuo trečiosios šalys gali veikti ar daryti spaudimą už-
 puolėjams;
 mastas, kuriuo gynėjams gali daryti įtaką trečiosios šalys;
 vidinė užpultosios visuomenės ir jos nevalstybinių institucijų
 jėga;
 užpuolėjų režimo ir santvarkos pažeidžiamumas;
 išankstinio pasiruošimo visuomenei ginti mastas ir pobūdis;
 santykinė kovos objekto reikšmė užpuolėjams ir gynėjams;
 besiginančios visuomenės pažeidžiamumas arba ekonominis apsirū-
 pinimas ypač maistu, vandeniu ir kuru;
 gynėjų pasirėngimas išverti žmonių aukas kaip gynybos kainą.

Kaip jau minėta trečiame skyriuje, pilietiniai gynėjai taip pat turės
 nuspręsti, kuris permainų mechanizmas yra tinkamiausias pasiekti per-
 galei. Gynėjams gali kilti noras atversti užpuolėjus, kad šie suprastų,
 jog ir jų tikslai, ir pats puolimas yra nepateisinami. Gynėjai gali panūsti
 prisitaikyti, kaip tai daroma per streikus. Tačiau daugelyje gynybos kovų
 eiti į kompromisą su užpuolėjais nėra pagirtina. Užuoat tai darę, gynėjai
 geriau pabandytų priversti užpuolėjus, kad šie atsisakytų ir savo pir-
 mykščių tikslų, ir paties užpuolimo.

Kai kada privertimo nebus gana. Jeigu užsienio interventų režimas
 engia savo liaudį ir jo padėtis namie netvirta, galima būtų ne tik pri-
 versti jį atitraukti kariuomenę iš besiginančios šalies, bet ir, bendradar-
 biaujant su rezistentais interventų krašte, pasiekti, kad jis suirtų. O jei-
 gu bandoma užgrobti vidaus valdžią, tokius bandymus būtina pakirsti iš
 pašaknių. Negalima leisti, kad užgrobėjų grupė, net ir pasirengusi
 kapituliuoti, išliktų kaip politinis vienetas. Neturėtų išlikti nė jokia or-
 ganizuota tos grupės dalis, galinti pakartoti tokį pasikėsinimą ateityje.

Kaip jau sakėme, praktiškai atvertimo, prisitaikymo ir nesmurtinio pri-
 vertimo mechanizmai vienas su kitu glaudžiai susiję. tad suirimą gali
 nulemti atvertimo ir nesmurtinio privertimo sąveika. Vis dėlto pirmeny-
 binis vieno ar kito mechanizmo taikymas labai paveiks ir bendrosios gy-
 nybos strategijos, ir konkrečių kovos metodų pasirinkimą.

Į klausimą, kokie dar nesmurtinės kovos veiksmai galėtų būti nau-
 dingi pilietinėje gynyboje, atsakyti nėra paprasta. Jų tikslingumą lemia
 ne vien tik jų smurtinis ar nesmurtinis pobūdis. Tai tiktai dvi ypatingos
 kategorijos tarp daugelio kitų lengvai atskiriamų veiksmų tipų, įskai-
 tant turto naikinimą. Be abejonės, svarbu žinoti, ar dera naudoti šias
 kovos priemones pilietinėje gynyboje, tačiau atsakymas ne visada aiškus.

Atrodo, kad šią problemą lengviau spręsti, kai kalbama apie veiks-
 mus, esančius tarp karinio pasipriešinimo ir nesmurtinės kovos. Pvz.,
 turima galvoje tokie veiksmai, kaip svarbių dalių išėmimas iš įrenginių

ar transporto priemonių, pavojaus nekeliantis transporto kuro slėpimas ar jo išpylimas, gyvybei nepavojingi veiksmai, kai paimami arba sunaikinami valstybės įstaigų ir organų (pvz., policijos) dokumentai, kartotekos ar kompiuterių informacija. Reikia manyti, jog pilietinei gynybai tinka ir toks būdas, kai gadinamas arba naikinamas savo pačių turtas, kad ateityje jo neužgrotų ar juo nepasinaudotų užpuolėjai, pavyzdžiui, kad būtų sustabdyta užpuolėjų armija, sugriaunami svarbūs tiltai ir tuneliai.

Tačiau nesmurtinės kovos efektyvumui labai kenkia mašinų, transporto, pastatų, tiltų, įrengimų ir panašių objektų gadinimas bei griovimas tada, kai atliekant šiuos veiksmus rizikuojama susižeisti arba žūti. Tai turbūt ne etiška, o pragmatiška nuostata. Nors šią problemą ir konkrečius pavyzdžius verta patyrinėti nuodugniau, šitokie veiksmai, matyt, geriausiu atveju bus nepaprastai rizikingi, o blogiausiu — labai žalingi pilietinei gynybai. Kaip rodo 1923 metų kovos Rūro krašte patirtis, per tokius sabotažo aktus žūsta ne tik kareiviai ir kiti užpuolėjams tarnaujantys asmenys, bet ir savi žmonės. Be to, sabotažas gali sukelti žiauriausias represijas, pakeisti kovos pobūdį — nuo nesmurtinio pasipriešinimo gali būti pereita prie turto naikinimo — ir sumažinti užuojautą bei paramą rezistentams. Rūro kovoje šio tipo veiksmai padėjo susilpninti nesmurtinį pasipriešinimą, kuris anksčiau buvo gana stiprus. Todėl griovimus ir panašius veiksmus apskritai geriausia būtų išbraukti iš pilietinės gynybos arsenalo.

Ne visos pilietinės gynybos kovos vienodai sėkmingos, ir nėra tokios formulės, kuri garantuotų pergalę. Tačiau apytikriai nustatyta, kad pilietinės gynybos efektyvumas priklauso mažų mažiausia nuo septynių veiksnių (vėlgi išvardintų ne pagal jų svarbą):

- gyventojų noro gintis nuo puolimo;
- vidinės užpultosios visuomenės jėgos;
- gyventojų ir institucijų sugebėjimo išlaikyti savo galios šaltinius ir neleisti, kad jais pasinaudotų užpuolėjai;
- gynėjų strateginio sumanumo;
- gynėjų sugebėjimo neleisti, kad užpuolėjai pasiektų savo tikslus;
- pilietinių gynėjų sugebėjimo laikytis veiksmingos nesmurtinės kovos sąlygų, ypač sugebėjimo laikytis nesmurtinės drausmės ir priešintis nepaisant represijų;
- gynėjų mokėjimo panaudoti užpuolėjų santvarkos ir režimo silpnybės.

Priešinimasis agresorių smurtui

Žmonėms reikia žinoti, kaip išverti kovos sunkumus, ir turėti jėgų kovoti, nepaisant represijų. Jiems reikia žinoti, kaip reikšmingus tarpinius laimėjimus paversti tvirta galutine pergale. Žinios, planavimas ir vienin-

gi, iš anksto paruošti veiksmai padės gyventojams sutelkti savo potencialines galias ir maksimaliai panaudoti gynybinius sugebėjimus.

Nesmurtinių metodų sėkmė labai priklauso nuo nuoseklaus jų taikymo, nepaisant represijų, ir nuo to, kaip, nepasiduodant jokioms provokacijoms, laikomasi nesmurtinės drausmės. Perėjimas į smurtą pakeistų konfliktą iš asimetrinio (nesmurtinių ginklų prieš smurtinius), labai palankaus pilietiniams gynėjams, į simetrinį, kuriame abi šalys naudoja smurtinius ginklus ir kuris paprastai parankesnis geriau ginkluotiems užpuolėjams.

Prieš pilietinius gynėjus nukreiptos represijos gali būti negailestingos. Rezistentai, jų šeimos ir draugai gali būti suimami, kankinami ir žudomi. Ištisoms gyventojų grupėms gal bus nebetiekiamas maistas, vanduo ar kuras. Demonstrantai, streikininkai ir nepaklusnūs valstybės tarnautojai, galimas daiktas, bus šaudomi. Merus, miestų tarybų narius, mokytojus ir dvasininkus gal uždarys į koncentracijos stovyklas. Įkaitus žudys. Su protestuojančiais bus masiškai susidorojama. Tad į žmonių aukas šio tipo gynyboje ranka nenumosi. Vis dėlto užmuštųjų bei sužeistųjų ir kitų pilietinės gynybos aukų skaičių reikia lyginti su kur kas didesniais nuostoliais, patiriamais įprastiniame ir partizaniniame kare, o ką jau kalbėti apie atominį karą. Kančių ir mirties neįmanoma išvengti jokioje smarkioje kovoje, o nesmurtinės kovos sumažina aukų skaičių ir sugriovimus *iki minimumo*. Kaip minėta trečiame skyriuje, turimais negausiais duomenimis, žuvusiųjų ir sužeistųjų skaičius sudaro tik mažą dalį panašaus masto įprastinio, o ypač partizaninio karo aukų.

Kaip ir kiekviename dideliame konflikte ar kare, nedera nei bėgti nuo užpuolėjų smurto, nei jam pasiduoti. Pilietinių gynėjų neturi įbauginti nuožmės represijos ir žiaurumai. Visais atvejais gynėjai turi ir toliau priešintis. Represijos dažnai reiškia pripažinimą, kad pasipriešinimas iš tiesų kelia grėsmę puolimo sėkmei. Kad ir koks brutalus būtų užpuolėjų smurtas, bandyti jį sustabdyti silpninant ar visai nutraukiant pasipriešinimą nevalia — tai tik paskatins užpuolėjus ateityje griebtis dar didesnio smurto, nes jis davė norimą rezultatą: gynėjai pasiduoda.

Nors gynėjai gali imtis kitų nesmurtinės kovos metodų ir pasipriešinti užpuolėjams įvairiais būdais, jie neturėtų kapituliuoti prieš smurtą. Kai nesmurtinėje kovoje randasi aukų, tai gali duoti pradžią politinio džiū-džiūsu procesui, kuris dažnai nulems sėkmingą kovos pabaigą.

Du pradinės strategijos tipai

Nėra tokio modelio, pagal kurį būtų galima vykdyti visas pilietines kovas. Vis dėlto pamėginsime bendrais bruožais apmesti kai kurias pagrindines daugelio pilietinės gynybos kovų dalis ir strategijas.

Kai užpulti ar užgrobti vidaus valdžią nesukliūdo nei sulaikomasis pilietinės gynybos pasiruošimų poveikis, nei kitų vidaus ir užsienio po-

litikos akcijų perkalbamoji jėga, t. y.omet laikas įkinkyti į darbą gynybos politiką. Kokį nors gynybos strategijos tipą būtina taikyti nedelsiant, pirmoje užpuolimo stadijoje. Labai svarbu, kad užpultoji visuomenė pasistengtų paimti kovos iniciatyvą į savo rankas, o ne vien atsakinėtų į užpuolėjų veiksmus.

Pradinė gynėjų strategija tikriausiai bus vykdoma viena iš dviejų pagrindinių formų. Vienos tikslas — informuoti užpuolėjus apie gynėjų pasiryžimą priešintis ir įspėti, kad jų laukia atkakli kova, o kita, taip pat informacinė, turi praktiškai pademonstruoti kai kuriuos stipresnio pasipriešinimo būdus, kurie, galimas daiktas, bus naudojami vėliau.

Istorija nežino tokio tipo ištobulintų strategijų, nors praityje būta atskirų jų elementų. Pavyzdžiui, 1968 metais Čekoslovakijoje buvo naudojami įvairūs pirminiai metodai, čia laikomi abiejų strategijų elementais: žmonės, susikabinę rankomis, užtvėrdavo tiltus, kad jais nepravažiuotų sovietų šarvuočiai, dalindavo lapelius sovietų kareiviams, rengdavo simboliškus streikus, Nacionalinis susirinkimas paskelbdavo interventams priešiškus pareiškimus, minios žmonių apsupdavo sovietų tankus ir šitaip trukdė jų judėjimą. Prahos gatvėmis. Šių metodų derinys, naudojamas kaip gerai suplanuotos pilietinės gynybos dalis, suteiks strategijoms daug didesnę potencialią negu pradiniai veiksmai, kurių buvo imtasi improvizuotose nesmurtinio gynybinio pasipriešinimo kovose praityje.

Informavimo ir įspėjimo strategija sumanyta ne kaip pats pasipriešinimas, o tik kaip informacija. Ši strategija pirmiausia taikoma užpuolėjams, tačiau ji tinka ir trečiosioms šalims, ir netgi savo žmonėms. Žodžiais ir simboliškais veiksmais užpuolėjams pranešama, kad visuomenė ryžtingai ginsis, nes turi gerai paruoštą plataus masto pilietinę gynybą. Ši strategija turbūt labiau tinka taikyti prieš interventų užpuolimą negu prieš valstybės perversmą ar vykdomosios valdžios užgrobimą, nes pastaraisiais atvejais iš pat pradžių reikės vykdyti galingą nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo kampaniją. Vis dėlto svarbius šios strategijos elementus galima derinti su masiniu nebendradarbiavimu.

Pradinės informavimo ir įspėjimo strategijos priemonės bus gana saikingos, palyginti su vėlesnėmis nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo strategijomis, bet tai nereiškia, kad šios priemonės nesvarbios. Informaciją apie ketinimą smarkiai nesmurtiškai priešintis ateityje galima palyginti su pistoleto gaiduko atlaužimu ir nusitaikymu — tai irgi saikingi veiksmai, palyginus su vėliau prasidėsiančiu šaudymu.

Kitaip nei informavimo strategija, nesmurtinis žaibo karas gali vykti energingos masinio nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo kampanijos forma galbūt su kai kuriais informavimo strategijos elementais. Žaibo karo strategija tinkama naudoti prieš vidaus valdžios užgrobimus, o kai kada — prieš užsienio intervenciją arba svetimos kariuomenės palaiikomą perversmą.

Nesmurtinis žaibo karas gali vykti tokiais formomis kaip plataus masto užpuolėjų teisės valdyti nepripažinimas, visuotiniai streikai, masinis politinis nebendradarbiavimas, dažni kreipimaisi į užpuolėjų kariuomenę ir panašiais metodais (išsamiau apibūdintais žemiau). Tikiemybė, kad užpuolėjai, priblokšti ryškios solidarumo demonstracijos, tučtuojau atsitrauks, paprastai labai nedidelė, bet ypatingomis aplinkybėmis ji gali būti reali. Šiaip ar taip, žaibo karo strategija informuos visus, kad užpuolimą atrems ryžtinga gynyba.

Informavimo ir įspėjimo strategija

Vykdydami šią strategiją, pilietiniai gynėjai mėgins žodžiais ir veiksmais perduoti informaciją, kad gynybos kova bus energinga ir galinga — tokia, kurią bus ypač sunku neutralizuoti ir įveikti.

Dalis šios informacijos bus adresuojama užpuolėjų vadovams. Savo planuose šie galbūt neapskaičiavo stiprios gyventojų valios atremti puolimą. Užpuolėjai gal deramai neatsižvelgė ir į pilietinės gynybos galią, ypač jeigu tai vienas iš pirmųjų atvejų, kai šis būdas taikomas, gerai jam pasirengus. Abiem atvejais dar yra vilties, kad užpuolėjai ištaisys savo klaidas ir sustabdys puolimą, sumanę kokią dingstį gelbėti savo prestižą.

Užpuolimo metu kai kurie įspėjimai ir informacija bus tiesiogiai ir netiesiogiai adresuojama visiems užpuolėjų šalies gyventojams. Per valstybės perversmą įspėjimai apskelbiami savoje visuomenėje. Ir pirmuoju, ir antruoju atveju gal reikės paneigti tarp gyventojų skleidžiamą melą apie puolimą. Kadangi savo valdžios ar karinių pajėgų atstovai gali remti valdžios užgrobigumą arba „kviestis“ svetimus karinius interventus (sovietai iš pradžių šį pretekstą mėgino panaudoti Čekoslovakijoje), svarbu, kad žmonės sugebėtų atskirti nekonstitucinius ir neteisėtus savo pačių „lyderių“ veiksmus ir jiems pasipriešinti. Tai lengviau pasiekti, kai gynėjai naudojami ne karinėmis, o nesmurtinėmis priemonėmis. Praeityje žmonės kartais pasyviai pakęsdavo karinį perversmą daugiausia todėl, kad norėdavo išvengti pilietinio karo.

Zodžiai ir veiksmai, informuojantys apie ketinimą gintis ir gynimosi priemonės, bus taip pat adresuojami kaimyninėms šalims, visai tarptautinei bendrijai ir savo sąjungininkams pilietinės gynybos sutarčių organizacijose. Šitokia informacija padės (a) teikti naudingą pagalbą užpultajai šaliai, (b) išvengti akcijų, kenkiančių gynybai, (c) sustiprins tarptautinio diplomatinio, moralinio, ekonominio ir politinio spaudimo poveikį užpuolėjams.

Užpuolėjams skiriamą informaciją ir įspėjimus išgirs ir savi žmonės. Būsimą gynybą apibūdinti bus svarbu tiems gyventojų sluoksniams, kurie aktyviai neprisidėjo kuriant šį gynybos būdą arba buvo nepakankamai apie jį informuoti. (Tai neaktualu ten, kur pilietinei gynybai tinkamai pasirušta.)

Tiesioginį ryšį su besiginančiais gyventojais valstybės ir vietos vadovai gali palaikyti per radiją, televiziją, laikraščius ir lapelius. Nors iš anksto ir nebuvo planuota, ir radijas, ir televizija, ir pasipriešinimo laikraščiai buvo naudojami gynybai pirmosiomis intervencijos Čekoslovakijoje dienomis. Radijo laidos, padėjusios vadovauti nesmurtiniam gyventojų pasipriešinimui, buvo labai gerai įvertintos. Iš anksto suplanuotos ir paruoštos informacijos priemonės visada atliks ypač svarbų vaidmenį.

Iš pranešimų ir užpuolėjams, ir saviems gyventojams žmonės išgirs daug daugiau nei vien žinią apie užpuolimą. Jie taip pat sužinos, kad visa jų visuomenė įsijungia į gyvybiškai svarbią gynybinę kovą ir kad joje jie vaidins reikšmingą vaidmenį. Ši informacija padės organizuoti konkretų pasiruošimą ir akcijas jų gyvenamosiose vietose ir darbovietėse ir sutvirtins visų gyventojų pasipriešinimo dvasią.

Siuo laikotarpiu reikės įspėti asmenis, prijaučiančius interventams namie, ir tuos, kurie ieškos progų praturtėti ar gauti įtakingas pareigas. Žodžiais ir veiksmais jiems būtina pasakyti, kad visa visuomenė organizuoja stiprią gynybą ir kad kolaborantai bus nuolatiniai pasipriešinimo akcijų taikiniai (nors fiziškai jie nenukentės). Jie bus laikomi tautos išdavikais, ir jiems niekas neleis pasilaikyti užpuolėjų atlyginimo.

Sioje kovos stadijoje ypatingą dėmesį reikės skirti užpuolėjų kariuomenei ir pareigūnams. Galimas daiktas, jiems buvo primeluota apie padėtį besiginančioje šalyje, apie jos gyventojų nuotaikas ir net apie tai, kokią šalį jie užpuolė. Vienas iš pagrindinių būdų sužlugdyti planuojamam valdžios užgrobimui arba okupacijai — susilpninti ar visiškai pakirsti užpuolėjų režimo kariuomenės ir pareigūnų lojalumą, patikimumą ir klusnumą. Todėl šiuos asmenis — visus kartu ir kiekvieną skyrium — reikia informuoti apie tikrąją padėtį ir padėti suvokti savo vaidmenį ir atsakomybę. Pilietiniai gynėjai privalės jiems nušviesti konflikto priežastis, užpultosios visuomenės gyvenimą, tikruosius užpuolėjų tikslus ir reikšmę, kurią abiejų besivaržančių šalių tautoms turės užpuolimo sustabdymas ir užgrobimo ar okupacijos nutraukimas.

Gynėjai taip pat turės išaiškinti, kad nors gynyba nuo užpuolimo bus energinga, ryžtinga ir atkakli, jos pobūdis bus ypatingas. Jos tikslas — atremti puolimą ir apginti visuomenę nesukeliant pavojaus užpuolėjų pajėgų narių gyvybėms ir saugumui. Šitokia informacija ir praktinis jos patvirtinimas labai padės demoralizuoti užpuolėjų kariuomenę ir pareigūnus.

Informavimas paruoš dirvą vėlesniems kontaktams su užpuolėjų kareiviais ir pareigūnais. Jų bus galima paprašyti nešiorškštauti, aplaidžiai vykdyti valdžios funkcijas ir represijas, tam tikrais atvejais pagelbėti besipriešinantiesiems gyventojams, neklausyti įsakymų vykdyti žiaurias akcijas, maištauti, ieškoti prieglobsčio kaimuose arba pas besiginančius gyventojus. Šitai tam tikromis aplinkybėmis užpuolėjų galia valdyti ir vykdyti represijas bus palengva arba greitai pašalinta.

Minėtoms grupėms paveikti tinka įvairios informacijos priemonės. Iš žodinių bei rašytinių paminėsime laiškus, lapelius, laikraščius, asmeninius pokalbius, radijo ir televizijos laidas, audio ir videokasetes, užrašus ant sienų, plakatus ir vėliavas. Taip pat gali būti naudojami piešti ir tapyti ženklai, reikšmingos spalvos, be leidimo iškeltos tautinės vėliavos, pusiau nuleistos vėliavos, skambinimas varpais, tyła, sirenų kaukimas, tam tikros dainos ir daugelis šių būdų variantų. Visus juos reikia rūpestingai parinkti, kad rezultatai būtų tokie, kokių reikia vienoje ar kitoje gynybinės kovos stadijoje.

Informuojant užpuolėjų pajėgas, galima ir tiesiogiai simboliškai įsikišti bei trukdyti, pvz., užtvirti savo kūnais — stovint, sėdint ar gulint — tiltus, plentus, gatves, įvažiavimus į miestus, įėjimus į pastatus. Visų šių veiksmų tipų poveikis daugiausia psichologinis arba moralinis. Kartais trukdoma ir mechaniškai, pvz., žmonės gali blokuoti automobiliais plentus ir aerouostus arba išardyti įrengimus jūrų uostuose, aerouostuose ir geležinkeliuose. Kai kurie mechaniniai trukdymai gali fiziškai sukliudyti ar sulaikyti kariuomenės judėjimą arba kai kurių vietovių ar įrenginių užėmimą, tačiau jų poveikis bus laikinas, taigi net ir šie trukdymai daugiausia turi psichologinę reikšmę.

Pradinėje kovos stadijoje pravers ir simboliškai naudojami kitokių kategorijų veiksmai. Pavyzdžiui, laikinai galima taikyti tokius nebendradarbiavimo metodus, kaip visuotinis streikas, ekonominės veiklos nutraukimas, masinis neišėjimas iš namų (kai miestai, rodos, lieka be žmonių) arba visų valstybinių įstaigų uždarymas. Retkarčiais trumpai panaudojami tie patys metodai, kurie pastoviai taikomi nesmurtiniame žaibo kare ir ilgalaikėse gynybos kovose. 1968 m. rugpjūčio 23 d., nepraėjus nė pusantros dienos po Varšuvos pakto šalių intervencijos, čekai surengė vienos valandos protesto streiką, beveik visiškai sustabdėdami darbą. Šios trumpos akcijos tik parodo potencinę jėgą. Jos ne tik informuoja apie opoziciją ir ketinimą priešintis, bet ir demonstruoja kai kurias svarbesnes ir veiksmingesnes gynybos priemones, kurių bus imtasi, jeigu puolimas vyks toliau.

Pradinėje informavimo ir įspėjimo strategijoje gynėjai gali taikyti ir drastiškesnes įsikišimo formas. Tai ir masiniai komendanto valandos pažeidinėjimai, ir gatvės šventės visiems (netgi priešininkų kareiviams), ir nuolatinis ėjimas į darbą — „kaip paprastai“, ir intensyvios pastangos palaužti kariuomenės ir žemesniųjų pareigūnų ištikimybę.

Sie pradiniai veiksmai taip pat nuolat primins užpultiems gyventojams apie rengiamą ryžtingą ir tvirtą pasipriešinimą, apie būsimo pasipriešinimo būdą ir apie reikalą pasiruošti ir vykdyti savo pareigas pagal išankstinius planus ir kasdienius kovos poreikius.

Kokių kontrapriemonių griebsis užpuolėjai, atsakydami į šias pradines informavimo ir įspėjimo formas, prognozuoti nelengva. Netgi tomis pačiomis aplinkybėmis galima laukti visokių — ir nepaprastai švelnių, ir labai brutalių.

Nesmurtinio žaibo karo strategija

Pagal antrąją pradinę strateginę variantą gyventojai ir visuomenės institucijos tuoj pat pradeda masinę nepaklusnumo ir beveik visiško nebendradarbiavimo kampaniją. Dažniausiai šios strategijos laikomasi, kai manoma, kad užpuolėjai palyginti silpni, neryžtingi, galutinai neapsisprendę dėl puolimo reikalingumo, ir kai besiginanti visuomenė jaučiasi stipri, o jos gynybos priemonės gerai paruoštos ir galingos. Strategijos tikslas — masinio nepaklusnumo demonstracija įtikinti užpuolėjus skubiai atšaukti savo pajėgas. Nepaklusnumas gali reikštis tokiomis formomis kaip visuotinis streikas, ekonominės veiklos nutraukimas, miestų gyventojų evakuacija, neišėjimas iš namų, politinės sistemos paralyžius, darbas „kaip paprastai“, užpuolėjų reikalavimų nepaisymas, gatvių užtvankimas demonstrantų minia arba visiškas jų ištuštėjimas, draudžiamų laikraščių leidimas ir žinių apie užpuolimą ir pasipriešinimą transliavimas. Esama nemažai ir kitokių galimybių.

Tokių masiniu nepaklusnumu taip pat gali būti siekiama užpuolėjų vadovybei pranešti du dalykus: kad pilietiniai gynėjai pajėgūs kovoti ir neleisti užpuolėjams pasinaudoti pergalės vaisiais ir kad dėl gynėjų veiksmų ir poveikio jų kariškių ir pareigūnų kovinei dvasiai, lojalumui ir paklusnumui šie gali būti nepatikimi.

Netgi jeigu ši strategija nepadės pasiekti greitos pergalės, efektyviai vykdomas nesmurtinis žaibo karas bent jau aiškiai informuos interventus apie užpultosios visuomenės ryžtą gintis. Jis praktiškai parodys, kokie bus naudojami gynybos būdai, ir įspės, kokie sunkumai laukia ateityje, jeigu užpuolėjai neatsitrauks. Kai pradinė strategija vykdoma pastaruoju tikslu, ji iš esmės susilieja su vėlesne gynybos kova.

Pilietiniams gynėjams nereikėtų viltis, kad viena ar kita pradinė gynybos strategija garantuos pergalę jau šioje konflikto stadijoje. Norint greitai ir sėkmingai likviduoti agresiją, reikia ne tik pilietinių gynėjų puikiai organizuotos pradinės nepaklusnumo kampanijos, bet ir išties nestandartinių užpuolėjų vadovybės veiksmų (arba pakeisti ją tokiais lyderiais, kurie būtų mažiau linkę tęsti puolimą). Užpuolėjų vadovybė turėtų sugebėti pripažinti savo klaidą arba rasti būdą, kaip atsitraukti nepraradus prestižo. Tikrai šios nelabai realios sąlygos laiduotų greitą kovos pabaigą.

Nesmurtinio žaibo karo strategija negarantuoja greitos pergalės, bet gynėjai bus pasiekę reikšmingų rezultatų: pirma, sutelkę savo jėgas, antra, informavę ir apie pasiryžimą gintis, ir apie ypatingą savo gynybos politikos pobūdį. Panašius rezultatus duoda ir informavimo bei įspėjimo strategija. Po to ateina laikas pereiti prie kitos strategijos, tinkamesnės būsimai ilgai kovai ir efektyviau neutralizuojančios užpuolėjų kėslus.

Kad ir kas atsitiktų pradinėje stadijoje, gynėjai privalo toliau gintis ir būti pasirengę ilgai ir sunkiai kovai. Pasibaigus informavimo ir įspėji-

mo kampanijai, nesmurtiniam žaibo karui arba abiem kartu (viena ar kita seka arba abiem sąveikaujant), pradinis laikotarpis tam tikru momentu pasibaigs. Ateis laikas pastoviai ir veiksmingai gintis.

Gynybos kovų strategijos

Karuose gynėjai taip pat gali siekti greitos ir įtikinamos pergalės. Tačiau nepavykus to padaryti, jie paprastai nepraranda kovos dvasios ir nesijaučia pralaimėję. Jiems tik reikia kitos strategijos — kitiems kovos etapams. Tai būdinga ir pilietiniams gynybos karams. Pradinė kampanija turi būti laikoma tik nesmurtinės kovos pradžia, o pati kova, kaip ir karinė kampanija, baigsis pergale tiktai po ilgesnio laiko ir padėjus nemaža pastangų. Taigi perėjimas prie tinkamesnės kitai kovos fazei strategijos neduoda pagrindo prarasti kovos dvasią. Priešingai, toks perėjimas rodo, jog gynėjai imasi iniciatyvos kovoti taip, kad greičiau pasiektų galutinę pergalę.

Kai kova planuojama ir rengiama iš anksto, galima nustatyti tam tikras bendras direktyvas, kurios nurodytų gyventojams, kokiais klausimais ir kokiomis aplinkybėmis jie turėtų protestuoti ir nebendradarbiauti nelaukdami specialių instrukcijų iš kokios nors gynybos organizacijos. Tuomet, iškilus staigiai gynybos būtinybei, pasipriešinimas galėtų prasidėti netgi tada, jeigu būtų suimtos vietinės vadovaujančios grupės arba visiškai užblokuotos ryšių linijos. Kai bus tokios direktyvos, nereikės skelbti specialių nurodymų. Užpuolėjų ataka savaime pradės gynybos kampaniją.

Konkretūs klausimai ar veiksmai, įvardinti bendrose visuotinio pasipriešinimo direktyvose, įvairiose visuomenėse gali kiek skirtis. Tačiau visur turėtų būti nuorodos į tokius atvejus, kaip užpuolėjų bandymai paskelbti savo valdžią arba užvaldyti politines visuomenės institucijas, mėginimai panaikinti visuomeninių organizacijų ir institucijų autonomiją, siekimas kontroliuoti švietimą, religiją ir politines idėjas, mėginimai įvesti cenzūrą ir suvaržyti žodžio laisvę, oficialios ideologijos propaganda ir nuožmies įvairių visuomenės sluoksnių represijos bei žudynės.

Kai šie atvejai iš anksto įvardijami, o gyventojai išmokomi visokių pilietinės gynybos metodų, gyventojai ir visuomenės institucijos galės pradėti visuotinį pasipriešinimą savo iniciatyva, žinodami, kad strateginiu atžvilgiu jis paruoštas pakankamai gerai. Suplanuotas visuotinis pasipriešinimas leidžia panaudoti gaivališką spontaniško pasipriešinimo jėgą ir kartu išvengti jo galimo žalingo poveikio dėl to, kad menkai pažįstami kovos tikslai, ar dėl nedrausmingo, dezorganizuojančio elgesio.

Išankstinės visuotinio pasipriešinimo direktyvos taip pat apsinkins užpuolėjams gynybos vadovų vardu leisti suklastotas pasipriešinimo instrukcijas, kurios padėtų pakirsti gynybą ir pagelbėtų užpuolėjams siekti savo tikslų. Tokias instrukcijas, be abejo, neatitinkančias reikalavimų ir normų, išdėstytų daug anksčiau išleistuose gynybos vadovėliuose, bro-

šiūrose ir lapeliuose, nesunku būtų atpažinti ir demaskuoti kaip provokacines.

Kitaip nei visuotinis pasipriešinimas, organizuotas pasipriešinimas — tai gynybinė veikla, vykdoma pagal specialias kokios nors pasipriešinimo organizacijos direktyvas arba reikalinga išankstinio planavimo ir grupių parengimo. Organizuotas pasipriešinimas būtų vykdomas tol, kol veiktų autoritetinga gynybos vadovybė ir ryšių su gyventojais priemonės. Šitoks pasipriešinimas yra pranašesnis, nes remiasi kruopščia strategine analize ir planavimu, todėl tam tikros specialios akcijos bus sėkmingesnės.

Sprendami strategines ilgalaikės gynybos problemas, pilietiniai gynėjai gali taikyti vieną iš dviejų pagrindinių strategijų: masinę *visiško nebendradarbiavimo* kampaniją, panašią į nesmurtinį žaibo karą, arba kokią nors *atrankinio pasipriešinimo* formą. Kiekviena iš tų dviejų pagrindinių strategijų galima naudotis įvairiais laikotarpiais sprendžiant tam tikrus gynybos uždavinius.

Visiškas nebendradarbiavimas

Ši strategija taip pat vadinama „totaliniu pasipriešinimu“. Ji visai visuomenei siūlo atsisakyti bendradarbiavimo su užpuolėjų režimu ir politika *visose* srityse — politinėje, ekonominėje ir visuomeninėje. Apskritai ją galima taikyti tam tikrose gynybos kovos stadijose. Tačiau praktiškai totalinio pasipriešinimo įmanoma imtis tik ribotais laiko tarpais. Ją vykdyti ilgesnį laiką pajėgtų tik nepaprastai stipri, gerai pasirengusi ir pasikliaujanti savo jėgomis visuomenė. Visiškas nebendradarbiavimas gali turėti nepageidaujamų padarinių, nes jis sustabdo daugelį gyvybiškai svarbių visuomenės veiklos rūšių. Todėl jo kaina didelė, net jeigu užpuolėjai ir nesigriebia žiaurių represijų. Besiginantys gyventojai turi ištvirti gynybos kovą, kuri, kaip ir daugelis karų, gali trukti ištisus mėnesius ir net metus. Tam reikia visapusiškai pasiruošti, apsirūpinti maistu, vandeniu ir kuru. Dėl šių griežtų sąlygų visiškai nebendradarbiauti kai kuriose pilietinės gynybos kovose išvis nepatartina.

Jeigu visiško nebendradarbiavimo strategijos laikomasi pradiniu gynybos laikotarpiu, ji tikriausiai bus taikoma laikinai — pasiekti tam tikriems tikslams. Gynėjai turėtų rūpestingai parinkti tuos kovos momentus, kai šią strategiją būtų galima efektyviai panaudoti. Ja nereikėtų naudotis ilgesnį laiko tarpą tinkamai nepasiruošus. Jos nereikėtų taikyti kaip emocinio atsako į patį užpuolimą ar į ypač šurpią priešininkų akciją. Vis dėlto, protingai apgalvojus, ją galima būtų panaudoti ir tokiose situacijose.

Visiško nebendradarbiavimo metodą turbūt geriausia taikyti tam tikrais nedažniais atvejais siekiant — daugiausia atrankinio pasipriešinimo būdu — konkrečių tikslų, kuriuos numato bendroji strategija. Pailiustruosime tai keliais pavyzdžiais. Įsivaizduokime, kad pilietiniai gynėjai ilgą lai-

ką vykdė atrankinį pasipriešinimą prieš tam tikrą užpuolėjų politiką. Pvz., užpuolėjai pamėgino politiškai kontroliuoti bažnyčias. Po atrankinio pasipriešinimo šis mėginimas išsikvėpė arba jį įgyvendinti buvo sukliudyta, tačiau užpuolėjai vis tiek neatsisako savo užmačių. Šiame pavyzdyje užpuolėjai neįstengė įveikti bažnyčių ir kitų visuomenės sluoksnių pasipriešinimo ir kuriam laikui atidėjo bažnyčių savarankiškumo panaikinimą. Vis dėlto pirma pasitaikiusia proga jie sieks atnaujinti puolimą. Kaipgi priversti užpuolėjus visiškai atsisakyti šios politikos? Galima būtų imtis visiško nebendradarbiavimo su jais strategijos. Pasinaudodami jų silpnumu, visi visuomenės sluoksniai galėtų griežtai pareikšti, kad jeigu užpuolėjai viešai nepažadės pripažinti ir gerbti religinių institucijų autonomijos, jie neturės nieko bendra nei su užpuolėjais, nei su jų institucijomis, nei su jų tvarka.

Po brutalaus susidorojimo su demonstrantais ar visais gyventojais neilga totališko pasipriešinimo akcija išreikštų nepaklusnumą ir pasiryžimą priešintis. Šiam ribotam tikslui pasiekti paprastai užteks vienos dienos. Ilgiau šios akcijos užtęsti nereikėtų, nebent paaiškėtų, kad priešininkų padėtis labai prasta, pavyzdžiui, jų kariuomenė rengiasi kelti maištą arba esama kitų potencialiai lemtingų sąlygų. Totalinio pasipriešinimo strategija turėtų būti plačiau taikoma tik tuomet, kai užpuolėjų valdžia gerokai susilpnėja, o gynėjai pakankamai pajėgūs vykdyti visiško nebendradarbiavimo kampaniją, nepaisydami galimų smarkių represijų.

Šią strategiją taip pat galima taikyti ilgos kovos, vykdytos daugiausia įvairiais atrankinio pasipriešinimo metodais, pabaigoje. Vis dėlto reikėtų žiūrėti, kad visiškam nebendradarbiavimui būtų palankios sąlygos. Totalinio pasipriešinimo tikslas šiuo momentu — smogti užpuolėjų režimui lemiamą smūgį, po kurio jis pasiduotų ar sužlugtų, pakirsti jų galią tęsti puolimą ir atkurti visuomenės nepriklausomybę ir laisvę.

Jei neskaitysime šių išimčių, visuomenės gynybos šerdis turi būti atrankinio pasipriešinimo strategija.

Atrankinis pasipriešinimas

Tai tokia strategija, pagal kurią gynybos kova koncentruojama tam tikrais gyvybiškai svarbiais socialiniais, ekonominiais ir politiniais klausimais. Šie klausimai išskiriami todėl, kad jie labai reikšmingi, nes juose numatoma, kaip neleisti užpuolėjams užvaldyti visos socialinės ir politinės sistemos. Ši strategija taip pat vadinama „nesmurtiniu poziciniu karu“. Kovos metu įvairiais laikotarpiais tam tikros gyventojų grupės užsims atskirais klausimais. Kad užpuolėjai neišplėstų savo viešpatavimo visoje visuomenėje, šią strategiją galima būtų nuosekliai taikyti sprendžiant kelis klausimus.

Atrankinio pasipriešinimo strategija sąmoningai sutelkia pasipriešinimą konkrečiomis, ypač svarbiomis gynybai kryptimis. Ši strategija, užuot skaidžiusi gynybą, ją koncentruoja. Be to, ji ne tokia alinanti, nes kei-

čiantis atskiriems pasipriešinimo židiniams ir objektams, gynybinės veiklos našta dažniausiai perkeliama iš vienos gyventojų grupės į kitą.

Parenkant atrankinio pasipriešinimo objektus, reikia atsižvelgti į šešis pagrindinius klausimus:

Kokie svarbiausi užpuolėjų tikslai?

Kas sutrukdytų užpuolėjams užvaldyti arba kontroliuoti gynėjų valstybės aparatą arba nemažą jo dalį?

Kas neleis užpuolėjams susilpninti arba panaikinti visuomenės institucijų savarankiškumo ir sugebėjimo priešintis?

Kas sukoncentruos gynybos veiklą į ypač pažeidžiamas užpuolėjų santvarkos, režimo ar politikos vietas, kurioms pakenkus iškils grėsmė jų siekiamiems tikslams ir pačiam puolimui?

Kas padės gynėjams panaudoti gynybai savo stipriausias savybes, galias ir gyventojų grupes (ir išvengti silpniausių)?

Kokie konkretūs klausimai išreiškia bendruosius kovos principus ir tikslus, klausimai, kurie padėtų kelti gynėjų teisėto pasipriešinimo dvasią, o užpuolėjų tikslus ir metodus parodytų kaip visiškai nepateisinamus ir vertus pasmerkimo?

Ypač svarbu sutelkti atrankinį pasipriešinimą tokiomis kryptimis, kurios neleistų užpuolėjams pasiekti pagrindinių tikslų. Tai svarbu dėl to, kad, kaip parodyta antrame skyriuje, visų valdovų galia priklauso nuo šaltinių, kurie be gynėjų bendradarbiavimo, pagalbos ir paklusnumo bus apriboti arba pašalinti.

Jeigu puolimas vyksta valstybės perversmo ar vykdomosios valdžios užgrobimo forma, konstitucinės valdžios gynėjai privalo neleisti užgrobėjams užvaldyti valstybės aparato ir visuomenės. Gynėjai tai gali padaryti reikalaudami laikytis konstitucijos principų, nepripažindami užgrobėjų teisės į valdžią ir neleisdami jiems įsiviešpatauti valstybės aparate ir platesniuose visuomenės sluoksniuose. Nebendradarbiauti gali valstybės tarnautojai, valdininkai, valdymo organai, krašto ir vietinė valdžia, policijos skyriai ir faktiškai visos socialinės institucijos bei visi gyventojai. Kaip minėta pirmame skyriuje, tokie metodai buvo plačiai taikomi prieš Kappo pučą. Iš anksto paruoštos, tokios priemonės turėtų turėti kur kas didesnę poveikį. Jos padėtų atmesti užgrobėjų neteisėtas pretenzijas ir sutrukdytų įtvirtinti savo valdžią.

Kai užpuola užsienio valstybės valdovai, siekdami primesti savo pačių parinktą valdžią, bendradarbiavimo negali būti jokio. Potencialius kolaborantus reikia izoliuoti, o užpuolėjams neleisti užgrobti įvairių įstaigų, administracinių organų, policijos skyrių, kalėjimų ir ginkluotųjų pajėgų. Gynėjai taip pat turi nepripažinti jokio naujo režimo, masiškai jo neklausyti, su juo nebendradarbiauti ir būti ištikimi senosios santvarkos principams ir tvarkai.

Pavyzdžiui, policija neturi ieškoti kovojančių patriotų ir jų suiminėti. Žurnalistai ir leidėjai privalo nepaisyti cenzūros ir leisti laikraščius, nepaisydami draudimų, kaip tai buvo daroma Lenkijoje devintajame de-

šimtmetyje, paskelbus karo padėtį. Slaptais siųstuvais bus perduodamos pasipriešinimo judėjimo radijo laidos — kaip 1968 metais Čekoslovakijoje. Dvasininkai tikintiesiems prisakys, kad jų pareiga — neteikti pagalbos įsiveržėjams. Taip elgėsi protestantų ir katalikų dvasininkai nacistų okupuotoje Olandijoje.

Politikai, valstybės tarnautojai ir teisėjai, nepaisydami arba neklausydami neteisėtų priešo įsakymų, neleis jam kontroliuoti įprastinės valdymo organų ir teismų veiklos. Teismų nebendradarbiavimas — tai dar vienas gynybos ginklas. Teisėjai paskelbs, kad vidaus valdžios užgrobėjai ar interventai neturi teisės į valdžią. Jie dirbs remdamiesi ankstesniais įstatymais ir konstitucija ir atsisakys teikti moralinę ar teisinę paramą užgrobėjams, netgi jeigu tektų teismus uždaryti. Valstybės tarnautojai ir pareigūnai kartais rengs streikus arba kai kada „dirbs nebendradarbiaudami“, tai yra atkakliai ir ryžtingai vykdys teisėtai nustatytą politiką, programas ir pareigas, nepaisydami arba neklausydami užgrobėjų režimo įsakymų.

Jeigu įsiveržėjų puolimas siekia ekonominių tikslų, gynėjai privalo pirmiausia sutrukdyti šiuos jų ketinimus. Sutrukdyti galima tuomet, kai mokslininkai, technikai, darbininkai, administracijos darbuotojai ir visos atitinkamos institucijos atsisako bendradarbiauti su okupantais ir jiems padėti. Nebendradarbiavimas turi vykti visose stadijose, pavyzdžiui, tiekiant žaliavas, dirbant mokslinius darbus, planuojant, gamyboje, tiekiant energiją ir atsargines dalis ir kt., tikrinant kokybę, pakuojant ir pervežant krovinius. Darbininkai ir verslininkai gali sukliudyti ekonomiškai eksploatuoti šalį streikais ir stabdydami gamybą, kaip buvo daroma Rūre 1923 metais.

Jei užpuolėjų tikslai ideologiniai, tuomet svarbu užkirsti kelią mėginimams šmeižti gynėjų visuomenės įsitikinimus ir skiepyti gynėjų gyventojams užpuolėjų politines pažiūras. Tai padaryti padės visokių rūšių nebendradarbiavimas, praktikuojamas ir asmenų, ir institucijų, susijusių su švietimu, religija, informacijos priemonėmis, leidyba, jaunimo veikla ir valdymu. Pavyzdžiui, mokytojai atsisakys užsiimti propaganda mokyklose (Norvegijos pavyzdys — žr. trečiame skyriuje). Bandymus kontroliuoti mokyklas galima atremti atsisakant pakeisti mokyklos programą ar įtraukti į ją užgrobėjų propagandą, aiškinant mokiniams kovos priežastis ir tęsiant įprastinį mokymą tol, kol tai įmanoma. Prireikus galima būtų savanoriškai uždaryti mokyklas ir duoti pamokas namuose. Tokia nelegali švietimo sistema veikė nacistų okupuotoje Lenkijoje. Priešindamiesi švietimo sistemos ir mokymo programų kontrolei, mokytojai ragins mokinius svarstyti ideologinės laisvės privalumus ir primins, kaip svarbu ją puoselėti ir ginti.

Atrankinio pasipriešinimo būdu galbūt prireiks ginti savarankiškas institucijas, arba galios židinius, aptartus antrame skyriuje. Užpuolėjai gali kėsintis įvesti totalinę visuomenės kontrolę, atimti galimybę efektyviai priešintis įvesti totalinę visuomenės kontrolę, atimti galimybę pagal totalitarinį modelį. Dėl to užpuolėjai galbūt bandys panaikinti visų esamų savarankiškų institucijų autonomiją, jas susilpninti ir padaryti paklusnias

arbà išvis sunaikinti. Kartu užpuolėjai kurs naujas valdžios kontroliuojamas institucijas, atitinkančias totalitarinį modelį ir pajėgiančias kontroliuoti savo narius. Tokia buvo fašistinė Norvegijos mokytojų organizacija, kurią sugriovė pasipriešinimas. Nepavykęs bandymas įsteigti šią ir kitų profesijų organizacijas neleido Norvegijoje sukurti korporacinės valstybės. Mėginimus užvaldyti visuomenės institucijas reikėtų atremti atrankinio pasipriešinimo metodu. Gynybos planavimas ir ruošimas padės žmonėms suprasti tokio pasipriešinimo reikšmę ir padarys kovą sėkmingesnę.

Atrankinis pasipriešinimas taip pat turėtų būti nukreiptas į ypač pažeidžiamas užpuolėjų režimo vietas ir į jų kariuomenės bei pareigūnų lojalumą ir patikimumą.

Žinoma, nerealū manyti, jog užpuolėjai teigiamai reaguos į tokią energingą, nors ir nesmurtinę gynybą. Galimas daiktas, jie panaudos visas, jų nuomone, veiksmingas priemones tam, kad sulaukytų, neutralizuotų ar sutriuškintų pasipriešinimą. Kaip minėjome trečiame ir šiame skyriuje, pilietiniai gynėjai privalo būti pasirengę ištverti represijas, tęsti gynybą ir šitaip sukelti politinio džiū-džiūsu procesą. Atkaklus pasipriešinimas ir tvirta nesmurtinė drausmė gali pernelyg brangiai atsieiti užpuolėjams, neleisti jiems pasiekti savo tikslų, sustabdyti puolimą ar net sugriauti jų pajėgas ir režimą. Užpuolėjų jėgoms silpstant, o gynėjų stiprėjant, įvairių tipų atrankinio pasipriešinimo kampanijos pamažu artins gynėjų pergalę.

Nors kai kurios pilietinės gynybos kovos palyginti trumpos, konfliktas dažnai gali užsitęsti. Tuomet kova bus nelengva. Užpuolėjų priespauda gali būti ypač nuožmi, labai pavojinga gynėjams ir pareikalauti nemaža aukų. Aplinkybėms susiklosčius nepalankiai, daugelis žmonių gali nuleisti rankas, nebesilaikyti drausmės, kaip tai atsitiko paskutiniais kovos mėnesiais Rūro krašte. Žmonės gali tiesiog pavargti ir panorėti atokvėpio.

Kartais būtų pravartu pakeisti strategiją ir už viešus veiksmus perkelti atsakomybę iš vienos gyventojų grupės kitai, sugebančiai veikti sėkmingiau. Taip pat ne pro šalį būtų sutelkti pasipriešinimą tik keliomis siauromis kryptimis.

Pasipriešinimui slopstant, mažai tikėtina, kad daugelis dalyvių panorėtų pereiti į smurtinę kovą, nes būtų aišku, jog tokiomis priemonėmis pergalę iškovoti sunku, o aukų skaičius padidės. Vis dėlto kai kurios nedidelės grupės ar pavieniai asmenys, galimas daiktas, imsis kraštutinių priemonių, pavyzdžiui, bandys sprogdinti bombas ar organizuoti politines žmogžudystes. Nors tokie veiksmai galbūt patenkins jų vykdytojus ir net kitus žmones, jie beveik neabejotinai padidins represijas ir politinius nuostolius. Dar blogiau: smurtas susilpnins nesmurtinės kovos veiksmingumą. Pereinant į smurtą, reikės didesnio slaptumo, dėl to sumažės rezistentų skaičius, nes galės veikti tik nedidelės slaptos grupės. Taigi svarbu, kad būtų laikomasi nesmurtinės drausmės.

Ir pačiomis nepalankiausiomis aplinkybėmis būtina kokia nors forma tęsti pasipriešinimą. Kartais, pvz., tam tikromis ekstremaliomis sąlygomis, jis galėtų iš dalies vykti „kultūrinio pasipriešinimo“ forma, tai yra žmonės atkakliai laikytųsi savo tautos gyvenimo būdo, kalbos, papročių, įsitikinimų, socialinės struktūros ir savitumo. Tuomet, kai užpuolėjai neutralizuoja, užvaldo arba sunaikina didesnes organizacijas ir institucijas, t.y. buvusius pasipriešinimo atsparos punktus, nesmurtinius veiksmus gali vykdyti pavieniai asmenys arba labai mažos, dažnai laikinos grupės. Tai vadinama mikropasipriešinimu. Šiais sunkiais laikotarpiais labai svarbu palaikyti žmonių dvasią, jų troškimą atgauti visuomenės savivaldą ir tikėjimą, kad ir koks netvirtas jis būtų, jog galiausiai jiems pavyks tai padaryti. Visapusiški probleminiai tyrimai ir strateginės studijos padėtų nustatyti, kaip geriausia veikti tokiose kraštutinėse situacijose.

Ilgainiui, pasikeitus aplinkybėms, atsitikus nenumatytiems įvykiams, iškilus naujoms pasipriešinimo iniciatyvoms ir atgijus kovos dvasiai, gynybos veikla suaktyvės, ją tęs kita, energingesnė ir kovingesnė karta. Gali būti ir taip, kad pačiu sunkiausiu kovos metu nepastebimai rutuliosis nesmurtingiems rezistentams palankūs pokyčiai. Pavyzdžiui, pačių užpuolėjų stovykloje gali kilti arba stiprėti abejonės, nesutarimai ar prieštaravimai.

Nepriklausomai nuo to, ar bus tas sunkus laikotarpis, ar ne, didėjant gynėjų jėgai, vėl reikės keisti strategiją. Pavyzdžiui, užuot koncentravus dėmesį daugiausia į riboto pobūdžio atrankinio pasipriešinimo kampanijas, reikės naudotis proga vis plačiau pasipriešinti. Palankiai susiklosčius aplinkybėms, gal bus įmanoma pereiti į visišką nebendradarbiavimą ir šitaip smogti lemiamą smūgį. Kitais atvejais gal bus naudojamos kitokio endšpilio strategijos. Šiaip ar taip, kad gynybos kova sėkmingai baigtųsi, svarbu gerai parengti atskiras jos stadijas.

Tarptautinė parama pilietinei gynybai

Šalys, praktikuojančios pilietinės gynybos politiką, gali dalyvauti įvairioje tarptautinėje veikloje remdamosi dvišalėmis, daugiašalėmis, regioninėmis ir pasaulinėmis sutartimis. Šioms šalims nėra reikalo izoliuotis nuo kitų vien dėl to, kad jos stokoja karinės galios, nebent jos pačios to norėtų. Daugelis jų tarptautinės veiklos sričių tiesiogiai turės nedaug ką bendro su sulaikymo ir gynybos poreikiais; kai kuriais veiksmais bus siekiama patenkinti būtinas reikmes, spręsti konfliktus, dėl kurių iškyla problemos, sušvelninti nepagrįstus įtarimus ir nesusipratimus ir stiprinti savitarpio supratimą ir draugystę. Šitokia veikla sumažintų būsimų tarptautinių konfliktų skaičių ir dydį.

Tarptautinis šių šalių bendradarbiavimas ir savitarpio pagalba iš dalies tiesiogiai siešis su pasirengimu pilietinei gynybai ir su jos vykdymu.

Šiai gynybos politikai nereikia tokio slaptumo, kuriuo paprastai dangstomi karinės gynybos reikalai. Taigi šalys, jau įgyvendinančios šią politiką, ir tos, kurios dar tik rengiasi tai padaryti, gali plačiai keistis žiniomis ir technine informacija. Tokios šalys galėtų abipusiškai naudingai keistis tyrimų rezultatais, metodų analizėmis, ruošimosi ir mokymo planais ir žiniomis apie potencialius užpuolėjus. Jos gali dalytis informacija apie tam tikrų užpuolimo tipų atremimo strategijas, apie priemones didinti gynybos efektyvumui, priešintis metodus vykstant represijoms ir būdus, kaip patenkinti užpultos visuomenės materialines reikmes.

Nuodugnius tyrimus ir tikslinį planavimą minėtose srityse, taip pat darbą ruošiant gynybą bei mokant gyventojus iš pradžių galėtų atlikti atskiros šalys, privačios institucijos, kelios šalys arba sutarčių partnerės, bendradarbiaudamos tarpusavyje, regioninės organizacijos arba Jungtinių Tautų organai. Tos pačios organizacijos — pagal sutartis arba reaguodamos į konkrečias krizines situacijas — galėtų teikti nekarinę pagalbą pilietinės gynybos politiką vykdančioms šalims, kai joms iškyla užpuolimo grėsmė.

Tarp pageidautinų pagalbos būdų paminėsim šiuos: (1) leidimą užpultajai šaliai naudotis spaustuovėmis ir radiju bei televizija; (2) maisto ir medikamentų tiekimą; (3) laidas visam pasauliui apie vykstančią gynybos kovą ir agresoriaus veiksmus; (4) tarptautinių ekonominių ir diplomatinių sankcijų prieš užpuolėjus organizavimą; (5) užpuolėjų kariuomenės, pareigūnų ir gyventojų informavimą apie užpuolimą (jo tikslus, naudojamas pasipriešinimo ir represijų formas, žinias apie užpuolėjų įprastinių rėmėjų nesutarimus ir pranešimus apie prašymus padėti, kad būtų sustabdytas puolimas ir atkurta tarptautinė draugystė ir bendradarbiavimas).

Tarptautinė pagalba yra nepaprastai svarbi, tačiau pagrindinę gynybos naštą turi pakelti pačios užpultosios visuomenės gyventojai. Pilietinėje gynyboje niekas neatstos pasiklivimo savo jėgomis, gero pasiruošimo ir dvasios tvirtybės.

Sėkmė ir pralaimėjimas

Sunkumai, kuriuos patirs užpuolėjai, susidūrę su gerai paruošta, sumania pilietine gynyba, išties bus nemaži. Gynėjų sugebėjimas mobilizuoti pasipriešinimo galią ir tiesiogiai ar netiesiogiai pakirsti užpuolėjų galios šaltinius gali smarkiai pakeisti galios santykį. Pademonstravę tikrą vidinę jėgą, strateginę ir taktinę išmintį, drausmę ir ištvėrmę nepaisant represijų, pilietiniai gynėjai įstengs sužlugdyti priešo planus ir galų gale jį įveiks.

Nagrinėjant šį gynybos būdą, reikėtų tiksliai vartoti pačius terminus *sėkmė* ir *pralaimėjimas*. Tai svarbu ir vertinant kokio nors pilietinės gynybos atvejo efektyvumą, ir lyginant šį būdą su karine gynyba.

Sėkmė pilietinėje gynyboje priklauso nuo to, ar gynėjai iš tikrųjų pasiekė savo tikslus, tai yra ar atrėmė puolimą ir atgavo galimybę gyventi nepriklausomai, pagal savo principus ir tvarką.

Kita vertus, *pralaimėjimas* pilietinėje gynyboje reiškia, kad užpuolėjai pasiekė savo tikslus.

Kaip ir karinėje kovoje, ne kiekvienas bandymas taikyti pilietinę gynybą bus sėkmingas. Šio tipo kova, kaip ir kitos, pasiseks tik tada, kai bus laikomasi jos efektyvumo sąlygų, aptartų trečiame skyriuje. Karinis pralaimėjimas — tai paprastai didžiuliai fiziniai sugriovimai, daugybė žmonių aukų, tvarkos pakrikimas ir suvoktas negalėjimas sėkmingai užbaigti kovą. Šios sąlygos gali nulemti ir pilietinės gynybos pralaimėjimą, bet nebūtinai.

Pastaruoju atveju būna laikotarpių, kai viena šalis laikinai sustiprėja arba nusilpsta ir pasiekia tik kai kuriuos artimiausius tikslus. Pilietiniams gynėjams galbūt teks iškęsti sunkius didelių kančių ir daugybės aukų laikus. Vis dėlto, koks jų pasiryžimas priešintis gyvas, jie sugebės sukaupti savo ir savo institucijų jėgas ir patobulinti nesmurtinės kovos įgūdžius. Gynėjai, nepaisydami bauginimų ir represijų, gali sukaupti drąsos, ištvirti ir pritaikyti naujas strategijas, kurios sudarys palankesnes sąlygas jų kovai.

Netgi aiškus pralaimėjimas nėra galutinis. Nors gynėjai ir nepasiekė savo tikslų kuriuo nors metu, jie tai gali padaryti vėliau. Kai išsaugojama pasipriešinimo dvasia ir savarankiškų visuomenės institucijų atsparumas, gyventojai gali atnaujinti gynybos kovą kitu laiku. Tuo tarpu gal naudingiau bus atsikvėpti, atkurti visuomenės jėgas ir sugebėjimą atsigauti nuo puolimų, sukurti naujas strategijas ir parinkti naujus, iš pradžių ribotus, bet realius tikslus. Jūs pasiekus, gali būti priimtos strategijos, kurių tikslai didesni. Kitaip tariant, kol gyventojai ir visuomenė gyvi, apie galutinį pralaimėjimą pilietinėje gynyboje kalbėti netenka. Kaip pavyzdį paminėsime improvizuotą nesmurtinę kovą Čekoslovakijoje. Po 1968—1969 m. Varšuvos pakto šalių intervencijos ir Dubčekovo vadovybės žlugimo prasidėjo sunkus Husako valdymo laikotarpis. Kovotojai už laisvę, pvz., „Chartijos 77“ nariai, buvo represuojami ir įkalinami. Vis dėlto 1989 metų pabaigoje nesmurtinis liaudies judėjimas atgijo; šį kartą jis sugriovė komunistų valdžią ir atkūrė Čekoslovakijoje politines teises.

Nesmurtinėje kovoje pasitaiko gana ilgų laikotarpių, kai gynėjai pasiekia dalinių pergalių, bet patiria ir nesėkmių. Šiais laikotarpiais labai svarbu, kad jie visiškai suvoktų savo pasiekimus ir jėgą. Praeityje vykusiose nesmurtinėse kovose būdavo ir taip, kad žmonės gerai kovodavo ir nemažai nuveikdavo, bet, nepasiekę galutinių tikslų, manydavo, jog pralaimėjo. Dėl to mažėdavo kovingumas, o pasipriešinimas išblėsdavo ar sužlugdavo. Iš tikrųjų jie kapituliudavo, patys užsitraukdami pralaimėjimą. To pilietinėje gynyboje reikėtų vengti.

Kuriuo nors kovos momentu pilietiniai gynėjai gali įvertinti savo pasiekimus atsakydami į šiuos klausimus:

Kokių mastų pilietiniai *gynėjai* išlaikė, prarado ar sustiprino ryžtą priešintis?

Kokių mastų įvairūs asmenys ir grupės tarp *užpuolėjų* išlaikė, prarado ar sustiprino ryžtą tęsti puolimą ir siekti pirmų tikslų?

Kokių mastų *savarankiškos* besiginančios visuomenės *institucijos* (gališkos židiniai) išlaikė, prarado ar padidino savo galią kovoti ir šalinti užpuolėjams reikalingus gališkos šaltinius?

Kokių mastų ir *gynėjai*, ir *užpuolėjai* parodė gerą strateginę nuovoką arba neišmanymą ir ar jų strateginiai sprendimai tapo prastesni ar gesni?

Kokių mastų pilietiniai *gynėjai* išmoko vykdyti nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo kampanijas, drausmingus veiksmus ir laikytis veiksmingos nesmurtinės kovos sąlygų?

Kokių mastų *užpuolėjų šalies gyventojai, represijų vykdytojai ir administracijos darbuotojai* rodė didelį kovingumą, rėmė puolimą ir aktyviai jam padėjo ar, atvirkščiai, buvo nekovingi, nepatikimi, kivirčijosi arba priešinosi puolimui?

Kokių mastų *puolėjų ir gynėjų draugai užsienyje ir svarbūs ekonominiai ar politiniai partneriai* palaikė ankstesnius ryšius, siūlė pagalbą arba nepritarė jų veiksmams ir liovėsi bendradarbiavę?

Kokių mastų *gynėjai* išlaikė savo autonomiškumą ir galimybę patenkinti ekonominius poreikius?

Kokių mastų *užpuolėjams* machinacijomis ir represijomis pasisėkė ar nepasisėkė sustabdyti gynybą ir pasiekti savo tikslus? O gal jos tik sustiprino gynėjų pasipriešinimą, sukėlė opoziciją pačių užpuolėjų stovykloje ir išprovokavo tarptautines akcijas?

Kokių mastų *gynėjai*, nepaisydami represijų ir žiaurumų, tęsė kovą ir netgi daugiau priešinosi?

Kokių mastų pasiekti *pirmų tikslai užpuolėjų* (ekonominiai, politiniai, ideologiniai ar kitokie)?

Kuri šalis turi iniciatyvą konflikte?

Jeigu iš atsakymų į šiuos klausimus matyti, kad *gynėjai* pasiekė tam tikrų laimėjimų, bet kai ką ir prarado, laikas jų veikloje daryti pataisas, kad sėkmės tikimybė padidėtų. Paskui reiktų imtis kitų priemonių: padidinti asmeninę jėgą, išlaikyti ir išplėtoti visuomeninę jėgą, įvardinti ir taikyti užpuolėjams tinkamiausias ir efektyviausias poveikio priemones, padidinti strateginę nuovoką, nukreipti pasipriešinimą į silpnas užpuolėjų vietas ir veikti apgalvotai, drąsiai ir tvirtai.

Galutinių pilietinės gynybos kovos rezultatų vertinimo kriterijai neapsiriboja atsakymu į klausimą, ar užpuolėjai buvo fiziškai sunaikinti, ar kapituliavo prieš galingesnes karines pajėgas. Konkretios pilietinės gynybos kovos sėkmę nulems atsakymai į šitokius klausimus:

Ar *gynėjai* atsisakinėjo pripažinti agresorių režimo teisėtumą, laikėsi savo principų ir tikėjo savo teise pasirinkti santvarką ir politiką?

Ar *gynėjai* išlaikė visuomenės autonomiškumą ir patenkino jos poreikius, nepaisydami okupacijos ar užgrobėjų režimo?

Pasiekė *puolėjai* savo tikslus (ekonominius, politinius, ideologinius ir kitokius) ar nepasiekė? Kokiu mastu?

Laimėjo *puolėjai* ar prarado svarbią tarptautinę paramą?

Ar *puolėjų* ryžtas pulti išliko? Gal pasikeitė?

Ar *gynėjams* pavyko sukliudyti įvesti ir įtvirtinti kokią nors svetimą valdžią?

Ar *užpuolėjų pajėgos* atsitraukė? Gal pakriko?

Ar yra galimybė, kad *užpuolėjai* imsis panašių veiksmų ateityje?

Ar *agresorių* režimas išliko? Gal buvo pakeistas?

Remiantis šiais kriterijais, ne visos pilietinės gynybos kovos baigsis aiškia pergale ar pralaimėjimu. Kaip parodyta trečiame skyriuje, veikiau galima kalbėti apie dalinę sėkmę ir dalinį pralaimėjimą.

Pilietinėje gynyboje svarbiausias sėkmės veiksnys yra tai, kad užpultoji visuomenė sugeba išsaugoti savivaldą ir autonomiją net esant nuožmiems būsiniams valdovams, kuriuos remia priešo kariuomenė. Šis sugebėjimas priklauso nuo gyventojų ir visuomenės grupių bei institucijų (aptartų antrame ir trečiame skyriuose galios židinių) jėgos ir ryžto.

Jėga, neleidžianti užpuolėjams pasiekti savo tikslų, gali pasireikšti įvairiomis formomis. Pateiksime tik keletą pavyzdžių: užpuolėjų bandymai įtvirtinti naujojo režimo teisę į valdžią atremiami, ir gyventojai lieka ištikimi ankstesnei konstitucinei santvarkai; pastangos primesti naują valdžią sužlunga, nes neįmanoma priversti senosios valdininkijos ir senojo prievartos aparato, kad tarnautų; valdžios organai toliau vykdo teisėtus potvarkius bei įstatymus ir atsisako įgyvendinti užpuolėjų pakaitalus; visa visuomenė izoluoja arba ignoruoja naująjį užpuolėjų valdymo aparatą ar organus; nepaisant užpuolėjų cenzūros ir draudimų, toliau leidžiama faktiškai laisva spauda; slaptais siųstuvais arba iš palankių kaimyninių šalių teritorijos perduodamos pasipriešinimą remiančios radijo ir televizijos laidos; bandymams kontroliuoti religines organizacijas masiškai nepaklūsta religinės bendruomenės ir tikintieji gyventojai; mėginimai uždrausti bet kokią politinę opoziciją sukelia didesnį politinį gyventojų susidomėjimą bei aktyvumą ir padidina aktyviai veikiančių politinių grupių skaičių; bandymai pakeisti savarankiškas profesines organizacijas ir sąjungas sukelia jų atkaklų pasipriešinimą ir paverčia jas stipresniais atsparos punktais; kitos visuomeninės organizacijos — nuo sodininkų draugijų iki sporto klubų — tampa politiniais ryšių ir visuomenės principams lojalios veiklos centrais; pastangos atiduoti ekonomiką naujiems šeiminiškams duoda priešingą rezultatą, nes streikai, boikotai, tyčinis aplaidumas ir gamybos stabdymai sumažina gamybos apimtį, pablogina gaminių kokybę ir taip padidina gamybos kaštus, kad užpuolėjų pastangos priversti žmones jiems dirbti atsieina kur kas brangiau nei gaunama ekonominė nauda. Galima išvardinti dar daugybę tokių pavyzdžių.

Trumpai tariant, pilietiniai gynėjai sugeba neleisti užvaldyti visuomenės, sutrukdyti funkcionuoti kolaborantų ar paskirtai valdžiai, sužlugdyti politinius, ekonominius, ideologinius ar kitokius užpuolėjų kėslus ir priversti užpuolėjus mokėti už tuos kėslus jiems nepriimtina ekonominę ir politinę kainą.

Kai kuriomis aplinkybėmis — ne visada — užpuolėjai gali suvokti, kad jų pačių kariuomenė ir pareigūnai vis labiau ir labiau nusivilia ir šia akcija, ir savo pačių vaidmeniu joje. Kolaborantai, padėję užpuolėjams praityje, gali persigalvoti, tapti nepatikimais ir netgi, keičiantis situacijai ir rezistentams vykdant specialią „kolaborantų atvertimo“ veiklą, prisidėti prie pasipriešinimo. Ir pačių užpuolėjų šalies gyventojai pamažu gali atsiriboti nuo jų veiklos ir imti jai priešintis. Tarptautinė bendrija vis ryžtingiau smerks užpuolimą, paskui po žodinio pasmerkimo tikriausiai imsis kolektyvinių veiksmų, įskaitant ekonomines, politines ir diplomatinės sankcijas.

Kai įvykiai vystysis šia ar panašia kryptimi, užpuolimas sužlugs, ir užpultosios visuomenės nepriklausomybė bei pasirinktas gyvenimo būdas bus atkurti.

Pastabos

Nemaža šio skyriaus medžiagos paimta iš Gene Sharp, „Civilian-based Defense: A New Deterrence and Defense Policy“. Straipsnis parašytas UNESCO užsakymu ir vėliau išspausdintas knygoje: Yoshikazu Sakamoto, editor, *Strategic Doctrines and Their Alternatives* (New York: Gordon and Breach, 1987), p. 227—262. Šie strateginiai principai Vakarų Europos kontekste aptariami ir Gene Sharp, *Making Europe Unconquerable* (London: Taylor and Francis, 1985, and Cambridge, Mass.: Ballinger, 1985; second American edition, with a foreword by George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986).

Medžiagą, susijusią su „aktyvia gynyba“, žr. Sharp, *Making Europe Unconquerable* (second American editon), p. 60—61.

Sabotažo naudojimo nesmurtiniame judėjime problemos smulkiau aptariamos Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 608—611.

Apie radijo vaidmenį pasipriešinimo judėjimuose žr. H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1976), p. 777—778. Taip pat žr. Joseph Wechsberg, *The Voices* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1969).

Apie protesto streiką Čekoslovakijoje žr. Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*, p. 775.

Citatos apie nacistų politikos pokyčius okupuotos Sovietų Sąjungos gyventojų atžvilgiu paimtos iš Alexander Dallin, *German Rule in Russia, 1941—1945: A Study of Occupation Policies* (New York: St. Martin's Press, 1957, and London: Macmillan, 1957), p. 218, 497, and 550. Cia

aptariamai ir nacistų požiūriai bei planai Rytų Europos gyventojų atžvilgiu.

Įvadinis esė apie „Katastrofą“ pateikiamas Gene Sharp, „The Lesson of Eichmann. A Review-Essay on Hannah Arendt's Eichmann in Jerusalem“ knygoje: *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980). Be kitų studijų, genocido tyrimai pateikiami Gerald Reitlinger, *The Final Solution: The Attempt to Exterminate the Jews of Europe 1939—1945* (New York: A. S. Barnes, 1961); Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews* (Chicago: Quadrangle Books, and London: W. H. Allen, 1961, and revised edition, New York: Holmes and Meier, 1985); Nora Levin, *The Holocaust: The Destruction of European Jewry 1933—1945* (New York: Schocken Books, 1973); Helen Fein, *Accounting for Genocide* (New York: Free Press, and London: Macmillan, 1979).

Termino „nesmurtinis žaibo karas“ autorius yra Theodoras Ebertas. Skirtumą tarp „visuotinio pasipriešinimo“ ir „organizuoto pasipriešinimo“ nurodė Larsas Porsholtas. Žr. Lars Porsholt, „On the Conduct of Civilian Defence“ knygoje: T. K. Mahadevan, Adam Roberts, and Gene Sharp, editors, *Civilian Defence: An Introduction* (New Delhi: Gandhi Peace Foundation, and Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1967), p. 145—149.

Terminą „mikropasipriešinimas“ pirmasis ėmė vartoti prof. Arne Naess. Žr. Arne Naess, „Non-military Defence and Foreign Policy“, knygoje: Adam Roberts, Jerome Frank, Arne Naess, and Gene Sharp, *Civilian Defence* (London: Peace News, 1964), p. 42.

Į persiginklavimą**Improvizuota nesmurtinė kova ir pilietinė gynyba**

Pilietinę gynybą kaip metodą reikėtų studijuoti, nagrinėti ir priimti į savo arsenalą *anksčiau*, negu iškyla gynybos būtinybė. Ją galima naudoti tik paruošus ir apmokius gyventojus. Tačiau gynybos būtinybė iškyla ir šalims, dar netaikantiems šio metodo. Kai pasiduoti ar paklusti agresoriui bus negarbinga, o karinė reakcija — bergždzia ar savižudiška, tuomet, matyt, toliau vyks *improvizuotos* nesmurtinės kovos prieš valstybės perversmus ir užpuolimus.

Nors iš anksto ir nepasiruošus, ateityje tikriausiai bus kovojama meistriškiau, negu rodo pavyzdžiai, aprašyti pirmame skyriuje. To priežastys dvejopos: sparčiai plintančios bendros žinios apie nesmurtinę kovą ir pilietinę gynybą ir didėjantis skaičius šalių, įvairiais tikslais tiesiogiai kovojusių nesmurtinę kovą.

Vis dėlto improvizuota nesmurtinė gynybos kova neprilygsta pilietinei gynybai. Improvizuotas nesmurtinis pasipriešinimas dažniausiai bus kur kas silpnesnis nei gerai paruošta pilietinė gynyba, nes jis neturės tų pranašumų, kuriuos teikia išankstinis pasirengimas ir planavimas. Pavyzdžiui, be pasiruošimo nebus sulaikomojo poveikio, kuris gali neleisti puolimui net prasidėti. Be to, improvizuotai kovai truks ir įgūdžių, pasirengimo, strateginio įžvalgumo bei resursų, įgyjamų per daugelį planavimo ir ruošimosi metų.

Taigi planuojant ir ruošiantis nesmurtinė gynybos kova bus gerokai veiksmingesnė (tas pats pasakytina ir apie karinę kovą). Ruošiantis gynybai, numatomi tokie tikslai: sulaikymo ir perkalbėjimo poveikio stiprinimas; strateginis įvertinimas ir planavimas; elgsenos treniravimas (kad nebūtų sumaišties, baimės ir netikrumo); visuomenės institucijų, valstybės tarnautojų, policijos, likusių karinių pajėgų ir valdymo organų mokymas, kaip vykdyti bendradarbiavimo ir nepaklusnumo kampaniją pradedus užpuolimui; atsarginių planų sudarymas; įrangos, maisto, vandens, energijos, ryšių priemonių ir kitokių resursų kaupimas; pilietinės gynybos strategijos specialistų organizacijų steigimas.

Planuojant ir ruošiantis, reikėtų platinti ir bendro pobūdžio leidinius (bei kitokias ryšių priemones, pvz., kasetes ir videofilmus), ir specialias knygeles bei vadovėlius (apie transportą, informacijos priemones, mokyklas, religines bendruomenes, darbininkus, verslininkus ir kt.), kurie padėtų skleisti žinias apie efektyvius pilietinės gynybos būdus. Tada kovą būtų galima tęsti laikantis nesmurtinės kovos sąlygų ir nustatytų strateginių

planų, netgi jeigu kai kurie ankstesni, labiau žinomi vadovai būtų suimti ar nužudyti.

Išankstinio pasiruošimo pranašumai duoda pagrindą šalims, kurioms gali iškilti gynybos būtinybė, įteisinti pilietinę gynybą kaip papildomą karinės politikos dalį arba kaip pagrindinį priešo sulaikymo ir gynybos būdą.

Pilietinės gynybos motyvai

Pilietinės gynybos motyvai dažniausiai bus tokie pat kaip ir žmonių, dalyvavusių karuose ir dabar palaikančių karinius gynybos būdus, motyvai. Žmonės kovoja, kad apgintų savo šalį, nes jie myli ją, brangina jos nepriklausomybę ir nori išsaugoti savo gyvenimo būdą (nors jie gal ir nori patobulinti savo visuomenę). Žmonės kovos, kai bus įsitikinę, jog tai jų dorovinė, patriotinė ar religinė pareiga. Nors daugelis žmonių mėgsta ginčytis dėl politikos, visuomenės problemų ir net pagrindinių principų, jie paprastai vieningai pripažįsta, kad jų neturi valdyti jokia užsienio valdžia nei vidaus diktatorių klika.

Visa tai — svarūs motyvai, skatinantys dalyvauti pilietinėje gynyboje. Kaip ir karuose, šie socialiniai ir politiniai motyvai dažnai siejasi su asmeniniais ir individualiais. Tarp jų gali būti noras pakeisti savo gyvenimą, užimti svarbią padėtį, apginti savo šeimą ir draugus, įrodyti savo drąsą, ryžtą ir pasirengimą aukotis už kitus. Be to, į pilietinę gynybą gali aktyviai įsijungti gyventojų mažumos, neparėmusios smurtinių priemonių arba pasipriešinusios smurtui asmeniniais, religiniais ar etiniais sumetimais. Be to, vykstant pilietinei gynybai, į įvairių tipų nesmurtinę kovą gali įsitraukti visų amžiaus grupių ir abiejų lyčių atstovai. Jų motyvai ir noras dalyvauti kovoje bus patenkinti, nes šios gynybos pobūdis leidžia visiems atlikti svarbius vaidmenis.

Vis dėlto pagrindinė priežastis, dėl kurios kiekvienas gyventojas parems šią gynybos politiką ir dalyvaus joje,— tai pilietinės gynybos galios kovoti su agresija ir vidaus valdžios užgrobimais pripažinimas. Šis pripažinimas įkvėps visus gyventojus įsijungti į gynybos kovą drąsiai, ryžtingai ir atkakliai.

Ar įmanoma pilietinė gynyba be fundamentalių permainų?

Įvairūs intelektualai kartais yra teigę, kad masinė nesmurtinė kova neįmanoma dėl daugelio iš pirmo žvilgsnio reikšmingų priežasčių. Prie šių priskiriama ir genetika, ir vaikų auginimo papročiai, ir švietimo sistemos pobūdis, ir šeimos struktūra bei lyčių vaidmenys, ir įvairios religinės dogmos, ir esama politinė santvarka.

Mūsų svarstymuose visas šias „priežastis“, dėl kurių masinė nesmurtinė kova — taigi ir pilietinės gynybos politika — yra neįmanoma, galime

kurios iš minėtų „priežasčių“ susijusios su siūlymais tobulinti žmonių visuomenę ir asmeninį gyvenimą. Tokių siūlymų privalumus derėtų aptarti skyrium ir nepamioti su nesmurtinės kovos bei pilietinės gynybos metodo sąlygomis.

Tačiau kai kurie intelektualai teigia, kad pilietinės gynybos politika pasidarys reali tik tada, kai iš pagrindų pasikeis ir žmonės, ir pasaulis. Kai kada, nors daug rečiau nei praeityje, kai kurie žmonės, nelabai įdėmiai nagrinėję pilietinę gynybą, kalba maždaug šitaip: „Na, visa tai būtų puiku idealiaame pasaulyje, ir kai jis ateis, aš paremsiu tokią gynybą“.

Šie draugiškai nusiteikę komentatoriai dažnai turi galvoje tai, kad pilietinė gynyba taps reali, kai įvyks viena iš trijų fundamentalių permainų: (1) „žmogaus prigimtis“ taip pasikeis, kad žmonės labiau mylės vienas kitą ir labiau bendradarbiaus, (2) tarptautinė padėtis taip pakis, kad išnyks karinės struktūros, (3) visuomeninė santvarka persimainys iš pagrindų ir laidos didesnę socialinę teisingumą ir lygybę (ir, matyt, pašalinis karų „priežastis“). Nors tokie pokyčiai ir labai pageidautini (kad ir mažai tikėtini), nė vienas iš jų nėra būtina pilietinės gynybos sąlyga. Priešingai, mums žinoma, kad nesmurtinė kova „realiaame pasaulyje“ vyko ištisus šimtmečius, o gal ir tūkstantmečius. Taip pat žinoma, kad šis metodas buvo mėgėjiškai naudojamas gintis nuo priešų puolimų. Vis dėlto panagrinėkime nuodugniau tuos tris teiginius, pagal kuriuos, norint realiai įgyvendinti pilietinę gynybą, reikia, kad žmonės ar visuomenė iš esmės pasikeistų.

Ar būtina pakeisti „žmogaus prigimtį“?

Sociologai, antropologai, psichologai, filosofai ir teologai, kaip ir visi kiti žmonės, laikosi įvairių nuomonių apie „žmogaus prigimtį“ — kokia ji yra ir kokia galėtų būti. Tačiau šie įdomūs (ar nuobodūs) išvedžiojimai su mūsų tema neturi nieko bendro. Kad žmonės masiškai praktikuotų nesmurtinę kovą, nereikia jokių jų prigimties permainų.

Neįmanoma paneigti fakto, kad ne taip, kaip skelbia plačiai paplitusios klaidingos pažiūros, žmonijos istorijoje nesmurtinės kovos vyko daugybę kartų ir jas vykdė tokie pat netobuli žmonės kaip ir mes. Sugebėjimas priešintis be smurto nebūtinai randasi iš altruizmo, atlaidumo, tikėjimo meile, kito skruosto atkišimo ar noro kankinti save tam, kad būtų panaikintas blogis.

Nesmurtinė kova susijusi su žmonių polinkiu (jį rodo ir daugelis prijaukintų gyvūnų, ir ne tik mulai, bet ir mūsų mylimi šunys bei katės) užsispirti, daryti tai, kas draudžiama, ir atsisakyti daryti tai, kas liepta. Šį užsispyrimą nesunku pamatyti stebint šių laikų vaikus. (Prisiminkime, kad ir mes dažnai taip elgdavomės jaunystėje, o gal ir šiandien taip elgiamės!) Laimei, mes taip pat sugebame drauge dirbti ir netgi būti nesavanaudžiai; tačiau užsispyrimas — labai paplitęs žmogaus bruožas, ir dažnai jį galima laikyti vertingu asmenybės komponentu. Tai psicholo-

ginis nesmurtinio pasipriešinimo pagrindas. Nesmurtinėje kovoje kolektyvinis žmonių užsispyrimas naudojamas tam, kad būtų pasiekti kokie nors socialiniai, ekonominiai ar politiniai tikslai.

Ar reikia keisti tarptautinę tvarką?

Pereiti iš karinės į pilietinę gynybą galima iš anksto nepakeitus tarptautinės tvarkos, neišnykus karų grėsmei ir visuotinai nepriėmus šios politikos. Artimiausioje ateityje išorinė grėsmė daugelio tautų saugumui, matyt, nepranyks. Tarptautinėje arenoje nesibaigs ir susirėmimai dėl gamtinių išteklių, politinės įtakos sferų, ideologijų, teritorijų, socioekonominių raidos būdų ir pan. Be kitų priežasčių, ši realybė nulemia pilietinės gynybos politikos plėtimą ir tyrimą. Nuolat konfliktuojančiame pasaulyje visos tautos privalo sugebėti sulaukyti ir atremti puolimus tokiomis priemonėmis, kurios negrėstų gyventojams ilgamečiais pusiau kariniais konfliktais arba greitu masiniu sunaikinimu.

Pilietinė gynyba siekia atsižvelgti į tą realybę, jos tikslas — stiprinti realią visuomenės sulaukomąją ir gynybinę galią. Todėl nėra reikalo delsti ir laukti, kol ja ims naudotis potencialūs priešai; juk tokia vyriausybė nelaukia, kol priešai apsirūpins naujais, galingesniais kariniais ginklais, o tik po to ginkluojasi pati. Pilietinės gynybos priemonių arsenalas galutinai pakeis karinę „ginklų sistemą“ tik tuomet, kai žmonės supras, kad naujieji nesmurtiniai ginklai yra nė kiek ne menkesni už senuosius.

Ar keisti visuomeninę santvarką?

Kai kurie pilietinės gynybos šalininkai, taip pat kritikai sako, kad įteisinti ir efektyviai taikyti šią politiką galima tik iš anksto transformavus visuomeninę santvarką kur kas didesnės demokratijos, lygybės ir valdžios decentralizavimo linkme. Jie teigia paprastai vadovaudamiesi tam tikrais etiniais ar ideologiniais principais (socialistiniais, anarchistiniais ar pacifistiniais), kad nesmurtinėmis priemonėmis galima apginti tik „teisingą visuomenę“ ar „nesmurtinę visuomenę“. Tačiau šie kritikai beveik niekada nemini jokių istorinių pavyzdžių, kurie paremtų jų teiginius.

Kaip liudija pirmame skyriuje aprašyti pavyzdžiai, gana sėkmingai improvizuota nesmurtinė kova buvo naudojama ginant „netobulas visuomenes“ nuo vidinių ir išorinių puolimų. Kai kurioms iš jų buvo būdinga socialinė neteisybė, klasių valdžia, etninė arba lingvistinė įvairovė ir netgi aštrūs vidiniai konfliktai. Taip buvo Vokietijoje trečiajame dešimtmetyje. Veimaro respublikoje trūko socialinės harmonijos, tačiau oficialiai praktikuota improvizuotas nebendradarbiavimas ir nesmurtinis nepaklusnumas prieš 1920 metų Kappo pučą ir 1923 metų prancūzų ir belgų įsiveržimą bei okupaciją. Nuolat vykstančios nesmurtinės kovos daugelyje pasaulio dalių labai nepalankiomis aplinkybėmis, o kartais su užsienio ag

resoriais, karinėmis klikomis ir vidaus diktatūromis rodo, kad šio tipo gynyba bus apgalvotai naudojama ateityje.

Nors pilietinės gynybos politiką geriau sektųsi vykdyti esant socialinei santarvei, didesniai socialiniam teisingumui ir tikrai demokratijai, šios prielaidos nėra būtinos. Pilietinei gynybai įteisinti ir praktikuoti nereikia idealių socialinių sąlygų.

Kai kurie radikalčiai nusiteikę visuomenės veikėjai sutiks, kad pilietinė gynyba yra galima, bet teigs, kad ginti esamą socialinę tvarką nepageidautina jokiomis priemonėmis. Šie asmenys ir grupės taip nusivylę esama visuomene (tam tikrų idealų išniekinimas, neteisybė ir įvairios priešpaudos formos), kad jie kategoriškai atsisako ginti jų pačių anksčiau pasmerktą valdžią ir santvarką. Jų tikslas — ne išsaugoti tą santvarką, bet pertvarkyti arba pakeisti kita, kur būtų daugiau politinės laisvės, veiksmingesnė demokratija, teisingesnė socialinė ir ekonominė sistema. Tačiau yra svarių priežasčių, dėl kurių net ir šie radikalūs kritikai turėtų paremti pilietinę gynybos politiką.

Kai visuomenę puola jėgos, kurios kėsinaisi įvesti vidaus ar užsienio diktatūrą, net ir patys radikaliausi socialinių permainų šalininkai privalo pasinaudoti galimybe apginti puolamą netobulą visuomenę. *Kad visuomenė būtų geresnė, reikia neleisti jai tapti blogesnei.*

Sėkmingai pasibaigus pilietinei gynybai, permainų šalininkams bus lengviau gauti paramą savo siūlymams. Šalies gyventojai, patyrę savo jėgą, turės daugiau galimybių nesmurtiškai siekti vidinių socialinių permainų. Radikalių grupių įtaka gali padidėti jau vien dėl to, kad jos buvo aktyvios pilietinėje kovoje su užpuolėjais, bet nepasinaudojo situacija tam, kad patenkintų savo grupines ambicijas, kaip yra padariusios kai kurios politinės grupės praeityje.

Improvizuota nesmurtinė kova buvo ginamos ir labai netobulos visuomenės, bet tai nereiškia, kad visuomeninės ir politinės sąlygos neturi nieko bendro su pilietinės gynybos efektyvumu. Tarp ginamos visuomenės prigimties ir pilietinės gynybos veiksmingumo yra glaudus ryšys. Taip yra dėl dviejų priežasčių. Pirma, žmonių ryžtas ginti visuomenę ir potencialių kolaborantų skaičius labai priklausys nuo žmonių pasitenkinimo esama socialine tvarka. Antra, galios išsklaidymas po visuomenės institucijas (galios židinius) padidins visuomenės atsparumą ir jos gynybos galimybes. Todėl per ilgalaikį pasiruošimą pilietinei gynybai svarbu stiprinti demokratiją ir teisingumą visuomenėje.

Kai kurie kariniai specialistai (pvz., velionis Oksfordo karo istorikas prof. Normanas Gibbasas ir velionis Alastairas Buchanas, įkūręs Strateginių studijų institutą Londone) laikėsi nuomonės, kad, ruošdamasi pilietinei gynybai, visuomenė turėtų imtis priemonių decentralizuoti valdžią taikos metu. Jie tam pritarė ir manė, kad tokios priemonės savaime vertingos, tačiau teigė, kad, naudojantis šiuo metodu, būtina atsižvelgti į minėtas socialines ir politines prielaidas.

Vis dėlto efektyvi nesmurtinė kova įmanoma ir tuomet, kai nesiimama priemonių pašalinti neteisybę ir išsklaidyti valdžią visuomenėje. Tai gali

aisitikti, kai tarp užpultųjų gyventojų įsivyrąja patriotinės nuotaikos ir paplinta nuomonė, jog užpuolėjus reikia įveikti tam, kad vėliau būtų sprendžiamos vidaus problemos. Iš tiesų pilietinė gynyba gali padėti gyventojams įgyti pasitikėjimą savo jėgomis; jis bus reikalingas plečiant visuomenės demokratizavimą po to, kai pasibaigs gynyba.

Tačiau tai nereiškia, kad nesmurtine kova galima sėkmingai apginti *kiekvieną* politinę santvarką. Ypač tai pasakytina apie absoliučias diktatūras. Tai režimai, kurių žiaurumai yra sukėlę didžiulę žmonių neapykantą ir kurie yra smarkiai apriboję arba panaikinę savarankiškas visuomenės institucijas, o juk šios veiktų kaip galios židiniai, ruošdamos ir vykdydamos pilietinę gynybą. Tokiems režimams turbūt paaiškės, kad jų gyventojai neturi nei noro, nei sugebėjimų įsijungti į šio tipo gynybos kovą.

Vis dėlto netgi didelėje priespaudoje gyvenantys žmonės gali improvizuoti nesmurtinę kovą su užsienio užpuolėjais. Jeigu gyventojų anti-patija agresoriams pakankamai stipri, jie gali susitelkti ir ginti apsisprendimo teisę. Taigi įsiveržimas į autoritarinio režimo valdomą šalį galėtų sukelti entuziastingą ir efektyvią improvizuotos nesmurtinės gynybos kovą už šalies laisvę, o ne už jos valdžią. Kovos metu žmonės galėtų sukurti naujas savarankiškas institucijas, kurios kartu ir gintų, ir pertvarkytų ankstesnę politinę sistemą. Susitelkę gynybai žmonės, matyt, aktyviau dalyvaus politiniame gyvenime, steigs kitas autonomines institucijas, iš esmės pertvarkys ar pakeis ankstesnę santvarką.

Be to, labai centralizuotos visuomenės vadovai gali sąmoningai pradėti decentralizavimo ir demokratizavimo procesus (kaip rodo įvykiai Sovietų Sąjungoje, valdant Gorbačioviui, ir Ispanijoje, atėjus Franko įpėdiniams). Jeigu reformatorių valdžia iš tiesų pasiryžusi siekti fundamentalių permainų, ji galėtų priimti tam tikrus pilietinės gynybos elementus. Veikdama savo iniciatyva arba galbūt skatinama ar remiama nepatenkintų gyventojų, ji galėtų spręsti skriaudžiamųjų grupių reikalus, decentralizuoti institucijas, įtraukti daugiau žmonių į politinę veiklą ir ugdyti žmonių norą bei sugebėjimą pilietinėje kovoje apginti visuomenę ir jos didesnes laisves. Ypač svarbu, kad tai užkirstų kelią valstybės perversmui, kurį galėtų vykdyti konservatyvios jėgos valdančiojoje partijoje, politinėje policijoje ir ginkluotosiose pajėgose.

Išskyrus aiškiai pažymėtus atvejus, kitoje šios knygos dalyje svarstoma pilietinė gynyba tokioje politinėje santvarkoje, kurią pagrįstai galima laikyti demokratine.

Nešališkas požiūris į pilietinę gynybą

Jeigu bus akcentuojamas grynai utilitarinis galimos pilietinės gynybos politikos turinys — be jokio ideologinio bagažo, tokią politiką demokratinėje visuomenėje tvirtai parems visos politinės srovės ir partijos. Norint objektyviai išnagrinėti šios politikos privalumus, labai svarbu, kad pilietiš-

nės gynybos siūlymai būtų pateikiami ir vertinami nešališkai. Šio metodo *neder*a sieti su jokia konkrečia politine ar ideologine grupe arba kryptimi. Atskiros šalys, politinės grupės ir kt. visai pagrįstai gali teigti, kad šis būdas visiškai atitinka jų idealus bei ideologiją ir netgi yra būtina jų dalis, bet jos neturėtų sakyti, kad jis priklauso vien joms. Apskritai geriausia būtų aiškinti pilietinę gynybą taip, kad ji būtų suprantama ir patraukli grupėms ir asmenims, kurie laikosi įvairiausių politinių įsitikinimų ir skirtingų pažiūrų į karines priemones ir praėjusius karus.

Labai svarbu, kad jokia taikos šalininkų ar pacifistinė grupė, jokia radikali politinė organizacija nesiskelbtų pagrindine pilietinės gynybos propaguotoja. Taip pat nederėtų naujojo metodo afišuoti tokiais būdais, kurie atstumtų konservatorius ir esamų gynybos struktūrų atstovus arba nepriklausomas visuomenės grupes ir institucijas, vykdysiančias šią politiką ateityje.

Visi visuomenės sluoksniai turėtų būti aktyvūs ne tik tiriant ir vertinant pilietinę gynybą, bet ir ruošiant bei įgyvendinant šią politiką. Netgi būtina, kad su ja susipažintų kuo platesni visuomenės sluoksniai. Pilietinė gynyba privalo remtis tvirta tautine santarve, nes ją turės įgyvendinti ne tik specialios pajėgos, bet ir visi gyventojai bei visuomenės institucijos. Tokia santarvė ir solidarumas negali būti grindžiami vien partiniais interesais. Ir aršūs dabartinės visuomenės gynybos politikos kritikai, ir aistringi jos šalininkai turi drauge detalčiai išnagrinėti ir aptarti naujosios pilietinės gynybos perspektyvas.

Nešališkas požiūris neignoruoja ir nepanaikina svarbių politinių prieštaravimų visuomenėje. Veikiau juo siekiama paraginti įvairių įsitikinimų žmones vieningai kurti ir diegti pilietinę gynybą. Pavyzdžiui, iš pradžių pateikiamas siūlymas į esamą, dažniausiai karinę gynybos sistemą integruoti tik nedidelę pilietinės gynybos dalį. Grupės, raginančios visiškai įteisinti; pilietinę gynybą, turėtų paremti tą ribotą siūlymą dėl to, kad visuomenė, geriau susipažinusi su šia gynyba, turbūt labiau ja pasitikės, ir kada nors visiškas perėjimas prie šios politikos taps realia politine galimybe. Kita vertus, karinės politikos šalininkai galėtų nuoširdžiai palaikyti siūlymą įtraukti nedidelį pilietinės gynybos komponentą, nes esamą karinę sistemą jis papildytų dar vienu sulaikymo ir gynybos elementu. Kai kurie iš tų žmonių, ko gero, tikėtis, jog priėmus tą nedidelį pilietinės gynybos komponentą, tuo viskas ir užsibaigs!

Būsimas sprendimas išplėsti iš pradžių nedidelį pilietinės gynybos komponentą ar ilgainiui visiškai pereiti į šią gynybą iš dalies remsis atskleidusiais jau *egzistuojančio* pilietinės gynybos komponento privalumais ir vėlesniais šios politikos galimybių tyrimais. Daugelis žmonių tada tikriausiai įsitikins, jog pilietinės gynybos komponentą tikslinga išplėsti: kadaise neįsivaizduojamas dalykas taps savaime suprantamu, realiu sprendimu.

Galutinis nutarimas atmesti, palaikyti ir visiškai priimti šią politiką priklausys nuo to, kaip bus įvertintos pilietinės gynybos galimybės sulaikyti vidaus perversmus ir užsienio agresiją bei apginti nuo jų. *Si kny-*

ga remiasi prielaida, kad jokia šalis visiškai neatsisakys karinių struktūrų tol, kol tvirtai neįtikės gyvybingos, išvystytos pilietinės gynybos politikos privalumais.

Daugelyje situacijų vargu ar bus įmanoma praktikuoti naują gynybos sistemą be karinių instancijų. Pirmieji duomenys apie nesmurtinio pasipriešinimo komponentų įjungimą į Švedijos, Austrijos, Šveicarijos ir Jugoslavijos gynybos politiką rodo, kad svarstant ir kuriant pilietinę gynybą konstruktyviai dalyvauja ir gynybos ministerijos. Karinės institucijos ir jų personalas prie reikšmingų šios politikos studijų prisideda ir Norvegijoje, Suomijoje, ir keliose kitose šalyse.

Gali būti ir tokių atvejų, kai kariškių nebus svarstant ir priimant pilietinę gynybą: ką tik paskelbusi nepriklausomybę šalis gali neturėti karinių pajėgų, ji gali būti demilitaruota pagal tarptautinę sutartį, o gal efektyvių karinių struktūrų neleis sukurti jos geopolitinė padėtis ir karinės realijos. Išimtis bus ir tie atvejai, kai karinės pajėgos pačios padėjo įvesti diktatūras. Kai kuriose revoliucinėse situacijose tokios karinės organizacijos gali būti sutriuškintos ir paleistos. Tačiau faktiškai visais kitais atvejais reikia laikytis nešališko požiūrio. Šis požiūris nepaiso tradicinių partinių atribojimų ir politinių grupuočių. Jis taip pat reikalauja įtraukti į šią veiklą įvairias visuomenės politines partijas, tradicines karinės gynybos institucijas ir nevyriausybinės organizacijas, trumpai tariant, visas valstybines ir nevalstybines institucijas bei visus gyventojus.

Persiginklavimo procesas

Perėjimo iš karinės į pilietinę gynybą procesas vadinamas persiginklavimu. Tai nėra „nusiginklavimas“, jeigu šį terminą suprasime kaip gynybos galios sumažėjimą arba praradimą. Persiginklavimas yra vieno tipo „ginkluotės“ pakeitimas kita: perėjimas nuo ginkluotės, kuri remiasi karinėmis pajėgomis ir ginklais, į tokią, kur visi gyventojai naudojami trečiame skyriuje apibūdintais psichologiniais, visuomeniniais, ekonominiais ir politiniais ginklais.

Turima galvoje, kad persiginklavimas bus vykdomas pagal demokratiškai priimtus sprendimus ir kad rengiantis pilietinei gynybai ir pereinant į ją pagrindinį vaidmenį atliks šalies valdžia. Žinoma, tai nėra būtina sąlyga, nes be visuomenės paramos ir darbo valdžiai kažin ar pavyks sudaryti gerus planus ir sėkmingai juos įgyvendinti.

Kai kuriais atvejais, ypač kai valdžia ne itin demokratiška, visuomenės grupės ir institucijos gali pradėti ruošti pilietinei gynybai anksčiau arba tuo pačiu metu, kai ją įvertina ir įteisina valdžia. Reikėtų apsvarstyti nevalstybinių institucijų ir profesinių grupių siūlymus ir išsiaiškinti, ar galima juos įtraukti į bendrąjį planą, kuriuo bus grindžiama valdžios praktikuojama politika. Tačiau dažniausiai valdžia imsis iniciatyvos anksčiau už nevalstybines institucijas ir pateiks bendrą koncepciją, pagal kurią bus sudaromi detalesni planai.

Savaime aišku, skirtingose situacijose persiginklavimo procesas, jo priežastys, mastas ir laikas bus skirtingi. Daug kuo tai priklausys nuo esamų gynybos būdų galimybių ir išorinių aplinkybių. Tačiau viską nulems sugebėjimas suprasti pilietinės gynybos reikšmę ir įvertinti jos galią su laikyti potencialius užpuolėjus ir sėkmingai nuo jų gintis.

Daugeliu atvejų pilietinė gynyba negalėtų greitai ir visiškai pakeisti karinės gynybos. Atsižvelgiant į tai, kad visą valstybės gynybinę sistemą pertvarkyti sudėtinga, o pilietinės gynybos politikos taikymo patirtis palyginti nedidelė, tučtuoju atsisakyti karinės gynybos iš tiesų neįmanoma. Tie, kurie teigia, kad galima skubiai panaikinti karines struktūras, remiasi klaidingomis prielaidomis. Prie jų prisideda ir manantys, kad tokią permainą galima įvykdyti masiškai priėmus pacifizmo doktriną arba kad ši permaina bus „natūralus“ kitais tikslais naudojamo nesmurtinio pasipriešinimo padarinys, arba kad socialinė revoliucija padarys karines pajėgas nebereikalingas. Nėra istorinių faktų, patvirtinančių, kad perėjimas į nesmurtinę kovą gynyboje gali vykti masiniais atsivertimais į religinę neprieivartą. Taip pat, kaip rodo Indijos, Irano ir kitų šalių patirtis, nesmurtinė kova už išsivadavimą iš užsienio priklausomybės ar vidaus diktatūros natūraliai neperauga į pilietinę gynybą. Pilietinė gynyba neatsiranda ir iš revoliucijų, siekiančių įvesti naują visuomeninę santvarką, kurioje būtų panaikinta klasinė spresauda ir išnaudojimas — tariamos karinių sistemų priežastys; tai patvirtino įvykių raida Rusijoje, Kinijoje, Kuboje, Vietname ir Nikaragvoje.

Daugelyje situacijų greitos permainos nepageidautinos, nes skubotas perėjimas į pilietinę gynybą nebūtų gerai paruoštas. Tai būtų pražūtinga. Be tinkamo, visuotinio ir kompetentingo pasirengimo pilietinės gynybos politika praktiškai turbūt pasirodytų ne ką geresnė už improvizuotą nesmurtinį pasipriešinimą. Bandymai gintis menkai pasiruošus išryškintų gynybos silpnybes ir galbūt baigtųsi pralaimėjimu. Blogai paruoštas, nemokšiškas ir neefektyvus pasipriešinimas, vykdomas pilietinės gynybos vardu, galėtų diskredituoti visą šią politiką.

Pilietinę gynybą turbūt reikėtų suvokti taip, kaip suvokiamos naujos karinėje politikoje. Į naujas koncepcijas ir ginklų sistemas reikia žiūrėti kaip į patobulintas senąsias gynybos teorijas, planus ir ginkluotę. Daugelis šalių, besidominčių šiuo metodu, priims jį laipsniškai, etapais, palengva įjungdamos ir išbandydamos pilietinės gynybos komponentus daugiausia savo karinėse gynybos sistemose. Šiuos komponentus bus numatoma panaudoti specialiais atvejais arba kaip papildomus gynybos pajėgumus atlikti užduotims, neįtrauktoms į kitus planus.

Persiginklavimą vykdant laipsniškai, ruošimas ir mokymas greta esamų karinių struktūrų prasidės palyginti kukliu mastu. Paskui pilietinės gynybos komponentas etapais plėsis. Iš pradžių karinė galia nebus nei sumažinta, nei pašalinta. Tai paaiškinama dviem priežastimis. Pirmą, gyventojai nenorės silpninti karinio potencialo, kol jo nepakeis veiksmingi pilietinės gynybos būdai. Antra, kaip jau minėjome, net ir panorėjus

įvykdyti tą permainą, perėjimas iš karinės į pilietinę politiką užims nemaža laiko. Reikės apgalvoti ir įgyvendinti paruošiamąsias priemones, apmokyti gyventojus ir imtis kitokių veiksmų (pvz., ekonominės konversijos).

Persiginkluojant svarbiausia yra *padidinti veiksmingos gynybos galią* kuriant naują pilietinį kovos būdą, o *ne* sumažinti ar panaikinti karinę ginkluotę. Tai įvyks *po to*, kai naujoji nesmurtinė sulaikymo ir gynybos sistema įgis užtarnautą visų pasitikėjimą. Pamažu stiprėjant pasitikėjimui vis populiarešnio naujojo būdo galimybe sulaikyti agresiją ir apginti, esama karinė ginkluotė atrodys vis mažiau ir mažiau reikalinga. Tai bus ypač akivaizdu persiginklavimo proceso pabaigoje. Tuomet kariniai arsenalai pamažu išseks ir išnyks kaip niekam nebereikalingi — taip, kaip išnyko lankai ir strėlės.

Visos šalys, kurioms negresia užpuolimo pavojus, turi laiko apsigalvoti ir nuspręsti, ar verta keisti gynybos politiką. Sis skyrius remiasi prieda, kad laiko pakaks ir aptarti pilietinę gynybą, ir ištirti jos galimybes, dinamiką, sąlygas bei strateginius principus.

Laipsniško pilietinės gynybos priėmimo etapai vienas nuo kito skirsis turiniu ir trukme. Nėra tokio priemonių ir laiko grafiko, kuris tiktų visoms šalims ir situacijoms. Kiekvienai reikalingi tobuli atskiri planai. Tačiau apskritai tyrimų ir priėmimo procese išskirtini šie elementai:

- tyrimai;
- žmonių švietimas;
- šios politikos studijos ir jų pagrindimas;
- žmonių, privačių organizacijų, oficialių institucijų, gynybos departamentų, ministerijų ir įstatymų leidybos organų vertinimai;
- nedidelio pilietinės gynybos komponento įvedimas (galbūt specialiais tikslais);
- gyventojų ruošimas ir mokymas;
- papildomų pilietinės gynybos tikslų nagrinėjimas;
- reikalingumas ir tikslingumas išlaikyti ir karinės, ir pilietinės gynybos komponentus arba dalinio ar visiško perėjimo į pilietinę gynybą nagrinėjimas;
- įstatymų leidybos ir administracinių organų veiksmai vykdant šiuos sprendimus;
- pilietinės gynybos galios stiprinimas;
- gynybos politikos suvienodinimas.

Daugiausia dėmesio reikia skirti karinės ir pilietinės gynybos privatumų ir trūkumų, jų sugebėjimo ar nesugebėjimo patenkinti saugumo reikmes dabartiniu laiku ir artimiausioje ateityje lyginamajai analizei. Ją būtina atlikti ir pradinėje stadijoje, kai visuomenė pirmąkart nutaria ruoštis pilietinei gynybai, ir vėliau, kai ji sprendžia, ar naujoji politika pasiteisins. Vertinant pilietinės gynybos tinkamumą konkrečios šalies gynybos reikalams, reikia atsižvelgti į šiuos pagrindinius veiksnius:

išorinė šalies padėtis ir jos saugumui gresiančių pavojų pobūdis ir aplinkybės;
 šalies vidaus padėtis ir valdžios užgrobimo grėsmės pobūdis ir aplinkybės;
 numatomos sulaikymo ir gynybos reikmės;
 pilietinės gynybos pajėgumo patenkinti gynybos reikmes įvertinimas ir numatymas.

Gynybos politikos ir persiginklavimo modeliai

Neįmanoma sukurti tokio gynybos politikos ir dalinio arba visiško persiginklavimo modelio, kurį būtų galima naudoti visose šalyse ir visokiomis sąlygomis. Tačiau galima įsivaizduoti keletą bendrų modelių, kur pilietinė gynyba taptų centriniu šalies gynybos politikos elementu arba svarbiu platesnės, daugiausia karinės politikos komponentu. Yra mažų mažiausia keturi bendri modeliai:

1. Visiškas ir palyginti greitas pilietinės gynybos kaip šalies gynybos politikos įteisinimas mažose šalyse, dėl ypatingos padėties ar sąlygų neturinčiose jokios realios karinės alternatyvos ir jokių sąjungininkių.

2. Pilietinės gynybos komponentų įvedimas į iš esmės karinės gynybos politiką vienu ar keliais specialiais tikslais, neketinant nei jo plėsti, nei didinti jo vaidmens bendroje gynybos politikoje.

3. Etapiškas pilietinės gynybos elementų įvedimas ir laipsniškas jų plėtimas iki galutinio visiško persiginklavimo.

4. Drauge sutartas etapiškas, daugiašalis kelių kaimyninių šalių persiginklavimas, kurio metu įvedami pilietinės gynybos komponentai ir galbūt etapais mažinama karinė ginkluotė.

Dabar šiuos galimus modelius panagrinėkime smulkiau.

Visiškas ir greitas pilietinės gynybos priėmimas

Greitai ir visiškai persiginkluos tik tos šalys, kurios neturi žymesnių karinių pajėgumų, arba tos, panaudojusios savo karinius pajėgumus, be abejojimų, būtų nuniokotos. Šitokios politikos galėtų laikytis mažos šalys, neturinčios ginkluotųjų pajėgų, pavyzdžiui, Kosta Rika ar Islandija. Šiuo metu tokios šalys pasikliauja labai stipriomis policijos jėgomis ir užsienio parama (Kosta Rika) arba savo naryste užsienio karinėje sąjungoje (Islandija). Jeigu pagrindinis tikslas yra tikra nepriklausomybė, abu šie variantai turi trūkumų.

Greitai įgyvendinti šią politiką galėtų ir netrukus atgausiančios nepriklausomybę šalys (pvz., Palestina, Estija, Latvija, Lietuva, Armėnija, Honkongas ir Tibetas). Šioms šalims turbūt ir toliau kels pavojų kariškai galingesni jų kaimynai (tai yra ankstesni valdovai). Vis dėlto jos neįstengs sukurti savarankiškos ir pakankamai stiprios karinės gynybos sistemos. Jeigu maža šalis sudarytų sąjungą su kariniu požiūriu galinga

valstybe, tai turbūt sukeltų grėsmę ankstesniems jos valdovams ir net išprovokuotų juos įsiveržti. Todėl tokioje padėtyje esančioms šalims kruopščiai pagrįsta ir atidžiai išnagrinėta pilietinė gynyba gali pasirodyti esanti realistiškesnė ir visapusiškesnė alternatyva karinei politikai. Tada joms nebereikėtų rinktis viena iš dviejų: daryti smarkius, bet bejėgius gestus ar pasyviai kapituliuoti prieš agresorius ir uzurpatorius.

Ką tik atgavusios nepriklausomybę šalys tikriausiai būtų labiau pasirengusios imtis pilietinės gynybos negu seniau įkurtų valstybių struktūros. Kai kada turbūt iniciatyvą parodys valdžia ir aptars pilietinę gynybą anksčiau negu nevalstybinės institucijos. Tuose aptarimuose, matyt, išryškės bendra kryptis, kuria bus rengiami konkretni planai. Po to siūlomą gynybos politiką galėtų įvertinti ir savo indėlių apmąstyti gyventojai bei visuomenės institucijos.

Kitais atvejais iniciatyvos įteisinant pilietinę gynybą galėtų imtis gyventojai ir savarankiškos visuomenės institucijos. Ši iniciatyva ir netgi pirmieji pasiruošimai — galbūt panaudojant kovos už nepriklausomybę partiją — galėtų būti įgyvendinami anksčiau arba tuo pačiu metu, kai pilietinę gynybą įvertina ir jai pritaria valdžia. Tuomet nevalstybinių institucijų ir profesinių grupių rekomendacijos galėtų būti įjungtos į bendrąją valstybinį planą, kuriuo bus grindžiama valdžios aprobuota politika.

Kadangi pilietinė gynyba — tai būdas, kuriuo gynybos potencialas kuriamas remiantis gyventojų rengimu ir mokymu, neturiniu precedento istorijoje — kaip ir daugelis naujovių šiuolaikinėje karinėje ginkluotėje, — dar nėra buvę atvejų, kad pilietinė gynyba būtų įteisinama kaip tik pagal šitą modelį. Tačiau panaši padėtis susidarė po Pirmojo pasaulinio karo Vokietijoje. Vokietija tebeturėjo karines pajėgas, bet jos, suvaržytos Versalio sutarties nuostatų, buvo pernelyg silpnos, kad turėtų reikšmingą tarptautinį vaidmenį. Dėl kelių priežasčių Vokietijos armija netgi nenorėjo kovoti su *Freikorps* daliniais, kai tie mėgino nuversti Veimaro respublikos vyriausybę per 1920 m. Kappo pučą. 1923 metais vokiečių karinės pajėgos buvo per silpnos netgi stoti į mūšį su įsiveržusia į Rūrą belgų ir prancūzų kariuomene. Ir pirmu, ir antru atvejais valdžios ir politinių partijų lyderiai pradėjo improvizuotą nesmurtinę gynybos kovą — tai buvo vienintelė reali išėitis.

Atgavusių nepriklausomybę šalių padėtis ateityje bus gerokai pranašesnė negu Vokietijos trečiajame dešimtmetyje dėl kelių priežasčių: jos turės kur kas daugiau istorinės patirties, daug geriau supras nesmurtinės kovos ir pilietinės gynybos pobūdį ir turės laiko parengti ir išmokyti gyventojus, kaip geriau gintis ir kovoti.

Pilietinės gynybos komponentų įvedimas specialiais tikslais

Pilietinės gynybos teoretikai paprastai pateikia bendrą modelį, kuriuo numatoma visiškai persiginkluoti per keletą metų. Šie teoretikai pasisako už visišką persiginklavimą, o ne už nuolatinę karinės ir pilietinės gynybos derinį, laiduojantį gynybos efektyvumą. Vis dėlto nėra abejonės,

kad pilietinė gynyba domisi ne tik saujelė šalių, kurios pasiryžusios iš karto visiškai į ją pereiti. Kur kas daugiau kraštų ketina įjungti pilietinius komponentus į iš esmės karinę politiką.

Įvedusi pilietinės gynybos komponentą į karinę politiką, visuomenė ar valdžia toli gražu neįsipareigoja išlaikyti pradinį to elemento veikimo lygį ir pirmąsias specialų tikslą. Tą komponentą vėliau galima padidinti, sumažinti arba pašalinti — tai priklauso nuo būsimo jų sulaikymo ir gynybos galios įvertinimo. Salys, kurių karinės pajėgos turi nemaža galimybių atremti įsiveržimą be pernelyg didelio aukų skaičiaus ir be didelių sugriovimų, turbūt dar gana ilgai pasikliaus karinėmis priemonėmis. Tačiau kai kada jos gali pastovų pilietinės gynybos komponentą įjungti į grynai karinės gynybos politiką. Taip jau pasielgė Švedija, Sveicarija, Jugoslavija ir Austrija. Tokiais atvejais gali būti ir kitokių nekarinių ir pusiau karinių komponentų.

Pavyzdžiui, 1982 m. balandį Austrijos gynybos ministras Otto Röschas rašė: „Karinėje nacionalinės gynybos plano dalyje numatyta, kad karinę tautos gynybą būtina turi papildyti civilinis pasipriešinimas ir visuomeninės gynybos formos. Šiuo požiūriu, minėti elementai yra sistemingai integruoti ideologinėse, civilinėse ir ekonominėse *Umfassende Landesverteidigung* (visuotinės nacionalinės gynybos) srityse ir užima ten tvirtą padėtį. Austrijos *Landesverteidigungsplan* (nacionalinės gynybos planas), paskelbtas 1985 metais, patvirtina, kad „pilietinis pasipriešinimas yra būtinas karinės nacionalinės gynybos papildymas“. Jis taip pat nurodo, kad laikinos tam tikrų Austrijos teritorijos dalių okupacijos atveju Austrijos karines pajėgas tuose rajonuose galėtų „efektyviai“ paremti „organizuotas pilietinis pasipriešinimas“, vykdomas pagal tarptautinius karo įstatymus.

1986 metų balandžio mėnesį Švedijos parlamentas pilietinį komponentą vienbalsiai pridėjo prie savo „totalinės gynybos“ politikos. Tai įvyko maždaug po dvidešimt metų svarstymų ir tyrimų, kuriuose dalyvavo ir parlamentas, ir gynybos ministerija, ir politinės partijos, mokslininkai, religinės bendruomenės ir kt. 1981—1983 metais vyriausybės nutarimu įsteigta komisija dirbo gynybos ministerijoje, ruošdama planą, pagal kurį „civilinis pasipriešinimas“ sudaro neatskiriamą šalies gynybos politikos dalį. Komisija rekomendavo, kad „totalinės gynybos“ vadovai planuotų ir „nekarinį pasipriešinimą“ tuose rajonuose, kurie gali būti okupuoti karo metu. Ji taip pat pasiūlė įsteigti nuolatinę komisiją, kuri imtųsi planuoti etapais, pradėdama nuo vienos iš šešių „regioninių apygardų“, jau koordinuojančių civilinius visuotinės gynybos politikos komponentus. Ji dar rekomendavo vykdyti fundamentalius ir taikomuosius tyrimus ir išnagrinti karinės ir nekarinės gynybos santykį. 1987 m. birželio 1 d. buvo oficialiai įsteigta nekarinio pasipriešinimo komisija, kuriai pavesti tokie uždaviniai: (1) patarimais ir rekomendacijomis valdžiai ir atskiriems asmenims sudaryti palankias sąlygas nekariniam pasipriešinimui; (2) svarstyti tarptautinės teisės problemas ir psichologines bei kitokias nekarinio pasipriešinimo sąlygas; (3) skatinti mokslinius tyri-

mus šioje srityje. Komisijos vadovas Gunnaras Gustafssonas rašė, kad ruošimasis taikos metu civiliniam pasipriešinimui „įtvirtintų reikalingą psichologinį nusiteikimą“ ir priverstų būsimą agresorių „apsigalvoti ir galbūt atsisakyti savo planų“.

Sie ir žemiau pateikiami pavyzdžiai rodo, kad nesmurtinės kovos naudojimas nacionalinei gynybai yra laikomas svarbiu visuotinės nacionalinės gynybos planų komponentu.

Pilietinės gynybos komponentams bus keliami specialūs tikslai ir skiriamos ypatingos užduotys, o karinės priemonės bus naudojamos kitose situacijose. Numatoma, kad toks karinės ir pilietinės gynybos derinimas bus pastovus; į jį nežiūrima kaip į pereinamąjį etapą visiško persiginklavimo link. Toks mišrus metodas bus keičiamas tik su viena išlyga: jeigu visuomenė įsitikins, kad pilietinė gynyba turi gerokai didesnę galią sulaukyti priešą ir nuo jo apginti, negu buvo manyta anksčiau.

Kadangi karo veiksmų ir nesmurtinės kovos dinamika ir sėkmės sąlygos labai skirtingos, būtina išsiaiškinti, kokį vaidmenį turės atlikti ribotos pilietinės gynybos komponentas iš esmės karinėje gynybos politikoje. Nutarus priimti pilietinį komponentą, svarbu įvardinti specialius jo tikslus. Iš jų paminėsime tris:

- 1) pirmoji gynybos linija tokiose situacijose, kuriose karinis pasipriešinimas užpuolėjams yra aiškiai bergždžias ir savižudiškas;
- 2) rezervinė gynybos linija ten, kur užpuolėjų nepavyko atremti kariu pasipriešinimu;
- 3) pagrindinis gynybos būdas prieš vidaus valdžios užgrobumus, pavyzdžiui, valstybės perversmus.

Kur karinis pasipriešinimas bergždžias ar savižudiškas. Kai kurios šalys priims dalinį pilietinį pasipriešinimą tik įvertinusios santykinę potencialių užpuolėjų karinę jėgą. Jeigu ji palyginti nedidelė, pasipriešinimas tikriausiai bus karinis. Tačiau jeigu karinė užpuolėjų galia neįveikiama, karinės gynybos veiksmai, suprantama, būtų bergždi ir savižudiški. Tuomet pilietinės gynybos komponentą būtų galima naudoti kaip pirmąją gynybos liniją.

Tokia padėtis susidarė dviem improvizuoto nesmurtinio pasipriešinimo atvejais, aprašytais pirmame skyriuje: vokiečiams kovojant Rūro krašte su prancūzų ir belgų įsiveržėjais 1923 ir 1968 metais, kai čekai ir slovakai priešinosi Varšuvos pakto šalių karinei intervencijai. Įgijus daugiau žinių apie tokią gynybą, teoriškai ją pagrindus ir iš anksto jai pasiruošus bei apmokius gyventojus, jos veiksmingumas gerokai padidės. Todėl pilietinės gynybos komponentą galima būtų įjungti į visuotinę gynybos politiką iš dalies tam, kad būtų sprendžiamos šitokio pobūdžio problemos.

Kai karinis pasipriešinimas sužlunga. Pilietinės gynybos komponentą galima būtų naudoti ir tada, kai šalies karinės pajėgos pamėgins atremti užpuolėjus, bet bus sutriuškintos. Taip atsitiko Norvegijoje 1940—1945

metais, kai vokiečiai okupavo šalį. Kitas svarbus pavyzdys — olandų priešinimasis nacistams.

1967 metais norvegų vyriausybė užsakė Norvegijos gynybos mokslinio tyrimo institutui darbą, kuriame rekomenduojama vykdyti parengtą nesmurtinį pasipriešinimą, jei nepasisektų karinė gynyba. „Jeigu teritorinio vientisumo apsauga (karinė gynyba) sužlugtų, nesmurtinę gynybą galima būtų laikyti ešelonuotos į gilumą gynybos tipu.“ Darbe teigiama: „Jeigu sutiksime, kad nesmurtinė gynyba viena ar kita forma gali papildyti (iš esmės karinę) visuotinę gynybą, yra pagrindo manyti, kad tai sustiprintų Norvegijos pasipriešinimo galią ir sugebėjimą sulaukyti priešų puolimą“.

1989 m. kovo 1 d. Norvegijos Atlanto komitetas surengė konferenciją „Papildomos gynybos formos“. Įvadinį pranešimą apie problemas, susijusias su pilietinio pasipriešinimo įjungimu į Norvegijos „totalinės gynybos“ politiką, skaitė Norvegijos gynybos ministras Johanas Jorgenas Holstas, 1967 metų darbo bendraautoris.

Toks komponentas ne itin seniai inkorporuotas į Šveicarijos gynybos politiką; jeigu karinėms pajėgoms nepavyktų atsispirti svetimiems užpuolėjams, okupuotuose šalies rajonuose būtų organizuojamas ir „karinis pasipriešinimas“ (partizaninė ir pusiau karinė kova), ir „pasyvus pasipriešinimas“.

Vis dėlto dauguma gyventojų į smurtinį pasipriešinimą neįsijungtų. Vietoj jo nurodoma, kad piliečiai, laikydamiesi tarptautinės teisės, atsisakytų visokio bendradarbiavimo. Smurtiškai nesipriešindama ir neskaatindama smurto, ši gyventojų dalis „vis dėlto nedaro nė mažiausių nuolaidų okupantams ir atmeta visus mėginimus su jais suartėti“. Kolaboracionizmo atmetimas, kolektyvinis okupantų instancijų boikotas, atsisakymas bendradarbiauti su tais, kurie mėgina skiepyti gyventojams užpuolėjų ideologiją — visa tai „Civilinės gynybos knygoje“, išleistoje 1969 metais kiekvienai krašto šeimai, iškilus būtinybei, laikoma svarbiomis civilių gyventojų pareigomis.

Suomija dar nėra įjungusi nesmurtinio pasipriešinimo komponento į savo visuotinę gynybos politiką. Tačiau 1971 metais prezidento kuruojama Suomų psichologinės gynybos planavimo komisija išleido pirmąją oficialią pilietinės gynybos studiją. Komisija atmetė siūlymą, kad karinė gynyba būtų visiškai pakeista naująja politika, bet laikė naudingą papildyti grynai karinę šalies politiką nesmurtinio pasipriešinimo komponentu.

Studijoje rašoma: „Vis dėlto tam tikrose krizinėse situacijose kaip priedą prie ginkluoto pasipriešinimo galima praktikuoti beginklio pasipriešinimo metodus: jie bus atkaklūs prieš užgrobtuose rajonuose. Įvairių šalių patirtis rodo, kad šie metodai, derinami su ginkluotu pasipriešinimu, per okupaciją padės garantuoti visuomenės institucijų veiksmų laisvę ir galiausiai išsivaduoti iš okupacijos“. Išnagrinėjusi teigiamas pilietinės gynybos ypatybes, komisija 1971 metais pasiūlė, kad Suomija, be karinių pasiruošimų, rengtų planus ir ruoštųsi nesmurtingai priešin-

tis tokiose situacijose, kuriuose nėra kitos protingos alternatyvos, ir kad šį darbą reikėtų pradėti kuo greičiau. Deja, tai nebuvo padaryta.

Jugoslavija jau įjungė nekarinį komponentą į savo visuotinės nacionalinės gynybos politiką. Generolas Nikola Liubicčius rašo, kad, nors racionalioje strateginėje sistemoje karinė galia yra būtina, „laimėti pergalę visos liaudies gynybiniame kare galima tik harmoningai ir veiksmingai derinant visus pasipriešinimo tipus, pagrindinį vaidmenį paliekant ginkluotai kovai“. Jugoslavų politika aiškiai numato okupuotose šalies dalyse panaudoti nesmurtinį pasipriešinimą. „Žinoma, veikiančios armijos ir krašto gynybos daliniai kartais gali būti priversti laikinai liautis priešinęsi ir evakuoti vieną ar kitą miestą arba gyvenvietę. Tačiau jie turi palikti ten karinę-politinę organizaciją, pajėgią tęsti kovą politinėmis, diversijų ir kitomis veiksmy formomis.“

Kaip pažymėjo Adamas Robertsas, šios kitos jugoslavų pasipriešinimo formos yra: (1) moralinis, politinis ir psichologinis pasipriešinimas, kapituliacijos ir okupacijos nepripažinimas, senųjų valdžios struktūrų išsaugojimas, agitacija bei propaganda ir pan.; (2) ekonominis pasipriešinimas — gamyba ir tiekimas pasipriešinimo jėgoms, turto apsauga, atsisakymas dirbti užpuolėjams naudingą darbą ir t. t.; (3) pasipriešinimas kultūros ir švietimo srityje; (4) pasyvus pasipriešinimas — visuomeniniai boikotai, atsisakymas bendradarbiauti ir bendras nepaklusnumas bei priešiškas. Jugoslavų gynybos sistema „reikalauja, kad politinės, ekonominės ir visuomeninės organizacijos aktyviai dalyvautų ne tik vykdam planus, bet ir juos sudarant“.

Ten, kur pilietinis komponentas įjungiamas į grynai karinę šalies gynybos sistemą, gali iškilti tam tikrų problemų. Atsakingi už gynybą asmenys ir grupės turės išnagrinėti karinių ir nesmurtinių komponentų sąveiką. Pavyzdžiui, rezistentai gali panorėti panaudoti nesmurtinį gynybos kovos pobūdį tam, kad būtų pakirsta užpuolėjų kariuomenės kovinė dvasia, jos patikimumas ir paklusnumas (taip buvo elgiamasi 1968 metais Čekoslovakijoje). Tačiau tai padaryti bus nepaprastai sunku ar neįmanoma, jeigu ta pati kariuomenė anksčiau buvo puolama karinių pajėgų, jeigu kai kurie kareiviai buvo užmušti ar sužeisti, o jų draugai dabar bijo dėl savo gyvybės.

Smurtinių ir nesmurtinių metodų sąveikos problemos ypač aštriai iškyla siūlymuose toje pačioje visuotinės gynybos strategijoje sujungti partizaninį karą su nesmurtine kova. Kaip jau minėta pirmame skyriuje, iš tų keblumų negali išsisukti keli naujausi „gynybinės gynybos“ ar „nepuolamosios gynybos“ modeliai. Juk jeigu vienu metu tame pačiame geografiniame rajone rezistentai pradės nesmurtinį pasipriešinimą ir partizaninį karą, jie susidurs su labai dideliais sunkumais: nepaprastai padidės žmonių aukų skaičius ir gerokai susilpnės nesmurtinės kovos efektyvumas. Dėl šių priežasčių, įvedus pilietinės gynybos komponentą į karinės gynybos politiką, neverta prie jos prikergti dar partizaninio karo ar kai kurių karinių „gynybinės gynybos“ komponentų.

Mišri gynybos politika, jungianti karinius ir civilinius komponentus, yra aiškiai pažangesnė už grynai karinę politiką. Tačiau kuriant bendrą politiką reikia nuolat kreipti dėmesį į galinčius iškilti prieštaravimus ir jų padarinius. Jeigu pilietinės gynybos politikos studijos ir jos kūrimo bei praktinio taikymo patirtis parodys jos gynybos galią esant didesnę už anksčiau buvusią ar anksčiau numanytą, šias problemas bus galima išspręsti laipsniškai pereinant į visišką persiginklavimą. Priešingu atveju reikia labai rūpintis, kad karinis komponentas nepanaikintų tų pačių veiksmų, kurie nulemia pilietinio komponento sėkmę. Apskritai tos problemos nebūtų tokios opios, jeigu būtų įmanoma atskirti arba izoliuoti karinės ir pilietinės gynybos sistemų operacijas.

Prieš vidaus valdžios užgrobimus. Pagal kitą galimą dalinio persiginklavimo schemą pilietinės gynybos komponentas įjungiamas specialiai tam, kad sukliudytų ir sužlugdytų valstybės perversmus, vykdomosios valdžios užgrobimus ir kitus nekonstitucinius bandymus užvaldyti valstybės aparatą. Vidaus puolimai sudaro nemažai gynybos problemų. Per pastaruosius dešimtmečius daugelyje šalių iš valdžios buvo pašalintos konstitucinės demokratinės vyriausybės ir kitos struktūros, nužudyti jų politiniai lyderiai ir grasinimais ar karine jėga įvesti nauji diktatoriški režimai.

Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Tailande, keletą dešimtmečių kariniais ar politiniais perversmais buvo žlugdomos pastangos siekti didesnės demokratijos ir socialinio teisingumo. Kai kuriose Lotynų Amerikos šalyse — Argentinoje, Peru, Čilėje, Gvatemaloje ir Brazilijoje — pastaraisiais dešimtmečiais perversmai sukėlė keblių problemų. Afrikos kraštuose, kur karinės organizacijos aiškiai geriau organizuotos ir galingesnės negu daugelis visuomenės institucijų, valstybės perversmai vaidino pagrindinį vaidmenį formuojant politines žemyno santvarkas nuo pat jų nepriklausomybės paskelbimo. Europoje pastaruoju metu taip pat būta perversmų. Todėl visiškai skirtingos šalys gali panorėti greitai imtis pilietinės gynybos vien tik kovai su vidaus valdžios užgrobėjais, o karine jėga atremti tarptautinius pavojus.

Daugelis valstybių perversmų iš dalies arba visiškai yra karinės operacijos. Per kitus perversmus valstybę užgrobti bando diktatoriškos politinės partijos arba „žvalgybos“ organai; kartais perversmus vykdo arba remia civilių ir kariškių grupės.

Paskelbus, kad tokie užgrobimai yra neteisėti ar nekonstituciniai, problema dar neišsprendžiama: jų vykdytojai nė kiek nesivaržo pažeisti esamų konstitucijos ir teisės draudimų. Nedaug žmonių norės užkirsti kelią tokiems bandymams pilietiniu karu. Be to, kai perversmą vykdo arba remia pačios karinės pajėgos, mažai tikėtina, kad karinę pergalę pasieks konstituciją ginantys civiliai. Išskyrus tuos atvejus, kai pučistai tėra maža, nedaugelio remiama grupelė, o didžioji dauguma karinių pajėgų ištikimos konstitucinei vyriausybei, šios problemos neįmanoma išspręsti nei karinėmis, nei konstitucinėmis priemonėmis.

Pilietinė gynyba — tai iš esmės vienintelis būdas, kuriuo galima sukliudyti įvesti diktatūrą nerizikuojant sukelti pilietinio karo. Du pavyzdžiai, aprašyti pirmame skyriuje — Vokietija 1920 metais ir Prancūzija 1961 metais — buvo sėkmingi. Jie patvirtina, kad į klausimą, kaip sustabdyti vidaus valdžios užgrobumus, geriausią atsakymą duos ištobulintas ir galutinis metodas, sukurtas atsižvelgiant į svarbiausias šių atvejų ypatybes.

Pagrindinis pilietinės gynybos nuo tokių užgrobumų būdas panašus į veiksmus, aprašytus ketvirtame skyriuje. Jį taikant, reikia nepripažinti užpuolėjų teisės į valdžią, kliudyti jiems sudaryti vyriausybę ir veiksmingus administracinius organus, neleisti užpuolėjams užvaldyti valstybės įstaigų, policijos ir karinių pajėgų, raginti institucijas ir visuomenę nepriimti uzurpatorių valdžios ir mėginti iškovoti kuo daugiau tarptautinės nesmurtinės paramos atkurti konstitucinei valdžiai.

Ir visuomenė, ir valdymo aparatas, ir piliečiai iš anksto turi ruoštis ir stiprinti savo galią, kuri padėtų atremti tokius puolimus nebendradarbiavimu ir nepaklusnumu. Ypatingą dėmesį į šią galimybę turėtų atkreipti šalys, nukentėjusios nuo valdžios užgrobumų praeityje. Tai nereikia, kad šalys, nepatyrusios tokių negandų, gali likti abejingos. 1987 metais „Irangate“ aferos tyrimas JAV atskleidė nedidelę grupę (joje buvo ir tuometinis Centrinės žvalgybos valdybos direktorius), ketinusią sudaryti savarankišką, galingą „slaptą vyriausybę“, kuri, nepaisydama konstitucinių procedūrų ir JAV vyriausybės institucijų, būtų dariusi tai, kas, jos manymu, pageidautina ir būtina. Tai rimtas įspėjimas, kad tokių vyriausybių, kurioms negrėstų vidaus užgrobumai ir nuvertimai, yra nedaug, o gal išvis nėra.

Dažniausiai valdžia ir visuomenė, kuriose jaučiama užgrobumų grėsmė, galėtų pradėti tokius pat tyrimus, viešus svarstymus, nagrinėti metodą ir formuluoti sprendimus, kurie veikia naudojant pilietinę gynybą kitais tikslais. Specialiais įstatyminiais aktais ir šviečiant visuomenę reikėtų įtvirtinti moralinę ir teisinę kiekvieno žmogaus nuostatą neremti ir neklausyti jokios grupės, siekiančios panaikinti konstitucinę santvarką ir apsišaukti naujais valdovais.

Tačiau tam tikromis politinėmis sąlygomis, jeigu gynyba nuo vidaus valdžios užgrobumų nesvarstoma vyriausybės lygiu ir jai nesiruošiama įprastais kanalais, yra kitas variantas. Būdą gintis nuo užgrobumų galima viešai aptarti vykdant plačią žmonių švietimo programą ir tam reikalui naudojant laikraščius, žurnalus, vadovėlius, radiją ir televiziją bei visuomenės institucijas (galios židinius). Pastarosios neturėtų apsiriboti švietimo, visuomenės, religijos, profsąjungų, verslo, kultūros ir panašių sferų darbuotojais. Jos turėtų apimti ir vyriausybės pareigūnus, valstybės tarnautojus, policiją, kareivius, politinių partijų narius ir kitas grupes. Šitaip pilietinės gynybos metodas būtų viešai paskleistas visuomenėje, o žmonės gerai suprastų savo pirmajai pareigai ir specialius gynybos veiksmus. Šiomis aplinkybėmis tikriausiai būtų įmanoma sukliudyti nekonstitucinį valdžios užgrobumą.

Kai pilietinė gynyba tik saugoma konstitucinė valdžia nuo vidaus užgrobumų, ji gali atlikti labai svarbų vaidmenį. Šis gynybinės politikos aspektas turėtų rūpėti daugumai pasaulio vyriausybių. Kad ir kokiais keliais jos būtų atėjusios į valdžią, joms dažnai paaiškėja, jog ją išlaikyti galima tik remiantis teise ir žmonių pritarimu, taigi jos nė kiek netroškta būti išbloktos netikėto valstybės perversmo.

Visiško persiginklavimo etapų planavimas

Yra šalių, kurių karinė galia yra tokia menka, palyginti su potencialia užpuolėjų galia, kad kariškai jos nepajėgia apsiginti. Karinės pajėgos kai kuriose šalyse vaidina grynai simbolišką vaidmenį, o kitose tik atlieka represines funkcijas vidinės krizės metu. Ribotą karinę galią paaiškina įvairios priežastys, tarp jų riboti vidaus resursai, ekonominiai sunkumai, nedidelis gyventojų skaičius ir pan. Kai kuriose šalyse, pvz., Austrijoje, karinę politiką riboja tarptautinių sutarčių sąlygos.

Kita vertus, Lenkija galėtų išlaikyti didesnes karines pajėgas, jeigu išspręstų savo ekonomines problemas, tačiau jos niekaip neįstengtų pasipriešinti Sovietų Sąjungos arba NATO pajėgoms. (Iš tiesų Lenkijos karinės pajėgos devintajame dešimtmetyje dažniausiai vykdė vidaus represines akcijas.) Panaši padėtis galėtų susidaryti vis labiau nepriklausomose ir demokratiškose Rytų Europos šalyse, pvz., Čekoslovakijoje, Rytų Vokietijoje ir Bulgarijoje.

Šioms šalims vertėtų gerai pasvarstyti visiško persiginklavimo perspektyvą. Galutinai nustatyti šį tikslą ar bent užsibrėžti jį galima proceso pradžioje, tačiau perėjimas tikriausiai bus vykdomas etapais ir užtruks apie dešimt ar penkiolika metų.

Tikrasis persiginklavimas šiose šalyse turbūt prasidės įjungus ribotus pilietinius komponentus į išimtinai arba daugiausia karinę politiką. Tam reikės ruošti, mokyti gyventojus ir sutelkti gynybinę visuomenės institucijų galią. Įvedus pradinis pilietinius komponentus, visuomenė ir valdžia sukaups mokymo, rengimosi šio tipo gynybai ir jos taikymo patirtį. Po to, jeigu pasiruošimas ir patirtis pademonstruos pakankamą šio metodo efektyvumą, pradiniai komponentai pamažu bus plečiami ir pridunami nauji. Didėjant šio būdo galiai ir stiprėjant pasitikėjimui juo, pasidarys įmanoma laipsniškai atsakyti karinių komponentų ir imtis visiško persiginklavimo.

Visiškas persiginklavimas tokioms šalims turėtų keletą privalumų. Pirma, jos nebekeltų karinės grėsmės savo kaimynams. Antra, jos padidintų sulaukymo ir gynybos galią. Ir trečia, jos iš esmės panaikintų karinių valstybės perversmų ir karinių vykdomosios valdžios užgrobumų tikimybę ir kartu gautų galimybę atremti tokius kėslus. Kai kuriose šalyse gynybos reikmės ir vidaus padėtis kelia tokį rimtą susirūpinimą, o nesmurtinės kovos taikymas gynybai ir išsivadavimui toks perspektyvus, kad nėra ko stebėtis, kai šioje srityje daromi reikšmingi politiniai sprendimai.

Daugiašalis persiginklavimas

Pilietinė gynyba visada buvo rekomenduojama kaip metodas, kurį galima priimti vienašaliu sprendimu — taip, kaip vyriausybės įsigydavo naujų karinių ginklų arba pakeisdavo ištisas ginklų sistemas. Kadangi naujieji ginklai *didino* kovinę karinių pajėgų galią, nebuvo jokio reikalo nei naudoti sudarinėti sutartis su kaimyniniais režimais arba priešiškomis vyriausybėmis ir reikalauti, kad jos taip pat įsigytų naujų ginklų. Taip atsitikdavo kiekvieną kartą, kai būdavo keičiama karinė ginkluotė. Kita vertus, buvo nemaža bandymų sutartimis ar susitarimais *sumažinti* karinės ginkluotės kiekį ar jos tipus. Deja, kol kas tokie bandymai nebuvo itin sėkmingi.

Jeigu pilietinė gynyba iš tiesų yra galingas sulaikymo ir gynimosi nuo puolimų metodas, jokiai šaliai nėra reikalo delsti iš dalies ar visiškai persiginkluoti ir laukti, kol tai padaryti panorės jos kaimynai ir potencialūs užpuolėjai. Tačiau tam tikromis sąlygomis, matyt, realiai įmanomas koks nors daugiašalis persiginklavimas — laipsniškas, dalinis ar visiškas. Šį variantą būtų galima įgyvendinti be formalių derybų ir sutarčių, nors kitais atvejais šios priemonės atliktų svarbų vaidmenį keičiant gynybos ir karinę galią.

Pilietinius komponentus galima būtų kolektyviai pripažinti ir nuolat plėsti kai kuriuose regionuose, pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse, Centrinėje Amerikoje arba Centrinėje Europoje. Keturių Skandinavijos valstybių — Švedijos, Norvegijos, Danijos ir Suomijos — gynybos politikoje padėtas pagrindas svarbiems pilietinių komponentų galimybių tyrimams bei studijoms. Deja, nedaug ar beveik nieko nepadaryta Islandijoje.

Centrinė Amerika — tai regionas, kur lig šiol vyriausybės nelabai domėjosi pilietine gynyba. Tai šalys, kur karinės pajėgos palaikė arba įvedė karines ir politines diktatūras ir kur kaimyninės valstybės viena kitai grasino agresija arba ją vykdė. Vienas būdas, kuriuo būtų galima sumažinti tarptautinio įtempimo ir diktatūrų atsiradimo tikimybę, yra laipsniškas pilietinės gynybos komponentų įjungimas ir įvairių tipų karinių ginklų bei pajėgų sumažinimas. Norint įvesti naująją gynybos politiką šiame regione, gyvybiškai svarbu sustiprinti pilietines institucijas.

Tarptautinėmis derybomis persiginklavimą būtų galima įgyvendinti Centrinėje Europoje, ypač po svarbių permainų, įvykusių Rytų Europoje, ir daugeliui Vakarų Europos šalių peržiūrėjus savo gynybos ir saugumo politiką. Pilietinė gynyba galėtų būti ta trūkstama grandis, kuri palengvintų smarkiai nusiginkluoti plačiame koridoriuje iš Šiaurės į Pietų Europą, o gal ir visiškai jį demilitarizuoti. Pilietiniai komponentai galėtų būti įjungiami etapais pagal suderintus grafikus, kartu mažinant karinės ginkluotės kiekį ir tipų skaičių. Kadangi šitaip vykdant sutartą demilitarizavimo procesą gynybos galia išsaugoma, kai kurios kliūtys mažinti ginkluotei ir nusiginkluoti yra pašalinamos.

Pilietinė gynyba ir didžiosios valstybės

Kol kas pilietinės gynybos taikymui dabartinėse ir būsimose didžiosiose valstybėse buvo skiriama kur kas mažiau dėmesio negu mažų ir vidutinių šalių gynybos problemoms. Tarp didžiųjų valstybių šiandien, savaime aišku, yra Jungtinės Valstijos ir Sovietų Sąjunga. Šis jų statusas priklauso ne tiek nuo jų branduolinių ginklų, kiek nuo jų didžiulių teritorijų, daugybės gyventojų ir valstybinių struktūrų dydžio. Siuo požiūriu Kinija ir Indija taip pat įeina į šią grupę. Suvienyta Europa irgi būtų didžioji valstybė, nors ir gerokai skirtusi nuo kitų. Be ploto ir gyventojų skaičiaus, valdžios centralizavimo masto ir karinės galios dydžio, esama ir kitų svarbių kriterijų.

Pilietinės gynybos naudojimas didžiosiose valstybėse nemažai priklauso nuo jų režimų pobūdžio ir tikslų įvertinimo. Daugelis žmonių pagrįstai ir logiškai laiko vieną ar kelias didžiąsias valstybes agresyviomis ir despotiškoms, siekiančiomis valdyti savo kaimynes, labai centralizuotai kontroliuoti savo gyventojus ir vairuoti politinę, ekonominę ir karinę tolimų šalių politiką. O jeigu taip yra, į tokią didžiąją valstybę žiūrima kaip į potencialią agresorę, prieš kurią reikia kovoti — organizuoti pilietinę gynybą ir imtis kitų nesmurtinės kovos būdų.

Kita vertus, jeigu agresyvi didžiosios valstybės užsienio veikla ir vidaus spauda tam tikra prasme aiškintinos jos gynybine reakcija į realius tarptautinius pavojus, pilietinė gynyba galėtų tapti vertingu indėliu į šių visuomenių raidą ir susilpnintų agresyvias šių valstybių užmačias. Anot Josifo Stalino, dėl būtinumo atremti užsienio grėsmę ideali darbininkų demokratija pasidarė neįmanomas dalykas. Į prašymus leisti diskusijų laisvę komunistų partijoje Stalinas atsakydavo, jog tai prieštarauja valstybės saugumo interesams. Jis taip pat teigė, kad „išlaisvinti valstybei nuo biurokratinių elementų“ reikia „visiškai saugių, taikingų išorės sąlygų“, esą tada „mums nebereikės didelių karinių kadru... kurie daro įtaką kitoms valdžios institucijoms“.

Pilietinė gynyba didžiosioms valstybėms galėtų būti naudinga keiliais atžvilgiais. Manoma, kad šios valstybės, visiškai pasikliaudamos didžiule karine jėga, dabar negali visiškai persiginkluoti — nei iš karto, nei per ilgesnį laiką. Todėl iš pradžių šią politiką didžiosios valstybės galėtų praktiškai įgyvendinti įjungdamos ją kaip papildomus komponentus į grynai karinę politiką, kaip valstybės perversmų sulaikymo priemone arba kaip jų ankstesnių satelitų politiką.

Trumpai pasvarstykime pilietinės gynybos galimybes tokiose didžiosiose valstybėse kaip Jungtinės Valstijos ir Sovietų Sąjunga. Tarp jų yra ir panašumų, ir reikšmingų skirtumų.

Jeigu dėl šios naujos politikos dabartinės JAV sąjungininkės, ypač Vakarų Europos šalys ir Japonija, galėtų prisiimti visišką ar bent jau pagrindinę atsakomybę už savo gynybą, tai smarkiai sumažintų JAV karines išlaidas — galbūt perpus! Todėl JAV galėtų skatinti savo sąjungininkes tirti pilietinę gynybą ir gal padėti joms, dalindamosi tyrimų re-

zultatais, teorinio pagrindimo studijomis ir kita informacija apie šį metodą. Europos ir Japonijos persiginklavimas labai supaprastintų JAV saugumo problemas.

Jeigu šių sąjungininkių neberekėtų ginti, JAV saugumui teoriškai grėstų tik trys pagrindiniai pavojai: branduolinis karas, įsiveržimas ir vidaus valdžios užgrobimas. Karinis įsiveržimas į kontinentines Jungtines Valstijas ir jų okupacija priešui sudarytų tokių didelių techninių ir karinio tiekimo bei užnugario problemų, kad praktiškai toks pavojus neegzistuoja. Net pats minimaliausias pasiruošimas pilietinei gynybai sudarytų nemaža keblumų užsienio okupantams ir panaikintų tą grėsmę. Pasiruošus pilietinei gynybai, būtų galima sutrukdyti valstybės perversmus, vykdomosios valdžios užgrobimus ar, kaip minėjome, sudaryti „slaptą vyriausybę“. Lieka tik labai svarbi nuolatinė puolimo branduoliniais ir kitais masinio naikinimo ginklais grėsmė. Jai mažinti jau imtasi svarbių priemonių, daugiašales sutartis derinant su vienašaliais veiksmais. Svarbu būtų ir panaikinti kai kurias tokių užpuolimų priežastis. Trumpai tariant, pilietinė gynyba nepašalintų ir neišspręstų visų JAV saugumo problemų, tačiau smarkiai supaprastintų jas ir veiksmingai susidorotų su kai kuriomis iš jų, ir pačiomis kebliausiomis.

Na, o Sovietų Sąjunga? Jeigu Sovietų Sąjungos tautos ir politiniai lyderiai nuoširdžiai trokšta demokratizuoti ir decentralizuoti santvarką, pilietinė gynyba galėtų labai padėti jų saugumo reikmėms. Jeigu demokratinės permainos Sovietų Sąjungoje ir Rytų Europoje vyks toliau, pilietinė gynyba suteiks galimybę Rytų Europos šalims pasidaryti labiau nepriklausomoms nuo sovietų, nesukeliant jiems karinės grėsmės. Rytų Europos šalių persiginklavimas taip pat palengvins Sovietų Sąjungai sumažinti didžiulę karinių išlaidų naštą, nes jos kaimynės prisiims didesnę atsakomybę už savo gynybą.

Tą patį galima pasakyti ir apie tautybių problemą Sovietų Sąjungoje. Tarkime, kad kai kurios šalys, dabar esančios Sovietų Sąjungos sudėtyje, pavyzdžiui, Estija, Latvija, Lietuva, Armėnija ir Gruzija, tampa nepriklausomos. Norėdama sumažinti grėsmę savo saugumui, Sovietų Sąjunga grąžintų šioms šalims nepriklausomybę su sąlyga, kad jos būtų demilitarizuotos ir neprisijungtų prie jokių karinių sąjungų. Vadinasi, pilietinė gynyba joms būtų tinkamas metodas.

Kalbant apie galimą agresiją prieš Sovietų Sąjungą, sėkmingo karinio įsiveržimo ir okupacijos tikimybė tokia didelė, kad gerai parengta pilietinės gynybos politika taptų galinga sulaikomąja priemone ir efektyviai apgintų nuo tokių puolimų. Šią politiką būtų galima sėkmingai derinti su vis didesne demokratizacija ir decentralizacija, ekonominių ir darbo jėgos resursų perdavimu į gamybos sferą tam, kad būtų įvykdytos reikšmingos, labai reikalingos materialinių žmonių gyvenimo sąlygų permainos.

Kaip ir daugeliui valstybių, Sovietų Sąjungai gresia vidaus valdžios užgrobimas, ypač dėl nepaprastai centralizuotos dabartinės santvarkos. Šitokį bandymą galėtų įvykdyti neostalinistai, kurie priešinasi viešumui ir pertvarkai ir nori atkurti stiprią centrinę valdžią, arba karinės ir poli-

tinės grupuotės, trokštančios vėl įvesti kokio nors kito tipo autoritarinę santvarką. Įvykus perversmui, vienintelė efektyvi sulaikymo ir gynybos priemonė, kurią turėtų demokratizuota Sovietų Sąjunga, galėtų būti pilietinė gynyba.

Kitose didžiosiose valstybėse ir didelėse šalyse, pavyzdžiui, Kinijoje, Indijoje, suvienytoje Europoje ir kitur, padėtis yra labai skirtinga. Būtina skubiai iširti, ar pilietinė gynyba galėtų patenkinti jų saugumo reikmes.

Perspektyviniai pilietinės gynybos politikos pranašumai

Ilgainiui išryškėja tokie pilietinės gynybos privalumai, kurių neturi karinės gynybos politika. Šie jos pranašumai aptariami žemiau.

1. Pilietinė gynyba padidina net mažų ir vidutinių kraštų savarankiškumą gynybos ir saugumo atžvilgiais, nes pagrindiniu veiksniu tampa ne karinė, o visuomenės jėga. Šie kraštai nebeprisiklauso nuo svetimų šalių ginklų ir tiekimų ir nebeprivalo jungtis į sąjungas su kariškai galingsnėmis valstybėmis. Šitaip pašalinamos finansinės ir politinės tokios priklausomybės išlaidos.

Dar svarbiau, kad savigyna visada patikimesnė nei pasiklovimas sąjungininkais, kurie pavojaus valandą, kaip žadėję, gali neateiti į pagalbą. Prisiminkime Čekoslovakiją, apleistą sąjungininkų 1939 metais ir užpultą sąjungininkų 1968 metais! Sumažindama karo pavojų, pilietinė gynyba sulaikymo ir gynybos klausimais garantuoja patį didžiausią savarankiškumą.

2. Dėl savo nekarinio pobūdžio pilietinės gynybos priemonės sulaiko ir apgina, tačiau, ne taip, kaip karinės sistemos, nepajėgia vykdyti užsienio puolimų. Dėl to sumažėja šalių savitarpio nepasitikėjimas ir kiti pavojai.

Daugelis karinių ginklų, kurie esą reikalingi tik sulaikyti užpuoliams ir nuo jų apsiginti, gali būti naudojami ir užpuolant kitas šalis. Ši galimybė dažnai — pagrįstai ar nepagrįstai — sukeldavo tarptautinį įtempimą, paspartindavo ginklavimosi varžybas ir padidindavo karo pavojų. Tuo tarpu pilietinė gynyba garantuoja sulaikymą ir gynybą, nesuteikdama galimybės vykdyti karinius puolimus prieš kitas šalis.

3. Vis plačiau ir sėkmingiau taikant pilietinę gynybą ir pripažįstant jos galią, mažės ir tarptautinės karinės agresijos tikimybė. Potencialūs užpuolėjai bus sulaikyti nuo agresijos prieš kitas šalis.

Perspektyva susidurti su šalimis, kurių neįmanoma politiškai suvirškinti, kurios neleidžia užpuolėjams pasiekti savo tikslų ir gali pasėti nesantaiką interventų kariuomenėje, turbūt privers priešus apsigalvoti ir užkirs kelią bent jau kai kuriems agresyviems kėslams. Šis poveikis tikriausiai didės plečiantis šalių, įgyvendinančių pilietinę gynybą, ratui ir kaupiantis konkrečių pilietinės gynybos kovų patirčiai, rodančiai, kad gerai pasiruošusias šalis įveikti sunku arba neįmanoma.

4. Pilietinė gynyba gali sulaukyti branduolinių ginklų plitimą, numatydamą alternatyvų būdą saugumui garantuoti tuomet, kai įprastinių karinių priemonių nepakanka arba jų panaudoti neįmanoma.

Viena priežastis — ne vienintelė — dėl kurios kai kurios valstybės suinteresuotos kurti branduolinius ginklus, yra ta, kad įprastinės karinės priemonės joms atrodo nebepakankamos ir kad jos nenori priklausyti nuo didžiųjų karinių valstybių ginkluotės ir politikos. Pilietinė gynyba siūlo alternatyvų būdą, kaip pasiekti nepriklausomybę sulaikymo ir gynybos srityje be branduolinių ginklų. Jeigu tai bus įsisąmoninta, vis platesnis šio metodo pripažinimas gali sulėtinti branduolinių ginklų plitimą.

5. Pilietinė gynyba turbūt sumažins vidaus valdžios užgrobigumą ir atvejų, kai karinės pajėgos naudojamos slopinti gyventojams, skaičių. Tarsi ant patyčių demokratinės valdžios šalininkams, daugelyje šalių labai įvairiomis aplinkybėmis karinės pajėgos, sukurtos *ginti* visuomenei ir valdžiai, pačios ėmė jas *pulti*. Kai kuriose šalyse karinės pajėgos nuvertė konstitucinę ir paskelbė karinę valdžią. Karinės „gynybos“ pajėgos buvo naudojamos remti diktatūroms ir slopinti vidaus judėjimams už didesnę laisvę ir socialinį teisingumą ir netgi vykdyti skerdynėms (taip darė britai 1919 metais Amritsare ir kinai 1989 metais Tiananmenio aikštėje).

Tai nebūdinga pilietinei gynybai. Pirma, kitaip negu karinės sistemos, pilietinė gynyba nesukuria vidinių smurtinių jėgų vykdyti valstybės perversmui prieš teisėtą konstitucinę valdžią. Antra, ruošimasis nebendradarbiauti ir nepaklusti, vykdomas pilietinės gynybos metodu, iš tiesų sukuria sulaikomąją ir konstitucinę gynybos galią prieš vidaus valdžios užgrobigumą. Be to, dėl nesmurtinio jų pobūdžio pilietinės gynybos ginklų paprastai negalima naudoti represijoms. Jeigu nesmurtine kova sprendžiami vidaus konfliktai, ji gali būti naikinanti, tačiau paprastai nepažeidžia vidaus taikos ir tvarkos ir išvengia padarinių, būdingų smurtinei kovai.

Kaip parodyta pirmame ir ketvirtame skyriuose, pilietinės gynybos tikslas — gintis nuo minėtų vidaus užpuolimų ir nuo užsienio agresijos. Šito karinėmis priemonėmis paprastai neįmanoma padaryti nerizikuojant sukelti pilietinio karo, jeigu tik būsimieji pučistai nėra susikompromitavusi nedidelė grupelė. Nelaimė, kur kas dažniau karinės pajėgos, policija ir valdininkai padeda vykdyti perversmą arba jį palaiko: vieni — nuoširdžiai jį remdami, kiti — norėdami išvengti pilietinio karo, tretieji — nežinodami, ką daugiau galėtų daryti. Pilietinė gynyba suteikia galingą priemonę kovoje su vidaus valdžios užgrobigumais, nesukeldama smurto siautėjimo.

6. Pilietinės gynybos politikos pripažinimas ir rengimasis ją vykdyti gali — bent jau kai kuriomis aplinkybėmis — priversti skriaudžiamąsias grupes liautis praktikavus smurtą ir netiesiogiai paskatinti jas reikšti savo reikalavimus nesmurtinėmis veiksmy formomis.

Vidaus smurtą gali sukelti dideli ideologiniai prieštaravimai ir prarastos viltys, kad bus panaikinta neteisybė, sprespauda ir išnyks skur-

das. Toks smurtas gali būti riaušės, politinės žmogžudystės, terorizmas ar partizaninė kova. Smurto šalininkai teisinis situacijos pavojingumu ir įtikinės, kad smurtas — pati galingiausia veikimo priemonė. Pastarąjį argumentą patvirtina visuomenės polinkis spręsti dideles tarptautines ir vidaus krizes kariniais veiksmais. Taigi toks smurto įvertinimas ir jo įteisinimas „teisingoje“ kovoje, pavyzdžiui, nacionalinėje gynyboje, gali turėti nelauktą ir nežinomą įtaką sprendžiant kai kuriuos aštrius vidaus konfliktus. Labiausiai nuskriaustieji be jokio sąžinės graužimo gali griebtis smurto, nes kitos priemonės lyg ir nepadėjo, be to, pati visuomenė palaimino organizuotą smurtą sprendžiant didelius konfliktus.

Po persiginklavimo smurtas daugiau nebelaikomas galingiausiu veikimo būdu. Visuomenė pripažįsta, kad nesmurtinė kova yra efektyvesnė. Smurto naudojimas teisingiems reikalams nebeteisinamas, įteisinama nesmurtinė kova.

7. Ne taip, kaip karinė gynyba, pilietinė gynyba sutelkia dėmesį į pirmąsčius konflikto tikslus, o ne į priešui padarytus nuostolius.

Viena iš karo bėdų yra ta, kad jo sėkmingumas matuojamas sugriovimais prieš šalyje ir žmonių aukų skaičiumi jo pajėgose ir tarp gyventojų. Visas dėmesys sutelkiamas į priemones, kuriomis numatoma vykdyti karo veiksmus, o pradinės konflikto priežastys atsitraukia į antrą vietą. Iškovojus karinę pergalę, neretai pamirštami tikrieji konflikto tikslai.

Nesmurtinei kovai būdinga visai kitokia dinamika. Nesmurtinio protesto ir pasipriešinimo aktai paprastai efektyviausi tuomet, kai jie patys išreiškia iškilusias problemas. Pavyzdžiui, pasipriešinti cenzūrai dažnai geriausia atkakliai naudojantis žodžio ir spaudos laisve, o ne žudant valdžios pareigūnus, įvedusius cenzūrą.

8. Palyginti su kariniais konfliktais, pilietinei gynybai, kaip ir apskritai nesmurtinei kovai, reikia mažiau aukų ir mažiau sugriovimų. Tai labai svarbus jos pranašumas.

Nors ir nėra detalių statistinių tyrimų, visi turimi duomenys rodo, kad įprastiniuose ir ypač partizaniniuose karuose žuvusiųjų ir sužeistųjų skaičius, neminint fizinių nuostolių, yra gerokai didesnis negu panašaus masto nesmurtinėse kovose. Lyginant atsižvelgiama į konflikto priežasčių reikšmę, gyventojų skaičių ir kitus veiksnius.

9. Atsisakiusios įprastinių ir branduolinių puolamųjų ginklų ir pripažįstančios pilietinę gynybą šalys rečiau bus bauginamos ir puolamos masinio naikinimo ginklais.

Absurdiška, kad dabartinės branduolinės bauginimo priemonės, kuriomis ketinama sulaukyti puolimus, verčia kitas branduolines valstybes taikytis į šias priemones kitose šalyse arba, susidarius kritinei situacijai, netgi smogti joms įspėjamuosius smūgius vien dėl to, kad tokios šalys yra potencialūs užpuolėjai.

10. Svetimųjų užpuolimo tikimybę taip pat galima sumažinti vykdant „pažangesnę“ užsienio politiką, kuri, mažindama tarptautinį priešišumą ir didindama palankumą šaliai, priėmusiai nekarinę politiką, sustiprins pilietinę gynybą.

Sias permainas pilietinė gynyba paskatins labiau nei karinė. Jos išlaisvins daugiau ekonominių resursų ir civilinei vidaus ekonomikai, ir tarptautinės pagalbos fondui. Finansiniai, materialiniai ir žmonių ištekliai nebebus naudojami kariniams reikalams, jais bus galima geriau tenkinti žmonių poreikius savo ir kitose šalyse. Daugiau išteklių bus galima panaudoti sprendžiant tarptautines problemas be smurto.

Nors tokią pagalbą reikia teikti nesavanaudiškai, šalims, priėmusioms pilietinę gynybą, būtų ne pro šalį tokiomis akcijomis pelnyti didesnę tarptautinį palankumą, kuris prasidėjus agresijai galbūt atgrasins užpuolėjus ir garantuos tarptautinę paramą. Po persiginklavimo tokia savitarpio pagalbos politika tikriausiai sustiprins atskirų šalių saugumą ir pagerins žmonių gyvenimą tarptautiniu mastu.

11. Pilietinės gynybos politika taip pat sumažins valdymo aparatą ir sulaikymo bei gynybos išlaidas. Kadangi didžiulį valstybės augimą nulėmė karai ir karinės struktūros, perėjimas į nekarinę gynybos sistemą padės pakeisti bendrą tendenciją plėsti valdymo organus ir gynybos įstaigas ir didinti jų išlaidas.

Nors pilietinei gynybai reikės nemaža ekonominių išteklių, ji bus kur kas pigesnė nei karinė politika daugiausia dėl to, kad jai nereikia karinės technikos. Be to, gynybos reikalus iš didelių profesinių karinių struktūrų perims gyventojai ir savarankiškos visuomenės instancijos. Tai nereiškia, kad bus panaikinti profesinės pilietinės gynybos tyrimų centrai, strateginio planavimo grupės, ruošimo ir mokymo organizacijos, bet jos už karines pajėgas bus daug mažesnės. Taip pat įsigalės nuostata, kad pilietinę gynybą daugiausia turi organizuoti ne gausingi specialūs kadrai, o savarankiškos visuomenės organizacijos ir institucijos.

12. Pilietinė gynyba pašalins karinėms struktūroms būdingą centralizmą ir vietoj jo stiprins decentralizuojantį nesmurtinių akcijų poveikį. Tai ypač pasakytina apie didesnio savarankiškumo ugdymą. Posūkis į savarankiškumą padės kurti ne taip centralizuotą, pliuralistinę socialinę ir politinę sistemą, paskatins žmones aktyviau reikštis, išskaidys valdžią ir atsakomybę visoje visuomenėje. Visa tai, žinoma, atitinka demokratinės santvarkos idealus.

13. Kitas pilietinės gynybos politikos privalumas yra tas, kad ji paragins piliečius įdėmiau pažvelgti į principus, kuriais remiasi jų visuomenė, ir įvertinti, kaip jų laikomasi praktiškai. Perduodama atsakomybę už gynybą patiems žmonėms, ši politika paskatins juos pripažinti jų ginamos visuomenės gyvenimo normas ir pasvarstyti, kaip ją būtų galima patobulinti.

14. Laiduodama sulaikymą ir gynybą pilietinėmis kovos formomis, naujoji politika sudarys sąlygas karui pamažu pakeisti ne tokia pavojinga alternatyva. Kai ši alternatyva pasirodys pakankamai efektyvi, daugelis šalių atsisakys karinių priemonių, nes jų daugiau nebereikės. Karinėmis priemonėmis bus pasikliaujama tuo mažiau, kuo įtikimiau naujoji pilietinės gynybos politika demonstruos savo galią sulaikyti priešą ir

nuo jo apginti. Atskiros šalys arba šalių grupės gali imtis reikšmingų priemonių pašalinti karui, kurdamos ir pamažu įtvirtindamos politinį jo pakaitalą.

Tolesnis šio metodo diegimas

Pilietinės gynybos politikos galimybes turi išnagrinėti ir plačiai aptarti visų visuomenių, sprendžiančių vidaus ar išorės gynybos problemas, gyventojai ir institucijos. Praktiškai tai liečia visas šalis. Nors kai kada iniciatyvą parodys valdžia ar net karinės pajėgos, labiau tikėtina, kad pirmieji pradės ją svarstyti žmonės, įvairios savarankiškos institucijos, mokslininkai ir politiniai analitikai.

Skleisti visuomenėje žinioms apie šio metodo pobūdį ir galimybes ir skatinti platesnius valstybinius ir nevalstybinius jo tyrimus tinka visokios priemonės. Šios veiklos tikslas — gilinti žinias, generuoti idėjas, nuolat analizuoti praktines šio metodo galimybes. Šiam metodui nereikia atsivertėlių ar lengvatikių.

Pirmas žingsnis — individų ir nedidelių grupelių savišvieta. Ji padės įgyti žinių apie pilietinę gynybą arba praplėsti jas, taip pat geriau suvokti tolesnių šio metodo tyrimų ir jo gerinimo tikslingumą. Atskiri asmenys gal panorės patobulinti savo įgūdžius (pvz., viešai kalbėti, gerai rašyti), padidinti mokymosi efektyvumą arba tęsti aukštąjį mokslą ir ruoštis moksliniams šios politikos tyrimams ir analizei.

Nesmurtinę kovą ir pilietinę gynybą reikėtų įjungti į platesnius švietimo sistemų kursus, taip pat pradėti arba išplėsti specialius šių dalykų kursus. Jų tikslas būtų skleisti žinias ir skatinti savarankišką studentų mąstymą, o ne formuoti standartinį požiūrį.

Reikėtų nedelsiant skirti lėšų moksliniams šio metodo tyrimams ir jo studijoms, švietimui ir apskritai žmonių supažindinimui su nesmurtinės kovos pobūdžiu, galimybėmis ir konkrečiai su pilietine gynyba. Vietinės, valstybinės, regioninės, nacionalinės ir tarptautinės organizacijos galėtų įsteigti specialias komisijas studijuoti pilietinei gynybai ir teikti rekomendacijoms šioms organizacijoms dėl tolesnio šios politikos tyrimo tikslingumo.

Kai visuomenės atliekamas paruošiamasis darbas pasistūmės pakankamai toli, asmeninių ir viešų tyrimų galės imtis įstatymų leidybos komitetai, parlamentai, nacionaliniai susirinkimai ir kiti organai. Panašius tyrimus gali ir turi vykdyti gynybos departamentai, ministerijos ir kitos karinės organizacijos.

Tarptautinės agresijos ir vidaus valdžios užgrobumų pavojai šiandien aiškūs visiems. Ne mažesnę grėsmę kelia ir kariniai jų likvidavimo būdai. Šioje knygoje bandyta pateikti svarių įrodymų, kad pilietinė gynyba turi nemaža galimybių spręsti šiai problemai. Drįstame sakyti, jog pilietinė gynyba gali sėkmingai sulaukyti užpuolimus ir apginti nesukeldama pilietinio ir tarptautinio karo pavojaus ir neužkraudama jo išlaidų.

Tačiau ši alternatyvi politika tebėra pačioje užuomazgoje, todėl būtina geriau pažinti ir suprasti jos problemas bei galimybes. Vadinasi, ją reikia nuodugniai tirti. Pageidautina pagrįsti jos taikymą konkrečiose šalyse ir konkrečiose grėsmingose situacijose, nes įvairiose šalyse gynybos poreikiai, galimybės ir problemos labai skiriasi.

Pilietinės gynybos komponentai bus vis plačiau diegiami ir pamažu įteisunami iš dalies dėl to, kad daugelis šalių vis labiau supranta karinių gynybos priemonių ribotumą. Daugiau dėmesio pilietinei gynybai, matyt, lems ir visame pasaulyje besiplečiančios nesmurtinės kovos.

Laikas šiuos tyrimus pagreitinoti ir smarkiai išplėsti. Blogiausiu atveju jie parodys, jog tai bergždžia idėja, kuriai neverta skirti nei dėmesio, nei išteklių. Patenkinamas šių darbų rezultatas būtų įrodymas, kad nors pilietinė gynyba nesugeba efektyviai veikti tam tikrose krizinėse situacijose, ji galėtų svariai prisidėti prie sulaikymo ir gynybos, atstodama karinius variantus. Geriausiu atveju tyrimai patvirtins, kad pilietinė gynyba turi kur kas didesnes galimybes, nei anksčiau manyta, ir kad ji tikriausiai atliks pagrindinį vaidmenį ateities gynybos politikoje. Galų gale pasirodys, kad žmonių jėga yra pati stipriausia ir saugiausia gynybos sistema — nekarinė gynyba.

Pastabos

Persiginklavimo klausimu žr. Gene Sharp, *Making Europe Unconquerable* (London: Taylor and Francis, 1985; second American edition, with a foreword by George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger Publishers, 1986), trečias skyrius.

Austrijos gynybos ministras Otto Röschas cituojamas pagal jo 1982 m. balandžio 30 d. laišką dr. Andreas Maislingeriui. Dėkoju dr. Maislingeriui už šią informaciją.

Platesnę informaciją apie pilietinio pasipriešinimo vaidmenį Austrijos gynybos politikoje žr. *Landesverteidigungsplan* (Nacionalinės gynybos planas) (Vienna: Federal Chancellery, March 1985), p. 49 ir 55. Dėkoju dr. Heinzui Vetscherai, pateikusiam išsamius dokumentus apie Austrijos gynybos politiką ir pilietinės gynybos komponento diegimą.

Svedų nekarinio pasipriešinimo komisijos uždaviniai nurodomi Švedijos vyriausybės 1987 m. balandžio 23 d. įsake „SFS 1987:199 Förordning med instruktion för delegationen för icke-militärt motstånd, April 23, 1987“. Noriu padėkoti Lennartui Bergfeldtui už šią ir kitą informaciją apie nekarinį pasipriešinimą Švedijoje. Be to, už daugybę dokumentų dėkoju Švedijos gynybos ministerijai ir jos kariniam atašė Vašingtone.

Gunnaro Gustafssono žodžiai paimti iš jo įžangos Hakano Wallo knygai *Motstånd utan våld* („Pasipriešinimas be smurto“) (Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB, 1988), p. 2, 3.

Daugiau informacijos apie norvegų pasipriešinimą nacistų okupacijai žr. Gene Sharp, *Tyranny Could Not Quell Them* (London: Peace News,

1958 ir vėlesnį leidimai), brošiūrą. Apie olandų pasipriešinimą vokiečiams žr. Werner Warmbrunn, *The Dutch Under German Occupation 1940—1945* (Palo Alto, Ca.: Stanford University Press and London: Oxford University Press, 1963). Apie 1967 m. norvegų studiją žr. Johan Jorgen Holst, Eystein Fjaerli, and Harald Ronning, „Ikke-Militaert Forsvar og Norsk Sikkerhetspolitikk“ (Nekarinė gynyba ir Norvegijos saugumo politika) (Kjeller, Norway: Forsvarets Forskningsinstitutt, pp. 1967), p. 44, 46.

Citatos apie šveicarų pilietinius veiksmus, jeigu prasidėtų okupacija, paimtos iš Albert Bachmann and Georges Grosjean, *Zivilverteidigung* (Civilinė gynyba) (Miles-Verlag, Aarau: Eidg. Justizund Polizeidepartement im Auftrag des Bundesrātes, 1969), pp. 273—300.

Informacija apie Suomiją paimta iš „Aseeton Vastarinta“ („Beginklis pasipriešinimas“ (Helsinki: Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, 1971), rotatorius, p. 27—28. 1975 metais buvo išleistas antrasis suomių pranešimas, patvirtinantis „neginkluoto pasipriešinimo“ kaip ginkluoto pasipriešinimo naudingumą. Zr. „Aseeton Vastarinta ja sen toteuttamisedellytykset Suomessa“ (Helsinki: Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, 1975), rotatorius, p. 29. Reiškiu padėką Steven Huxley už tyrimus ir minėtų suomių dokumentų vertimą.

Generolas Nikola Ljubicičius cituojamas pagal jo knygą *Total National Defense — Strategy of Peace* (Belgrade Socialist Thought and Practice, 1977), p. 151.

Citata apie pasipriešinimo tęsimą pasibaigus karinei gynybai okupuotuose Jugoslavijos rajonuose paimta iš Lt.-Col. Milojica Pantelic, „Territorial Defense“ knygoje: Vukotic et al., *The Yugoslav Concept of General People's Defense* (Belgrade: Medunarodna Politika), p. 280, taip pat žr. Adam Roberts, *Nations in Arms*, secon dedition (New York: St. Martin's Press, 1986), p. 210.

Nekarinių pasipriešinimo formų Jugoslavijoje aprašymas paimtas iš straipsnio “Forms of Resistance in Nationwide Defense“, *Svenarodna Odbrana* (Zagreb) (August-September 1972), cituojamo Roberts, *Nations in Arms*, pp. 210—211.

Apie politinių, socialinių ir ekonominių organizacijų vaidmenį planuojant ir įgyvendinant jugoslavų gynybą žr. Roberts, *Nations in Arms*, p. 179.

Apie „Irangate“ tyrimus ir „slaptos vyriausybės atskleidimą“ žr. *Report of the Congressional Committees Investigating the Iran-Contra Affair*, abridged edition (New York: Random House, 1988).

Apie Stalino pažiūras į karinės grėsmės poveikį vidaus diktatūrai žr. Isaac Deutscher, *Stalin: A Political Biography* (London: Oxford University Press, 1959), pp. 226, 258, 263, 285.

Apie tai, kaip pilietinė gynyba galėtų NATO Europos narius padaryti savarankiškesnius ir sumažinti karinį JAV vaidmenį, žr. Sharp, *Making Europe Unconquerable*.

Ką dar skaityti apie pilietinę gynybą

Brigadier General Edward B. Atkeson, „The Relevance of Civilian-based Defense to U. S. Security Interests“, *Military Review*, Fort Leavenworth, Kansas, vol. 56, no. 5 (May 1976), p. 24—32, and no. 6 (June 1976), p. 45—55.

Adam Roberts, „Civil Resistance to Military Coups“, *Journal of Peace Research* (Oslo), vol. XII, no. 1 (1975), p. 19—36.

Adam Roberts, editor, *Civilian Resistance as a National Defense: Nonviolent Action Against Aggression* (Harrisburg, Pa.: Stackpole Books, 1968); reprint of *The Strategy of Civilian Defense* (London: Faber and Faber, 1967). Paperback edition with a new introduction, *Civilian Resistance as a National Defense: Nonviolent Action Aggression* (Harmondsworth, England and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969).

Gene Sharp, „Making the Abolition of War a Realistic Goal“, pamphlet, Ira D. and Miriam G. Wallach Award essay (New York: World Policy Institute, 1980).

Gene Sharp, *Making Europe Unconquerable* (London: Taylor and Francis, 1985, and Cambridge, Mass.: Ballinger, 1985; second American edition, with a foreword by George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986).

Gene Sharp, *National Security Through Civilian-based Defense*, booklet (Omaha: Civilian-based Defense Association, formerly Association for Transarmament Studies, 1985).

Gene Sharp. „The Political Equivalent of War — Civilian-based Defense“, in Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom* (Introduction by Senator Mark O. Hatfield), Boston, Mass.: Porter Sargent, 1980).

Rinkinę iki 1985 m. išleistos literatūros, apie pilietinę gynybą, bibliografiją žr. Sharp, *Making Europe Unconquerable*, pp. 165—171, in the second American edition.

Kiti leidiniai

Gene Sharp, *Gandhi as a Political Strategist, with Essays on Ethics and Politics*. Introduction by Coretta Scott King (Cambridge, Mass.: Porter Sargent, 1973). Trys tomai minkštais viršeliais, išleisti to paties leidėjo, yra *Power and Struggle, The Methods of Nonviolent Action* ir *The Dynamics of Nonviolent Action*.

Dėl informacijos apie kitas knygas (taip pat apie įvairius vertimus užsienyje) ir apie Alberto Einšteino institutą, kurio prezidentas yra Gene Sharpas, rašykite adresu: Publications, The Albert Einstein Institution, 1430 Massachusetts Avenue, Cambridge, Massachusetts 02138.

Pilietinės gynybos ir su ja susijusių terminų žodynis

AKTYVI GYNYBA — pilietinėje gynyboje — veiksmingas turimų gynybos jėgų naudojimas prieš užpuolėjus.

ALTERNATYVI VALDŽIA — žr. „Dvivaldytė ir alternatyvi valdžia“.

ATRANKINIS PASIPRIEŠINIMAS — pilietinės gynybos strategija, pagal kurią pasipriešinimas koncentruojamas tam tikrais gyvybiškai svarbiais socialiniais, ekonominiais ir politiniais klausimais arba keliais jų iš karto, nes jie labai reikšmingi neleidžiant užgrobėjams užvaldyti visos socialinės ir politinės sistemos. Sitoks pasipriešinimas dar vadinamas „nesmurtiniu poziciniu karu“.

ATSARGINIS PLANAS — priešveikos priemonių, skirtų tam tikram galimam pavojui ar tam tikram laukiamam puolimui atremti, programa.

ATVERTIMAS — toks priešininkų, prieš kuriuos buvo vykdomi nesmurtiniai veiksmai, pažiūrų pasikeitimas, kai jie ima pripažinti nesmurtinės grupės tikslus. Tai vienas iš keturių nesmurtinės kovos permainų mechanizmų.

BADO STREIKAS — susilaikymas nuo valgio, siekiant priversti priešininką patenkinti reikalavimus, tačiau nemėginant jo atversti.

BEBAIMISKUMAS — nebijojimas nukentėti nuo kitų dėl savo veiksmų.

BEGINKLIS — 1) netekęs arba neturintis ginkluotės (dažniausiai suprantamos kaip karinė ginkluotė); 2) stokojantis „ginklų“, kurie saugo, padeda ir paremia per konfliktą ar užpuolimą, atseit bejėgis ir begalis.

Dėl to šis terminas netinka apibūdinti nesmurtinei kovai ar pilietinei gynybai.

BENDROJI STRATEGIJA — tokia plataus pobūdžio koncepcija, kai kilus konfliktui visi tautos ar grupės tinkami ir turimi išteklių (ekonominiai, politiniai, žmonių, doroviniai ir kt.) sutelkiami jos tikslams pasiekti.

Bendroji strategija apima tų tikslų teisingumo pagrindimą, įvairių poveikių ir įtakų įvertinimą bei panaudojimą ir padėties, kuriai susiklosčius reikia pradėti atvirą kovą, apibūdinimą.

Labai svarbios bendrosios strategijos dalys — tai būdų (ar konkrečių sankcijų), kuriais bus sprendžiamas konfliktas, parinkimas, kovos planų sudarymas, bendrų uždavinių atskiroms grupėms iškėlimas ir išteklių, naudotinių konflikto metu, paskirstymas. Bendrojoje strategijoje taip pat aptariamas kovos ryšys su siekiamais tikslais ir jos ilgalaikiais padariniais.

BOIKOTAS — visuomeninis, ekonominis ar politinis nebendradarbiavimas.

BROLIAVIMASIS — draugiškas nesmurtinės kovos dalyvių elgesys su priešininko kareiviais, policija ir antraeiliais pareigūnais; kartu nenutraukiamas pasipriešinimas ir sąmoningai stengiamasi padaryti juos nelojalius ir nepatikimus.

DARBAS NEBENDRADARBIAUJANT — ryžtingas ir atkaklus valstybės tarnautojų, valdžios pareigūnų ir eilinių piliečių teisėtai nustatytos politikos, programų ir pareigų vykdymas, nepaisant ir neklusant užgrobėjų režimo įsakymų.

DEFENZYVA — veiksmai, kuriais siekiama sulaikyti arba atremti priešo puolimą. Ofenzyvos priešybė.

DVIVALDYTĖ IR ALTERNATYVI VALDŽIA — tame pačiame krašte konkuruojanti valdžia, atkakloje kovoje metanti iššūkį priešininkų valdžios autoritetui ir politinei galiai. Alternatyvi valdžia kėsina pakeisti priešininkų valdžią ir gali tai padaryti, jei ją remia gyventojų dauguma.

EKONOMINĖS VEIKLOS SUSTABDYMAS — miesto, rajono ar krašto ekonominės veiklos nutraukimas, kurio pakanka ekonomikai paraližuoti.

EKONOMINIS BOIKOTAS — atsisakymas ekonomiškai bendradarbiauti: pirkti, parduoti ar persiųsti prekes, teikti paslaugas.

- EKONOMINIS KARAS** — tarptautinis konfliktas tarp nepriklausomų šalių, siekiančių pakenkti viena kitos ekonominei gerovei.
- EKONOMINIS NEBENDRADARBIAVIMAS** — atsisakymas palaikyti tam tikrus ekonominius santykius. Jis apima ekonominį boikotą ir streiką.
- EKONOMINIS PASIPRIESINIMAS** — kova, vykdoma ekonominėmis priemonėmis, ypač streikais, ekonominiu boikotu ir ekonomine intervencija.
- EMBARGAS** — valdžios draudimas įvežti prekes iš kurios nors šalies arba išvežti jas.
- FRONTAS** — nesmurtinės kovos prasme — priešišku jėgų aktyvaus konflikto sritis ar židinys. Jis gali būti visuomeninis, ekonominis, ideologinis, politinis ir kt., tačiau, kitaip negu kare, nėra nei geografinis, nei fizinis.
- GALIA** — žr. „Politinė galia“.
- GALIOS ŠALTINIAI** — politinės galios pagrindai, t. y. autoritetas, žmonių ištekliai, įgūdžiai ir žinios, dvasiniai veiksniai, materialiniai ištekliai ir sankcijos. Valdovo ar kito galingo asmens atžvilgiu jie yra išoriniai ir randasi iš visuomenės.
- Kiekvienas galios šaltinis priklauso nuo gyventojų bei visuomenės institucijų paramos, bendradarbiavimo ir paklusnumo. Jei gyventojai atsisako remti tuos šaltinius ir jie tampa apriboti arba nebesiekiami, valdovo galia taip pat apribojama arba politiškai išsikvepia.
- GALIOS ŽIDINIAI** — tos visuomenės grupės ir institucijos, kurios sugeba veikti savarankiškai, turi veiksmingą socialinę ar politinę galią daryti įtaką kitų veiksmingumui, ypač kitų židinių, valdovo arba valstybės.
- Tarp jų galima paminėti tokius kaip šeimos, socialinės klasės, mokyklos, religinės bendruomenės, kultūrinės ir tautinės grupės, teismai, miestai, provincijos ir regionai, mažesni valdžios padaliniai, savanoriškos organizacijos ir politinės partijos.
- GYNYBA** — 1) efektyvūs gynimo veiksmai; 2) politika ar veikla (karinė arba nekarinė), susijusi su grupės, visuomenės ar krašto gynimu nuo priešininko puolimo; 3) priešinimasis puolimui.
- GINKLAI** — įrankiai ar priemonės, nebūtinai materialios, kurios gali būti naudojamos kovoje, kilus ir kariniam, ir nesmurtiniam konfliktui. Iš to — „ekonominio boikoto ginklas“.
- GINTI** — ką nors išlaikyti, apsaugoti, užstoti, nukreipti priešininko smūgį, iki minimumo sumažinti nuostolius ir pan. Ginantysis gali būti naudojamas įvairios — ir karinės, ir nekarinės — priemonės, tačiau, kad ir kokie būtų kiti rezultatai, sėkmė priklauso nuo to, ar pasiekiami čia paminėti tikslai.
- ISDAVIKISKAS BENDRADARBIAVIMAS** — bendradarbiavimas ir pagalba režimui, priimtam vidaus užgrobėjų arba svetimų užpuolikų.
- ISSIVADAVIMAS** — toks veiksmas ar procesas, kai pašalinami nepageidaujami suvaržymai, valdžia ar viešpatavimas. Išsivadavimas gali būti žingsnis laisvės link, tačiau jis nėra jai tapatus.
- JĖGA** — galios naudojimas ir sankcijų taikymas turint tikslą pradėti kokius nors veiksmus ar pasiekti tam tikrų rezultatų. Sankcijomis galima bauginti arba jas taikyti, jos gali būti smurtinės arba nesmurtinės.
- KAMPANIJA** — tam tikrų suderintų veiksmų (karo, nesmurtinių ar kitokių) ciklas, numatomas remiantis konkrečiu pasirinktos strategijos tikslu (ar keliais tikslais); tie veiksmai atliekami nustatytu laiku tam tikroje geografinėje, politinėje ar kitokioje aplinkoje.
- KAMPANIJOS PLANAS** — numatyta kampanijos veiksmų seka.
- KARAS** — 1) dviejų nepriklausomų valstybių karinis konfliktas, taip pat vadinamas „ginkluota kova“; 2) asimetrinis konfliktas, kai užpultasis kraštas priešinasi prieš kitos valstybės karinį įsiveržimą, užpuolimą ar okupaciją pilietinės gynybos priemonėmis; 3) vartojamas su pažymimuoju žodžiu (pvz., „nesmurtinis“) ar žodžių grupe, šis žodis reiškia smarkią kovą tarp dviejų nepriklausomų politinių jėgų, kurioje taikomos abipusės sankcijos; jos gali būti ir nesmurtinės. Iš to — „nesmurtinis karas“, „karas be smurto“, „ekonominis karas“, „prekybinis karas“, „politinis karas“ ir pan.
- KARINĖ OKUPACIJA** — tokia padėtis, kai teritoriją valdo svetimos valstybės ginkluotosios pajėgos. Tas valdymas gali būti derinamas su visuomenės valdymu ir gyventojų pajungimu.

- KARINE VALDŽIA** — normalią civilinę valdžią pakeitęs tiesioginis ginkluotųjų pajėgų valdymas. Toks valdymas ypač dažnai praktikuojamas okupuotoje teritorijoje po įsiveržimo arba po šalyje įvykdyto karinio valstybės perversmo.
- KARO PADETIS** — būklė, kai įprastinių civilinių įstatymų veikimas sustabdomas, o valstybės valdymo, viešosios tvarkos apsaugos ir teismo funkcijos perduodamos karinėms institucijoms, dažniausiai kariuomenei.
- KOLABORANTŲ ATVERTIMAS** — veiksmai, kuriais apgalvotai pašalinamos priežastys, dėl kurių dalis gyventojų bendradarbiauja su valdžią užgrobusiu vidaus ar svetimšalių režimu, taip pat ir išdavikiško jų bendradarbiavimo įtakos visuomenei panaikinimas.
- KOLEKTYVINIS SOCIALINIS BOIKOTAS** — sistemingas visuomenės atsisakymas bendrauti su okupacine kariuomene ir jos pareigūnais. Tai priešingybė broliavimuisi, kuriuo siekiama okupantų neloyalumo.
- KOVOS BUDAS** — plataus pobūdžio priemonė socialinei ar politinei akcijai arba kovai vykdyti, pvz., parlamentinė demokratija, partizaninis karas, įprastinis karas ir nesmurtiniai veiksmai.
- KULTURINIS PASIPRIESINIMAS** — atkaklus savo tautos gyvenimo būdo, kalbos, papročių, tikėjimo, elgsenos, socialinės struktūros ir savitumo laikymasis, nepaisant kitos, viešpataujančios kultūros spaudimo viso to atsisakyti ir priimti svetimias vertybes.
- MAISTAS** — ginkluotųjų pajėgų ar policijos pareigūnų (arba ir vienu, ir kitų) atsisakymas vykdyti vadovybės įsakymus.
- MANEVRAI** — 1) planingas jėgų pertvarkymas vykdant strategines ar taktines užduotis karinio arba nesmurtinio konflikto metu; 2) pilietinėje gynyboje — didelio masto pratybos (vietos, regiono ar viso krašto), laikomos mokymų ir pasirengimo būsimoms gynybos kovoms dalimi.
- MASINIS PASIPRIESINIMAS** — plačiai paplitęs piliečių priešinimasis ir nepaklusimas centrinei valdžiai, pvz., kai kurių valdymo organų neva įstatymiškai išsisukinėjimai, atidėliojimai ir nebendradarbiavimas.
- METODAS** — specialus nesmurtinių veiksmų būdas. Lig šiol nustatyta beveik du šimtai specialių metodų. Jie grupuojami į šiuos skyrius: nesmurtinio protesto ir įtikinimo, visuomeninio nebendradarbiavimo, ekonominio boikoto, streiko, politinio nebendradarbiavimo ir nesmurtinio įsikišimo.
- MIKROPASIPRIESINIMAS** — nesmurtinis pavienių asmenų arba labai mažų, dažnai laikinų grupių pasipriešinimas.
- Sis veiklos būdas leidžia toliau priešintis ir tada, kai, griebdamiesi griežčiausių represijų, valdžios užgrobėjai neutralizuoja, užvaldo arba sunaikina didesnes organizacijas bei institucijas, kurios buvo pasipriešinimo atramos punktai.
- NEBENDRADARBIAVIMAS** — veiksmai, kuriais sąmoningai apribojamas, nutraukiamas ar sustabdomas visuomeninis, ekonominis ar politinis bendradarbiavimas (arba visi iš karto) su smerkiamu asmeniu, veikėju, institucija arba režimu.
- NEPAPRASTOJI PADETIS** — neįprasta ar netikėta krizinė būklė, dažniausiai formaliai skelbiama teisiniais ar konstituciniais valstybės vadovo potvarkiais, kurie valdžios pareigūnus įgalioja imtis nepaprastųjų priemonių krizei įveikti. Tokiomis priemonėmis paprastai panaikinamos piliečių laisvės ir sustabdoma normali konstitucinės valdžios organų veikla.
- NESMURTINĖ DRAUSMĖ** — nesmurtinių veiksmų kampanijoje — kruopštus numatyto grupinių veiksmų plano vykdymas. Nesmurtinė drausmė yra ir iš anksto nustatytos strategijos, taktikos bei anksčiau planuotų veiksmų formų laikymasis ir, nepaisant gresiančių represijų, nepalaužiamas nesmurtinis elgesys.
- NESMURTINĖ KOVA** — konflikto sprendimas griežtomis nesmurtinių veiksmų formomis, ypač jei turima reikalo su atkakliais ir galingais priešininkais, kurie atsako represijomis ir kitokiomis priemonėmis.
- NESMURTINIAI GINKLAI** — specialūs nesmurtinės kovos metodai, dar vadinami pilietiniais ginklais.
- NESMURTINIAI VEIKSMAI** — būdai protestuoti, priešintis ir įsikišti be smurto: a) ko nors nedarant — kai dalyviai atsisako vykdyti veiksmus, kuriuos paprastai vykdo, kuriuos dera vykdyti pagal tradiciją arba kuriuos privalo vykdyti pagal įstatymus bei

potvarkius; b) ką nors darant — kai dalyviai vykdo veiksmus, kurių paprastai nevykdo, kurių nedera vykdyti pagal tradicijas ir kuriuos draudžia vykdyti įstatymai bei potvarkiai; c) derinant abu šiuos būdus.

Nesmurtiniai veiksmai — tai daugybė specialių metodų, grupuojamų į tris pagrindines klases: nesmurtinio protesto ir įtikinimo, nebendradarbiavimo ir nesmurtinio įsikišimo. **NESMURTINIS ĮSIKIŠIMAS** — tai ne simboliški protestai ir nebendradarbiavimas, o tiesioginis padėties veikimas nesmurtiniu būdu. Įsikišimas dažniausiai būna fizinis (pvz., viešųjų patalpų užėmimas ir atsakymas iš jų išėiti), tačiau gali būti psichologinis, visuomeninis, ekonominis ar politinis.

NESMURTINIS PASIPRIEŠINIMAS — nesmurtinė kova, vykdoma daugiausia nebendradarbiavimo metodais, tokiais kaip įvairios streiko formos, ekonominis boikotas ir politinis nebendradarbiavimas. Taigi dažniausiai tai yra atsakymas vykdyti tam tikrus veiksmus (paprastai tai būna reakcija į priešininkų veiksmus ar politiką).

NESMURTINIS POZICINIS KARAS — pilietinės gynybos strategija, pagal kurią, užuot paskelbus visišką nebendradarbiavimą, pasipriešinimas koncentruojamas tam tikruose socialiniuose, ekonominiuose ar politiniuose taškuose arba tam tikrais klausimais. Tai atrankinio pasipriešinimo sinonimas.

NESMURTINIS PRIVERTIMAS — toks nesmurtinės kovos permainų mechanizmas, kai nepaisant priešininkų valios, reikalavimai patenkinami, tačiau santvarka nesuyra.

NESMURTINIS PROTESTAS IR ĮTIKINIMAS — didelė nesmurtinės kovos metodų klasė, kurią sudaro daugiausia simboliški taikingos opozicijos arba įtikinimo veiksmai, tokie kaip demonstracijos ar piketai.

Šie veiksmai yra daugiau nei žodžiais išsakyta nuomonė, tačiau neprilygsta nebendradarbiavimui (pvz., streikui) arba nesmurtiniam įsikišimui (pvz., patalpų užėmimui).

NESMURTINGAS VEIKEJAS — tas, kuris taiko nesmurtinių veiksmų metodus.

NESMURTINIS ZAIBO KARAS — energinga masinio nebendradarbiavimo ir nepaklusnumo kampanija, nukreipta prieš svetimos šalies įsiveržimą arba valstybės perversmą. Jos tikslas — pasiekti greitą pilietinės gynybos pergalę. Tai trumpalaikė totalinio pasipriešinimo kampanija, kuriai būdingas masinis visų gyventojų sluoksnių nebendradarbiavimas ir nepaklusnumas, beveik tolygus kategoriškam visų atsakymui vienaip ar kitaip bendradarbiauti su užgrobėjų pajėgomis ir priemonėmis.

NESMURTINIŲ VEIKSMŲ DINAMIKA — nepaprastai sudėtingi bendrieji procesai ir jėgų, veikiančių nesmurtinės kovos metu bei lemiančių jos padarinius, sąveika.

Ši asimetrinio konflikto (nesmurtinės kovos su smurta naudojančiais priešininkais) dinamika permainas lemia keturiais mechanizmais — atvertimu, prisitaikymu, nesmurtiniu privertimu ir suirimu.

NETIESIOGINE STRATEGIJA — strateginis principas, grindžiamas pažiūra, kad tiesioginis frontalus priešininkų galios židinių puolimas gali būti ne toks sėkmingas kaip aplinkinės atakos, kurių priešininkai nėra pasirengę arba nesugeba efektyviai atremti.

OKUPACIJOS KASTAI — bendros visų rūšių išlaidos, kurias dėl okupacijos turi padengti okupantai.

ORGANIZUOTAS PASIPRIEŠINIMAS — nesmurtinės kovos veiksmai, atliekami pagal specialias kokios nors pasipriešinimo organizacijos direktyvas arba tokie, kuriuos reikia iš anksto planuoti, parengiant grupes. Pilietinės gynybos teorijoje organizuotas pasipriešinimas gretinamas su visuotiniu pasipriešinimu ir spontanišku pasipriešinimu.

PAKLUSNUMAS — paklusimas įsakymui ar įstatymui arba jo laikymasis. Paklusnumas priklauso nuo laisvo sutikimo arba sankcijų baimės (ar priverstinio sutikimo).

PARALYZIUS — visuomeninės organizacijos padalinio ar institucijos (ypač įmonės, ekonominės sistemos arba valdžios organų) sąstingis, priklausantis nuo visuotinio ir pastovaus žmonių, paprastai besirūpinančių jų veikla, nebendradarbiavimo.

PASIDAVIMAS — paklusimas kitam asmeniui, grupei, valdžiai ar kitai organizacijai ir jų norų, pretenzijų bei įsakymų vykdymas.

PASNINKAS — susilaikymas nuo tam tikrų valgių ribotą ar neribotą laiką religiniais, politiniais ar sveikatos sumetimais.

PERKALBEJIMAS — toks procesas, kai asmuo, politinė grupė arba valdžia įtikinama nevykdyti sumanytų ar suplanuotų veiksmų. Perkalbėti galima protingai argumentuo-

- jant, kreipiantis į sąžinę, naudojant sulaikomasias priemones, atitraukiant dėmesį ir vengiant provokacijų.
- PERMAINŲ MECHANIZMAI** — procesai, sąlygojantys permainas, jeigu nesmurtinė kova sėkminga. Yra keturi permainų mechanizmai: atvertimas, prisitaikymas, nesmurtinis privertimas ir suirimas.
- PERSIGINKLAVIMAS** — perėjimo nuo karinės ginkluotės ar gynybos sistemos į pilietinę gynybą procesas. Persiginklavimas visuomet reiškia vienos gynybos priemonės pakeitimą kita; kitaip negu nusiginklavimas, tai nėra paprastas karinės galios sumažinimas ar panaikinimas.
- PILIETINĖ GYNYBA** — būdas visuomenės laisvei ginti nuo galimos vidinės (valstybės perversmo) ar išorinės (užpuolimo) grėsmės, iš anksto visiems gyventojams ir visuomenės institucijoms ruošiantis nesmurtiškai pasipriešinti.
- Jos tikslas — sulaikyti arba atremti tokius puolimus ir masiniu bei atrankiniu nebendradarbiavimu ir nepaklusnumu sukliudyti užgrobtį valdžią.
- Sis veikimo būdas — tai nesmurtinių veiksų metodo naudojimas ir pritaikymas kuriant nacionalinę gynybos politiką. Žodis „pilietinė“ rodo nekarinį gynybos pobūdį, taip pat pabrėžia, kad jos tikslas — ginti visuomenės bei jos principų demokratiškumą ir nepriklausomybę piliečių veiksmais.
- PILIETINIS NEPAKLUSNUMAS** — tyčinis taikingas tam tikrų įstatymų, dekretų, įsakų, kariškių ar policijos įsakymų pažeidinėjimas.
- POLITINĖ GALIA** — įvairių įtakų ir poveikių, taip pat sankcijų visuma, kuri gali būti naudojama nustatant ir vykdant politinį visuomenės kursą. Politinę galią gali turėti vyriausybės, valstybė, institucijos, opoziciniai judėjimai ir kitos grupės. Tokia galia gali būti taikoma tiesiogiai arba laikoma atsargoje. Pavyzdžiui, galia pasireiškia ir derbose, ir kare.
- Politinė galia priklauso nuo santykinio gebėjimo valdyti situaciją, žmones ir institucijas arba mobilizuoti žmones ir institucijas kokiais nors veiklais.
- POLITINĖ PASALA** — politiniai spąstai, į kuriuos nesmurtinės kovos ar pilietinės gynybos kampanijos metu įviliojami arba patys įkliūva represijas taikantys priešininkai. Siems atrodo, kad visai nesunku išdėstyti policiją, kariuomenę, o kartais ir pareigūnus tarp gyventojų, ir kad jie nesunkiai gali suimti arba užpulti piliečius, neatsakančius smurtu į smurtą, ir vykdyti kitokius veiksmus. Vis dėlto efektyviai valdyti jie nepajėgia ir atsiduria labai keblioje padėtyje, iš kurios be didelių nuostolių — ir materialinių, ir prestižinių — nepajėgia išsipainioti.
- POLITINĖS GRUMTYNĖS** — aštrus vidaus ar tarptautinis konfliktas politiniais klausimais, sprendžiamas destruktiviomis politinėmis priemonėmis, nevirstančiomis politiniu smurtu, tačiau peržengiančiomis normalias konstitucinių veiksų ribas.
- POLITINIS BOIKOTAS** — žr. „Politinis nebendradarbiavimas“.
- POLITINIS DZIU-DZITSU** — ypatingas nesmurtinės kovos procesas, kurio metu smurtiniai priešininkų smūgiai juos pačius politiškai išmuša iš pusiausvyros, nes į juos neatsakoma nei smurtiniu pasipriešinimu, nei pasiduodama. Sitoks asimetriškas konfliktas gali baigtis nemažu jėgų santykio poslinkiu nesmurtinės kovos grupės naudai.
- Kai priešininkų represijoms priešpriešinama drausmė, solidarumas ir nesmurtinių kovotojų ištvermė, pirmieji atsiduria pačioje nepalankiausioje padėtyje. Visiškai galimas daiktas, jog kiti konflikto dalyviai, skriaudžiamoji grupė ir netgi įprastiniai priešininkų rėmėjai pakeis savo požiūrį į juos ir ims šlietis prie nesmurtinių veikėjų. Dėl šių viešosios nuomonės poslinkių parama priešininkams gali sumažėti, o aktyvi parama nesmurtinai grupei — padidėti. Šie poslinkiai pakeičia, kartais labai smarkiai, absoliučią kiekvienos grupės galią ir jų galios santykį.
- POLITINIS NEBENDRADARBIAVIMAS** — įprasto politinio bendradarbiavimo nutraukimas, neklusnumas ir nedalyvavimas jokiame esamos politinės santvarkos veikloje arba atsisakymas pradėti šitaip bendradarbiauti su priešininkais, jiems paklusti ir įsijungti į jų veiklą. Tokie veiksmai gali būti nukreipti prieš tam tikrą potvarkį, įstatymą, politiką, valdžios užgrobęją grupę, režimą ar svetimą valdžią.
- POLITINIS SMURTAS** — toks smurtas, kurio valstybė, nevalstybinės grupuotės ar asmenys griebiasi politikoje, siekdami tam tikrų tikslų. Politinis smurtas — tai politinių priešininkų įkalinimas, riaušės, partizaninis karas, įprastinis karas, branduolinis karas,

- politinės žmogžudystės, valstybės perversmas, pilietinis karas ir policijos bei kariuomenės veiksmai prieš politinę opoziciją.
- PREKYBINIS PASIPRIEŠINIMAS** — sąmoningas prekybos ir komercijos apribojimas (ekonominiai boikotai, streikai, embargas arba šių priemonių deriniai), kilus dviejų grupuočių ar valdžių konfliktui.
- PRISITAIKYMAS** — toks nesmurtinės kovos permainų procesas, kai priešininkai savanoriškai nusprendžia patenkinti kai kuriuos nesmurtinių veikėjų reikalavimus, tačiau savo pažiūrų jie nepakeičia ir nekapituliuoja prieš nesmurtinius veiksmus. Prisitaikymas priklauso nuo veiklos, kuri ilgainiui gali nulemti priešininkų grupuotės atvertimą, nesmurtinį privertimą ar suirimą.
- PRIVERTIMAS** — permainų įgyvendinimas arba — prieš priešininkų valią — jų trukdymas. Priešininkai nebesugeba efektyviai veikti dėl jų pačių jėgų nepakankamumo (pvz., saviškių maištavimo) ar dėl didelės veikiančių prieš juos jėgų persvaros (pvz., paralizuojančio jų veiklą nebendradarbiavimo).
- PROVOKATORIUS** — asmuo, tyčia remiantis, skatinantis ar vykdamas smurtą nesmurtinėje kovoje ar kitokioje taikingoje priešinimosi veikloje; šitaip jis siekia ją diskredituoti, susilpninti ar nutraukti.
- PSICHOLOGINIS SMURTAS** — psichologinis arba visuomeninis poveikis, pvz., žeminantis elgesys ar bauginimas galimu ateityje fiziniu smurtu, kuris baigiasi emocine ir psichologine trauma.
- SĖKMĖ** — vienos konfliktuojančios šalies pagrindinių tikslų pasiekimas (kitai negu karinė sėkmė, ji matuojama ne užmuštųjų ir sužeistųjų skaičiumi ir ne padarytais sugrievimais).
- SKRIAUDŽIAMOJI GRUPĖ** — gyventojų grupė, dėl kurios skriaudų kilo konfliktas ir kurią gina nesmurtingi veikėjai.
- SMURTAS** — sąmoningas asmenų fizinis sužalojimas ar nužudymas bet kuriomis priemonėmis arba grasinimas padaryti tokią žalą, taip pat asmens judėjimo laisvės apribojimas tokiais veiksmais ar grasinimais.
- Veiksmai ir elgesys skirstomi ne vien į „smurtą“ ir „nesmurtą“. Pvz., žala materialinei nuosavybei labai skiriasi nuo asmenims padarytos žalos, tačiau jos nepavadinsi nesmurtiniu veiksmu. „Psichologinis smurtas“ taip pat priklauso kitai nei fizinis smurtas kategorijai.
- SMURTO ATMETIMAS** — vienas iš kelių principų, kuriais remiantis smurtas atmetamas dėl etinių, religinių ar politinių įsitikinimų. Nesmurtinės kovos šalininkai paprastai tai daro ne dėl šių principų.
- SOLIDARUMAS** — vieningumas, interesų ir veiksmų bendrumas, savitarpio pagalba netgi sunkiais laiko tarpais.
- SPONTANISKAS PASIPRIEŠINIMAS** — jokios specialios vadovujančios grupės iš anksto neplanuotas, neorganizuotas ir nepaskelbtas pasipriešinimas.
- STAIGI GYNYBOS BŪTINYBĖ** — kritinė situacija, kai reikia greitai apginti puolamą visuomenę, gyventojus, teritoriją, valstybinę santvarką, institucijas ar pareigūnus. Puolimas gali rasti ir viduje, ir iš išorės.
- STRATEGIJA** — koncepcija, numatanti geriausius būdus kokiems nors tikslams pasiekti kilus konfliktui. Strategija nusako kovos tikslumą, laiką ir būdą ir nurodo, kaip konflikto metu efektyviausiai atlikti tam tikras užduotis. Strategija — tai praktinio turimų priemonių paskirstymo, pritaikymo ir panaudojimo planas, padedantis siekti pageidaujamų tikslų.
- Pačios kovos eigoje strategija rekomenduoja pagrindinius operacijos ar kampanijos vykdymo būdus ir numato, kaip, siekiant tikslų, geriausiai derinti atskiras kovos formas. Strategija — tai ir tam tikrų veiksmų bei galimų padarinių nagrinėjimas, ir plataus operacijų plano rengimas, ir sumanus kovos grupių, dalyvaujančių mažesnio masto akcijose, išdėstymas, ir sąlygų, kurios nulemtų sėkmę pasirinktos formos operacijoje, tyrimas, ir maksimalus pasiektos sėkmės išnaudojimas.
- Bet kuri strategija sudaro bendrosios strategijos dalį. Strategija įgyvendinama taktiniais veiksmais ir metodais. Taktiniai veiksmai ir metodai turi būti kruopščiai parenkami ir taikomi taip, kad iš tikrųjų padėtų įkūnyti pasirinktą strategiją ir sudarytų sąlygas sėkmei pasiekti. Juos rengiant nederėtų nerūpestingai improvizuoti ar neap-

galvotai taikyti tam tikrų jau naudotų veiksmų formų, kurios nepadeda siekti strategijos tikslo.

Formuluojant nesmurtinės kovos strategiją, reikia atsižvelgti į savo tikslus, išteklius ir jėgas, priešininkų tikslus, išteklius ir jėgas, kitų kovos dalyvių dabartinį ir galimą vaidmenį, įvairius galimus priešininkų veiksmų būdus ir priemones, įvairius galimus savo veiksmų būdus ir priemones — ir puolimo, ir gynybos, sąlygas pasiekti sėkmei taikant šią strategiją, jos dinamiką ir permainų mechanizmus. Iš to — „strateginis“.

SUIRIMAS — ketvirtasis nesmurtinės kovos permainų mechanizmas, kai priešininkai nėra priverčiami nusileisti, tačiau jų santvarka ar valdžia suyra arba sugriūva. Priešininkų galios pagrindas pašalinamas pakankamai dideliu mastu, ir jų santvarka arba valdžia sužlunga savaime.

SULAIKYMAS — veiksmai, kuriais potencialūs užpuolėjai įtikinami nevykdyti puolimo ir kuriais parodoma, kad puolimas gali nepasiekti tikslo, o jo padariniai kainuoti pernelyg brangiai. Numatomos didelės išlaidos ar nesėkmė (arba abu atvejai) priverčia galimus užpuolėjus atsisakyti planuojamų priešišku veiksmų.

Paprastai šiuo terminu apibūdinamos įprastos karinės arba branduolinės bauginamosios priemonės. Vis dėlto sulaikyti gali ir supratimas, jog bus sunku valdyti besipriešinančius okupuotos arba po valstybės perversmo užimtos šalies gyventojus.

Numatomos pernelyg didelės išlaidos gali būti susijusios su gebėjimu gintis nuo puolimo, galimybe smogti užpuolėjams kontrsmūgiu arba su abiem šiomis galimybėmis. Sios išlaidos gali būti užkrautos tiek smurtiniu, tiek nesmurtiniu būdu. Sulaikymas — tai vienas iš kelių procesų, kurie gali baigtis perkalbėjimu.

SULAIKOMOJI, BAUGINAMOJI PRIEMONĖ — tai, kas atbaido potencialius užpuolėjus ir padeda juos sulaikyti.

SUSILAIKYMAS NUO SMURTO — 1) atsisakymas nuo smurto remiantis moraliniais ar religiniais principais (pvz., „jis iš principo prieš smurtą“), o tai paprastai nesmurtinei kovai nebūdinga; 2) nesmurtinius veiksmus vykdančių žmonių elgesys; jie patys nei griebiasi smurto, nei atsako juo (pvz., „demonstrantai susilaikė nuo smurto“). Iš to — „nesmurtinis“.

TAKTINĖ OPERACIJA — ribotas veiksmų planas, pagrįstas rekomendacija, kaip kurioje nors konflikto fazėje efektyviausiai naudotis turimomis kovos priemonėmis, kad būtų pasiektas ribotas tikslas kaip platesnės strategijos dalis.

NACIONALINIS ISSIVADAVIMAS — tautos vadavimasis iš svetimos valdžios, kurią įvedė kolonializmas, imperializmas arba karinė okupacija. Nepainioti su tuo atveju, kai į valdžią ateina visuomenės viršūnės partija arba karinis elitas.

TEISĖTUMAS — autoritetinių šaltinių, kriterijų ir normų atitikimas. Tarp šių pamėnėtinai moraliniai ar politiniai principai, kilmė, tradicijos, religija, tęstinumas ir suderinamumas su nustatyta tvarka, konstitucija ar įstatymais.

TEISINIS NEBENDRADARBIAVIMAS — teisinės sistemos darbuotojų (teisėjų, tarėjų ir kt.) atsisakymas vykdyti režimo potvarkius.

VALDZIOS PAREIGŲ NEBENDRADARBIAVIMAS — daugumos valstybės tarnautojų, personalo bei valdymo organų sistemos pareigūnų atsisakymas bendradarbiauti su bandančiu įvesti savo valdžią režimu.

VALDZIOS UZGROBĖJAI — grupė ar vyriausybė, bandžiusi užgrobti valdžią.

VALDZIOS UZGROBIMAS — vidaus ar užsienio jėgų įvykdytas neįstatymiškas ar neteisėtas valstybės valdymo perėmimas, ypač po valstybės perversmo arba užpuolimo.

VALSTYBĖS PERVERSMAS — fizinis ir politinis valstybės valdymo aparato užgrobimas, kurį paprastai vykdo visuomenės viršūnės, politinės, karinės ar pusiau karinės grupuotės, susidariusios valdžios struktūrose arba už jų.

VALSTYBĖS SAUGUMAS — būklė, kai tauta ar šalis yra saugi, t. y. kai jai negresia nei užsienio, nei vidaus puolimas.

VISIŠKAS NEBENDRADARBIAVIMAS — pilietinės gynybos strategija, siūlanti atsisakyti bendradarbiavimo su užgrobėjais visose srityse — politinėje, ekonominėje ir visuomeninėje.

VISUOMENINIS BOIKOTAS — tos visuomeninio nebendradarbiavimo formos, kurios susijusios su asmenimis, o ne su apeigomis, ritualais ir pan.

VISUOMENINIS NEBENDRADARBIAVIMAS — dalinis ar visiškas atsisakymas palaikyti normalius visuomeninius santykius su asmenimis arba grupėmis, padariusiomis skriaudų ar neteisybų, arba nenoras laikytis tam tikrų elgesio normų ar visuomenės tradicijų.

VISUOTINIS NEPAKLUSNUMAS — sąmoningas įstatymo ar potvarkio pažeidinėjimas nekreipiant į jį dėmesio ar ignoruojant jį, bet atvirai jo nesmerkiant.

VISUOTINIS PASIPRIESINIMAS — pilietinėje gynyboje — požiūriai ir veiksmai, iš anksto numatyti direktyvose, orientuojančiose tam tikrais klausimais priešintis visus suinteresuotus asmenis ir grupes. Iškilus staigiai gynybos būtinybei, šiuos veiksmus gali vykdyti visi nukentėjusieji, nelaukdami pareigūnų ar vadovybės specialių nurodymų.

VISUOTINIS STREIKAS — daugumos darbininkų, užimtų svarbesnėse pramonės šakose, atsisakymas dirbti siekiant sustabdyti ekonominį rajono ar krašto gyvenimą, kol bus patenkinti kokie nors reikalavimai. Streikas gali neapimti svarbių aptarnavimo sferos šakų, pvz., vandentiekio, kuro ir maisto tiekimo, sveikatos apsaugos.

Apie autorių

Dr. Gene Sharpas daugelį metų buvo Alberto Einšteino instituto (JAV) prezidentas. Šis institutas — tai visuomeninė organizacija, užsiimanti nesmurtinės kovos tyrimais, jos metodų studijomis ir žinių apie nesmurtinę kovą sklaidimu. Anksčiau G. Sharpas dirbo Harvardo universiteto Tarp-tautinių reikalų centro nesmurtinių sankcijų taikymo konfliktuose ir gy-nyboje programos vadovu. Pietryčių Masačusetso Dartmuto universitetas yra jam suteikęs nusipelnusio profesoriaus vardą.

Oksfordo universitetas jam suteikė filosofijos daktaro laipsnį politinės teorijos srityje, Ohajo valstybiniame universitete jis gavo sociologijos magistro ir visuomenės mokslų bakalauro laipsnius. Dešimt metų gyveno Anglijoje ir Norvegijoje, o 1965 metais buvo pakviestas į Harvardą. Jis skaito paskaitas įvairiose šalyse, o jo darbai išversti į septyniolika kalbų.

Apie profesoriaus Gene Sharpo knygą

Laikau didele garbe man suteiktą galimybę su Lietuvos skaitytojais aptarti profesoriaus Gene Sharpo knygą „Pilietinė gynyba. Postmilitarinių ginklų sistema“. Ši knyga buvo viena iš svarbiausių mano mokytojų. Kai prieš nedidelę šalį ir tave mūru iškyla totalitarizmo sistema, valdanti milžiniškus išteklius, išplėtotą represinį aparatą, įvairias ginklų sistemas, o aplinkui šmirinėja visagalis KGB, kai tu atsiduri prieš visą šią šėtono mašiną plikomis rankomis, ne kartą apima bejėgiškumo jausmas, ir tuomet žinios, suvokimas, kad tu turi galimybę, šansą priešintis ir laimėti, jeigu užteks išminties ir pasiryžimo, jau yra būsimų pergalių pradžia. Tokiai kovai ir pergalei būtinų žinių yra šioje knygoje bei kitose nuostabiose profesoriaus G. SHARPO ir kituose Alberto Einšteino instituto (JAV) leidiniuose.

Aš liudiju, kad visi šiuose leidiniuose išvardinti nesmurtinės (be prievartos ir tradicinės ginkluotės) kovos metodai yra veiksmingi. Mes jais naudojames keletą metų ir turime rezultata — LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĘ. Taigi, keletas minčių apie šiuos metodus.

Jie neturi nieko bendra su pasyvumu ar nesipriešinimu. Atvirkščiai, tai begalinės pasipriešinimo jėgos ir valios reikalaujanti kova, turinti savo strategiją, taktiką, grafikus, išteklius, o svarbiausia — aiškiai suformuluotus, plačiai deklaruojamus ir visiems suprantamus tikslus. Tai netradicinė ginklų sistema, kurią valdyti reikia mokytis. Ji reikalauja daug daugiau žinių, intelekto, žmogiškosios prigimties supratimo nei įprastinis šautuvas ar policininko lazda. Tačiau ir rezultatas pasiekiamas daug apčiuopiamesnis negu galėtų duoti tegul ir didžiausios galios kovinis sprogimas. Griūva imperijos! Streiko sukeltas elektros energijos tiekimo nutūkimas sukelia daug didesnį ekonominį efektą nei daugiatonių bombų sprogimai. Eilinio sovietų kariuomenės karininko atsisakymas įvykdyti nusikalstamą komandą niekais paverčia gudragalviškus politikų planus, ruoštus ilgus mėnesius. Todėl aš dar kartą sakau: neprievartinis pasipriešinimas — labai efektyvus ir pavojingas ginklas.

Pradedant kovą būtina gerai suprasti konflikto esmę, numatyti, ką šiame konflikte laikys savo pergale priešininkas, o kas turėtų būti mūsų laimėjimas. Dažnai šie dalykai nesutampa. Konfliktas turi savo sudėtinę dalis. Būtina jį perstumti į tas plotmes, kur mūsų pergalė yra įmanoma. Jei negalime konflikte laimėti fiziškai susidūrę, privalome laimėti psichologiniu, ideologiniu, teisiniu ir kitais požiūriais. Tada pasiektas laimėjimas atvers plačias galimybes kovai ir pergalėms tiek priešininko užnugaryje, tiek tarp jo sąjungininkų, tiek siekiant viešosios nuomonės palankumo tarp tų, kurie yra mūsų potencialūs draugai. Kokia konflikto esmė? Priešininkas visada siekia politiškai kontroliuoti okupuojamą teritoriją ar valstybę. Ginkluota jėga — tik vienas būdas siekiant šio tiks-

Jo. Vien juo politinės kontrolės įtvirtinti neįmanoma. Nė viena valdžia, okupacinė ar demokratiškai išrinkta, negali išsiversti be piliečių klusnumo, pripažinimo, bendradarbiavimo. Mūsų tikslas — neleisti priešininkui realizuoti šių svarbiausių politinių kontrolės šaltinių. Kovoje mes negalime naudotis didžiųjų valstybių karine strategija ir mums peršamais veiklos stereotipais. Konfliktų tikslas — ne kova, o pergalė. Turime kurti savas kovos taisykles, situacijas, nepalankias priešininkui. Mūsų kovos specifika ir buvo, ir bus sumanus prievartinių ir neprievartinių kovos metodų derinimas. Mūsų tikslas konflikte — išsilaikyti, išsaugoti tautą, išvengti sutriuškinimo, o paskui atgauti tai, kas buvo prarasta. Ginkluotos kovos tikslas — išsklaidyti galimo priešininko iliuzijas, kad įmanoma užpulti prisidengus kokia nors pseudosocialistine revoliucija ar imituojant karinių dalinių maištą, kaip kad buvo bandoma padaryti Želigovskio pučo ar 1991 metų sausio mėnesio įvykių metu, taip pat duoti priešininkui suprasti, kad jo nuostoliai — tiek fiziniai, tiek politiniai, moraliniai — gali būti neverti siekiamo laimėjimo. Nė kiek ne mažiau svarbi ir kita kovos fazė, kai dažniausiai naudojami neprievartinės kovos metodai, — visuotinis nacijos pasipriešinimas. Jo tikslas priversti priešininką suvokti, kad pastangos išlaikyti okupuotą valstybę viršys jo jėgas. Toks pasipriešinimas turi išnaudoti didžiausias mūsų galias: vieningumą, tautines tradicijas, aukštą politinę sąmonę, visuotinai pareikštą norą išsaugoti nepriklausomą valstybę.

Lietuva dalyvavo sunkioje kovoje, kurioje priešininkas stengėsi sunaikinti Lietuvos Respublikos valdžios aparatą, suardyti ekonomiką, skleisti socialinio netikrumo jausmą, suskaldyti politines jėgas, valdžios struktūrose ir vadovų pareigose įtvirtinti kolaborantus. Mes patyrėme sunkią informacijos priemonių blokadą, melo ir dezinformacijos galią, ekonominę blokadą, politinį ir fizinį terorą. Ir šioje kovoje panaudotos neprievartinės kovos formos ir teisingai suvokti bei išnaudoti konflikto psichologiniai bei juridiniai aspektai padėjo — mes laimėjome. Napoleonas ir vėl pasirodė teisus: „Didelė jėga žūva nuo prasto virškinimo“.

Neprievartinės kovos metodai turi ir kitą prasmę: jie teikia galimybę ir „ginklą“ visuomenei prieš valdžios jėgas, neteisėtai naudojančias represinį aparatą. Sumaniai taikomi neprievartiniai metodai gali „priversti“ bet kurią valdžią pakeisti savo vidaus politiką, nes priešingu atveju toji valdžia gali prarasti valdymo objektą. Tai yra tikras demokratijos įsitvirtinimo ir vystymosi garantas.

Pačiu sudėtingiausiu Lietuvai metu, kai po nepavykusio 1991 m. sausio mėnesio perversmo Maskvos politikieriai ypač niršo ir visais įmanomais būdais bandė parklupdyti Lietuvą, kai mes jautėme naujai ruošiamą rugpjūčio mėnesio perversmą, o „pragaro mašinos“ laikrodžio tikslėjimas neleido nė valandėlę užsimiršti, mes ieškojome kitų tautų naudotų kovos formų, siekėme jas pritaikyti Lietuvoje. Tada aš aptikau leidinį apie Ispanijos pasipriešinimą Napoleono imperijai. Ispanija buvo pirmasis tikras šio didžiojo karvedžio pralaimėjimas. Tada jo brolis Dž. Bonapartas parašė Imperatoriui: „Aš neturiu čia nė vieno šalininko, mano

priešas — visa 12 milijonų drąsių, įnirtusių žmonių tauta. Imperatoriau, Jūs nepažįstate šios šalies: čia kiekvienas namas taps tvirtove, kiekvienas žmogus žus už bendrą tikslą. Nė vienas ispanas, jei šalis bus užkariauta, man netarnaus. Nerasiu savo armijai nė vieno vienintelio vedlio, nė vieno šnipelio. Imperatoriau, Jūs darote klaidą — Jūsų šlovė Ispanijoje žlugs“.

Tada aš supratau, kad dar vienas mūsų tikslas — pasiekti, kad taip mąstyti kiekvienas okupantų kareivis, Tėvynės išdavikas, Maskvos politikas. Manau, kad šis tikslas išlieka ir dabar. Kaip to pasiekti, moko ši knyga, kuri, tikiuosi, pakeis ne vieno skaitytojo mąstymo būdą taip, kaip tai patyriau aš.

Naudodamasis proga, noriu perduoti nuoširdų ačiū profesoriui GENE SHARPUI, A. Einšteino instituto darbuotojams BRUCE JENKINSUI, PETERIUI ACKERMANUI, filosofijos dr. GRAŽINAI MINIOTAITEI, knygos vertėjui dr. GRAŽVYDUI KIRVAIČIUI, taip pat pirmajam plačiai naudoto Lietuvoje okupacijos metu techninio vertimo į lietuvių kalbą autoriui A. LEIKAI ir visiems kitiems, prisidėjusiems prie šios knygos išleidimo.

A. BUTKEVIČIUS

Lietuvos Respublikos

Aukščiausiosios Tarybos deputatas,

Krašto apsaugos ministras

Abėcėlinė rodyklė

- Airija: pasipriešinimas Anglijos valdymui, 19
- Alcatrazo sala, 47
- Alternatyvi valdžia, 47, 48—49, 63, 64, 85; 1905 m. ir 1917 m. Rusijos revoliucijos ir, 48; Amerikos kolonijose (1765—1775), 48; apibrėžimas, 48; pavyzdžiai, 48; vaidmuo gynyboje, 85
- Alžyras, 11, 18, 19, 40, 43
- Alžyras, 1961 m. valstybės perversmas, 14, 63, 64, 69, 70, 125; aerodromų blokada, 18; aerouostų uždarymas, 17; aprašymas, 17—19; blokada, 18; „karinė vadovybė“, 17; kreipimais per radiją, 17; laikraščių ir radijo užgrobimai, 17; pasipriešinimo priemonės, 17—18; pirmasis užsienio legiono desantininkų pulkas, 17, 18; Prancūzijos kariuomenės pasipriešinimas, 18; Prancūzijos vyriausybės nepaprastosios priemonės, 18; represinės priemonės, 17; teisėtos vyriausybės išsaugojimas, 85; tikslai, 81; vyriausybės kvietimai prieštintis, 17, 18; žlugimas, 18, 19
- Amerikos čiabuviai, 47
- Amerikos kolonijos: alternatyvi valdžia, 48; galios židiniai, 52; konstitucinių garantijų sustabdymo įstatymas, 48; nesmurtinė revoliucija (1765—1775), 13, 69; pirmasis Amerikos kolonijų suvažiavimas, 48; susirašinėjimo komitei, 52
- Argentina, 124
- Aristotelis, apie diktatūras, 72
- Armėnija, 14, 118, 129
- Atrankinio pasipriešinimo strategija, 96, 97—101; apibrėžimas, 97; pasipriešinimo objektų nustatymas, 98; pranašumai, 97; prieš užsienio įsiveržimus, 98; prieš vidaus valdžios užgrobimus, 98
- Atvertimas, 59, 60, 87, 116; apibrėžimas, 59; procesas, 59; socialinės distancijos vaidmuo, 59; Vykomo satjagraho kampanijoje, 59
- Austrija, 14, 19, 115, 120, 126; pilietinės gynybos komponentas, 120; pilietinis pasipriešinimas okupacijai, 120; nacionalinės gynybos planas, 120; visuotinė nacionalinė gynyba, 120
- Autoritetas, 28, 29, 30, 36; jo nepripažinimas, 30, 33, 64; jo praradimo padariniai, 30; Kappo pučas ir nepripažinimas, 16. Taip pat žr. galios šaltiniai, pilietinė gynyba
- Baimė: kolektyvinis pasipriešinimas ir nugalėjimas, 33; nesmurtinė drausmė ir nugalėjimas; 56; nugalėjimo pavyzdžiai, 55; represijos ir, 32; represijos ir nugalėjimas, 55; sankcijoms reikalinga, 55; sankcijų lemiamas paklusnumas, 32
- Balsavimo teisė: vyrų, 69; moterų, 69
- Belgija: visuotinės vyrų balsavimo teisės pripažinimas, 69; žydų gelbėjimas, 69. Taip pat žr. kova Rūro krašte
- Bendradarbiavimas: atsisakymas, 34, 64; autoriteto nepripažinimas ir, 30; diktatūros ir, 72; galios priklausomybė nuo, 28, 30, 50; institucijų, 30; nacistai ir, 79; represijomis siekiama, 32; represijos ir, 57; sankcijos ir, 31; sankcijų baimė ir, 32; užpuolėjų tikslai ir, 81. Taip pat žr. paklusnumas; nebendradarbiavimas
- Bigotas, generolas, 17
- Birma, 14, 54
- Boėtie, Etienne de la, 28
- Boikotai, 44, 46; autobusų, 55; Kalifornijos vynuogių, 44; kovoje Rūro krašte, 86; Pietų Afrikos prekių, 44; Taip pat žr. ekonominiai boikotai, politinis nebendradarbiavimas, visuomeniniai boikotai
- Bolivija, 69, nebendradarbiavimas su 1978 m. perversmu, 15
- Branduoliniai ginklai, 26, 81, 128, 129, 131, 132
- Brazilija, 14, 43, 69, 124
- Britanija, 20, 70; Indijos kovos prieš, 65; religijos laisvės pripažinimas, 69; moterų balsavimo teisė, 69; Taip pat žr. Amerikos kolonijos; Indija
- Britų Indijos šiaurės vakarų pasienio provincija, 65
- Buchanas, Alastairas, 112
- Bulgarija, 14, 40, 41, 69, 126; protestas prieš žydų deportacijas, 43; žydų gelbėjimas, 69
- Centrinė Amerika, 127
- Centrinė Europa, 11

- Cenzūra, 54, 57, 95, 98, 105, 132; jos nepaisymas, 50
- Challe, generolas, 17, 18
- Civilinė gynyba. Žr. pilietinė gynyba
- Crepinas, generolas, 18
- Cekoslovakija, 14, 40, 41, 66, 69, 78, 121, 123, 126, 131; 1968—1969 m. kovos rezultatai, 70—71; 1968 m. neeilinis partijos XIV suvažiavimas, 22; 1968—1969 m. pasipriešinimo įvertinimas, 22—23; 1968 m. sovietų invazijos tikslai, 81; 1968—1969 m. nacionalinės gynybos kovos aprašymas, 20—23; 1968 m. visuotinis vienos valandos streikas, 22; 1969 m. kapituliacija, 23; 1969 m. pralaimėjimas laikinas, 103; 1989 m. protestai, 57, 71; 1989 m. protesto maršas, 44; 1989 m. visuotinis streikas, 44; antinacistiniai laikraščių boikotai, 44; antisovietinės riaušės, 23; Chartija—77, 103; kovinės dvasios problemos intervėtų kariuomenėje, 22; Maskvos derybos ir kompromisas, 22, 86; Nacionalinio susirinkimo pasipriešinimas, 22, 90; politinis nebendradarbiavimas, 46; pradiniai 1968 m. pasipriešinimo metodai, 90; 1989 m. protestų represijos, 58; slaptų radijo stočių tinklas, 22, 47, 98; sovietų kariuomenės nelajalumas 1968 m. invazijos metu, 69; tariamas sovietų „pakvietimas“, 91; trukdymai geležinkeluose, 22; trukdymai sudaryti kolaborantų vyriausybę, 22; valdžios nuolaidos interventams 1968—1969 m., 86; vyriausybė ir partija kaip 1968 m. pasipriešinimo veiksniai, 85; žurnalistų nebendradarbiavimas, 22
- Cernikas, Oldrichas, 21
- Čilė, 14, 54, 124
- Dallinas, Alexanderis, 79
- Danija, 14, 127; antinacistinis pasipriešinimas, 14; antinacistinis visuotinis streikas, 14, 45; Schalburgkorps, 45; socialinis nacistų boikotas, 44; žydų gelbėjimas, 69
- Darbas nebendradarbiaujant, 47, 98
- Debre, Michėlis, 17
- De Gaulle, prezidentas Charles, 17, 18, 19
- Delarue, Jacques, 67
- Diktatūros: Aristotelis apie, 72.; kaip trumpaamžės politinės santvarkos, 72; karinės pajėgos ir, 131; kova su diktatūromis ateityje, 72; mažesnė tikimybė, nulemta pilietinės gynybos, 127; nesmurtinė kova / veiksmai prieš, 14, 72; pasipriešinimo kreipimas į silpnybės, 72; pilietinė gynyba ir, 113; „plyšiai monolite“ ir, 72; priklausomybė nuo bendradarbiavimo; 72; vidinės silpnybės, 72. Taip pat žr. nesmurtinė kova / veiksmai
- Dubčekas, Alexanderis, 20, 23, 70, 71, 86
- Ebertas, prezidentas Friedrichas, 16
- Ekonominės veiklos nutraukimas, 44, 45, 83, 93, 94; 1905 m. Suomijoje, 45; Haiytyje, 45
- Ekonominiai boikotai, 43, 44, 50, 60, 66, 67, 83; antrinio boikoto apibrėžimas, 44; Britanijos prekių Indijoje, 60; formos, 44; pavyzdžiai, 44; Pietų Afrikos prekių, 58, 69; pirminio boikoto apibrėžimas, 44; streikai. Žr. streikai
- Ekonominis nebendradarbiavimas, 67; Amerikos kolonijose, 48; apibrėžimas, 44. Taip pat žr. ekonominiai boikotai; ekonominės veiklos nutraukimas; embargai; tarptautinės ekonominės sankcijos
- Ekskomunikacija, 44
- Embargai, 44, 58, 66
- Emigracinės vyriausybės, per Antrąjį pasaulinį karą, 85
- Estija, 14, 118, 130
- Europa, 12, 41, 124, 128, 130; sąjungininkų įsiveržimas, 85. Taip pat žr. Centrinė Europa; Rytų Europa; Vakarų Europa
- Filipinai, 14, 56, 69; armijos maištas, 65; kompiuterių operatorių streikas prieš rinkimų suklastojimą, 65
- Franco, generolas Franciscas, 113
- Galios šaltiniai, 28; atsisakymas padėti įgūdžiais ir žiniomis, 65—66; atskyrimas, 30; autoritetas, 28; autoriteto nepripažinimas, 64; dvasiniai veiksniai, 28; dvasinių veiksmių pašalinimas, 66; įgūdžiai ir žinios, 28; materialiniai ištekčiai, 28; materialinių išteklių pašalinimas, 66—67; pašalinimas, 64—69; priklausomumas nuo bendradarbiavimo, 27; sankcijos, 29; sankcijų pašalinimas, 67; žmonių ištekčiai, 28; žmonių išteklių pašalinimas, 65; žmonių išteklių pašalinimas riboja kitus galios šaltinius, 65. Taip pat žr. autoritetas; teisėtumas; nesmurtinė kova/veiksmai; politinė galia
- Galios židiniai, 34, 72, 98, 105, 113, 118, 123; 1968 m. Cekoslovakijos kova ir, 53; 1956 m. Vengrijos revoliucija ir, 52; Amerikos kolonijos ir, 52; apibrėžimas, 34; gynyba, 99; jų vaidmens nu-

- statymas, 34; Kappo pučas ir, 53; lenkų kova devintajame dešimtmetyje ir, 53; Norvegijos mokytojų pasipriešinimas, 53; pasiruošimai prieš vidaus valdžios užgrobimus ir, 125; pavyzdžiai, 34, 37, 52; vaidmuo gynyboje, 37; vaidmuo nesmurtinėje kovoje/ veiksmuose, 53; visuomenės struktūra ir, 34—35
- Gana, 69
- Gandis, Mohandas, 14, 30, 59, 71. Taip pat žr. Indija
- Genocidas, 79, 80; žudymo technika ir, 80
- Gibbsas, profesorius Normanas, 112
- Gynyba: apibrėžimas, 9; veiksniai, veikiančios gynybos galią, 37—38; galios šaltinių ribojimu, 37; karinės priemonės, 9—10; sąlygos, 9; visuomeninė kilmė, 37—38. Taip pat žr. pilietinė gynyba; gynybinė gynyba; sulaikymas; kariniai metodai
- Gynybinė gynyba: šalininkai, 23; požiūrių reziümė, 10—11; problemos, 11
- Goa: nesmurtinis įsiveržimas, 47
- Goebbelsas, Josephas, 67
- Gorbačiovas, Michailas, 113
- Gruzija, 14, 130
- Gustafssonas, Gunnaras, 120
- Gvatemala, 14, 41, 54, 63, 69, 124
- Haitis, 14; 1956 m. ekonominės veiklos nutraukimas, 45; 1957 m. visuotinis streikas, 15; prezidentas Pierre-Louis, 15
- Hartenecas, generolas, 79
- Havelas, Vaclavas, 71
- Hitleris, Adolfas, 33
- Holstas, Johanas Jorgenas, 122
- Honkongas, 118
- Husakas, Gustavas, 23, 70
- Indija, 14, 116, 128, 130; 1930—1931 m. nepriklausomybės kampanija, 65, 71; Amritsaro žudynės, 131; druskos sandėlio Dharasanoje užgrobimas, 56; Gandžio-Irwino pakto sudarymas, 71; Indijos nacionalinio kongreso Pešavaro komitetas, 65; nepriklausomybės kampanijos, 14, 18; nepriklausomybės iškovojimas, 69; prisitaikymas ir nepriklausomybė, 60; Vykomo satjagraho kampanija, 59; žudynės Pešavare, 66
- Informavimo ir įspėjimo strategija, 90, 94; apibrėžimas, 90; priemonės, 91, 93; tikslas, 91, 92; turinys, 92
- Iranas, 14, 116; nesmurtinė revoliucija prieš šachą, 14
- Irwinas, lordas (vėliau lordas Halifax), Indijos vicekaralius, 71
- Įsiveržimai ir okupacijos: atrankinio pasipriešinimo strategija prieš, 97; Cekoslovakijos (žr. Cekoslovakija); improvizuotos nesmurtinės kovos prieš, 18; informavimo ir įspėjimo strategija prieš, 91; kaip racionaliai planuojami veiksmai, 81; nacistų įsiveržimas į Norvegiją, 83; nesmurtinio žaibo karo strategija prieš, 94; pilietinis sulaikymas, 82; Rūro krašto (žr. kova Rūro krašte); teritorijos užgrobimas, 80; tikslai, 81; totalinio pasipriešinimo strategija prieš, 96; trukdymas siekti ekonominių tikslų, 98; trukdymas siekti ideologinių tikslų, 98
- Islandija, 118, 127
- Ispanija, 113
- Išdavikiškas bendradarbiavimas, 22, 65, 84, 106; jo blokavimas, 92, 97; atsisakymas bendradarbiauti Šveicarijos gynybos politikoje, 122. Taip pat žr. darbas nebendradarbiaujant
- Italija, 14
- Yulzaris, Matei, 43
- Izraelio okupuotos Palestinos teritorijos, 14
- JAV, 20, 70, 125, 128; Atlanta, Džordžija, 58; Birmingamas, Alabama, 58; Centrinė žvalgybos valdyba, 125; grėsmė saugumui ir pilietinė gynyba, 129; Irangeitas, 125; įteisintos rasinės segregacijos panaikinimas, 69; kovų už pilietines teises represijos, 58; Missisipi, 58; Montgomeris, Alabama, 55, 58; moterų balsavimo teisė, 69; pilietinė gynyba ir, 129; pilietinių teisių kovos, 14, 47; Rhode Islandas, 52; vergija, 69
- Jouhaudas, generolas, 17
- Jugoslavija, 11, 41, 54, 115, 119; pasipriešinimo būdai, 123; pilietinė gynyba ir, 123; visuotinės nacionalinės gynybos politika, 123
- Kapituliacija, 90, 103, 123; čekų ir slovakų kovos 1968—1969 m., 23, 86
- Kappas, Dr. Wolfgangas, 15, 16
- Kappo pučas, 14, 41, 46, 53, 63, 65, 69, 70, 98, 111, 119; administracinis nebendradarbiavimas, 66; aprašymas, 15—16; atsisakymas tarnauti Kappo „vyriausybėje“, 65; autoriteto nepripažinimas, 16; Berlyno saugumo policija atsako paramą, 66; darbininkų streikai, 16; Freikorps vaidmuo, 16, 119; karo ministerijos atsisakymas paklusti Kappo „vyriausybei“, 66; nebendradar-

- biavimas su, 16; politinis nebendrabarbiavimas, 50; represijos per, 16; smurtas per, 16; streikai prieš, 67; teisėtos valdžios išsaugojimas, 85; tikslai, 81; valdininkų pasipriešinimas, 16; valdžios nebendradarbiavimas, 16; valstybės banko atsisakymas finansuoti Kappo „vyriausybę“, 66; visuotinis streikas prieš, 16
- Karališkieji Garhwalo šauliai, Britų Indija, 65
- Karinė galia: kaip politinės galios išraiška, 50
- Karinė ginkluotė: kontrapasiūlymai dėl didžiulės naikinamosios galios, 10; nereikalinga gynyboje, 37
- Kariniai metodai: genocidas ir, 79; pacifistinis požiūris į, 10; požiūriai į, 9—10; problemos, 10; teritorijos užgrobimas ir, 79. Taip pat žr. gynyba; gynybinė gynyba
- Katastrofa, 55, 69, 80. Taip pat žr. genocidas; nacistai; žydai
- Katkovas, Georgijus, 63
- Kingas, Martinas Lutheris Jr., 55
- Kinija, 14, 41, 54, 72, 116, 128, 130; 1989 m. demokratinis judėjimas, 14; Pekinas, 14; Tiananmenio aikštė, 14, 59; 1989 m. žudynės, 59, 73, 131
- Kolaborantų atvertimas, 106
- Kolektyvinis pasipriešinimas, 33, 34
- Korėjiečių nesmurtinis protestas (1919—1922), 14
- Kosta Rika, 118
- Kova Rūro krašte, 14, 18—20, 44, 98, 100, 111, 119, 121; anglių kasimas, 86; aprašymas, 18—20; belgų ir prancūzų liaudies parama, 19; „bošų advokatai“, 19—20; griovimai, 20; informatoriai, 20; įtariamų informatorių naikinimas, 20; pasipriešinimo metodai, 20; politinis nebendradarbiavimas, 46; Prancūzijos ir Belgijos tikslai, 81; profsąjungų parama nebendradarbiavimui, 19; protesto streikas, 44; represijos, 20, 58; rezultatai, 70; sabotazas, 20; šnipai, 20; vyriausybės nesmurtinio pasipriešinimo politika, 18—19
- Kriegelis, Františekas, 21
- Kuba, 116
- Kube, Wilhelmas, generalinis komisaras, 79
- Kultūrinis pasipriešinimas, 100
- Kvislingas (Quisling), Vidkunas, 15, 46, 65, 83
- Laisvė: neduodama valdovų, 36; struktūrinis pagrindas, 36; visuomenės galia — geriausia garantija, 37
- Lapeliai, 16, 43, 90, 91, 93
- Latvija, 14, 118, 130
- Leninas, V. I., 15
- Lenkija, 40, 54, 66, 69, 126; nebendradarbiavimas su Jaruzelskio režimu, 15; nepriklausoma švietimo sistema per nacistų okupaciją, 47; nesmurtinė kova, 14; pagrindžio laikraščiai, 98; „Solidarumas“, 40, 53, 69; Varšuvos geto sukilimas, 56
- Liaudies valdžios kūrimas, 113
- Lietuva, 14, 118, 129
- Lisistratinis boikotas, 44
- Ljubicicas, generolas Nikola, 123
- Lotynų Amerika, 72
- Ludendorffas, generolas Erichas, 16
- Magliore, generolas, 45
- Maištas, 33, 46, 50, 67, 69; 1905 m. ir 1917 m. Vasario revoliucijose Rusijoje, 67; Filipinų armijoje, 65
- McCarthy, Ronaldas, 48
- Marcosas, Ferdinandas, 40, 65, 69
- Martinezas, generolas Maximilianas Hernandezas, 41, 54, 62
- Masačūsetsas: religijos laisvės pripažinimas, 69
- Meksika, 14
- Mikropasipriešinimas, 100
- Nacistai, 14, 43; būgštavimai dėl karininkų atsistatydinimo, 67; Danijos okupacija, 45, 50; gestapas, 55, 67, 83; Lebensraum ir, 79; Norvegijos okupacija, 52, 65, 83; Olandijos okupacija, 45, 98; politikos pokyčiai slavų kraštuose (1940—1944), 79—80; požiūris į visuotinį streiką, 67; streikų slopinimas, 67. Taip pat žr. katastrofa; žydai
- Naujoji Kaledonija, 14
- Nebendradarbiavimas, 29, 30, 42, 54, 93; 1917 m. Vasario revoliucijos Rusijoje metu, 63; Amerikos kolonijose, 48, 52; apibrėžimas, 44; atskiria galios šaltinius, 26, 27, 39, 50; Bolivijoje, 15; Cecoslovakijoje (1968—1969), 20, 21; didelio masto nebendradarbiavimo sąlygos, 33; formos, 40; genocidas ir, 79; gynybinis, 46; Haiityje, 15; improvizuotas gynyboje, 12; informavimo ir įspėjimo strategija ir, 90; institucijų, 30, 34; ir nesmurtinis privertimas, 63; ir svetimos šalies okupacija, 65; kaip valdžios politika, 85, 98; kampanijos Indijoje, 67; kylantis iš užsispyrimo, 30;

- kovoje Rūro krašte, 18, 19; Lenkijoje, 15; metodai, 44; nesmurtinio žaibo karo strategija ir, 90; Norvegijos mokytojų pasipriešinime, 65; pilietinėje gynyboje, 12; puolime, 46; smurtas ir, 41; sovietų valdininkijos, 15; su Kappo pučiu, 16; su maištu Alžyre, 18; Suomijoje, 14; su užpuolėjų režimu, 84; teismų, 98; totalinio nebendradarbiavimo strategija, 96—97, 101; užpuolėjų tikslai ir, 98. Taip pat žr. ekonominis nebendradarbiavimas; Kappo pučas; pilietinė gynyba; politinis nebendradarbiavimas; valdininkija; valstybės tarnautojai; visuomeninis nebendradarbiavimas
- Neišėjimas iš namų, 47
- Nepaklusnumas, 29, 30, 34, 45, 50, 54; partijos narių ir kareivių Čekoslovakijoje, 69; sankcijos ir, 32. Taip pat žr. alternatyvi valdžia; darbas nebendradarbiaujant; maištas; nebendradarbiavimas; pilietinis nepaklusnumas
- Neproprovokuojanti gynyba. Zr. gynybinė gynyba
- Nesmurtinė drausmė, 33, 99; apibrėžimas, 56; kaip sėkmės sąlyga, 56; ugdyamas, 57
- Nesmurtinė kova/veiksmai: apibrėžimas, 40, 42; autonomiškos teisėtos vyriausybės išsaugojimas, 85; būtinybė geriau pažinti, 72; dinamika konfliktuose, 49; galios naudojimas, 49; galios pokyčiai, 50—51; galios šaltiniai ir, 50; galios židiniai ir, 52; ginklai, 27, 42—49, 83; improvizuoti atvejai diktatoriškų režimų gynyboje, 113; improvizuoti atvejai gynyboje, 14—15, 70—71, 78; improvizuoti atvejai gynyboje, palyginti su pilietine gynyba, 108; improvizuoti atvejai prieš valstybės perversmą, 15—19; kaip ypatingų ginklų sistema, 42; kaip kovos priemonė, 39; kaip valdžios politika, 19; keičia galios santykį, 49; klaidingos nuomonės apie, 39—40; laikas, būtinas pasiekti sėkmei, palyginti su smurtine kova, 41; metodai (taip pat žr. nebendradarbiavimas; nesmurtinis įsikišimas; nesmurtinis protestas ir įtikinimas), 42—49; motyvai, 40; nesmurtinės drausmės būtinybė, 41; pagrindinė prielaida, 39; rezultatus lemiantys veiksniai, 53; pasiekimai, 69; pavyzdžiai, 14; permainų mechanizmai (taip pat žr. prisitaikymas; atvertimas; nesmurtinis privertimas, suirimas), 59—63; perspektyviniai rezultatai ir sėkmės sąlygos, 71; politinis smurtas ir, 49; poveikis dalyviams, 72; poveikis priešininkams, 72; pradinė sumaištis improvizuotais atvejais, 83; pralaimėjimas, 69; pralaimėjimų priežastys, 69; prieš būsimas diktatūras, 72—73; prieš diktatūras, 26, 72; prieš įsiveržimus ir okupaciją, 18—23; priešininkų problemos, susidūrus su, 53—54; „priežastys“, dėl kurių ji negalima, 110; represijos ir, 54—56; rezultatas kaip „lygiosios“ arba laikinas sprendimas, 71; sėkmės apibrėžimas, 69; sėkmės veiksniai, 70; sėkmė ir pralaimėjimas, 69—71; skiriasi nuo taikstymosi, 39; smurto pavojingumas, 41; strategija, 51; strategijos svarba, 51; sumanus taikymo būtinybė, 40; sumanesnis improvizuotos nesmurtinės kovos taikymas gynybai atėityje, 108; tarptautinės tvarkos permainingos ir, 110—111; tiesioginis poveikis priešininkų galiai, 50; tiesioginis poveikis problemų sprendimui, 50; užsispyrimas ir, 110; veikiantys veiksniai, 49; vis labiau pripažįstama galia, 40; visuomeninės santvarkos permainingos ir, 111—113; žmogaus prigimties permainingos ir, 110; žmonių aukų mažiau nei kariniuose konfliktuose, 75—76. Taip pat žr. 1961 m. valstybės perversmas Alžyre; Čekoslovakija; Kappo pučas; katastrofa; kovą Rūro krašte; pilietinė gynyba; strategija
- Nesmurtinės kovos/veiksmų metodai, 42—49. Taip pat žr. nebendradarbiavimas; nesmurtinė kova/veiksmai; nesmurtinis įsikišimas; nesmurtinis protestas ir įtikinimas
- Nesmurtiniai trukdymai, 93
- Nesmurtinio žaibo karo strategija, 90, 94—95; apibrėžimas, 94; priemonės, 94; tikslas, 94
- Nesmurtinis Alcatrazo salos užėmimas, 47
- Nesmurtinis įsikišimas, 42, 93; 1953 m. Rytų Vokietijoje, 47; apibrėžimas, 46—47; formos, 47; naudojamas puolime, 47; Norvegijos mokytojų pasipriešinime, 86; pilietinių teisių kovoje JAV, 47; pavyzdžiai, 47; represijos ir, 47
- Nesmurtinis įsiveržimas į Goa, 47
- Nesmurtinis privertimas, 59, 60—63, 67, 87; apibrėžimas, 60; veiksniai, 64; pavyzdžiai, 62—63; procesas, 61—62
- Nesmurtinis protestas ir įtikinimas: antinacistiniai ganytojiški laišakai, 43; api-

- brėžimas, 42; budistų studentų protestas Pietų Vietname, 43; Cekoslovakijos Nacionalinio susirinkimo pareiškimas, 43; gatvių demonstracijos Cekoslovakijoje, 44; lenkų antinacistiniai protestai, 43; metodai, 42; moterų balsavimo teisės šalininkų plakatas, 43; protestai Bulgarijoje prieš žydų deportacijas, 43; protestai gatvėse Brazilijoje, 43; protestai Rytų Vokietijos miestų gatvėse, 44; protestas Alžyro gatvėse, 43; Vengrijos rašytojų memorandumas, 43
- Nicotas, generolas, 17
- Nikaragva, 116
- Nikolajus II, Rusijos imperijos caras, 62, 63
- Norvegija, 115, 121, 127; emigracinė vyriausybė, 85; korporacinė vyriausybė, 65, 99; nacistų įsiveržimas, 83; Nasjonal Samling, 83; Norvegijos Atlanto komitetas, 122; Norvegijos Aukščiausiojo teismo atsistatydinimas 1940 m., 65; Norvegijos gynybos mokslinio tyrimo institutas, 121; Norvegijos mokytojų pasipriešinimas, 46, 52, 65, 69, 86, 99; pasipriešinimas Quislingo režimui, 14, 86; Quislingo režimas, 46; sumaištis pasipriešinimo prieš nacistus pradžioje, 83; žydų gelbėjimas, 69
- Olandija, 121; antinacistiniai streikai, 45; emigracinė vyriausybė, 85; geležinkelininkų streikas 1944—1945 m., 85; Olandijos bažnyčių nepripažinimas nacistų autoriteto, 65, 98
- Pacifizmas, 10
- Pakistanas, 14, 69
- Paklusnumas, 29; nepaklusnumas, 65; nuo jo priklausanti galia, 27—28, 50; sankcijų baimė ir, 32; represijos ir, 57
- Palestina, 118
- Panama, 14
- Partizaninis karas, 11, 41, 123, 132; derinimas su nesmurtiniu pasipriešinimu, 124; žmonių aukos, 90
- Pasyvus pasipriešinimas, 122
- Patalpų užėmimai, 47
- Perkalbėjimas, 82, 83; apibrėžimas, 9; nepasisekimas, 9; sulaukymas ir, 9; užsienio ryšiai ir, 82. Taip pat žr. sulaukymas
- Permainų mechanizmai nesmurtinėje kovoje/veiksmuose, 59—63; Taip pat žr. atvertimas; nesmurtinis privertimas; prisitaikymas; suirimas
- Persiginklavimas, 108—135; apibrėžimas, 115; daugiašalis modelis, 126—128; greitas priėmimas mažai tikėtinas, 115; greitas priėmimas nepageidautinas, 116; įvairūs variantai, 115; karinių instancijų požiūris į, 115; laipsniškas metodas, 114, 116—117; modeliai, 118—128; nešališkas požiūris, 114; ne valdžios iniciatyva, 115, 118; pranašumai šalių su ribotais kariniais pajėgumais, 126; procesas, 115; specialiu tikslų modelis, 119—125; tikslas, 117; valdžios iniciatyva, 115, 118; valdžios požiūris į, 134; vienašališkos priemonės, 126; visiško ir greito priėmimo modelis, 118—119; visiško persiginklavimo etapų modelis, 125—126. Taip pat žr. pilietinė gynyba
- Peru, 124
- Pietų Afrika, 14; afrikiečių ekonominės galios didėjimas, 69; produktų boikotai, 44, 58, 69; Sarpevilio skerdynės, 58
- Pietų Korėja, 14
- Pietų Vietnamas: 1963 m. ir 1966 m. budistų kampanijos, 14; budistų represijos, 58
- Piliečių teisės: kovos Jungtinėse Valstijose, 14, 47, 58; kovos Sovietų Sąjungoje, 14; reikalavimai Rytų Vokietijoje, 44
- Pilietinė gynyba, 12—13, 78—106, 108—135; aktyvi strategija, 82; apibrėžimas, 12; apsisprendimui reikalingas laikas, 117; Austrija ir, 119—120; autoriteto nepripažinimas ir, 29; bėgimo ar pasidavimo nepriimtumas, 90 branduolinių ginklų platinimas ir, 131; decentralizavimas ir, 133; demokratija ir, 112; demoralizavimas, 99; derinimas su gynybine gynyba, 124; derinimas su kitų rūšių veiksmiais, 88; derinimas su partizaniniu karu, 123; derinimo su karine gynyba problemos, 123; derinimo su kitais veiksmais tikslingumas, 88; didžiosios valstybės ir, 128—130; diktatūrų gynyba ir, 113; efektyvumo didinimas, 78; efektyvumo veiksniai, 89; efektyvumo įvertinimas, 102; esamos visuomeninės santvarkos kritika ir, 111—112; veiksniai, veikiantys strategijų pasirinkimą, 87—89; galimi šio gynybos būdo tyrimų rezultatai, 135; galios teorija ir, 13; galutinių rezultatų įvertinimas, 104—105; genocidas ir, 80; gynybos kovų strategijos: atrankinio pasipriešinimo strategija, 95, 97—101 (taip pat žr. atrankinio

pasipriešinimo strategija); gynybos kovų strategija; visiško nebendradarbiavimo strategija, 95, 96—97 (taip pat žr. visiško nebendradarbiavimo strategija); gynybos politikos modeliai, 118—128; gynimosi galia, priklausanti nuo sugebėjimo neleisti agresoriams pasiekti savo tikslų, 82; ginklai, 12, 83—84; griovimai ir, 88; ideologiniai argumentai, 111; ilgalaikės gynybos rezultatų įvertinimas, 103—104; iniciatyvos paėmimo svarba, 90; išankstinės direktyvos, 94—95; įvairūs rezultatai, 103; JAV ir, 129; Jugoslavija ir, 123; kaip papildoma sulaikymo priemonė, 115; kaip politinis karo pakaitalas, 133; kaip ribotas gynybos politikos komponentas, 116, 119—125; karinės išlaidos ir, 132; karinio pasipriešinimo bergždumas ir, 121; karinio pasipriešinimo žlugimas ir, 121—124; karinis sulaikymas, palyginti su pilietinės gynybos sulaikymu, 82; karinių pajėgų naudojimo slopinti gyventojams mažinimas ir, 131; keitimasis informacija, 101; kiti terminai, 12; kova už savivaldos teisėtumą ir veiksmingumą, 84; kraštutinėmis sąlygomis, 100; kultūrinis pasipriešinimas, 100; liaudies valdžios organų kūrimas ir, 113; mažesnė tarptautinės karinės agresijos tikimybė ir, 131; mažesnė vidaus valdžios užgrobumų tikimybė ir, 131; metodai, 83—84; mikropasipriešinimas, 100; motyvai, 109—110; neginamos santvarkos, 113; neleidimas užpuolėjams pasiekti savo tikslus, 105—106; nepasisekimas, 102; nesmurtinė drausmė, 89; nesmurtiniai veiksmai ir, 13; nesugebėjimas sulaikyti, 90; Norvegija ir, 121—122; organizuotas pasipriešinimas, 95; pagrindinis modelis, 125; paruošimas ir mokymas, 82; pasipriešinimo slopimas, 100; pasiruošimas sukurti sulaikomąją galią, 131; „pažangi“ užsienio politika ir, 132; perėjimas į smurtą ir, 100; permainų mechanizmų parinkimas, 87; persiginklavimas į, 108—135 (taip pat žr. persiginklavimas); perspektyviniai pranašumai, 129—133; planavimas, 87; planavimo ir pasiruošimo pranašumai, 108; politinės santvarkos gynybos svarba, 84; pradinės stadijos strategijos: informavimo ir įspėjimo strategija, 90—94 (taip pat žr. informavimo ir įspėjimo strategija); pradinės stadijos strategijos: ne-

smurtinio žaibo karo strategija, 94—95; (taip pat žr. nesmurtinio žaibo karo strategija); pradinės sumaišties vengimas, 83; prielaidos ir, 110—113; priešinimasis represijoms, 89—90; represijos ir, 99; ribotų komponentų tikslai, 121; savišvieta, 134; sėkmė ir pralaimėjimas, 102—106; slaptumas ir, 101; socialinės revoliucijos ir, 116; socialinis teisingumas ir, 111; spontaniškas pasipriešinimas, 95; SSSR ir, 129—130; stiprinimo priemonės, 104; strategijos keitimas, 95, 100; strategijos reikalingumas, 83; strategijos nulemti metodai, 84; strategijų parinkimas, 86; sulaikymas, 81—82; sulaikymas ir gynyba be galimybės vykdyti užsienio puolimus, 131; sulaikymas ir ruošimasis, 131; sulaikymo veiksniai, 82; sulaikymo ir gynybos santykis, 82; sulaikymo pilietine gynyba sąlygos, 82; Suomija ir, 122—123; sutartys ir, 101; Švedija ir, 120; Šveicarija ir, 122; švietimas, 133; taikymas, žr. persiginklavimas; taikymo tikslingumo veiksniai, 118; tarptautinė parama, 101—102; tarptautinės tvarkos pokyčiai, 110—111; teisėtumo nepripažinimas ir, 84; teritorijos užgrobumas ir, 79—80; tikslai, 12; tyrimai ir diegimas, 134; tolesnis diegimas, 133—135; trukmė, 99; utilitarinis turinys kaip vertinimo pagrindas, 114; užpuolėjų tikslai ir, 79; užpuolėjų tikslų įvardinimas, 87; valstybės perversmas ir, 124; vidaus smurto mažinimas ir, 131; vidaus valdžios užgrobumai ir, 124—125; vidaus valdžios užgrobumai JAV ir, 129; vykdymas, 13; visuomeninės santvarkos pokyčiai, 111—113; visuomeninis ir politinis poveikis, 112; visuotinis pasipriešinimas, 95; žmogaus prigimties pokyčiai, 110; žmonių aukos, 132. Taip pat žr. nesmurtiniai veiksmai/kova

Pilietinis nepaklusnumas, 65, 83; apibrėžimas, 45; 1930—1931 m. Indijos kampanija, 65

Pinochetas, generolas Augusto, 54

Poincaré, Raymondas, 20

Politinė galia, 26; autoritetas ir, 28; apibrėžimas, 27; dvasiniai veiksniai ir, 28; esmės apibūdinimas, 27; įgūdžiai ir žinios ir, 28; ir teorinių žinių apie galią realizavimas, 34—35; kontrolė, 33; materialiniai resursai ir, 29; naudojimosi mastas, 29; nesmurtinė kova/veiksmai ir, 49; pilietinė gynyba ir, 13; potencia-

- las, 26; priklausomybė nuo bendradarbiavimo ir paklusnumo, 27, 29; priklausomybė nuo individų ir institucijų bendradarbiavimo, 30; sankcijos ir, 29; santykių pokyčiai, 69; šaltiniai, 27—29; šaltinių atskyrimas, 27, 28, 30; teorija, 26; žmonių resursai ir, 28. Taip pat žr. galios šaltiniai
- Politinės žmogžudystės, 20, 100, 132
- Politinis džiū-džiitsu, 50, 90, 99; apibrėžimas, 58; pavyzdžiai, 58—59; procesas, 57—58
- Politinis nebendradarbiavimas, 83, 86; Amerikos kolonijose, 48; apibrėžimas, 45; Cekoslovakijoje 1968 m., 46; kaip gynyba, 46; kovoje Rūro krašte, 46; Norvegijos mokytojų organizacijų, 46; teisėtumo nepripažinimas ir, 46
- Prancūzija, 14, 44, 58, 78; nacionalinė policija, 17; Poincaré vyriausybė, 70; saugumo daliniai, 17; žydų gelbėjimas, 55, 69. Taip pat žr. kova Rūro krašte; valstybės perversmas Alžyre 1961 m.
- Prancūzų ir belgų įvykdyta Rūro krašto okupacija. Zr. kova Rūro krašte
- Prisitaikymas, 59, 71, 87; apibrėžimas, 60; procesas, 60
- Privertimas, 60. Taip pat žr. nesmurtinis privertimas
- Prof sąjungos, 44, 53, 61; Alžyro maištas ir, 17; kovoje Rūro krašte, 18; pripažinimas, 69
- Protestai Plaza del Mayo, Buenos Aires, Argentina, 55
- Provokatoriai, 54, 57
- Reitlingeris, Geraldas, 55
- Represijos, 27, 31, 100; baimė, sąlygojanti paklusnumą, 32; demaskuoja smurtinį priešininkų santvarkos pobūdį, 55; kaip grėsmės, iškilusios priešininkui, ženklas, 55; kaip reakcija į nebendradarbiavimą, 31; neduoda pagrindo panikai, 57; nepakanka išsaugoti režimui, 31; nepakanka laiduoti bendradarbiavimui, 31—33; prieš pilietinius gynėjus, 89, 99; ribotas naudojimas prieš nesmurtinius veikėjus, 54; siekia priversti paklusti, 90; streikų, 67; taikymas reikalaujant bendradarbiavimo, 31, 32—33; vykdytojų suvaržymas, 57; žalingos jų vykdytojams, 57. Taip pat žr. politinis džiū-džiitsu; sankcijos
- Rytų Europa, 20, 72, 79, 126, 129, 130
- Rytų Vokietija, 40, 41, 44, 54, 66, 69, 126; 1953 m. masiniai mitingai, 55; 1989 m. protesto žygis, 44; 1953 m. sukilimas Rytų Vokietijoje, 14, 66; Leipcigas, 47; nesmurtinė valstybės saugumo patalpų „apžiūra“ 1989 m., 47; nesmurtinis įsikišimas, 47; policijos ir kariuomenės maištas 1953 m., 67; sovietų kareivių ir karininkų maištas 1953 m., 69
- Robertsas, Adamas, 123
- Roschas, Otto, 120
- Rumunija, 54
- Rusija: 1917 m. bolševikų valstybės perversmas, 49; 1905 m. demonstrantų skerdynės Sankt Peterburge, 58; 1905 m. didysis spalio streikas, 61; 1905 m. revoliucija, 14, 50; 1917 m. revoliucija, 49; 1917 m. Vasario revoliucijos represijos, 58; 1917 m. Vasario revoliucija, 14, 63, 69; imperijos dūma, 61; Laikinoji vyriausybė, 49; ochranka, 57; zemstų suvažiavimų biuras, 48
- Sabotažas: kovoje Rūro krašte, 20; represijos ir, 88
- Salanas, generolas, 17
- Salvadoras, 14, 41, 54, 62, 69
- Sankcijos, 27, 28, 29, 31, 37; apibrėžimas, 29; baimė, sąlygojanti paklusnumą, 32, 55; bendradarbiavimas ir grėsmė, 31; maištai ir, 67; nebendradarbiavimas ir pasirengimas kentėti, 33; nepakanka išsaugoti režimui, 31; nesmurtinės, žr. nesmurtinė kova/veiksmai; politinės valdžios išsaugojimas ir, 31; taikymas reikalingas bendradarbiavimo, 31; taikymo galimybių apribojimas, 67. Taip pat žr. politinis džiū-džiitsu; represijos
- Satjagrahas, 49, 59. Taip pat žr. Gandis; Indija
- Savarankiškos institucijos. Zr. galios židiniai
- Severingas, Carlos, 20
- Skandinavijos šalys, 127
- Smrkovskis, Josephas, 21
- Smurtas, 33; apibrėžimas, 40; atitraukia dėmesį nuo problemų, 51; netiesiogiai silpnina priešininkų galią, 49; žalingas nesmurtinėje kovoje/veiksmuose, 41
- Socialinė distancija, 59
- Sovietų Sąjunga. Zr. SSSR
- SSSR, 11, 14, 20, 54, 79, 80, 116, 126, 128; Armėnija, 14, 118, 130; Estija, 14, 118, 130; Gruzija, 14, 130; improvizuotas valstybės tarnautojų pasipriešinimas 1917—1921 m., 15; karinis užpuolimas, 130; KGB, 20; Latvija, 14, 118, 130; Lietuva, 14, 118, 130; pertvarka,

- 130; pilietinė gynyba ir, 129; pilietinių teisių kovos, 14; streikai ir etniniai judėjimai 1989 m., 14; streikai Vorkutoje 1953 m., 14; tautybių problema, 129; vidaus valdžios užgrobimai ir, 130; viešumas, 130; žydų aktyvistų kovos, 14
- Stalinas, Josifas, 128
- Strategija: apibrėžimas, 83; bendrosios strategijos apibrėžimas, 83; metodai, taktika ir, 83; tikslas, 51. Taip pat žr. nesmurtinė kova/veiksmi; pilietinė gynyba
- Strateginių studijų institutas Londone, 112
- Streikai, 16, 22, 44—45, 50, 60, 66, 67, 98; 1944 m. penkių dienų visuotinis streikas Danijoje, 45; 1968 m. protesto streikai Prahėje, 44; 1989 m. visuotinis streikas Prahėje, 45; apibrėžimas, 44; formos, 44; kovoje Rūro krašte, 44, 86; nacistų požiūris į, 66; simboliški, 17, 18, 44; visuotiniai, 65, 67, 93, 94
- Sudanas, 69
- Suirimas, 59, 60, 61, 67, 71, 87, 88; apibrėžimas, 63; veiksniai, sąlygojantys, 64; galimi rezultatai, 63; pavyzdžiai, 63; prisitaikymas ir, 60; procesas, 63;
- Sulaikymas: branduoliniai ginklai ir, 81; veiksniai pilietinėje gynyboje, 82; gynyba ir, 9; gynyba nepasisekus sulaikyti, 9; informacija apie galimybę neleisti pasiekti tikslų ir, 82; karinėmis priemonėmis, palyginti su pilietinėmis, 82; neleidimas užpuolėjams pasiekti savo tikslus ir, 82; nepasisekimas, 9, 82, 90; neturint puolimo priemonių, 131; pasiruošimas ir, 78; perkalbėjimas, 9; pilietinė gynyba, 12, 81—82; pilietinė gynyba kaip papildomas veiksnys, 115; sąlygos pilietinėje gynyboje, 82; tikroji gynyba ir, 82; tikslas, 9. Taip pat žr. gynyba; perkalbėjimas; pilietinė gynyba
- Suomija, 115, 127; 1905 m. ekonominės veiklos nutraukimas, 45; nebendradarbiavimas su Rusija, (1898—1905), 14; pilietinė gynyba ir, 122—123; provokatorių naudojimas carinėje Rusijoje, 57; psichologinės gynybos planavimo komisija, 122
- Svoboda, Liudvikas, 21, 22
- Siaurės Atlanto sutarties organizacija (NATO), 126
- Švedija, 16, 115, 119, 127; nekarinio pasipriešinimo komisija, 120; nekarinis pasipriešinimas okupacijos atveju, 120; pilietinės gynybos komponentas „visuotinės gynybos“ politikoje, 120; visuotinis vyrų balsavimo teisės pripažinimas, 69
- Sveicarija, 10, 115, 119; atsisakymas bendradarbiauti, 122; „pasyvus pasipriešinimas“, 122; pilietinės gynybos knyga, 122; pilietinės gynybos komponentas „bendrosios gynybos“ politikoje, 122
- Tailandas, 69, 124
- Taktika, 39, 42, 51, 69; apibrėžimas, 83; keitimas gresiant represijoms, 57. Taip pat žr. metodai; strategija
- Tarptautinės ekonominės sankcijos, 37, 66. Taip pat žr. boikotai; embargai
- Teisėtumas, 28; atmetimas, 46, 50; nepripažinimas, 105; nepripažinimas užgrobėjų, 65; nepripažinimas užpuolėjų, 97; politinis nebendradarbiavimas, 46; santykis su kitais galios šaltiniais, 46; savos valdžios teisėtumo gynimas, 37, 84—86; Taip pat žr. autoritetas
- Terbovenas, Josefus, reicho komisaras, 65
- Termopilai, mūšis prie, 23, 56
- Terorizmas, 132,
- Thoreau, Henry Davidas, 30
- Tibetas, 118
- Tironija, 14, 26, 34, 36, 37; Aristotelis apie, 72
- Totalitarinės santvarkos, 36
- Ubico, generolas Jorge, 41, 54, 63
- Užpuolėjai: galios šaltinių pašalinimas, 37; genocidas ir, 80; išdavikiškas bendradarbiavimas, 92; kovos sėkmės įvertinimas, 105; neleidimas pasiekti tikslų, 12; pasipriešinimo kryptių parinkimas, 97; sulaikymas, 9, 82; teisėtumo nepripažinimas, 98; teritorijos užgrobimas, 79; tikslai, 13, 79, 81, 84, 86, 98; tikslų įvardinimas, 87; tikslų pasiekimui būtina gyventojų kontrolė, 81; trukdymas siekti tikslų, 105. Taip pat žr. represijos
- Vakarų Europa, 19, 127, 129
- Valdininkija, 16, 30, 34, 39, 50, 61, 85, 97, 105, 131; sovietų valdininkijos nebendradarbiavimas, 15. Taip pat žr. valstybės tarnautojai
- Valdovai: apibrėžimas, 26; galios ribos, 36; galios svyravimai, 36; galios šaltiniai, 28; išorinė galios kilmė, 26, 27; priklausomybė nuo galios šaltinių, 29.

- Taip pat žr. politinė galia; galios šaltiniai
- Valstybės perversmas, 12, 90, 98, 113, 121, 124, 125, 126, 129, 131; Kappo pučas, 15—16; nesmurtinė kova prieš, 15; valstybės perversmas Alžyre 1961 m., 16—19. Taip pat žr. Alžyras, 1961 m. valstybės perversmas; Kappo pučas; nesmurtiniai veiksmai/kova; pilietinė gynyba; vidaus valdžios užgrobimai
- Valstybės tarnautojai, 15, 98; kova Rūro krašte ir, 18; nebendradarbiavimas per Kappo pučą, 16, 66; pasipriešinimas valstybės perversmo metu Alžyre, 18; pilietinė gynyba ir, 108; streikai, 98. Taip pat žr. valdininkija
- Varšuvos sutarties organizacija, 20, 21, 93; įsiveržimas į Čekoslovakiją, 93
- Vengrija, 14, 54, 66; 1956 m. revoliucija, 14, 43, 52, 66; pasipriešinimas Austrijos valdymui, 14, 18
- Versalio sutartis, 118
- Vidaus smurtas, 131
- Vidaus valdžios užgrobimai, 9, 11, 12, 23, 121, 124; apibrėžimas, 12; atrankinio pasipriešinimo strategija prieš, 97; galios židiniai ir, 37; informavimo ir įspėjimo strategija prieš, 91; kaip racionaliai planuojami veiksmai, 81; nesmurtinio žaibo karo strategija prieš, 90, 94; pilietinė gynyba prieš, 124—125; teisės draudimų nepakanka, 125; tikslai, 98; totalinio pasipriešinimo strategija prieš, 96; visuomenės galia prieš, 37; užgrobėjų valdžios nepripažinimas. Taip pat žr. 1961 m. valstybės perversmas Alžyre; Kappo pučas; pilietinė gynyba; valstybės perversmas
- Vietnamas, 11, 41, 116
- Wilsonas, prezidentas Woodrowas, 43
- Winas, Ne, 54
- Visiško nebendradarbiavimo strategija, 95, 96—97; apibrėžimas, 96; problemos, 96; taikymas, 96—97
- Visuomenės struktūra, 35, 37; veiksniai, 35; padariniai, 36
- Visuomeninė galia: geriausia laisvės garantija, 37. Taip pat žr. pilietinė gynyba; nesmurtinė kova/veiksmai
- Visuomeninė gynyba. Zr. pilietinė gynyba
- Visuomeniniai boikotai, 44, 83, 123. Taip pat žr. visuomeninis nebendradarbiavimas
- Visuomeninis nebendradarbiavimas, 44, 86; danų praktikuotas kolektyvinis boikotas, 44; formos, 44; kovoje Rūro krašte, 44
- Vokietija, 18, 69, 78, 118, 125; 1943 m. Berlyno moterų protestas, 56, 69; Dawes planas ir, 20; reichstago padegimas, 66; Reino kraštas, 18, 20, 70; socialdemokratų partija, 16; Veimaro respublika, 14, 15, 16, 50, 85, 111, 119; žemės, 16, 20. Taip pat žr. Kappo pučas; kova Rūro krašte; nacistai; Rytų Vokietija
- Von Lüttwitzas, Walteris generolas, 16
- Zelleris, generolas, 17
- Ziaurumai, 57, 58, 90, 97, 104, 113
- Zydai: aktyvistų kovos SSSR, 14; sovietų žydų emigracija, 69; priešinimasis deportacijai iš Bulgarijos, 43; gelbėjimas Prancūzijoje, 55; Varšuvos geto sukilimas, 56. Taip pat žr. katastrofa; nacistai, 100, 103, 124
- Žmonių aukos, 11, 18, 40, 69, 83, 87, 99; mažesnės, kai laikomasi nesmurtinės drausmės, 57; mažesnės nesmurtinėje kovoje negu kariniuose konfliktuose, 89; pilietinė gynyba ir, 132; politinis džiū-džiūtsu ir, 90

Turinys

Pratarmė	5
Lietuviško leidimo pratarmė	7
Pirmas skyrius	
Gynyba be karo	9
Gynybos reikmė	9
Pilietinė gynyba	12
istorijos pavyzdžiai	13
Improvizuotos kovos prieš valstybės perversmus	15
Improvizuotos kovos prieš įsiveržimus	19
Nuoseklaus kūrimo pagrindas	23
Pastabos	23
Antras skyrius	
Galios šaltinių paieška	26
Netikėtos potencialios galimybės	26
Priklausomi valdovai	27
Galios šaltinių įvardijimas	28
Priklausomybė nuo valdomųjų	29
Represijų neefektyvumas	31
Kolektyvinio pasipriešinimo galimybė	33
Realizavimo sąlygos	34
Struktūrinis gyventojų poveikio pagrindas	34
Struktūrinis laisvės pagrindas	35
Visuomeninė gynybos kilmė	36
Pastabos	38
Trečias skyrius	
Kaip galia naudotis	39
Nesmurtinių ginklų sistema	39
Nesmurtinės kovos metodai	41
Kaip galia naudotis	49
Strategijos svarba	51
Galios židinių svarba	52
Priešininkų problemos	53
Represijos	54
Kovinė nesmurtinė drausmė	55
Politinis džiū-džiūsu	57
Keturi permainų mechanizmai	59
Privertimo ir suirimo veiksniai	63
Galios šaltinių pašalinimas	63
Pralaimėjimas ar sėkmė?	68
Permainos nesmurtinės kovos grupėje	71
Netgi prieš diktatūras	72
Pastabos	73
Ketvirtas skyrius	
Pilietinė gynyba	78
Naujos gynybos politikos kūrimas	78
Zemių grobimas arba genocidas	78

Užpuolimo priklausomybė nuo galimumo sėkmingai pasiekti tikslus	80
Sulaikymas pilietinė gynyba	81
Kovinė pilietinės gynybos galia	83
Kova už savivaldos teisėtumą ir veiksmingumą	84
Gynybos strategijų parinkimas	86
Priešinimasis agresorių smurtui	88
Du pradinės strategijos tipai	89
Gynybos kovų strategijos	95
Tarptautinė parama pilietinei gynybai	101
Sėkmė ir pralaimėjimas	102
Pastabos	106
Penktas skyrius	
I persiginklavimą	108
Improvizuota nesmurtinė kova ir pilietinė gynyba	108
Pilietinės gynybos motyvai	109
Ar įmanoma pilietinė gynyba be fundamentalių permainų?	109
Nešališkas požiūris į pilietinę gynybą	113
Persiginklavimo procesas	115
Gynybos politikos ir persiginklavimo modeliai	118
Pilietinė gynyba ir didžiosios valstybės	128
Perspektyviniai pilietinės gynybos politikos pranašumai	130
Tolesnis šio metodo diegimas	134
Pastabos	135
Ką dar skaityti apie pilietinę gynybą	137
Pilietinės gynybos ir su ja susijusių terminų žodynelis	138
Apie autorių	146
Apie profesoriaus Gene Sharpo knygą	147
Abėcėlinė rodyklė	150

Mokslinis leidinys

SHARPAS GENE

PILIETINĖ GYNYBA

Redakcijos vedėjas *Antanas Kubilius*

Redaktorius *Leopoldas Stanevičius*

Meninis redaktorius *Dainius Paškevičius*

Techninė redaktorė *Regina Bancevičienė*

Korektorės: *Irena Čupalienė* ir *Irena Daugirdienė*

Duota rinkti 1992 02 05. Pasirašyta spaudai 1992 04 27.

S.L. Nr. 255. Formatas 70×100¹/₁₆. Popierius spaudos Nr. 1.

Iškilioji spauda. 13,32 sąl. sp. l. 14,21 sąl. spalv. atsp. 12,53 apsk. l. l.

Tiražas 3000 egz. Užsakymas 256. Kaina sutartinė.

„Minties“ leidykla, 2600 Vilnius, Z. Sierakausko 15.

Spaudė „Spindulio“ spaustuvė, 3000 Kaunas, Gedimino 10

Sharpas G.

Sh-07 Pilietinė gynyba: Postmilitar. ginklų sistema: [„Apie aut.“, p. 146] / Bendradarb. B. Jenkinsui.— V.: Mintis, 1992.— 162 p.

„Sios knygos uždavinys — pateikti išsamų įvadą į kuriamą pilietinės gynybos politiką. Pilietinėje gynyboje naudojamosi ne kariniais ginklais, bet pačios visuomenės galia sukludant vidaus valdžios užgrobumus bei sulaukiant svetimus užpuolėjus ir apsiginant nuo jų. Jos ginklai yra psichologiniai, visuomeniniai, ekonominiai ir politiniai, jais naudojasi visi gyventojai ir visuomenės institucijos“, — rašo autorius.

UDK 355.58